

עקבי יצחק

מאת

הרב יצחק יעקב מיקמינסקי

ירושלים עיה"ק תובב"א

תרצ"ד לפ"ק

ספר

עקבי יצחק

מאמרים מאירים ומזהירים מלאים מתורת המדות ואהבת ה׳

ועמו ותורתו, וגם נמצאו בו חדושים נפלאים בדבר

השוואת שני התלמודים, הבבלי והירושלמי

בעניני שבת שלכאורה המה

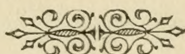
סותרים זה לזה.

מאתי

הצעיר יעקב יצחק טיקטינסקי מירושלים תובב״א

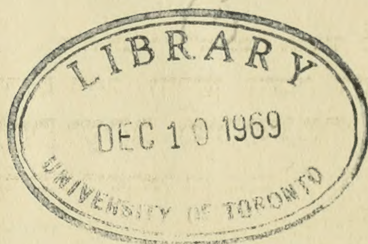
נין ונכד להגאון הצדיק ה״ר חיים זצ״ל ראב״ד ור״מ בק״ק שערעשעב,

סטאראפאלים בעהמ״ח ספר שירה לחיים, אלוף אומר.

נויורק—תרע״ג

בדפוס א. ח. רוזנברג, 131 העגרי סטריט.

LIBRARY
DEC 10 1969
UNIVERSITY OF TORONTO

הסכמות

מהרבנים הגאונים המפורסמים שליט"א

הסכמת הרב הגאון המפורסם כש"ת מו"ה שלום אלחנן הלוי יפה

האב"ד דק"ק נויארק.

בעהמח"ס פרי אשל, ות'ש, וש"ש ושו"ת שואל כענין.

ב"ה יום ד' י"א כסלו תרע'ד לפ"ק

הרבני המופלג ומפורסם חו"ב ודרשן נחמד בעל הגדה הרה"ח ר' **יצחק יעקב טיקטינסקי** שליט"א הוא ממשפחה נכבדה וקדושה בישראל נין ונכד לרבנים גאונים מפורסמים וצדיקים כבירים זצ"ל, והוא בא מירושלם עיה"ק תוב"ב וגם יא"מ, והוא מחבר ספר יקר אשר הוא מלא אגדה ודרוש נחמד למראה, וביקש ממני להסכים עמו ולכתוב לו מכתב מליצה לקרבו ולרחם עליו, ובודאי מצוה גדולה לקרבו ולהחזיקו כי הוא ת"ח ויא"מ וגם מצוה גדולה לקבל את חיבורו הנעים כדי להיות לו בזה לעזר בפרנסתו ויהיה לו במה להחיות את נפשו ונפשות ב"ב הגועים ברעב שם בירושלם עיה"ק.

ועז"ז באתי עה"ח יום ד' י"א כסלו תרע'ד לפ"ק

נאום **שלום אלחנן הלוי יפה**

האב"ד בביהמ"ד הגדול ורב בנויארק.

בעהמ"ח פרי אשל ות'ש, וש"ש, ושו"ת שואל כענין.

הסכמת הרב הגאון ר' יעקב איסקאלסקי, רב דביהכנ"ס אנשי סלוצק בנויארק·

הן כל יקר ראתה עיני ספר „עקבי יצחק" מהמחבר הנעלה הרב הגדול וכו' יצחק יעקב בהרבני מ"מ טיקטינסקי שליט"א אשר הוא מלא וגדוש בביאורי מאמרי חז"ל ופסוקי תנ"ך ירד לגנים ולקט שושנים וזרען הנה והנה בספרו דבר דבור על אופני מהלך רעיוניו הנשגבים כפי הדרך אשר דרכו בו הדרשנים היראים האמתים להזריע על תלמי לבות הרואים פרי קדש אהבת ויראת ד'.

ועל כן אני קורא על ספרו זה "אם לא תדעי לך היפה איזה הדרך ישכון אור צאי לך ב"עקבי יצחק" וראי את רוח התורה והיהדות החופף על כל דף ודף ומבין בתרי שורותיו תבין ותכיר עד כמה עמל ויגע הרב המחבר הנ"ל למצוא הדרך הנכונה ליישב עומק מאמרי רבותינו ז"ל.

ועתה כבוא הרב המחבר וספרו היקר בידו מחויב כל איש ואיש שהיכולת בידו לקבלהו בגודל תשואות חן ולהעניקהו מברכות ד' אשר בידו למען יאכל הנוצר תאנה פריה וגם אני אקח בלי נדר ספר אחד ואשלם מחירו אשר יושת עליו.

הכ"ד הבעה"ח יום ו' לסדר ויגש הגשה לתפלה שנת תרע"ד החפ"ק ניו יארק.

יעקב איסקאלסקי החופ"ק הנ"ל

הסכמת הרב הג' יעקב מארקאוויץ רב ומ"צ דק"ק קהלת יעקב פה נויארק.

ב"ה יום ד' לסדר והיה עקב תשמעון י"ז מנחם אב תרע"ג לפ"ק

עוד מכבר הכרתי לטוב את כבוד האי גברא יקירא ה"ה הרב הגדול חריף ובקי בש"ס ופוסקים ובאגדה מלא ברכת ד' וכו' ה"ה מו"ה **יצחק יעקב** נ"י יא"ב.

בשמעי את דברי קדשו הנעימים בביהכ"נ שערי שמים ועוד הנה מצלצלים הם באזני כי הם דברים היוצאים מן הלב וכו'. והנה גם עתה דרש בבית מדרשי קהלת יעקב ופתח את פי קדשו בדברים מתוקים במאמרים המצודקים חכו ממתקים וכולו מחמדים מימיו מן המקדש הם יוצאים מלאים תשואות חן חן וכדאי הוא שיפוצו מעינותיו חוצה ולהפיח בגנו ויזלו בשמיו הי ניהו חיבורו הנעים **עקבי יצחק** ובכן אומר גם אני יישר כחך וחילך לאורייתא כי כבר שבחוך רבנים וכתרו אותך גאוני הדור,

והנה כאשר יודפס אי"ה ספרו הנחמד והנעים אשלם מחירו כאשר יושת עלי גם נתתי ד"ק ועליך נשאתי תפלה לאל חי שתאריך ימיך באהלה של תורה ולא תמוש התורה מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך עד עולם ועליך יתאמר ברוך שזה ילד ברוך שזה גדל ומי לא יודך כי טוב פעלת וגם אני אודך.

הק' **יעקב מארקאוויץ**
רב ומו"צ דק"ק קהלת יעקב פה נויארק

הסכמת אדמו"ר הרב ר' דוד מרדכי טווערסקי שליט"א בנויארק
המכונה בשם טאלנער רבי.

ב"ה ה' אלול תרע"ג לפ"ק.

כאשר ראיתי את כל הנכתב מגדולי ומגאוני ארץ על האי גברא יקירא ה"ה הג' בקי בתורה שב"כ ובתורה שבע"פ כמר מו"ה **יצחק יעקב** נ"י וגם בעצמי הכרתי אותו לאיש ירא וחרד לדבר ה' אשר ביגיעתו חדש חדושים בתורת ה' ובאמת הם טובים למראה ומתוקים לחיך ואת הספר הנעלה הנקרא **עקבי יצחק** באמת יקר המציאות הוא בעתים האלה וע"כ מן הראוי והיושר שכל אחד מאחב"י יתמוך אותו כפי יכלתו אשר בזה יספר מן המחזיקים בלומדי תורת ה' על טהרת הקודש ובזכות זה יגון ה' הטוב עליהם ועל כל ב"ב שלא ידעו משום דבר רע ח"ו' ואך טוב וחסד ירדפו אחריהם.

הכותב **דוד מרדכי** בן מרן אאומ"ר הק' שליט"א טווערסקי.

הסכמת הרב ואב"ד דביה"כ אנשי ווארשא.

ב"ה

גם אני אקח אי"ה ספרו היקר **עקבי יצחק** כאשר יצא לאור מביה"ד ונתתי מ"ק ואשלם אי"ה מחירו כאשר יושת עלי מהרב הג' המפורסם מו"ה **יצחק יעקב** בעהמ"ח הספר הנעלה הנ"ל וממני יראו וכן יעשו כל ב"י אשר יעמדו לו לימינו לאחיעזר ולאחיסמך בכל האפשרי כדי שיוכל להפיק זממו ולגמרו בהדפסתו וזכות תוה"ק תגן עליהם בכל מילי דמיגן אמן.

ולראי' באעה"ח היום יום ב' בלק תרע"ג לפ"ק פה נויארק.

אפרים שניאור.

שלמי תודה

חכמי ישראל העתיקים אמרו ברוח קדשם „כל הקרבנות בטלים, וקרבן תודה אינו בטל" (מ"ר כ' נ') ובזה אני מקריב את קרבן תודתי לידידי הרב שמריהו ליב הורוויץ בעבור שהוא נתן לי עצתו אמונה והעירני לגשת אל מלאכת הקודש הזאת לכתוב ולהפיץ ברבים את ספרי זה. — ואני מברך אותו שיצליח ה' את דרכו בקדש לחנך אלפי ילדי „ישורון על ברכי התורה והיהדות הנאמנה בתור מנהל מהתלמוד תורה ר' ישראל סאלאנטער בנויארק.

הסכמת הרב הג' השלם וכו' מו"ה בן־ציון אייזענשטאדט נ"י

ויצחק בא מבאר לחי רואי, ממקור החיים שם צוה המברך את עמו ישראל הברכה וחיי עולמים, מקרתא דשופריא, עיר ציון המצוינת, מלאה תנובות שדי, וחכמי התורה העושים לה ציצים פרחים ומשמרות להחזירה ליושנה, ויעקב איש תם ומתמם עם מרן די בשמיא והישרים בלבותם, הוא ניהו הרב הגדול, מלא דבר ה' זה הלכה ואגדה גברא דדהיל חטאין ויראת ה' עליו חופפת מוהר"ר יצחק יעקב טיקטינסקי הי"ו שבא ותלמודו בידו לעשות נפשות לתורה ולהחזירן למוטב, ואמינא יאושר חילו לקים נפשות מישראל וזכות הרבים תלויה בו, ואשרי תומכיו ומחזיקיו כי מפרי עץ החיים יאכלו וממגד שמים מעל ישבעו, הדל באלפי משפחתי הרמה.

הבעה"ה יום ג' שנכפל בו כי טוב, לסדר ויחי יעקב, ז' טבת תרד"ע.

בן־ציון בהר"ר משה ז"ל אייזענשטאדט

(מחבר הספרים „דור רבניו וסופריו" „דורות האחרונים" רבני מינסק, נאה דורש, דורש לשבח, וזאת ליהודה, ילקוט הגהות על הנוב"י, ועוד).

על הטוב יזכר הרבני הנגיד איש יקר רוח נדיב לב בצדקת פזרונו ה"ה מו"ה **ישכר דוב** ב"ר **חיים פערטיג** עם זוגתו הצנועה המשכלת אשת חיל עטרת בעלה והיקרה בטוב לבה ובמדות טובות מ' **פריידע** בת ר' **ישראל** עם אחיו היקר והנדיב **אהרן יהודא** ב"ר **חיים** נ"י השי"ת יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים ויקבלו נחת מב"ב בעבור שהכניסוני לביתם בתחלת בואי לכאן והחזיקוני אצלם והספיקו לי כל צרכי כשמונה ימים וקנו לי בגדים עליונים ותחתונים וגם עזר לי מר פערטיג הנ"ל בסך מסויים מעות קדימה על ספרי **עקבי יצחק** השי"ת יצליחם בכל אשר יפנו וישלח ברכה בכל מעשה ידיהם ויזכו לעלות לציון ברנה ולראות בנחמות ציון וירושלים ובנין ביהמ"ק אמן.

ואפריון נמטייה למר חביבי הרב הגאון בעל מדות טובות מו"ה **יעקב בן ציון** ב"ר **מנחם** לבית מרון בעמח"ס מדרש יעבץ, והציד, ותורת כהנים, ראב"ד בעיר **גלאסגאון** אשר עזרני בגשמיות ורוחניות בהגהת חבורי ונתן לי את חבוריו היקרים לאות אהבה וידידות יהי משכורתו כפולה ויאריך ה' ימיו בטוב ובנעימים עם ב"ב על כסא ההוראה כברכת המחבר.

תקונים

צד	שורה	נדפס	צ"ל
נב	16	אור	עור
33	27	לעשוה	לעשות
224	7	ישזכרנו	שזכר

הסכמות

הסכמת הרב הגאון הגדול מו"ה יעקב משה חרלפ האב"ד ומו"ץ בשכונת שערי חסד יכ"בץ אשר בירושלים תובב"א.

בעז"ה.

האמת ניתן לכתוב איך שהרבה הרבה טיילתי עם ידי"נ שאר בשרי הרב הדרשן המצויין היקר במדותיו ומלא דבר בבקיאות רב מו"ה יצחק יעקב ב"ר משה מנחם טיקטינסקי הי"ו נכד זקנינו הגאון הצדיק ר' חיים מ"מ משערשאב זצ"ל. ומאד נהניתי ממאמרותיו היקרות, וגם דרש דרש בשכונתינו שערי חסד, ונהנו כלם מדרשתו ונוכחתי לדעת, כי האיש הזה למד ושנה הרבה ולבו ראה הרבה חכמה, וכל מן דין סמוכו לנא (כתובות י"ז) לקרבו ולהחזקו ולסייעו בכל אשר יהיה נדרש.

ואקוה אשר גדולי עיר קדשנו יכירוהו לתמוך אותו. ולפי שהרב הנ"ל הוא מבני משפחתי לא יכולתי מלט מלהגיד לאדם ישרו.

בעתירת הבעה"ח כ"א לספירה שנת תער"ב פה ירושלים.

נאום **יעקב משה** בלאאמו"ר מוהר"ז זצ"ל **חרלפ**
מו"ץ בשערי חסד יכב"ץ.

הסכמת הרה"ג מו"ה יעקב יוסף הלוי רב ואב"ד דלארענס, מאסס.

הנה אם דברי רבותינו הגדולים שהסכימו על הספר „עקבי יצחק" אשר מחברו הוא אחד מידידי מכבר מארצנו הקדושה, הוא ניהו גברא רבא ויקירא ה"ה הרב ה"ג המפורסם בתו"י פה מפיק מרגליות זכו מכותקים מו"ה יצחק יעקב טיקטינסקי שליט"א מירושלים עיה"ק. הנה להעיד על ספרו כי טוב הוא למותר, כי העידו עליו חכמי דורנו

מהבא ומהתם, ואני ביהודא יעיד לקרא, והנה באתי רק להגיד בשער בת רבים, כי הרב החכם הנ"ל הוא מידידי ומכירי מכבר והוא מלא וגדוש בש"ס ופוסקים והסדאין מיליה במילי דאגדתא להמשיך לבן של ישראל לאביהם שבשמים, וגם הכתיבת יד מספרו „עקבי יצחק" היה למראה עיני ועברתי בו אחת הנה ואחת הנה וראיתי, כי צפון בו מרגליות טובות מתהלתו ועד סופו, לכן אחב"י תנו לבבכם לקרב את הרב הג' הנ"ל בכל מילי דאפשר ועי"ז יתברכו בכל טוב ויזכו לעלות לציון ברנה אמן ואמן. הבעה"ח יום ו' ר"ח סיון תרע"ג לפ"ק

נאום **יעקב יוסף הלוי** החופ"ק הנ"ל.

הסכמת הרה"ג מו"ה יעקב יוסף הכהן הורוויטץ אב"ד ק"ק טשעלסי מאסס.

אף כי דברי אגדה ומוסר אינם נצרכים להסכמה באשר חיך אוכל יטעם ויונעמו לחכו, בכ"ז למען למלאות רצון המחבר הרב החו"ב נ"י כמו"ה יצחק יעקב בה"ר משה מנחם טיקטינסקי שליט"א הנני לבא בשורות אחדים ולאמר יישר כחו וחילו לאורייתא ואף ידי תכון עמו לקבל ממנו ספר אחד בע"ה כשיצא מבית הדפוס, ונתתי להרב המחבר ד"ק. א"ד המעתיר מאחב"י שייטיבו נא לקרב את הרב המחבר כפי שראוי לאיש מצויין כמוהו — ומברכם בברכת כהן משולשת.

נאום **יעקב יוסף הכהן הורוויץ.**

יום ב' כ"א ניסן שנת „הללו כל ישרי לב" לפ"ק פה טשעלסי, מאס.

הסכמת הרה"ג מו"ה מנחם דוב דאנוצקי רב דק"ק מאנשעסטער.

בעזהי"ת

הספר „עקבי יצחק" שעודנו בכתובים מאת המחבר הרה"ג המופלג בתו"י, חריף ושנון ובקי נפלא, הנאה דורש ומקיים, פה מפיק

מרגליות כמ"ר יצחק יעקב טיקטינסקי מיקירי ירושלים עיה"ק תוב"ב. הספר הזה ראיתי, ועברתי בין תלמי שורותיו, אחת הנה ואחת הנה, מאפס פנאי גמור, ומצאתיו כמעט כולו מלא וגדוש בתורה ויראת שמים, וידיו רב לו בדרוש כאחד הדרשנים היותר מצוינים, חורז וקושר ענינים מיוחדים, ומאמרי חז"ל עמוקים, ומאגד אותם יחד במסילה אחת ובדרך אחד דרושי, עד להפליא, ומהפרט אדון על הכלל, כי ברכה בו בכולו, ליישב ולתרץ מאמרים מתמיהים, ולשבץ אותם בפניני הדעת ויראת ד' הטהורה, ולהמשיך בם את לבות הקוראים לאביהם שבשמים. ובכן אף ידי תכון עמו, להו"ל מעשי ידיו אלו בם להתפאר, ויראו ענוים ויתענגו מרב טוב הצפון בו. ועז"ז באתי עה"ח היום יום ו' עש"ק לסדר „כה תאמר לבית יעקב" ט"ז שבט תער"ג לפ"ק פה מאנטשעסטער.

נאום מנחם דובער דאגוצקי.

הקדמה לספר עקבי יצחק

ידוע הכלל ומפורסם הדבר שכל דבר נברא בשביל התכלית והאדם הפרטי הוא מבחר היצור וכל העולם הן בדרך כלל והן בדרך פרט כולם לא נבראו אלא בשביל צרכי האדם לשימושו כמ"ש במס' ברכות ו' ע"ב ובמדרש קהלת על הפ' כי זה כל האדם אמרו חז"ל שכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל האדם המקיים את התורה ומתנהג בדרכיה הנעימים ונתיבותיה הישרים והנכוחים וכמ"ש חז"ל (סנהדרין ל"ז ע"ב) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם. והנה איתא בתדא"ר משל למלך שהיו לו עבדים רבים אשר עבדוהו. פעם אחת חפץ המלך מאד לידע ולהבחין אחדים מעבדיו כדי שיתברר לו אל נכון אם הם עובדים אותו באמת ובתמים ולבם נכון עמו או אם אינם מסורים אליו לעבדו בכל לבם ונפשם. מה עשה המלך בירר מכל עבדיו שני עבדים ועשה עמהם בחינה כדי שיתודע לו מה שיש בלבם עליו בעת עבודתם למלכם ואם הטה

משתדלים בכל כחם ומחם למצא חן בעיני אדוניהם המלך, או אם הם עובדים אותו מפני מראית העין, אבל באמת אין הדבר כך, כי הם אינם רוצים לעבדו בלב שלם ובנפש חפצה. מה עשה המלך בעבור ההבחנה הזאת נתן לשני עבדיו אלו שתי מתנות שוות חטים ופשתן לכל אחד מהם, ומה עשו העבדים עם המתנות האלה, העבד הכסיל לקח את המתנות האלה באהבה רבה מאת המלך וסגרם בתיבה ולא התיישב בשכלו כלל ולא חשב עליהם בלבו מדוע נתן לו המלך מתנות כאלה וכן לא שיער בדעתו מה שצריך לעשות מהם בשביל שימצא חן בעיני המלך ויכבדו המלך בעבור זה. אבל לא כן עשה העבד השני הפיקח. כל הזמן ההוא היה חפץ מאד לידע ולהבין את כוונת המלך בהמתנות הנזכרות למעלה, ועמל ויגע וחשב כל כך במוחו ושכלו עד שהבין מעצמו ומדעתו את כוונת המלך ומחשבתו, ובעבור רוב השתדלותו בא העבד הפיקח עד תכלית הדבר בזה וידע מה שהיה בלב המלך בנתינת המתנות האלה והבין בשכלו וידע ברור את כל כוונת הענין הנחוץ הזה מאד. ומה עשה העבד הפיקח הזה, מתחלה לקח את הפשתן וארגו יפה בכלי הארג אחר המטוה ועשה מהפשתן מפה נאה ויקרה מאד ורקמה בכל מיני ריקום וצבעה בצבעים נאים ויפים מאד וצייר בה כל מיני פרחים ושושנים ועופות עד שהפליאה כל עין רואה, ומשאר הפשתן אשר נשתייר אצלו מהמלאכה ארג מיני מטפחות ואלונטיות יקרות מאד ורקמן בפרחים ושושנים יפים מאד למראה, ולאחר שגמר מלאכתו ההרוצה בפשתן, התחיל מלאכתו הנאמנה בהחטים גם כן בחריצות יתירה כמו שעסק במלאכת הפשתן בתבונה ודעת וחכמה נפלאה עד מאד, כי העבד הפיקח לקח את החטים וטחנם ברחיים הדק היטב עד שנעשו מהחטים קמח סלת ואחר כך עשה מהם חלות יפות מאד ומשאר הקמח עשה עוגות מצות נאות וצייר עליהם ציורים יפים ונאים מאד ואפאן. והוא עשה את כל זה באפיה ועשיה ומעשה אומן נפלא והיו יפים מאד הן במראה והן בטעם וריח וזה היה בעבור שהיו אפוים היטב, והמלך אשר חפצו ורצונו היה לידע עד כמה הנה נאמנים אליו וגם היה חפץ מאד לידע את לבם וטבעם והוית הוהם כדי שיוכל לעמוד על זה ולמצא את העיקר והיסוד אשר כל הבנין נשען עליו ואשר הוא הפועל יוצא בהדבר הזה.

והנה מה עשה המלך אשר רצה לידע הדבר אל נכון, שלח שליח מיוחד לאלו שני העבדים אשר רצה לבחנם ולנסותם וקראם אליו וגם פקד עליהם לבוא אצלו ולהביא עמהם את המתנות אשר נתן להם המלך. והנה כאשר באו אל המלך עם המתנות הנזכרות למעלה, ראו והבינו שהמלך מביט עליהם בשתי עיניו ורואה ומתבונן בהם בעיני שכלו וגם זרק המלך את השקפתו החודרית והשנונית על מתנותיו אשר הביאו לו בידיהם, והבין על ידי המתנות שנתן להם והכיר בם תיכף מי מהם החרוץ והשנון יותר בחריפת שכלו ומסור אליו בלב ונפש ומי אשר איננו מחשב בשכלו כלל ואיננו חרוץ וחריף לעשות מעשים ודברים אשר יוכר שכלו וחריצותו עליהם, כי זה העבד אשר שינה את המתנות לטוב גמור ומהחומר הוציא בחריצות יתירה צורה נכבדה מאד, הנה בזה כיון לדעת המלך ועבור שהיה העבד תמיד דבוק מאד ברעיונותיו ובכל העת ההוא היה מחשב רק אודות המלך לעשות לו נחת רוח לפניו על מה שאמר ונעשה רצונו ביתר שאת ויתר עז ממה שהיה בדעת המלך עצמו לחשוב על אודותם, לפיכך כיון העבד הפיקח לרצון ודעת המלך ותישר הדבר מאד בעיני המלך ונשא חן וחסד לפניו, כי המפה היקרה אשר ארג מהפשתן אשר נתן לו המלך אשר רקמה בכל מיני ריקום, פרשה המלך על שלחנו, והחלות אשר אפה העבד הזה מהחטים אשר נתן לו המלך הניח על המפה ולפיכך נראה יפה לפני המלך, ובעבור זה השיג מהמלך ומכל שריו ועבדיו הפרתמים והפחות ושרי המדינות אשר ישנו שם כבוד גדול וגם מתנות גדולות ויקרות מאד אשר העשירו אותו מאד בכסף וזהב וכל אבני חפץ יקרים מאד והרכיבוהו ברחוב העיר על הסוס אשר רכב עליו המלך ביום אשר המליכוהו עליהם ועטרת פז שמו על ראשו והכבוד הגדול הזה עשה המלך לעבדו אשר מצא אחרי נסיונות רבות כי לבב עבדו היה נאמן לפניו ונפשו מסור אליו ברצונו הטוב בעבור אהבת מלכו וארץ מולדתו מאד וכל הכבוד הגדול הזה השיג מהמלך בעבור שעבדו באמת ובלב תמים כל ימיו עד שבא זמנו ונטל שכרו הטוב בעבור עבודתו להמלך ברוח נכון ובנדיבת הלב ובחריצות יתרה. אבל לא כן היה חלק חבירו ומנת גורלו, כי כאשר בא אל המלך והביא אתו את המתנות כמות

שהם אצלו ובלי שום שינוי ולא עשה מהם כלום ולא חשב עליהם כלל הבונה והמחשבה אשר היה להמלך בנתינת המתנות האלה אליו ולא חקר כלל בשכלו טעמם ונימוקם של אלו הדברים, וכאשר ראה המלך את הפשתן והחטים אשר הוא נתנם להעבד ולא עשה מהם שום דבר ולא שינה בהם כלום העבד הכסיל הזה ומזה הבינו כולם תכונתו וטבעו והוא שהעבד עצל בטבעו לכן היה מתעצל לעשות מלאכתו אף על פי שהיא לפי כחו וטבעו ואינה מלאכה כבדה בעצם וכן ראו מזה חלישת שכלו ודעתו שעומד במדרגה היותר נמוכה ושפלה. והנה כל אחד יכול להבין בשכלו במה מהצער והעגמת נפש בהבזיון אשר הגיע להעבד הכסיל הזה כשראה את כל הכבוד הגדול הזה אשר מכבדין לחבירו העבד השני אשר מקודם היה במדרגה שוה עמו ועתה הנה חבירו זה נתעלה מאד במדרגה עליונה והוא חשוב מאד בעיני המלך ושריו וכן הוא נושא חן בעיני כל רואיו והכל מכבדים אותו מאד בכל מיני אותות הכבוד ומשתחוים אליו וגם רואה את המתנות היקרות מאד אשר השיג חבירו העבד השני הפיקח מהמלך ושריו בעבור חריצת שכלו ומסירת נפשו בשביל כבוד המלך אשר הוא יקר בעיניו מכל עניניו ובעבור שהשתדל לעשות נחת רוח לפני המלך אשר התבונן בשכלו ומצא את כונת המלך במתנותיו אלו, ומלבד כל אלה נתן לו המלך משרה גדולה על שכמו ומעתה יוכל לראות בכל עת אשר ירצה את פני המלך ולפעול אצלו את כל מה שירצה וגם מהקלין גדול בנוי לתלפיות יפה ומפואר מאד נתן לו המלך עם משרתים ועבדים רבים לשרתו הנתון לו מאת המלך וירכיבו אותו במרכבת המשנה וחמישים איש רצים לפני מרכבתו ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו והשליט אותו על כל בני המדינה לשלוט בהם ולהנהיגם לפי רוח תבונתו תחת יד המלך. ולהיפוך תוכל לצייר כמה בושה וכלימה השיג העבד הכסיל הזה מהמלך ושריו הפרתמים היושבים ראשונה במלכות בעבור שלא התבונן בשכלו למצא כונת המלך במתנותיו אלו וגם המלך הזה שפטו וענשו על אשר לא עבדו באמת ובלב תמים אלא שהוא היה אז שקוע בשינה והיה ישן אז שינת קבע כל הימים ורק אז הבין את אולתו הגדולה וזהו בעבור אשר לא נתן

לבו לעבודת המלך ולא מסר נפשו בעבור אהבת מלכו למצא כוונתו ולעשות לפני המלך נחת רוח ועונג לפניו וזהו כדי שהמלך ישמח בעבודתו ואז יהיה ראוי לכבוד. אבל מה מועילה החרטה באחרונה כי הלא אז אחר המועד אשר היה ראוי לו להתבונן אז בכבוד המלך ולכוון למצא כוונת המלך ודעתו ורצונו במתנותיו אלה כדי שיתענג המלך מעבודתו בחריצות יתרה. והנה לא די לו אשר לא השיג שום כבוד מאת המלך ושריו כחבירו הוא העבד השני הפיקח, אלא שהשיג די בזיון וקצף ובושה וכלימה וצער ועגמת נפש מאת המלך ושריו וגם שפטוהו וענשוהו בענש קשה מאד בעבור שהוא היה מתרפה במלאכתו לעבודת המלך ומלבד כל אלה הוסיף המלך ענש על ענשו וקשה מכל אלה אשר היו לפניו וכל העונשים הקודמים אשר ענש אותו המלך עד הנה לא היה שוה לו כענש הנמהר והמר האחרון הזה כי המלך צוה לעבדיו לגרשו מבית המלך ולא יוסיף עוד לראות אותו ולהביט בפניו ומכל שכן כי לא יוכל לפעול אצל המלך מה שירצה כי המלך חושבו לכסיל ושוטה ויתבייש לדבר עמו שלא יאמרו עליו שיש לו עבד שוטה גדול כזה ולכך ירחיקהו מביתו וגם יצוה עליו המלך שיעזוב את עירו וארצו וילך לו אל ארץ אחרת לגור בארץ נכריה, לפי שחטא העבד הזה אשר לא רצה להתבונן בשכלו ולהבין כוונת המלך, ולכך הגיעו העונש הקשה הזה. והנה ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה מהמשל כמו כן צריך כל אחד להתבונן בשכלו ולצייר במחשבתו כי המלך השופט כל הארץ וברא את העולם יש מאין והכין תבל בחכמתו הגדולה והוא עשנו ולו אנחנו וכל העולם ברשותו וכלם המה לו לעבדים ומכל אומות העולם העובדים אותו וקוראים בשמו בחר הקב"ה את עמו ישראל ולקחם אליו לגורלו ובשעת מתן תורה שחזר הקב"ה עם התורה על כל אומות העולם ולא קבלוה כי המה הקרו בשכלם להבין טעמי המצות וחוקי התורה ושאלו מה כתיב בה אבל כאשר בא הקב"ה אצל ישראל עם קדש הקדימו נעשה לנשמע (שבת פ"ח) ולא חקרו בשכלם להבין טעמי המצות וחקי התורה וקבלו את התורה במעמד הנכבד מהר סיני וקבלו לקיים את התורה על עצמם ועל זרעם אחריהם ולמסור את נפשם בעבורה ולקיימה בשלימות בלי שום חילוק בין

שיבין את המצוה בטעמה ונימוקה ובין אפילו שלא יוכל להבין בשכלו כלל את המצוה מכל מקום יקיימה בלב שלם באהבה ויראה לשם שמים ולא יעשה את המצוה בשביל שהשכל מחייבו על זה לקיימה ויעשנה לשמה. ועתה נפרש את המשל כי הנה הקב"ה הפקיד את האדם אשר הוא מבחר היצורים על כל הברואים להשגיח עליהם ולהנהיגם ברוח תבונתו והשי"ת נתן להאדם שהוא בטבע החלש מכל הברואים והמה חזקים יותר ממנו ומכל מקום נתן השי"ת להאדם החלש הכח והממשלה להנהיג את כלם תחתיו כי הוא לוקח סוס עצום ורוכב עליו ואוסר בחבלים ידיו ורגליו של השור החזק המנגח הזה ושוחטו. והשי"ת נתן להאדם חכמה וכח שיוכל לשלוט עליהם כמאמר דהע"ה (תהלים ה) מה אנוש וכו' ובן אדם וכו' תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים וכו'. וגם איתא (קידושין פ"ד מ"ד) ר"ש בן אלעזר אומר וכו' והלא לא נבראו אלו אלא לשמשני. ר"ל החיה והעוף נבראו בעבור תכלית האדם כדי לשמשהו והאדם תכלית הבריאה נברא לשמש את בוראו כדאיתא (שם בקידושין) מהתנא הנ"ל ואני נבראתי כו' לשמש את קוני וכו' והיוצא מזה כי תכלית האדם הוא לעבוד את בוראו כל ימיו עד שיכבה שביב ואור האחרון מחייו וגם יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ר"ל כי הנה יש בטבע אנשים שמהדרין להשגיח על זרעם שילכו בדרך טוב וארחות צדיקים ישמרו ומתי משגיחין בעינא פקיחא על בניהם ובנותיהם הוא כל זמן שהן ברשותן אז מקפידים האבות על הבנים בשורעם אצלם לפני עיניהם אבל לאחר הנשואין של זרעיהם שהם אז ברשות עצמן אז אין האבות חוששין לבניהם אם אינם מתנהגים בשורה בין אדם למקום ובין אדם לבריות. וגם צריך האדם להדריך אנשים אחרים לעבודת הבורא בדחילו ורחימו ואם רואה באדם עולה יוכיחנו בפניו בינו לבין עצמו וגם יאמר איך נאה דבר זה לאיש כמוך לעשות, ואם רואה באחד דבר עברה יאמר לו דמאמר (ב"ק נ"ה א') הרואה הספר בחלומו חסו עליו מן השמים ופדאוהו והני מילי בכתבא. והוא פלא וקשה להבין את כוונתם בזה ושמעתי כוונה נאותה בהמאמר הנ"ל כי ידוע מחכמי המוסר כי כל חיי האדם הוא נדמה לחלום ויש חלום טוב ומריה"ת מעות

הרבה וכשהקיץ רואה שהוא חלום חזיון לילה וכן יש חלום רע והפסיד מעות בחלום וכדומה והכל חלום ואין בו ממש ועיקר ענג האדם הוא אם מרויח מעות בהקיץ וביום כשהולך לעסקיו וטרוד מאד בהם ואין לו שום הנאה אלא אם מרויח הרבה ישמח אז מאד והנה אם יבא האיש הזה לבית אבל רח"ל ורואה איך שמספידין שם את הנפטר ומספרים אז עליו בהספד איך שהתנהג הנפטר הזה בחייו עם אלקים ועם אנשים ולא עשה שום עולה אפילו לאחד מהם ומה גם אם נתן צדקה בחייו לתלמידי חכמים עניים והחזיק את בני הישיבות ולומדי תורה ומכ"ש אם היה מכיר את הנפטר בחייו והיה מכיר תהלוכותיו תכונותיו ומדותיו והנה כשהוא שומע את ההספד הזה על הנפטר שהשתעשע עמו תמיד והיה מידידיו הנבחרים ובעת זה אומר לעצמו לו הרגיש הנפטר מה שמספרין עליו בהספדו והנפטר היה מצייר את ההספד הזה בחייו מה שיאמרו עליו לאחר מותו, אז בודאי היה הנפטר בחייו משתדל לסגל הרבה תורה ויראת שמים וגם היו לו מדות טובות יותר ויותר והיה עוסק במצות ובמעשים טובים ולהרבות בכבוד שמים. ואם היה הנפטר עוסק בכל אלו בחייו אז היה עליו יותר במה להספידו, אבל לא כן עתה לאחר מותו במתים חפשי (שבת ל' ע"א) כיון שמת האדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ואיחר המועד לבא לתכלית השלימות, ועכשיו אינו יכול לעזור לעצמו הנפטר הזה ובמה שהכין בעוה"ז יבא בזה לעוה"ב. וזהו כוונת שהע"ה (קהלת ג') טוב ללכת אל בית האבל וכו' באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו מהו כוונתו במה שאמר והחי יתן אל לבו שהוא מבין בו כי האדם החי הזה מצייר בשכלו את כל מה שראו עיניו כאן אצל המת ואומר בלבו הנה העולם הזה הוא חלום וצריך להכין בעוה"ז תורה ומעשים טובים כדי שיהיה במה להספיד עליו לאחר מותו, וזהו כוונת חז"ל הרואה הספד בחלומו ר"ל בעוה"ז הדומה לחלום יזכור לו יום המיתה ומה שיאמרו עליו אז בהספד ומהו כוונתם במה שאמרו עד הסו עליו מן השמים ופדאוהו והטעם הוא כי עבור הזכרון המעציב והמר הזה יהרהר אז בתשובה ולבך ירבה אחר זה במעלות טובות למקום בתורה ובמצות ובמעשים טובים ועבור זאת יזכה שיהיה לו חלק לעוה"ב ושם יזכה לכבוד

האמיתי והנצחיי וגם יזכה לראות בנין ביהמ"ק וביאת הגואל האמיתי ויקום בתחיית המתים ואז יקבל שכרו בשלימות. ואם יאמר המוסר השכל היקר הזה להבירו אשר הוא רואה אותו עובר על התורה במזיד ובשאט נפש אז בזה המאמר יכניע את לבבו הזונה וישבר הוטר גאותו וישפיל רום עיניו ולא יתגאה עוד לעבור על התורה במזיד וגם עם זה יחזירו בתשובה שלמה ויחבוש מחץ מכתו וירפא את שברי נפשו כמ"ש (ישעיה ו') ושב ורפא לו כי התשובה היא אחת מהשבעה דברים שנבראו קודם בריאת העולם כדאמרו (בפסחים נ"ד א') וגם הקב"ה הקדים את הרפואה קודם המכה כדאיתא (במגילה י"ג) וגם הקב"ה ממכה עצמה בורא את הרפואה ומגופא גופא מתקן את הרטיה (כעין מכלתא בשלח) הקב"ה במה שהוא מכה הוא מרפא, ואז יאמר חבירו בנוסח אחר מה אני ומה חיי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני מלא בושה וכלימה ואנה אני בא ואיך אנצל מיום הדין הזה הקשה מאד ומי יכילנו ואצטרך לאחר מותי ליתן דין מתהלה על איש אחר כי יביאו אצלי רשע גמור אחד אשר עבר על כל עבירות שבתורה וישאלו ממני להוות דעתי עליו ומה יעשה בהרשע הזה אשר חטא במזיד ועשה מעשים רעים כאלה ואיך ובמה יוגמר דינו ואנכי אצטרך לענות על זה כל מה שישאלו אותי ואתן את הדין הקשה עליו ואחר כך יקחו ממני חשבון ויאמרו אלי אתה חלל רשע אתה הרצת כי הלא זכור מעשיך הרעים אשר עשית בחייך והנך כפוי טובה להקב"ה על כל הטובות אשר עשה עמך ונסים גדולים עשה השי"ת עמך מיום בואך לעוה"ז עד בואך עד הקבר ולא די שלא החזקת טובה להקב"ה עבור החסד חנם אשר הנך מאוצר המנוצר אלא שעשית רע לעצמך ובידיך הבלת את הנפש היקרה אשר הצובה מתחת כסא הכבוד והקב"ה נתן לך מתנה טובה ומרגלית אשר היתה טמונה באוצרותיו מבריאת העולם עד אשר באת לאויר העולם ביום הולדת אותך והנה היה לך לשמור אותה מאוד ולכבדה ולהחזירה בלי שום פגם וחסרון ומה עשית שכחת את בוראך והטאת לאלקיך אשר היה מקיים אותך ונתן לך כל הצטרכותך ולא היה הסר לך כל טוב עתה בעולם העליון ואתה הרעות לעצמך במעשיך הרעים וראה מה שאתה גרמת בזה כי קפחת ואבדת את

שכרך הטוב אם עשית מעשה טוב. והלא השונא היותר גדול שהיה לך אז בעולם התחתון לא היה יכול לעשות לך רעה גדולה כזאת כאשר עשית אתה בידיך בעצמך ונהפכת לך לאויב לעשות לך רע כאלו היית מוזר לעצמך והיית איש אחר ולא היית קרוב כלל לעצמך ונהמת על זה מאד באחריתך ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדת רשעים ובתוך עמק רפאים ושם בעמק הבכא מעין מים אשית בדמעותי עבור העותי ועל ידי רבות חטאותי באולתי הגדולה אשר נואלתי ואשר חטאתי ולא חשבתי אפילו בזמן אחד מן הזמנים אשר אני הייתי חי בעולם ולא בא ברעיוני אפילו פעם אחת לחשב את חשבון הנפש אשר היה לי לחשב ושכחתי את תכליתי האמיתי אשר בשביל זה נבראתי ובאתי לאויר העולם להוציא מן הכח אל הפועל פעולות טובות בעולם בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ולכן אצטרך להרוין עלי את הדין האיום מאד, אבל אם הייתי מצייר בשכלי ובדעתי את הדין הקשה הזה מקודם אז הייתי נותן את לבי על דרכי ועל כל פסיעה ופסיעה הייתי מביט בשתי עיני שלא לעבור על התורה ומצותיה הטובים והייתי שם את עיוני וכל מגמתי אל לבי על הענינים השמימיים והרוחנים והעיקר היה צריך להיות אצלי הנשמה ולא הגוף, העולם הבא הנצחיי ולא העוה"ז הגשמי ולמה לי להמתין על ההרטה על מה שעברתי על התורה על אותו הזמן אשר אהיה מהצועקים ואינם נענים, הרי אני יכול להתחרט עכשיו על מה שעשיתי מעשים רעים והטאתי לאבי שבשמים והוא גמלני טוב בחיי הנוכחי ואני שלמתי רעה לעצמי לחבול את נפשי ולעכור את נשמתי ולפגמה עד אשר לא אוכל לתקן את עותתי ומוטב לי לשוב מדרכי הרעים. עתה שאני בריא ובישוב הדעת ויהיה לי עוד זמן לתקן את אשר קלקלתי ואוכל עתה לחזור בתשובה שלמה ואיני צריך להמתין עם תשובה על זמן ועת כזה שלא אהיה ברשות עצמי ולא שלם בדעתי.

ומדברים כאלה אם יתבונן האדם בשכלו את הימים ואת השנים שעושם כחגים ומבלה אותם בהבל הבלים ולא עשה כלום בעבור העיקר אלא בעבור הטפל, והתכלית האמיתי לעשות

בעבור הנשמה שבחתי שבעבור התכלית הורידו לי נשמה קדושה מעולם העליון לעולם התחתון וירידה זו למה הוצרכה אלא הוא לצורך עליה כי אף על פי כשהיתה שם במקומה הראשון אשר חוצבה ממנו והוא מתחת כסא הכבוד ושם היתה בוראי נקיה מעבירות ובלי שום פגם אבל איזה תועלת היא לה מזה אם אכלה שם את הלחם חנם שהוא נהמא דכיסופא אבל לא כך קוה השי"ת כשהוריד אז את הנשמה לתוך הגוף החשך והחומר העכור. הוא חשב שאלך בדרך התורה והמצות ועל ידם אוכל להאיר את נשמתי מתוך גופי בעוה"ז וגם שם בעולם העליון לא אבא אל המלך העליון בלבוש שק הוא הגוף המלובלך מהרבה עבירות אשר עשיתי במרוצת ימי חיי הן אם היו בכוונה ובין אם לא עשיתים בכוונה אלא אראה ואשתדל להתקשט את עצמי במעשים טובים אשר רק זה צריך להיות העיקר אצלי. ובשביל הדברים האלה אשר יתבונן האדם בהם ישוב בתשובה שלמה לפני השי"ת ויזכה לכל הכבוד אשר יהיה מוכן לו כדאמרו (בחגיגה ה' ע"א) א"ר חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד. ואם יזכה על ידי המעשים טובים אשר עשה אחר התשובה ואז יהיה כיפו מוכיח על תחלתו דהיינו המעשים טובים יוכיחו על התשובה ויעידו עליה שהיא היתה באמת ולא ישוב עוד אל המעשים רעים אשר עשאם מקודם ואז יהיה זה למופת חותך על החרטה והתשובה שהיתה מעומקא דלבא והקב"ה ליבא בעי (סהנדרין ק"ו) וזהו כוונת הכתוב אצל ענין התשובה בפיך ובלבבך לעשותו כי בפה הרי הוא מתוודה ואומר אשמנו וכל סדר הודוי ובלב הלא הוא מתחרט ומכה בכל פעם כשהוא נזכר בחטאיו ובידיו הוא עושה מעשים טובים אחר התשובה שהיתה בכל לבו ובמסירת נפשו והכל בעבור זה, ומתחיל לקיים את הפסוק סור מרע לשרש את הרע והמדות רעות מלבו לגמרי ואחר כך הוא בא לקיים ועשה טוב ונוטע בלבו מדות טובות ובפיו הוא עוסק בתורה ובמחו הרי הוא מחשב בחכמת התורה ועל ידי זה הוא מתדבק בהקב"ה מקור חיי העולם ולפיכך אמרו חז"ל (ברכות ל"ד) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד והטעם בזה כי הלא כל דבר שהאדם מורגל בו לעשותו נעשה זה לו כטבע שני, והנה

כתיב (משלי כ"ב) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, והנה הצדיק הוא מורגל מנעוריו ללמוד את התורה ולעסוק בה בהתמדה גדולה וכן הוא רגיל מנעוריו לילך בדרך טוב ולמאוס בדרך רע ולהתחבר בחברת חכמי התורה וגם לשמשם וללמוד מהם חכמת תורתם ומדותיהם הטובות וגם הוא מורגל לעשות מעשים טובים ולרדוף אחרי המצות בחשק ורצון ועובד את בוראו באהבה רבה ואהבת עולם ובלי שום פניה ח"ו. אם כן להצדיק הרגיל בעבודה להשי"ת לא קשה לאעבורא על מדותיו וכדומה ואדרבה אם לא ילמוד תורה יום אחד יהיה עצב מאד ולבו חלל בקרבו בעבור זה, וכן אם עושה עבירה מכה לבו על זה ומקשקש בקרבו ותיכף מרגיש בלבו שעשה עבירה ומיד הוא מתחרט עליה ועושה תשובה ומסכים בדעתו שלא יעשה עוד מעשים כאלה ובהסכם חזק הוא מקבל עליו להיטיב את דרכיו ולהוסיף אומץ בלמוד התורה, אבל אם ירצה הצדיק ברצון ובמזיד לעשות מעשים רעים ולעבור על התורה במזיד ובשאט נפש לא יוכל על זה כלל כי זהו היפוך מטבעו ורגילותו ולכך בטלה המלחמה אצלו במלחמת היצר הרע ולא קשה עליו לעשות מצות ולמנוע את עצמו מעבירות ולכך לא נחשב זאת לנסיון אצלו ואין זה מעלה כל כך לפניו ולא יכול לבוא למדרגה גבוהה אבל מתאות עוה"ז אין לו שום השגה בהם ולא ירגישם כלל שיהיה מתאוה להם בחשק ורצון.

אבל אם נצייר בשכלנו את הבעל תשובה אשר מתחלה היה מורגל בעבירות ומושרש בחטאים מנעוריו ושונא את החובשי ביהמ"ד ומואס במצות ובמעשים טובים ומורגל במדות רעות ולשנא את התורה ולומדיה מנעוריו עד היום אשר בא אל השכל לתקן ובמה שקלקל בו יתקן (כיומא פ"ו) את המעוות אשר הנע ועיוה עד הנה, ועתה כשרוצה לעשות תשובה על כל חטאיו ולשוב עליהם הנה מתחלה צריך לבער את החמץ הוא היצר הרע וצריך מעתה להפוך את מדותיו הרעות ולטעת בלבו תחתיהם מדות טובות ולרדוף אחר המצות ולעשות הכל ההיפוך מקודם אם הלך מקודם לבתי תרטיאות וקרקסאות הנה צריך עתה לילך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומה שאכל מקודם ככל תאותו בין מה שמותר

לאכול ובין אם אין לו שום היתר הנה עתה צריך לאכול דברים המותרים ואם לא ידע עליהם היתר גמור לא יאכלם עד שישאל עליהם היתר מרב מובהק ומה ששנא מקודם את הת"ח וחובשי בית המדרש יצטרך לאהבם עכשיו ומה שמאס מתחלה במצות ובמעשים טובים הנה יצטרך עכשיו שלא למאסם אלא לאהבם באהבה גמורה, והכלל בזה הוא כי הנה הבעל תשובה צריך להתהפך מן הקצה אל הקצה מן הרע גמור אל הטוב גמור וזהו אחד מהדברים הקשים מאד ואחר כל זה נתהפך לאיש אחר ואפילו הצדיק אינו בא אל מדרגת הרשע אשר הוא נעשה עתה בע"ת וההיפוך מבקודם ומשרש אחר מקור הרע הגמור ובמקומו הוא נעשה טוב גמור והוא עושה כעת ההיפוך מהרגלותו ומטבעו לכך אמרו (ברכות ל"ד) במקום אשר הבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בה על שצריך לשבור המדות וללחום במלחמת היצר מה שאין כן אצל הצדיק.

וגם זאת צריך הבעל תשובה לשום בין עיניו ולזכור שהוא עוד באמצע מלחמה גדולה ואל יתהלל חגר כמפתח (מלכים א' כ') כי לא נצח עדיין את המלחמה הגדולה היא מלחמת היצר הרע וצריך לשמור בהסכנה הזאת את הנפש האלקית היא הנשמה שלא יצוד אותה בחרמו האויב הנורא הוא היצה"ר כי איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו (כחגיגה ד"ד א') ואם לא ישמרנה היטב ויאבדנה בהמלחמה אז אוי לו ואוי לנפשו כי יצטרך ליתן נפשו הבהמית והגוף לשאול אבדון ח"ו תחת נפש האלקית היא הנשמה אשר אבדה בידים וגם מסרה ביד היצה"ר ועבר על מש"כ בתורה לא תסגיר עבד אל אדניו כי אצל הרשע הנה הנשמה היא עבד ומשעובד תחת יד היצה"ר אבל הבעל תשובה מקיים ועבד חפשי מאדניו (איוב ג') בזה שמשבר תאותו וטבעו בפעם אחת ומתחיל ללמוד דיני התורה ולא לזוז אפילו פסיעה אחת הלאה מהשלחן ערוך, ומוסר נפשו בעבור התורה ודיניה ושומר את נפשו שלא לעבור עליהם עוד.

והנה כתיב בחסד ואמת יכופר עון (משלי ט"ז) וכתיב או כבר בכף תשקול (מלכים א' כ') והנה אמת קאי על התורה (כברכות ה' ע"ב וכיומא ס"ט ע"ב) אמת חותמו של הקב"ה, היא התוה"ק אשר

בגישפנקא דמלכא קדישא היא חתומה כדכתיב (מלאכי ב׳) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו וכו׳ והחסד קאי על הצדקה כדכתיב וחטאיך בצדקה פרוק אז תהוה ארכא לשלותך (דניאל ד׳) ר״ל אם הבע״ת רוצה שיכופרו לו עונותיו ירבה בצדקה כי זה טוב יותר משאם היה מקריב קרבן כפרה על המזבח (בעין כוכה מ״ט) כי בעת שהיה הכהן מקריב את הקרבן על גבי המזבח לכפר עם זה על עון הבעלים לא הקריב בזה את נפש הבעלים בעצמם. אבל לא כך הוא עם הצדקה כי בזה שנותן צדקה מחיה את נפש העני עם הצדקה, כמו ששמעתי פירוש על הפסוק (משלי י׳) וצדקה תציל ממות, כי לכאורה קשה כי הלא בהוש אנו רואין ההיפוך מזה שאפילו הבעל צדקה הוא מת כשאר בו״ד ולמה אמר שהצדקה תציל ממות.

אלא נראה לתרץ כדמצינו אצל נחום איש גם זו שתלמידיו מצאוהו גידם וקיטע ומוכה ביסורים. שאלו לו זו תורה וזה שכרה ענה להם פעם אחת הייתי רוכב על החמור ובא אצלי עני אחד ואמר אלי רבי פרנסני עיכבתיו המתן לי עד שארד מן החמור והנה עד שירדתי מן החמור היה מפרפר ומת מן הרעב וכשראיתי הדבר הזה כל מה שגרמתי בעצמי אז קללתי את כל גופי על אשר לא חמלתי עליו תיכף ולא השלכתי אליו פת ממקום מושבי ובזה הייתי משיב נפשו וכו׳ כדאיתא (תענית כ״א). וכן הוא גם כונת הפסוק מה שאחד נותן צדקה הוא פקוח נפש ממש ותציל ממות כונתו כי העני אשר נותנין לו הצדקה בשביל שאינו מתבייש ונוטלה הנה תציל הצדקה אותו ממות. אבל לא כן הוא העניין אם חסר לו העיקר מה שצריך וגם אין נותנים לו והוא מהצנועים ואינם נענים, אז חלילה ימות ויגוע מרעב וכוונתו שהנותן מחיה את העני המקבל עם הצדקה אבל לא בא הכתוב לומר שהצדקה מצלת את הנותן ממיתה כי הנה מצינו (בתר״א זוטא פ״א) שהיא מארכת ימיו של הנותן כמ״ש רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד אבל לא שמצלת אותו שלא ימות לעולם כי זה נגד החוש והטבע, וזה הכלל נקוט בידיך שהכתוב לא יאמר לעולם דבר אשר החוש יכול אחר כך להכחישו ולהראות ההיפוך ממה שאמר הכתוב. וגם זהו כוונת הספר הזה להראות על התורה שהיא מן

השמים בין תושב"כ ובין תושבע"פ במופתים הותכים אשר כל אחד יכול לראות זאת בחוש וכן על שאר העיקרים.

והנה הראיתי כח אחד מן הצדקה והוא על צד העני המקבל והראינו את כח המצוה כי הצדקה היא פקוח נפש להעני הנדכה כי עם הצדקה מחיים אותו עם אשתו ובני ביתו וחז"ל אמרו (סנהדרין ל"ז ע"ב) כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. ועתה נבאר את כח המצוה מהצד השני והוא כח הנותן, כי הנה עתים שונים עוברים על האדם בעולמו ועל כל גל וגל מגלי הים החיים ינענע בראשו ויאמר על כל צרה שלא תבא גם זו לטובה. והנה נתינת הצדקה עיקר הנסיון הוא אצל הבלתי עשירים אבל אצל העשירים הלא אין זה נסיון כלל כי המה אינם מרגישים את כח ההעדר והחסרון ועל שהם מורגלים לתת גם מעות על מותרות לכך נותנים גם לעניים אבל הבעלי בתים להם קשה מאד נתינת הצדקה בעת שהשעה דחוקה להם וחיים בצמצום גדול כי אינם מרויחים בעבור ההכרחיות והצטרכות עצמם.

והנה למשל הבעל מלאכה העני אשר נהנה מיגיע כפיו ועמל ידיו ועם זיעת אפיו וכל הגוף עם רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו וחי בצמצום ואם הוא נותן צדקה אשר הוא מביט בשבעה עינים שלא להוציא את מעותיו על מותרות וחי רק בחשבון לידע אם ההוצאה היא לפי ההכנסה והוא קמצן גדול על הצטרכותיו אבל כשבאים אצלו לתבעו צדקה אז הוא משבר את יצרו וטבעו ונותן לפי כחו בלב שלם והנותן בעין יפה הוא נותן (ב"ב ס"ד) אז הוא דומה כאלו הקריב את נפשו לקרבן כי הלא מהקרבן מקריבין רק חלבו ודמו על המזבח אבל בצדקה הוא נותן את נפשו ודמו כי כמה ימים שלא היה לו שום מלאכה ועתה כשהשיג מעט עבודה הלא צריך להחיות את נפשו ואת נפש בני ביתו הרעבים וצמאים ואליו הוא נושא את נפשו ליטול שכר טרחה וגם זה בכבדות גדולה וגם אינו משיג לפי שווייה של זה המלאכה אשר עמל עליה ביום ובלילה ועובד ברתיחות דמיו ובכל כחו וכונתו ואם הוא בידיו נותן אז צדקה בזה הוא מקריב את כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו עם כל חלבו ודמו לקרבן על המזבח (כסובה מ"ט), ובזה הנה כח הנותן עדיף מכח המקבל ובזה מפרש האר"י הקדוש עשיר ורש נפגשו

עושה כולם ה׳ (משלי כ״ב) כי הנה הנותן פרוטה לעני והיא מטבע עגולה בתמונת יו״ד ונותנה בחמשה אצבעותיו דוגמת ה״א ובכח זרועו בתמונת וא״ו והעני מקבלה בחמשה אצבעותיו דוגמת ה״א אחרונה מהשם ומשניהם נעשה השם שלם ולכך כתיב והיה מעשה הצדקה שלם, והוכפל בתורה בכמה אזהרות ולא הקפיד הכתוב לכתוב מלות יתרות כמו נתון תתן פתוח תפתח וכדומה וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ ר״ל כי הנה יש בטבע כמה אנשים לדבר קשות ולזרות מלח וגפרית על העניים שאין מצוה ליתן להם מאומה כי להעניים גם בלא זה יש במה להחיות נפשם ומעותם לוו על קרן קיימת או על רבית ורווחים אלא שהם עצלים לעשות מלאכה ולהתפרנס בכבוד ועוד כדומה הרבה מהדברים לכך אמר הכתוב ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ ר״ל בעת שאתה נותן לו בשביל לקיים את המצוה הכתובה בתורה ואף על פי שיש לך עליו הרבה מחשבות רעות שלא ליתן מ״מ תתן לו ותנצח בזה את היצה״ר לכך יברכך ה׳ אבל אין זה שייך להעני כלל אם הוא צריך להתפרנס מן הצדקה אם לא כי אם אין העני נצרך לזה וקבל יצטרך ליתן דין וחשבון על זה ביחוד (סוף מס׳ פאה) ואפשר שהוא יש לו עבירה בעבור שמקבל אצלך הצדקה ואינו צריך אבל אתה יש לך מצוה בהצדקה על כל האופנים אפילו כשאתה נותן לו ואינו צריך לזה ולהיפוך אם לא תתן לו וקרא עליך אל ה׳ והיה בך חטא ותענש על זה חס ושלום.

ועתה נסיים לבאר את המשל שהתחלנו כי הנה איתא (ברכות ס״ד ע״א) ששאלו סיני הבקי בכל המשניות והדינים כמו שקבלה עכשיו מהר סיני ועוקר הרים וטוחנן זו בזו בסברה וחריף גדול מאד בלמוד ומי משניהם עדיף כי רבה היה עוקר הרים ורב יוסף היה סיני. שלחו ממערבא סיני עדיף, כי הכל צריכים למרי חטיא הם הדינים של תורה״ק. הנה אנו רואים שחז״ל המשילו התוה״ק לחטים והמדות נמשלו לפשתן ולהבגדים הנארגים ונעשים ממנה כדמצינו אצל יהושע בן יהוצדק היה לבוש בגדים צואים ואמרו חז״ל (סנהדרין צ״ג ע״א) שבניו נשאו נשים נכריות ועל זה מרמזים בגדים הצואים והבגדים של הכהן גדול רמזו גם כן על מדות. ועתה נבין היטב את המשל כי השי״ת הוא מלך העולם ואנו ישראל לו לעבדים

וכולנו עובדים אותו בשוה ולפי מראית עינינו אין שום חלוק בין עבודת אחד מאתנו לעבודת חבירו, אבל לא כן הוא אצל השי"ת כי הוא בוחן לבבות ונר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ') ורצה להבחין אותנו אם אנו עובדים אותו באמת ובלב תמים ואף דלדידיה אין צריך ובלא הבחינה גם כן ידע מה שיש בלבבנו. אבל הוא נותן הבחינה רק לדידינו ובשבילנו כדכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד וכו' (מלאכי ג') ואשר לא עבדו וכדי שלא נטעה בהרמאים והצבועים שעושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחס (סוטה כ"ד) ולהראות לנו בגלוי מי הוא הצדיק האמיתי ומי הוא ההיפוך ממנו לכך הוא רצה לנסות אותנו אם יעמיד אותנו על כור המבחן אם נעמוד בנסיון אם לאו. ומה עשה הקב"ה נתן לנו לכל אחד מאתנו שתי מתנות שוות כדי שלא יהיה קנאה ושנאה מזה על זה לומר שעבור שהמלך העליון הקב"ה נתן לזה מתנה באופן כזה שיכולים לשנותה למוטב לכך הראה על ידה כח חריצותו אבל לא כן עם המתנה שנתן לי איננה שוה למתנתו כלל לכך אינני אוכל להראות כחי והחריצות שכלי והחריפות מחי בזה, לכך השוה הקב"ה בנתינת המתנות לכל אחד מאתנו.

והשתי מתנות דלעיל החטים והפשתן אשר נתן המלך לעבדיו הכוונה והנמשל הכל קאי על האדם השלם והפוכו כי כמו שהביאנו ראיה על התורה שמכונית ונקראת חטים כן השכל אשר נתן הקב"ה במוח האדם על ידי כח הנשמה נקרא גם כן במשל חטים, והמדות אשר מקורן הם בלב האדם מכונים במשל פשתן כי ממנו אורגים בגד שמרמז על המדות אשר באדם. והנה האדם צריך לעמול בכל הימים אשר הוא חי על האדמה בעבור התכלית ועם השכל אשר חננו השי"ת יעסוק בתורה באהבה רבה ולשמה ואז גם ה' יתן הטוב אין טוב אלא תורה (אבות ג') כדמצינו (בע"ז י"ט א') מתחלה כתיב בתורת ה' חפצו ואח"כ כתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה אלא כאן קודם שלמד אז היא תורת ה' כי אם לא למד מתחלה האיך יכול לחדש בה דבר בתורה הקדושה ואמרו חז"ל (שבת ס"ג) לגמור איניש והדר ליסבר וקודם שלומדה להבין היטב היא נחשבת אצלו כאגרת התומה אשר הוא אינו יכול להבין ולקרוא בה דבר, לכך מיוחסת אז התורה להשי"ת ונקראת תורת

ה׳ אבל אחר שמסר נפשו עליה בדי להבינה על בוריה ולפיכך היא הרותה ונחקקה במחו ושכלו והוא דבוק בה כל ימיו לרבות הלילות אשר הוא ישימם כימים ולומד בהם ועוסק בתורה לשמה אז בודאי ובלי שום ספק יזכה להבינה באר היטב מפרש ושום שכל בכל הענינים אשר בה נמצאים בין ענינים אשר לכאורה נראה בענינים קלים בערכם ויגלה השי״ת את עיניו ויביט נפלאות מתורת ה׳ גם בענינים הקלי ערך ואז יבין בשכלו ובאור ה׳ אשר יאיר על פניו באור נשמתו יביט באור התורה ויראה אז שלא בחנם נכתב הכתוב אלא בכוונה עמוקה הלוטה בהענין הקל ההוא ואפילו בענינים הקשים גם כן יזכה להבין בתוה״ק כי הנה כתיב יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה (דניאל ב׳), ועוד כתיב (משלי ב׳) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה. אז תבין יראת ה׳ והיא התוה״ק ודעת אלקים תמצא להבין כוונתם. ולכך נמשל השכל שבתוה״ק להטים כי החטים בעצמם לא יכול האדם לאכלם כך אלא מוליכן לבית הרחיים ושם טוחנים אותם הדק היטב עד אשר נעשה מהם קמח ואז מבררן ולשן ואופאן חלות ונהנה באכילתם ואז הוא בא לתכלית הדבר בגמר מלאכה והוציא מן הכח אל הפועל את כל כוונתו הטובה ורצויה בעיניו ואז נתגלו המטמוניות מלבו הנבון והסוף מעשה היה במחשבתו תחלה וכן הוא הענין אצל תורהק״ד כי הנה איתא (באבות פ״ג) אם אין קמח אין תורה וכו׳.

וביארתי כך כוונתם, כי מתחלה צריך האדם בנעוריו ללמוד תורה וראשית חכמה יראת ה׳ לזרעה על תלמי לב האדם בקרבו ובפנימיות לבו כחטים הללו הטמונים באדמה לאחר הוריעה ומכוסים בעפר ומי אשר לא ראה מלאכת הוריעה והצמיחה מימיו יוכל לומר שהחטים ירקבו בתוך האדמה ולדידיה לא היו צריכים כלל לזריעת החטים, כי איך יתכן לפי שכלו שיקומו החטים מן האדמה בתחיית המתים. אבל איך ישתומם האיש הזה כשיראה אחר גמר בישולן שמזריעת חטה אחת צמחו הרבה גרעיני חטים עליה בשבולת אחת ועולות יפות בקנה אחד בריאות ומלאות וטובות, ועתה יתחרט על מחשבתו הקודמת ויאמר לעצמו איך אנכי הסכלתי להשוב כן הלא אם לא היו זורעים החטים בארץ אז לא היו הם צומחים באדמה ואז לא היה להאדם מה לאכול. וכן

הוא בענינינו כי התורה אשר למד האדם בימי נעוריו וזרעה במחו ושכלו על תלמי הלב אבל אז היה עדיין רך בשנים עם קטנות המח ולא הבין את כל מה שלמד אז.

והנה אם האדם לא יעזוב את למודו הטוב והתמדתו בתורה וכמו שלמד ועסק בתורה בעת שהיה קטן ורך בשנים אשר לא הבין אז עדיין את למודו היטב וכן הוא עוסק בתורה בימי העמידה וככחו אז בעת שהיה רך בשנים למד את התורה בחשק ורצון וכן כחו גם עתה לעסוק בתורה בעיון רב ולדייק בכל דבר אשר הוא לומד ולכברו בכברת השכל ולשקול כל דבר בפלס ומאזני משפט לפי שכלו ולפי השגתו עתה ולעת הנוכחי.

והנה כל מה שיש לו מידיעת בית רבו ואשר לא הבין את לימוד התורה אשר קיבל מרבו ולא היה יכול להשיג אותה אז בשכלו ונדמה לו כבוסס חטים שאינם טחונות שהאוכלן אין לו שום הנאה מהן אלא צריך לטחנם ולעשותם קמח ולאפאן ואז יכול לאכלן וליהנות מהן. וכן צריך להיות גם עם התורה שלמד ולא הבינה אז צריך לטחנה ולבררה בשכלו ועל ידי זה יוכל לחדש בתורה ולהוציא את חידושיו בלימודו מן הכח אל הפועל ועל ידי העמל והיגיעה שחושב בהתורה יוכל להבין את התורה על בוריה היטב ולכוון לאמיתה של תורה. וזה בא על ידי שטוחן בשכלו וברעיונותיו את התורה שלמד בבית הספר. וזהו כוונתם אם אין קמח אין תורה ר״ל אם לא בירר בשכלו היטב כל מה שלמד אצל רבו לטחון ברעיונו את הדברי תורה אשר לא הבינם היטב ולעשות קמח מהחטים כדי שיהא ראוי לאפות ולאכול כמו כן אם יחשוב בלימודו ויעמול במחו להבין בתורה שקבלה ממורו והדברים הקשים אשר לא הבין בלימודו ימסור את נפשו להבין את התורה אז מרבה תורה מרבה חכמה (אבות פ״ב) כי דברי תורה נמשלו לחטים וכמו אצל החטים אם לא יטחנם לא יהיה לו מה לאכול וכמו כן אם התורה אשר למד בנערותו אם לא יהגה בה עכשיו ולא יעמול בה לא יוכל להבינה כי לא יוכל לתפוס במחו ושכלו ולא יוכל להשיגה כך בלא עמל ויגיעה בתורה אשר כל פעל ה׳ למענהו (משלי ט״ז) ולכך נתן לו הקב״ה את השכל במחו כדי שעל ידו יוכל להבין את התורה היטב והנה זאת היא המתנה

האחת מתנת שכל התורה הנדמית להטים, אשר כמו שצריך לטחון את החטים כן צריך לברר את התורה ולהבינה בטוב טעם וזאת תהיה מזון הנשמה בעולם העליון אשר בשביל זה הורידוה משם לכאן כדי שלא תאכל שם נהמא דכסופא אם יעמול בעוה"ז בתוה"ק לשמה. וזהו כבד את ה' מהונך וכו' אמרו הז"ל מהונך מהונך במה שחננך הקב"ה (ירושלמי פאה פ"א), בכח השכל אשר בא מאור הנשמה שבמה אם חנגך הקב"ה בשכל ורעיון. טוב לחדש בתורה בזה תראה לכבד את הקב"ה.

ועוד אמר ומראשית כל תבואתך כוונתי למה שאמר בשה"ש ואל יחסר המזג ר"ל לא יחסר לך הבנה על ידי מזיגת השכל. ומתי לא יחסר לך זאת אם בטנך ערמת חטים. ר"ל באם עסקת בתורה לשמה ולמדת הרבה אז יתן השי"ת לך רעיון להבין ולחדש בתורה ועל ידי זה תזכה שיתקבלו דברי תורתך ברצון ויתיישבו בלב השומע, וזהו שאמר (משלי ג') וימלאו אסמיך שבע ר"ל על ידי שתעמול בתורה ימלא מחך בשכל ורעיון להתורה ומצוה גוררת מצוה. כי אם יהיה דבוק כל ימיו בתוה"ק הן במחשבה שיהיה בה בקי ולא יוכל מחו ומחשבתו לשקוט ולנוח שלא לחשב בה ויוכל בכח המחשבה והשכל לחדש בתורה ואחרי כן יוציא מחשבתו הטובה והנבונה מהעלם והסתר המוח אל הגילוי על ידי כח הדבור שבפיו ובמה שהיתה תחלה במחשבתו ובכח לבד יבוא אחר כן אל הפועל על ידי כח הדבור שבפיו להראות כחו ותבונתו בתורה כל אחד לפי מדרגתו וחלקו ושרשו אשר הוא אחוז באותיות התורה המרומז בה וחילו לאורייתא וכל זה הוא המקור מהשכל שבראש והן במעשה המדות אשר הם בלב האדם נמצאים והוא מקור להם והם שבעה בכלל, חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות.

והעיקר לחוס ולרחם על זולתו ולעזור לחבירו בשעת דחקו וירגיש בלבו את לב חבירו וידאג ויצטער בצרת חבירו כאלו נגע עד לבו זה הענין ופירוש מדות כמו ולבש הכהן מדו ודרשו הז"ל (יומא כ"ג ע"ב) שתהא הבגד במדתו מדוד לו כמו כן בענינינו. האדם צריך למדוד את המדות עליו, והן לו בבחינת לבוש שמלביש בהם את הנשמה לעוה"ב והתורה היא מזון להנשמה אשר היא אורו של הקב"ה וניצוץ אלקי וממה נארג הלבוש הלא הוא נארג

מחוטים נפרדים והחוטים טווים ושזורים מפשתן הנזרע בשדה והנה הפשתן הוא החמר וכשטווים אותו ואורגים ועושים ממנו בגד ללבוש אז מקבל עליו את הצורה הנכבדה ובא אל התכלית הנרצה לכך נקרא הבגד בקרא מדו וכן הוא כאן כי הקב"ה ברא את החמר ושם בטבע לב האדם מדת הרחמנות שלא יוכל לראות את חבירו בצער יסורים והוא בנחת ובכבוד אבל זאת המדה נמצאת, בפנימיות לב האדם ובקרב איש ולב עמוק ואינו יכול להוציא זאת המדה מכח אל הפועל כי הוא אינו יודע איך להשתמש עם המדה הזאת היא מדת הרחמנות באיזה מקום צריך להשתמש עמה ובאיזה מקום אין צריך וכן אינו יודע באיזה זמן צריך להשתמש בהמדה ובאיזה זמן אינו צריך כי דבר בעתו מה טוב.

והנה מה שזרע הקב"ה מדת הרחמנות בלב האדם הוא דוגמת זרע הפשתן שעל השדה וזהו החמר וכשמשתמש במדה זו לרחם על חבירו ולהושיעו בעת צרה זהו תכליתו האמיתי בפעלו הטוב ונארג מזה מדה להנשמה ולבוש להלביש אותה ובזה תבוא אל המלך העליון ב"ה והנה מדת הרחמנות אשר בלב האדם הנמשלה לפשתן היא המתנה השנית הנתונה לו מהקב"ה. ועתה נבין היטב את המשל משתי המתנות השוות אשר המלך נתנם לעבדיו לבחנם אם עובדים אותו בלב שלם והם הפשתן והחטים כי הם משל אל שכל האדם והמדות אשר בשכלו הוא צריך לחדש בתורה ובהמדות צריך לפעול ישועות בקרב הארץ אשר זהו תכלית האדם אשר בעבורו נברא העולם כדי שיוציא אל הפועל את תכונות נפשו וכשרונותיו הטובים אשר נולד בהם והם לו בירושה מלידה ומבטן ואינו צריך לעמול עליהם הרבה כדי להשיג התכונות היקרות ולקבען בנפשו ולטעת אותן בלבו ובמוחו החזיק כי הוא בן להאומה הישראלית אשר יש בטבען שלשה מדות אלו והם ביישנים רחמנים וגומלי חסדים (יבמות ע"ט) אשר גם המה ירשו אותם מג' אבות העולם אשר המה להם הצור חוצב.

והנה כל אדם נולד בכשרונות מיוחדות לו מהקב"ה והם השכל והמדות אשר בהם ילמוד בהתוה"ק ועם מדותיהם יתנהג עם אנשים אשר המה באים אליו שיעזרם בעת צרה רח"ל ולפיכך כשבלי המעט אשר חנני השי"ת לחדש בתורה ובמדות הלב

לקחתי לעצמי את המלאכה הזאת לכתוב על הספר מלי ולחוק בעט ברזל ועופרת למזכרת נצה לאנשים כגילי אשר אם ילמדו בו יחיו את נפשם הרוחניית ויקחו ממנו מוסר לעצמם במלי דשמיא שלא לעבט אורחותם הנכוחות ואומר רמז על זה וקשרתם וכתבתם למדו חז"ל במס' סופרים מהסמיכות שבאיזה יד שכותב בזו היד יקשור וכל המניח תפילין כאלו מקיים את כל התורה. וזהו כוונתם לרמז על דלעיל כי בהיד אשר כותב חידושי תורה וזהו וכתבתם בהיד הזאת יקשור את התפילין מלשון פילול ומחשבה ר"ל מהרעיון בהבנת הדברים הקשים אשר נמצאים בתורה אשר לא יוכל ליישבן במחו, אז הסגולה לכתוב על נייר את הענין ובזה יתקשר אצלו הרעיון הקשה וזאת דומה למי שצריך לעשות חשבון והנה בפיו לבד לא יוכל למצא את החשבון, אבל כאשר יכתבם על הגליון אז ימצא בנקל את החשבון, כמו כן אם לא יבין איזה ענין קשה אז על ידי שיכתוב את הענין על הגליון יבין את הענין באר היטב. וזהו מרמז הקרא וקשרתם ר"ל אם תרצה לקשר את הענינים בתורה אשר אתה לומד. אז הסגולה לזה וכתבתם, לכתוב הדברים בספר לזכות את עצמך כי על ידי זה תבין מה שאתה לומד. עוד אומר רמז וקשרתם וכתבם כי בזה שכותב חדושים על התורה ורק לשם שמים הנה בזה יתקשר לבו ומחו להקב"ה ולהתורה ולכך ארמז פה עוד דבר על סמיכות וקשרתם וכתבתם שמי שכותב ספרים והדושי תורה בעבור כבוד שמים הנה זה דומה למי שקושר עליו תפלין ומניחן וכאלו מקיים את כל התורה כי בזה הוא מזכה את הרבים ומביאן לקיים את כל התורה.

והנה אמרו חז"ל (פסחים פ"ז א') אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים. והנה צריך להבין זאת אלא כי הנה אף למי שרוצה לעשות לו חומה ורוצה שיהיה לו בזמן קצר בדי שיהיה לו מקום לדור בו, לא יוכל על זה אף שמפזר ונותן ביד נדיבה מעות הרבה לפועלים הבונים בחומה שימהרו לעשות מלאכתם אלא החומה נעשית מעט מעט עד שנגמר כולה. וכן אומר למי שמחבר ספר שצריך לעמל רב הן במחו ובמחשבתו והן בכחו בלבו ובידיו להבין מקודם מה שראוי לכתוב ואחר כך

המלאכה לכתוב ומתי בלילה כשכל האנשים נרדמים או יישב בהשקט ובטח לו ובישוב הדעת יכתוב בידו וגם להעינים אשר ימנע מהם השינה בטבע אם כן לא יתן בריאות יתרה להעינים כל כך וגם יחלש לפעמים מזה כל גופו ומה ינחיל מן כלל העולם רק הבקורת ולא כבוד ואף שיש לו גם תעודות מגאונים על הספר ומכל מקום לא יוכל להשקיט את המיית רוחם בזה ורוצים לעקור את ספרו משרש ואומרים את הפ׳ הידוע עשות ספרים הרבה אין קץ. אבל פירשתי את זה כדכתיב ויקוצו, ויקץ, קצתי לשון מיאוס ר״ל הלא מרבה ספרים מרבה חכמה ולכך עשות ספרים הרבה ר״ל אף שהמחברים יחברו בכל פעם ספרים חדשים לקיים את החוב מזוה״ק ומס״ת.

והשאגת אריה כתב שמי שמחבר ספר נחשב כאלו מקריב קרבן על המזבח אפילו הכי אין קץ ר״ל לא ימאס זאת בעיניך כי חשוב בדעתך וגם צייר במחשבתך אם מביאים לך עתון יומי וכן בכל יום חדשים לבקרים ומכל מקום אינך מקפיד עליו ומכל שכן שאתה צריך לשמוח ולקבל בששון וחדוה ובסבר פנים יפות את הספר החדש אשר הביאו לבית וגם על ידו תראה תיכף חדשות גדולות אשר לא שמעת עד כה בלתי היום. והמחבר יכתוב מעט מעט את ספרו עד אשר יוגמר כולו כמו מי שבונה לו חומה וזהו אני חומה ר״ל אני עושה ובונה לי חומה זו תורה. ושדי ר״ל כי הנה כאשר יצא העובר מרחם תיכף יבא לה חלב בשדיה שיהיה לה במה להניק אותו וכאשר ירבו ימיו וצריך לחלב שמן. הנה הקב״ה הזן את עולמו לכן נותן הטבע שבאשר יתגדל הילד בימים ישמן חלבה בקרבה שיהיה לפי מזגו ותכונתו ויהיה החלב לפי טבעו, כמו כן הכא כי הקב״ה נותן להם רעיונות חדשים מצמיחים לבקרים כדי שיהיה במה להניק את היונק ישראל ר״ל השי״ת נותן לתלמידי חכמים כח לחדש בתורה והכל בשביל שיוכלו להניק את ישראל בחכמת התורה כדכתיב חלב תחת לשונך וזהו החדושים וכל מה שירבו להשפיע מחכמת תורתם על ישראל יופיע עליהם יותר חכמת התורה להשיג בה חדושים יותר ויותר וזה החלק לחדש בתורה צריך התלמיד חכם להבין שלא שייך לו לבד רק צריך להשפיע לישראל לכך הופיעו עליו מן השמים את

אלה החדושים כדי שילמדם לישראל. וזהו שאמרו באבות אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת להשפיע מחכמת תורתך לאחרים אבל לא יהיו לך לבד ואין לזרים חלק אתך כי אז דומה לאוצר הקבור בעומק הארץ אז לא די שלא יהנה העולם מהאוצר הטמון אלא גם הוא בעצמו אינו נהנה ממנו מאומה אי לזאת אחזתי גם בעבור טעם זה את העט ביד ימיני להבר את חלקי רעיונותי אשר הדשתים מכבר או אשר אנכי מחדש בשעה אשר אנכי כותב את הטורים האלה ואשר אני מעלה אותם על הגליון כדי לזכות את הרבים ולהשיב בזה את רוחם ולבם של ישראל לאביהם שבשמים אשר מעט מעט אבדום בגלות הארוך והמר הזה ולקיים מצות השבת אבדה לבעלים. וכמו באבדה גשמיית כן הדין נמי באבדה רוחניית. אם אני רואה באחד שהוא עושה דבר שלא כהוגן ואבד את הרגשתו רגש הישראלי צריך אני גם כן להשיב את הרגשתו אליו. להודיעו ולומר לו שזה אינו נכון לעשות ואין דעת המקום נוחה מזה, כי ראיתי שמלפנים בשנים לא כבירות היו הכל יראים ושלמים ועוסקים במקצועות התורה זה בהלכה וזה באגדה, זה בקי בתלמוד וזה חריף גדול בלמודו, ויכלו לראות בחוש איך שמסרו נפשם עבור היהדות ודת התורה, והיו מאמינים גדולים בה׳, אבל עתה אהה אוי ואבוי, חלפו הזמנים וכן האנשים נתהפכו מקצה אל הקצה, השליכו מעליהם עול הדת והאמונה ונתקו את מוסרות היהדות.

ופעם אחת פירשתי את הפסוק (תהלים ק״ה) לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם לאחד ששאל ממני מהו כוונת חבל נחלתכם, ועניתיו כי הנה כתיב (דברים ל״ב) יעקב חבל נחלתו, והנה למשל מלך אחד הורז פנינים יקרים ומרגליות בחרוזות ונתנם לעבדו הנאמן במתנה לרמז על עבותות האהבה אשר המלך קשור אליו בכל לבו ונפשו. והנה מי שמקבל מתנה מהמלך צריך לשמרה היטב וכל אשר לא ישמור את מתנת המלך כדבעי למהוי ענש יענש כדין וכנימוס, פעם ידונו למיתה ופעם יצוה לגרשו מביתו ומארצו בבשת וכלימה על אשר לא נשמר עם המתנה היקרה הזאת ואבדה בידיו ממש. והנה לנתק את חוט השזור מארגמן ולאבד את הפנינים היקרים בידיו אולת גדולה היא

מאד ומבזה את כבוד המלך בזה שמראה אשר מתנת המלך אינה חשובה כלל בעיניו והוא אינו קשור באהבתו ואיננו דבוק להמלך כאשר המלך היה דבוק אליו. וכן הוא גם עם אחינו בני ישראל כי הקב"ה התנה עמנו שעל מנת כן מבנים אותנו אל ארץ זבת חלב ודבש בתנאי שנשמור התורה ונקיים מצותיה, והמלך העליון נתן לנו מתנה יקרה היא התורה החמודה מאוצרו הטוב המאחדת את כלל ישראל, והיא החרוזה האלקית ובתוכה הרז הרבה פנינים ומרגליות יקרות מאד הם התרי"ג מצות דאורייתא ושבע דרבנן הנמצאים בתוה"ק וחרוזת הארוגה מארגמן עם הפנינים אשר עליה נתנה על צוארינו ותלאה בנו וצונו לקיים את התורה ולשמור ככל הכתוב בה כדי לקיים מצותיה באהבה רבה אז נתקיים בארץ הקדושה, אבל אנחנו לא עשינו כן ונתקנו את מוסרות הדת והאמונה ופרקנו מעלינו עול מלכות שמים וכאשר קרענו את החוט היקר הזה נאבדו הפנינים היקרים והמרגליות, לכן גרש אותנו מארצו.

והנה למשל כששוזרין חבל לוקחים פשתן ושוזרין תחלה ממנו חוטים נפרדים. והנה חוט אחד יכול כל אחד לקרע בנקל אבל שנים קשה מעט, אולם שלשה חוטים אז החוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד'). אבל כשנארג ושזור ממנו תרי"ג או תר"כ חוטים ביחד ונעשה חבל חזק אז קשה לנתק החבל הזה וכן לא יוכלו לפעול אצל ישראל לעבור על כל מצות התורה בפעם אחת. והנה אף שקשה מאד לנתק את החבל ולקרעו מכל מקום אם אחד רוצה יוכל לקרעו, למשל אם קשרו לאחד ידיו ורגליו בבית האסורים והוא רוצה לברוח משם אם יוכל אז הוא נושך את החבל הקשור על ידיו ובשניו החדות נושך וקורע חוטים אחדים מעט מעט, תחלה קורע חוט אחד ואחר כך קורע בשניו שנים ושלשה עד אשר יקרע החבל לגמרי והוא בורח משם. וכן הוא עמנו כי כמו הנותק פתילה אחת מהחבל נפגם ונחסר ונעשה חלש וכן כאן אנו קשורים בחבל התרי"ג מצות לה' ואם נחסר מצוה אחת מלקיים אז אנו עושים פגם בהאמונה ועבור זאת היא אינה חזקה אצלנו כמקודם וכל מה שנרבה לחסר מצות נפגם יותר בהאמונה. אבל הנושך בשניו וקורע החבל בפעם אחת על ידי קריעת חוטים

אחדים ממנה ואז נדמה כמגורר במגרה ובמשור וכאלו התך בסכין את החבל בבת אחת, וכן גם אצלנו בעו"ה, כשאנו הולכים בחוץ בשבת אז אהה אוי ואבוי על החילול שבת הנעשה בפרהסיא.

ואמליץ על זה מה שאמר הגדול דמינסק זצ"ל על כלולת נשואת נכדו אשר גם הוא היה כאחד מבני הדור החדש וזקנו שנאו מאד בעבור הנהגותיו הרעים ולעולם לא דבר עמו. אך כאשר הגיע לנשואת נכדו וקראו אותו להוליך את נכדו להחופה ולברכו ולסדר את הקידושין והלך שלא ברצון הטוב כי מה היה לו לעשות. ולאחר החופה מה עשה נכדו חבק את הכלה בזרועותיו ונשקה בפיו בגלוי לעין כל בפני עם ועדה והיו שם כמובן רבנים וגאונים רבים ולא התבייש לעשות נבלה כזאת בישראל ואמר ע"ז זקנו הגדול דמינסק הנה התורה נגמרה בתיבות לעיני כל ישראל ואמר בזה הלשון כי הנה כתיב (שמות כ') למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ואמרו חז"ל (נדרים כ') זו בושה ר"ל כי כל זמן שהיהודי מתבייש מחבירו הנה הבושה מעכבתו מלחטא, אבל כאשר יסיר מסוה הבושה מעל פניו ואינו מתבייש לחטוא בפרהסיא אז הנהו מראה בעצמו שהתורה נגמרה אצלו בתיבות לעיני כל ישראל ואינו מתבייש לחטוא בפניהם אז נעשה סוף מתורתו ולא יקיימה עוד ולא יתחרט לעולם על זה. וכן אומר על צעירנו המשכילים מדור החדש שאינם מתביישים לחלל את השבת לעין כל ואוחזים בפיהם את הסיגאר ועושנים הטיטון בשבת כשיוצאים לשוח בחוץ ועוברים עם זה על כל התורה בשאט נפש בלי פחד הנה בזה שאוחזים בחוץ בשבת בפני כל ישראל הסיגאר בפיהם ומשחקים גפרית ומבערים בו אש הנה בזה המה מנתקים את חבל הדת ומקרעים אותה לשנים בשניהם החדות וכל הפנינים נאבדים ממנה כי כיון שאינו ירא כלל לחלל שבת נאבדים ממנו התורה והמצות לגמרי ולא ימצאם עוד ולכן אמרו חז"ל אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת (שבת קי"ט) מדה כנגד מדה. זהו כוונת הכתוב אתן ארץ כנען חבל נחלתכם ר"ל על מנת כן נותן לנו השי"ת את ארץ ישראל בתנאי שנשמור את חבל הדת שתהיה שלמה בלי שום פגם וחסרון ונקיים מצות התורה בשלימות אז נהיה קשורים בחבל המצות והדת בארצנו הקדושה בקשר

אמיץ וחזק. אבל אם ננתק את מוסרי הדת יתרפה הקשר שהיינו קשורים אז בארץ ויזרו אותנו בכל עבר ופינה בארצות תבל בכל הגוים אשר לא נשמע את לשונם.

והנה כהיום אנו רואים שהיה כן כמבואר (ירמיה י"ז עיי"ש) שעבור חילול שבת תחרב ארץ הקדושה. ועוד הם מטלטלים בשבת חוץ לעירוב ואומרים שאיסור טלטול בשבת חוץ לעירוב הוא רק מדרבנן, אבל בקרא לא נכתב שאסור לטלטל בשבת, לכך אראה להם בפירוש בפסוק איסור טלטול בשבת כי הנה כתיב (שם) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ר"ל לא תטלטל שום טילטול בשבת בין טילטול קל ובין טילטול משא כבדה הכל אסור לטלטל בשבת. וכן מבואר (בנחמיה י"ג) שעשה ריב עם הפחות והסגנים על שלא מיחו בהעם שהביאו משאר מקומות בשערי ירושלים למכור דגים ואמר להם תוכחה על שהמה מחללים את השבת בטילטול ומשא ומתן בשבת ואמר להם שעבור זאת נחרב בית המקדש הראשון ועתה אשר שבו זה מהגולה ורוצים לבנות חומות ירושלים ובית המקדש השני הנה צריכים ליקח מוסר מהמחללי שבת בבית ראשון אשר בעונותיהם נדמה כאלו החריבוהו בידם בעצמם לכך העולים מגלות בבל שראו את עונש אבותיהם בעבור חטאם זאת בעיניהם וישובו לפחות עכשיו מדרכם הרעה וישמרו את השבת מלטלטל בו ומלעשות מסחר וקנין בשבת וכן ישמרו שאר התורה ומצותיה ואז ישוב ה' עליהם לרחם אותם ברחמיו העצומים ויושיעם בארצם מכל צריהם ואז תפרח שושנת יעקב, וזהו גם כן כוונת יעקב חבל נחלתו. כי הנה כתיב (ירמיה י"ג) כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי לי את כל בית ישראל כי אנו קשורים להקב"ה בחבל השזור מתרי"ג מצות דאורייתא ודרבנן ואם נקיים את כל המצות אז אנו קשורים בהקב"ה בקשר אמיץ וחזק והחבל המצות שלמה אצלנו. אבל המחסר מצוה אחת מכלן או אחדים מהמצות נעשה החבל אשר קשור עמה להקב"ה רפה ואין אונים, אבל המחלל את השבת או העובר על גופי תורה מעבירות החמורות או אם עובר בכל פעם בעבירות קלות אז נתפרדה החבילה ונעשה בינו לבין אביו שבשמים פירוד גמור ונפרד מעדת ישראל לכן נפרד גם ממקור

החיים ר"ל. והנה כל מה שדברנו עד הנה מענין החבל יעקב אשר הוא מרמז על תרי"ג מצות שעל ידן הם מקושרים במקור החיים בהקב"ה וזה מרומז במצות ציצית חבל יעקב, ווה שפירש"י ממדרש תהלים ננתקה את מוסרותימו אלו התפלין ונשליכה ממנו עבותימו אלו הציצית לרמז על הפוקרים עול מלכות שמים מעליהם, שראשית דבר אצלם לנתק מהם הציצית ומשליכים מהם את התפלין להראות לנו שאין להם שום פחד מהשי"ת, וכל מה שעושים לעבור על חמורות שבתורה הנה עושים זאת רק להכעים.

ואמליץ על זה בכוונה נאותה במאמר חז"ל (גיטין נ"ו) טיטוס גידר את הפרוכת ונעשה נס ויצא ממנו דם וסבר שהרג את עצמו כביכול. ואומר על דרך המליצה כוונתם בזה, כי הנה כתיב (משלי א') שמע בני מוסר אביך זה הקב"ה ואל תטוש תורת אמך זאת קאי שלא יעזוב האדם את התורה.

והנה כוונת חז"ל בגיטין עם טיטוס ששונאינו ומנדינו בני בלי שם העושים פרעות ורעמים ליהודים והולכים לשבור אצל היהודים את החלונות ומנעולי הברזל וגוזלים מהם את ממונם והורגים בהם נפשות, כי כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח וראשית דבר עושים את הנבלה הזאת לבזות ולחלל את קדשי ישראל לעיניהם והולכים אל בתי כנסיותיהם וקורעים את ספרי תורותיהם ומשליכים לארץ ורומסים עליה ברגלם רגל גאוה וגם הם סוברים שהרגו את עצמו כביכול ורק לצער את ישראל ולהכעיסם במעשי ידיהם כי זה להם בירושה מטיטוס כי בפולמסו של טיטוס נקבצו ובאו כל הגוים לעזרו לרעת היהודים ולהותם וכמו שראו ממנו האיך שהתנהג באכזריות גדולה ולמדו זאת ממנו לעשות כמוהו, רבש"ע השב גמולם להם כי לא יבינו אל פעולות ה' ונקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו במהרה אמן.

אבל מה נתאונן עליהם כי הלא גם בנו רבתה הרעה ופשתה המספחת בישראל גופא כי בנינו ובנותינו מחללים את השבת ומבזים כל קודש וכן הם עושים בעו"ה משתאות בעצם יום הכפורים לאכול ולשתות כל דבר אסור ומבערים אש ביום כפור לעינינו ומראים לנו שאינם יראים מאימת יום הדין כלל ואוכלים

חמץ בפסח ובשמזכירים להם עונש כרת משחקים עלינו ושואלים הלא אם יעניש הקב"ה בכרת להעובר על חמורות התורה למה אנו מאריכים ימים ושנים ברשעתינו ואין לנו שום נגע ופגע רע ולא עונש כרת (עיין שבועות י"ג) (כמלאכי ג') גם נבנו עשי רשעה גם בחנו אלקים וימלטו (ובקהלת ח') אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע. אבל אינם יודעים פירוש מלת כרת וטועים בכוונתו לכך הושבים שיכולים לעבור על התורה בלי שום מפריע כיון שאין על זה שום עונש. אבל האמת בכוונת מלת כרת שבזה שעוברים על גופי התורה כרת יכרתון מהקב"ה מקור החיים הנצחיים והחבל יעקב שעמה נקשרים בהקב"ה (גיטין נ"ט) נתפרדה ההבילה ונכרת החבל והם נכרתים מארץ החיים. ולפיכך אמרו רשעים בחייהם קרואים מתים (ברכות י"ח) עבור שמת בקרבם הרגש היהדות בכל דבר שבקדושה. וזה שאמר עליהם הנביא (ישעיה מ"ט) מהרסיך ומחריביך ממך יצאו והושע (הושע ה') אמר עליהם כי בנים זרים ילדו ואלה הפורקי עול ועוזבי התורה עושים מעשה מיטום כי הלא כתיב (תהלים ק"ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וגם הם גידרים את הפרוכת בקדשי הקדשים וכאילו יצא דם וגם הם הושבים שהרגו את עצמו כביכול כי כדי לצערינו ולהכעיסינו עושים מעשים רעים כאלה אשר פלצות תאחז כל אחד מהיראים ותסמר שערות ראשו עד שעבור הצער תאחז השבץ את בשרו, ומחללים כל קודש בישראל עם קדשיו לעיני כל היהודים החרדים ורומסים על התורה ברגל גאוה ומבזים את הקדש וקדשיו בפרהסיא והסיבה הגרמה להם לעשות רע בגלוי ובמזיד הוא עבור זאת שאינם מבינים טעמי המצות, אבל אם למדו את התורה והבינו אז טעם כל ענין ומצוה בתורה"ק הלא היו שמחים עמה ומאמינים בה באמונה שלמה כמונו, בדעה אחת ובמחשבה ורצון אחד ובחשק לבם ומפני מה לא גלתה התורה טעמי המצות שהרי ב' מצות נתגלה טעמם ונכשל בהם גדול העולם. כתיב לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו (סנהדרין כ"א) ולכך פסקו (בטיו"ד סי' קפ"א) שלא לבקש טעם למצות, מצות מלך הם. ואני מצאתי סמך ורמז על זה (מתהלים ק"ד) ויין ישמח לבב אנוש והנה אנו רואים כהיום שגם אוה"ע

מחבבים את התהלים ומתפארים עם משוררה הנפלא ושם דוד מחברה שמו בפיהם ועל דל שפתם. והנה עליהם אין לנו שום קושיא כי המליצה אומרת שמי שאוהב את העני אוהב גם את תרמילו והמה השיכורים האוהבים לנסך יין בפיהם ויי"ש חזק במים נחשב אצלם, ודוד אמר פסוק טוב על זה בעבורם לכך כאשר דוד אמר שמי ששותה יין ישמח את לבו העצוב ומלא יגון ועבור זה אוהבים את דוד עם התהלים לכך על האומות אין לנו שום קושיא, אבל אצלנו לא נתיישבה דעתנו עם זה לבד כי חז"ל אמרו (גיטין נ"ז) א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן תהלים דוד המלך אמרו ברוח הקודש דכתיב על נהרות בבל וכו' וכן זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

והנה זאת ידוע שבעת שהיה דוד לא נבנה עוד הביהמ"ק בימיו אלא בימי שלמה המלך וכן הבית השני אשר היה לערך אחר שנים ת"פ בחשבון אחר דוד המלך וכן גלות בבל על ידי נבוכדנצר מבית ראשון ואמר עליהם בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו וכו', וכן גלות אדום מהגלות ההל הזה וחרבן בית שני על ידי הרומיים הכל מיד ה' עליו השכיל ברוח הקודש לראות את העתיד להיות בזמן מאוחר בהרבה שנים מקודם אשר בהטבע הנה לא ראה שום רמז ורמיזא על זה העתיד אלא מוכרחים אנו לומר שעל ידי הופעת רוח הקודש ורוח אלקית קדוש ממרום הוערה עליו לידע מתחלה מה שיהיה בסוף וזה למעלה מהטבע, וגם הפילוסופים אינם יכולים להגיד מה שיהיה בעתיד. ואם כן קשה כיון שמעצמו לא אמר דוד את התהלים אלא אמרו ברוח הקודש ואם כן קשה האיך אמר דוד דבר חול כזה שהיין ישמח הלב. ונלפע"ד דלא קשה מידי כי הנה ידוע מה שאמרו חז"ל (עירובין ס"ה ע"א) נכנס יין יצא סוד כי חושבנא דיין כחושבנא דסוד ויין קאי על תוה"ק (ע"ז ל"ה). זהו כוונתם אם נכנס יין ר"ל למספר יין אז יצא סוד שניהם מספרם עולה שבעים, ועל מלת לבב אומר כי הנה התורה מתחלת עם בי"ת בראשית ומסיימת בלמ"ד במלת ישראל ואות המתחיל מתוה"ק ועם אות הסיום הם ל"ב ויש לנו פירוש מחז"ל על התורה ובלי פירושם לא הבינו את התורה ולא יכלו לקיימה ולפיכך

שכנס גם כן לב שני מלב ראשון של תוה"ק. וזהו לבב מב"ת שני מב"ת ראשון ביחד לרמז על תושבכ"ת ותושבע"פ. ואודות מלת אנוש אומר מ"ש חז"ל (שבת קי"ח) אשרי אנוש יעשה זאת וכו' שומר שבת מחללו (ישעיה נ"ו) ודרשו שאפילו עובד עבודה זרה כאנוש מחול לו העונות, ואנוש הוא החפשי בדעתו מאמונה ועושה עבירות בידו והשם אנוש הוא נאות על הפחות שבהמין אנושי שאין למטה הימנה. וזהו כוונתם נכנס יין ר"ל אם למדו הרבה תורה הנמשלה ליין אז אם הוא למד רק לשמה ויין התורה נכנס בקרבו אז זוכה לסוד ה' וכו' להבין בטעמי התורה, ולבב פירושו לשני התורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ ואנוש מכונה כן העובד ע"ז. וזהו כוונת דהע"ה ופירושו יין ר"ל אם יבינו את סודות התורה המכונה יין ישמח לבב ר"ל ואם יבין הכל בין בתשב"כ ובין בתושבע"פ בזה ישמח לבו אפילו אנוש אם היה אפילו אפיקורס כאנוש רק אם היה מבין את התורה בטעמה ונימוקה כל אשר שואלים ממנו או היה מקיים אותה כהוגן והתורה עולה יפה אצלו ולא היה כופר עוד בהתורה ובמצותיה ולא היו חושבים אותם כדברים שהם בלי טעם, לכך אינם רוצים לקיים את התורה כי אין להם שום הרגש טוב ומועיל כדי להשבה לדבר שבקדושה לבבה ולעבדה ולשמרה ברמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת.

ועתה הנך רואה בעיניך שלא כיון בהפסוק דברי חול אלא כיון דהע"ה בו דברים שבקדושה ואין הפסוק ריק בלא רעיון נשגב. וכן אמר במקום אחר נתת שמחה בלבי מאת דגנם ותירושם רבו (תהלים ד') ולכאורה קשה למה אמר מלה יתרה שמחה בלבי כי היה די לו לומר נתת לי שמחה אלא אני אומר כי הבעלי בתים והעשירים המה שמחים בחלקם בחיים שמרויחים הרבה מעות בעסקיהם ובשדותיהם, אבל התלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום ומחדש בה איזה דבר ויקרה אז לו חדוש נפלא אשר המציאה מדעתו ושכלו בתוה"ק זה נחשב גם כן אצלו כמו שהיה מרויח ממון הרבה. והנה השתא אתי שפיר במ"ש דהע"ה נתת שמחה בלבי ר"ל אשמח בדברי תורה המתחדשים בפי. וזהו מ"ש מלת בלבי לבין ולרמז על החדושים בהתורה לשמח בחדושיו יותר מכמה שישמח העשיר במסחרו.

והנה קראתי את שם חבורי אשר טפחתיו ורביתיו בשם „עקבי יצחק" והרבה טעמים יש לי על זה השם הנאות ועל הגליון אכתוב רק אחדים מהם, האחד מפני ששמי מרומז בו „יעקב יצחק" אותיות דדין להיות לי לזכרון עולם. כי הנה חז"ל אמרו (בפסחים נ') אשרי מי שבא לכאן ר"ל בעוה"ב ותלמודו בידו ומפרש המהרש"א שמחדש בתורה וכותב בידו. כמ"ש והכינו ר"ל בעוה"ז את אשר יביאו לעוה"ב. וטעם השני כי הנה כתיב (במשלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה', והוא אף על פי שאני מחבר ספר והרבה חדושים יקרים הנפלאים בזה כתבתי בו ועם זה אני מתקטן בעיני עצמו ועניו ועל עיקר הענוה כתבתי הרבה בזה ולכך קראתיו בשם הזה „עקבי יצחק" לרמז שלא עשיתי את הספר בשביל גדולות ולהתגאות חלילה בו, כדאיתא (בהר"א פט"ו) לעולם יהא אדם ענו בתורה ובמע"ט. כי הנה אנכי ידעתי מך ערכי צעיר באלפי יהודא אלא שראיתי את עמודי האמונה מתרופפים ונוטים לנפול ה"י לכך יעצתי להביא ראיות על כל דבר ולהראות במופתים חותכים על עיקרי האמונה ועל תורה מן השמים וכן על שאר העקרים להראות לעין כל את האמת מתוה"ק לחזק ידים רפות וברכים כושלות ולהשריש בלבם את האמונה בהעקרים אשר צריך איש הישראלי להאמין בהם.

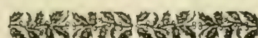
עוד טעם על שם ספרי „עקבי יצחק" להראות כי האדם צריך להיות בבחינת הולך ממדרגה למדרגה (כברכות בסוף ס"ד א') אר"י א"ר ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב דכתיב ילכו מחיל אל חיל (תהלים פ"ד) וכן ספרי סובב והולך מענין לענין בענינים הנצרכים לנו בזמן הנוכחי בעבור חיי האדם הגשמי אשר הוא בעל גבול ותכלית ואינו יודע אלא מה שעיניו רואות וידיו ממששות ומה ששכלו משיג וכל ימיו הוא טרוד רק בעניני הגשמיים ואינו לוקח לו זמן ופנאי לחשוב את תכליתו האמיתי בעבור הנשמה.

ועוד טעם אומר לשם הזה „עקבי יצחק" כי בעבור הטילטול והנע ונד אשר סבבתי זה כמה כרכים ועיירות בארצות שונות והלכתי בעקבי מבתי כנסיות לבתי מדרשות לדרוש תורה ברבים ודרשתי להם את החדושי תורה אשר חנני השי"ת לחדש בדעתי

חידושים יקרים ברעיון נשגב לכך קראתיו „עקבי יצחק" ואסמוך זאת על הפסוק ויקרא שמו יעקב ויצחק וכו', הנה בקרא נמצא מקודם יעקב אשר רמזתי בשם ספרי באותיות למפרע עקבי ואחר כך כתיב יצחק.

ואסיים את הקדמת ספרי בתפלה על הגאולה המרומז באותיות שמי וזה: ישלח צדקנו חיש קל ישבור עולנו קרוב בימינו בבית רם מהרה שכינתו השכן מקדשו נראה חדש מקרוב חופף זוהר קדושתו ויתגלה אור משיח צדקנו ישלח גואל דביר לבנות במהרה תבוא ויתגלה רוממות הדרו ויראה במהרה מפלאות עוזו שיופיע ישרת מדותי טוב וישר במהרה יפדנו מהגלות אבקש מיוצר נשמתי ספרי לעולם הצלח: נגמר זה הספר

שנת ממני בא ספר עקבי יצחק לפ"ק

שיר לכבוד הרב בעל עקבי יצחק

מאת המשורר הנשגב

אברהם בן מאיר לוריא

ה הרב בעל עקבי יצחק הנעלה
ר רב מופלג בתורה איש המעלה
ב בעל בעמיו ומדות: ישר ותמים
ה המעורר ישנים והמקיץ נרדמים
ג גדול לברר הכתובים בהגיון
ד דורש טוב לעמו גשם בציון
ו ומטיף יקר אמרותיו רביבים
ל לעקבי יצחק ינהרו נדיבים
צ צופה מה שנעשה בין הקלעים
נ נפש עדינה צחה כזהב פרוים
א אומר ועושה מאד איש נאמן
מ מחלוקת שני הש"ס בענין שבת מתווך כאמן
ל לו סברות ישרות והעקוב מישר
א אוצר עקבי יצחק זולת חשר
ס סומך עמודי הדת לנפול מטים
פ פצעים וחבורות לרהבים שטים

שיר לכבוד הרב בעל עקבי יצחק

ר רומם ירומם גדולי אומתנו

א אהוב וחביב לו הרמב"ם אדוננו

ב ברוך ומבורך עיני מאמינים לו צופיות

ע עשיר ואמיד — באגדות והלכות

ל לעקבי יצחק יושיטו יד בשמחות

ע עשיר בתנ"ך ומדרש לסדרים

ק קובץ נפלא בעשרה מאמרים

ב בורא נפשות לאביו שבשמים

י יאציל עלימו צדקתו שבעתים

י יכה האפקורסים יטפח פניהם

צ צלמי אליליהם יהרוס ובמותיהם

ח חן וכבוד יתמוך המשורר לאוריה

ק קנה יקנה אברהם — שושנה בציה

ספר עקבי יצחק

מאמר א

השגת התורה

גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קי"ט)

בראשית הנה דהע"ה אמר (שם כ"ה) זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה, ולכאורה יש להקשות ע"ז. ראשית למה הפסיק באמצע בשם ה' בין מלת רחמיך ובין מלת הסדיך היה לו לומר השם היה מקודם כי השי"ת מקור הרחמים והחסדים. וגם זהו דרך כבוד כלפי מעלה. והשנית נדייק מהו הנתינת טעם כי מעולם המה, משמע מזה שדהע"ה אמר בתפלתו שלכך צריך השי"ת לזכור הרחמים והחסדים עבור שמעולם המה, מהו כונתו בזה הלא היה יותר טוב שיאמר כך זכור הוי' רחמיך וחסדיך ותו לא. וצריך להבין כונתו במה שהוסיף ג' תיבות אלו כי מעולם המה, ומקודם שנתרץ את כל זה ונבאר את דבריו הקדושים נדייק מקודם בהתחלת תוה"ק במלת בראשית אשר בהס"ת נכתב על הב' ד' תגין, ועוד נדייק למה הב' גדול יותר מהתיבה כולה. ולהבין את כל זאת נביא מקודם מה שאמר בזה התפארת ישראל בסדר נזיקן בדרוש אור החיים דלכן הקב"ה מתחיל התורה בב' רבתי בתיבת בראשית והבית בד' תגין, כי הד' תגין מרמזין שהעולם הנוכחי נברא בפעם רביעי עם כל הבעלי חיים אשר המה אתנו עכשיו והבית רבתי מרמז שהאדם בעל המדבר הוא בפעם שני בעולם הבריאה. וצווחו עליו ככרוכיא גאוני הזמן האיך

מלאו לבו להלוך בגדולות ונפלאות ממנו לדרוש ולחקור במה שהיה קודם בריאת העולם הלא אמרו חז"ל מפורש (בחגיגה י"א ע"ב) בהמשנה אין דורשין מה לפנים מה לאחור (ושם י"ג ע"א) אמרו ע"ב יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר שכן כתיב בס' בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות. וכן אין דורשין במה שהיה קודם בריאת העולם. ומה גם כי הוא בעצמו מביא דברי המשנה הנ"ל ומתעורר כ"כ על זה ותמיה גדולה במחכ"ת על הגאון הקדוש הנ"ל האיך חקר בחקירה אשר לא הותרה לנו לדרוש ולחקור כלל בזה.

והנה אחר כל תלונותם עליו ועל דבריו לא נרפא עוד מכאובינו בזה ולא התיישב דעתנו בזה ונשארו מופנים מכל הצדדים, ואין אנו מבינים כלל על מה ירמזון התגין הנ"ל עם הבי"ת רבתי דלעיל. ואין אפילו אחד שיתעורר על זה. ולמצוה רבה יחשב להבין הרמז והתגין ולדרוש בהם, כדמצינו (במנחות כ"ה) גבי ר' עקיבא שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות וכו' ויליף מפסוק קוצותיו תלתלים (שה"ש ה'). וכן איתא (בפני יהושע קידושין ל') מזוה"ק ושל"ה שתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות להתורה (כעין חגיגה ט"ו ע"ב) שהיו סופרים כל אותיות שבתורה. (ובקידושין ל') אמרו לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה וכו'. ולמה צמצם הקב"ה לכתוב את התורה ואותיותיה במספר זה דוקא לא פחות ולא יותר כל זאת מראה לנו באצבע שהקב"ה היה מכוין כביכול במספר ש"ר אותיות כנגד ששים רבוא ישראל. וזהו כדי להראות לנו אשר כל אחד מישראל יש לו חלק בתוה"ק כדאיתא (בפ"א פ"ד) שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכו'. ובאבות דר' נתן מצינו בזה הלשון כתר כהונה זכה בו אהרן ובניו אבל הזר הקרב יומת כתיב. כמו הדבר שאירע לקרח. וכתיב ולא יהיה כקרח וכעדתו וכו' ר"ל שלא יתעוררו עוד לחלוק על הכהונה. וכן כתר מלכות זכה בו דוד וזרעו וכתיב מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו, וכתיב וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם וכו'. ואפילו אחר הטא שלמה שנחלק מלכותו לאחר מותו זה הוא רק

על זמן ועל דרך עונש וקנס, אבל בביאת המשיח ב"ב הלא אז תחזור מלכותו לבניו לבד כמקדמת דנא וכמו שאנו אומרים בברכת מפטיר על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו, כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם, וכמו שכתוב למען היות ניר לדוד עבדי. ואפילו אחר שנחלק מלכות בית דוד מזרעו בעבור חטאם ונתנה המלוכה למלכי ישראל, אבל לא נפסקה המלוכה לגמרי מזרעו של דוד כמו שכתוב לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, עד כי יבא שילה, ולו יקהת עמים (עיין סנהדרין ד' ה'). ונלפע"ד שיאע"ה התנבא בזה וראה שמקודם ימלוך דוד ושלמה על כל ישראל ואחר חטא שלמה תתחלק מלכותו למלכי ישראל, ומה שאמר בהצוואה ליהודא לשון שבט ולשון מחוקק, ראה ברוח הקודש שני דברים. ראשית שהשרביט הזהב ושבט המושל בישראל יהיה מתחלה ביד מלכי בית דוד לבד וזה יהיה להם כח אחד למשול על ישראל כשיזכו למקום במעשיהם הטובים וגם ינהגו את ישראל בנחת וברוח התורה לשם שמים ולא לשם פניה ה"ו אז ישאר מלכותם על כל ישראל.

ומה שניבא על יהודא שעתיד לצאת ממנו מחוקקים וזהו הכח השני שיהיה להם לשפוט את ישראל על פי דין תורה. ומה ששנינו מלך לא דן ולא דנין אותו אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו וכו' (בסנהדרין י"ט) וכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה (ש"ב ה') כמו שכתוב בית דוד דינו לבוקר משפט. וכן דרשו חז"ל (בסנהדרין צ"ג ע"ב) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. וכדמצינו (בברכות ד"ד)שאמר דוד על עצמו שידי מלוכלכות בדם שפיר ושליא לטהר אשה לבעלה, כי הוא היה אצלם ראש הסנהדרין ולכך בדיני נפשות אשר מתחילין מן הצד אמר ר' יוחנן כתיב ויאמר דוד לאנשיו הגרו איש חרבו ויחגרו איש חרבו ואח"כ כתיב ויחגור גם דוד את חרבו (שמואל א' כ"ה) לכך לא יכלו הם לחלוק עליו כמו שלמדו חז"ל (סנהדרין ל"ו ע"א) מפסוק לא תענה על רב הסר יוד שאסור לחלוק על מופלא שבסנהדרין ולא יטו מדבריו לכך בדיני נפשות מתחילין מן הצד. וזהו כונת ומחוקק שעתיד לצאת מיהודא פוסקי חוקים ודיני התורה לישראל וכיון שמלכי בית דוד שופטים את

ישראל בדיני התורה יש להם דין סנהדרין לכך נפסק הדין אצלם (ביומא כ"ה ע"א). אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ומזה הבינו כל ישראל שהמלוכה שייך רק למלכי בית דוד ולא למלכי ישראל. לפיכך כשיצאו מבניו מלכים צדיקים כחזקיהו המלך או יאשיהו המלך אשר הכתוב בעצמו מעיד עליו שבהמלכים לא קם צדיק כמוהו בישראל מובן ממילא שהיה לבם נוטה אחריהם רק מפני אימת מלכי ישראל לא נטו אחריהם בגלוי וכמו שדרשו חז"ל (סנהדרין כ"ב) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך.

והנה לפי הדין מגיע הכתר רק למלכי בית דוד כמו שהמליכו שמואל הנביא על פי ה' עוד בחיי שאול אשר מלך אז עדיין על ישראל בתקפו ובדין לא זכה בה אחר אשר לא מזרע דוד וגם לא יזכה בה אחר ח"ו לעולם. ולפי זה יש על שני כתרים אלו דין חזקה, כתר כהונה לאהרן הכהן קדוש ה', וכתר מלכות לדוד ולזרעו עד עולם. והנה אין לאחרים חלק בב' אלו אבל כתר התורה אין לה דין חזקה כי הלא אפילו המלאכים אשר התורה היתה אצלם יותר משני אלפים שנה, הנה היה להם בודאי טענה טובה כשאמרו להקב"ה תנה הודך על השמים ומכל מקום לא הועילה להם טענתם כלום שתשאר התורה אצלם ולא נתנה התורה למלאכי השרת כברבות כ"ה ועוד) אלא משה רבינו אשר הם כינוהו בשם ילוד אשה (כשבת פ"ח), ועם כל זה נצח את המלאכים ובריב"ח ענה לבת קיסר על שאלתה תורה מפוארה בכלי מכוער (נדרים נ'). כמ"ש עלית למרום שבית שבי וכו'. וכן אמר שהע"ה משלי עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה. וכן איתא (בשמות רבה פ' כ"ח) בזה"ל בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין בני המדינה עליו, ומשה עלה למרום ונטל את התורה שהיו הכל נושאין עיניהם עליה.

ועבור כל הילין טעמי אדרוש גם אני את הלקי אשר חנני הש"ת בחידושי דאורייתא ויהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל ברעוא. כי הנה ידוע הדבר מכמה ספרים מהתנא דבי אליהו בזוקקין דנורא ובספר חסידים ועוד הובא בשאר מקומות שכל

מחבר ספר צריך לרמז ולשלב שמו בהתחלת ספרו וטעמם נ"ל כדי שיהיה לו לזכות לעוה"ב כדאמרו (בפסחים נ') אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ולכאורה קשה מהו הלשון ותלמודו בידו הוי להו למימר ותלמודו בראשו כי הלימוד מקומו בראש ולא ביד לכך מפרש המהרש"א שמחדש בתורה. ולפי דעתו נ"ל הכוונה בידו כמו ברשותו כדכתיב ויקח את כל ארצו מידו. ר"ל אם מחדש בתורה זה תלוי בו כמו שהיה בידו כי הוא הגורם לזה. ובזה מקיים מצות עשה והיו הדברים האלה וכו' על לבבך. וכן והגית בה יומם ולילה כי על ידי המחשבה והשקלא וטריא בשכלו נתחדש אצלו חידושים בהכמת התורה. ונ"ל עוד כונתו של המהרש"א (ב"ב י' ע"ב) בידו שכל מה שחידש בלימודו הוא כותב בידו. דהנה בזה עושה שתי פעולות ראשית שלא ישכח הידושיו בלימודו כדאיתא מגילת חסידים אם יום תעזביה יומיים תעזבך (ובזהר פ' שמיני) ואין לך דבר ריקם בתורה"ק שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב (בספרי האזינו) והפעולה השנית כי בזה הנה הוא מזכה את הרבים אשר אמרו בזה שאין חטא בא על ידו וגם עבור זה התכלית בא לעולם כמ"ש (התד"א זוטא פ' כ"ב) אמר להם הקב"ה לת"ח שבדור לא בראתי אתכם אלא בשביל שתלמדו את בני תורה וזכות הרבים תלוי בו רק שיהי' זה לשם שמים אז נחשב כאלו מקריב קרבן על המזבח כמ"ש השאגת אריה שהמחדש בתורה יש לו זכות גדול כזה. וכן איתא (בתדא"ר פ"י) אשרי לאדם שמתחדשין דברי תורה על פיו.

ועתה נשאל אם לפי דבריהם שהמחבר צריך לרמז שמו בתחלת חיבורו איה הרמז על זה בתוה"ק לכך נלפע"ד שרמז זה נמצא תיכף בהתחלת התורה בהאות הראשון הוא הב'. הנה הארבעה תגין אשר רשומים עליו מרמזין על שם הוי"ה ב"ה בן ד' אותיות להראות לנו בעליל שגם הקב"ה בכבודו רמז את שמו בהתחלת ספרו היא תוה"ק כדי לטפח את המינים על פניהם ולהראותם שהתוה"ק היא מהקב"ה ולא משה מדעתו כתבה וכמו שאמרו הז"ל (בשמות רבה פמ"ז א') בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד

ואגדה. ומכאן הוא דלמדו לרמז כל אחד את שמו בהתחלת ספרו. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (כתענית ט׳). והנה הברטנורא כתב (באבות פ״ד מ״ה) שתגא בלשון ישמעאל כתר. וכן מלת בראשית נוכל לפרש לשון ראש לרמז על מאמר הזוה״ק ההיא מלה סלקא ובקעא רקיען ונעשית עטרה בראשו של הקב״ה ולכך מרמזים התגין על מלת בראשית שהתוה״ק היא עטרה בראשו של הקב״ה כמ״ש ואשר נתן כתר מלכות בראשו. גם נוכל לרמז במה שאמרנו הרמז בתגין על ד׳ אותיות שם הוי״ה שמרמז על מדת הרחמים שהיא מדה אחת אשר בה ברא הקב״ה את עולמו והמדה השנית אשר שתפה הקב״ה להמדה הזאת ועל ידי שניהם ברא הקב״ה את עולמו זאת נבאר עוד להלן.

ועתה נדבר אודות ענין אחר והוא למה פתח רב אושעיא בעל המדרש תיכף בהתחלתו לדרוש את התורה בהפסוק ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וכו׳ (משלי ח׳) ודרש (במד״ר פ״ח) שהתורה היא קדמה אלפים שנים לפני בריאת העולם. ומתיבות יום יום יליף שני אלפים שנה כי יומו של הקב״ה אלף שנים כדכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול. ונ״ל כונת המדרש לרמז על הבי״ת רבתי דתיבת בראשית על שני אלפים שנה. ולפי זה כך הוא כונתו לחלק מלת בראשית לשתי תיבות ואז נפרש כך ב ראשית ר״ל בב׳ אלפים שנה היתה התורה ראשית לבריאת העולם ואחר כך ברא אלקים שמים וארץ. ואין אות בטלה מן התורה לעולם (שמו״ר פ״ו) וכדאיתא (בזוה״ק פ׳ תרומה) אורייתא צווחת ואהיה אצלו אמון כי ברא קוב״ה עלמא אקדימת אורייתא תרין אלפין שנין לעלמא.

והטעם שהקדים את התורה לבריאת העולם הוא על פי דברי (הב״ר פ״א) התורה אמרה אני הייתי כלי אומנתו של הקב״ה וכו׳ ובה היה מביט וברא העולם. וכזוה״ק באורייתא אתבני עלמא ואשתכלל (זוהר פ׳ בראשית). ואיתא (בתדא״ר פל״א) לכך התורה נאמרה תחלה בבי״ת שהוא לשון ברכה והוא כדי לעשות סימן טוב להתחיל בריאת העולם כדאמרו חז״ל (בהוריות י״ב) סימנא

מלתא היא. ומה שכתבנו לעיל הרמז מהתגין על שם הוי"ה הוא על דרך (זוה"ק פ' משפטים) אורייתא כלא שמא דקוב"ה ומאן דמשתדל בה כמאן דמשתדל בשמא קדישא.

ועוד אומר כונה על הב' במה שראיתי בספר ידיעת הטבע שבתלמוד שנדפס מקרוב וכתב בהקדמתו שהב' מתיבת בראשית אשר פתוח מלפניו מרמז על בריאת כדור השמים שפתוח מצפון (כב"ר פ"ח) והנקודה האמצעית אשר בהבי"ת מרמז על כדור הארץ הלזו הגשמיית אשר היא באמצע אויר העולם תלויה כמ"ש (איוב כ"ו) תולה ארץ על בלימה. והמחקרים כתבו שהוא בעבור כח דחיית האויר החיצוני לכך היא באמצע חלל העולם. ולפי זה יאיר לי נתיב לדרוש עוד כי הנה הנביא (ישעיה ס"ו) פתח השמים כסאי והארץ הדום רגלי ר"ל כל העולם הוא כסאו כבודו יתברך. והד' חיות שבהכסא פני אריה מהימין ופני שור מהשמאל ופני נשר ופני אדם אשר המה נמצאים בכלל הנבראים והמה שולטים על החלשים מהם (כחגיגה י"ג ע"ב). הנה הבי"ת מבראשית אשר מרמז על כדור השמים והנקודה שבאמצע הבי"ת המרמז על כדור הארץ. הנה לפי דברי הנביא הנ"ל כל העולם כסאו כבודו והד' חיות הם הנבראים הנמצאים בעולם. והנה נוכל לומר שהד' תגין שעל הבי"ת מרמזין על הברואים שבעולם הנכללים בהד' חיות הנ"ל הנושאות את הכסא כי הם כוללות כל העולם כולו כנ"ל.

והנה כמו שכתב בעה"ט אלקים בגי' הטבע לרמז שהקב"ה מנהיג הטבע. כ"כ אומר הרמז מהתגין המרמזין על ד' אותיות הוי"ה ואחר כך מרמזין על הד' חיות שהן כלל הנבראים הנמצאים בעולם ומרמז ג"כ שהוא מנהיגם כי מקרא אחד נדרש לכמה טעמים (כסנהדרין ל"ד) והוא משגיח עליהם. ומלאה הארץ חסדו להזמין להם מזונות כל אחד לפי צרכו ובלא השגחתו לא היה להם קיום נצחי וח"ו חזר העולם לתהו ובהו והוא קיום כל העולם כמ"ש ואתה מחיה את כולם. וכן הרבה דברים אשר נבראו אז בעולם המה מרומזים בהתגין כמו דומם צומח חי מדבר. וכן אש רוח מים עפר וכדומה. וכדאיתא במדרש שבמו כשהמלך בונה לו

פלטין מתחלה משרטט על הספר תבנית חדריו וחלונותיו ופתחיו וגגו וכתליו האיך יהיו נראים מבפנים וכן איך צריכים להראות מבחוץ כך עשה הקב"ה מתחלה ברא את התורה אשר בה מרומז תבנית כל העולם עם ברואיו וכמ"ש בויקרא בסדר שמיני את זה תאכלו וכו' ואת זה לא תאכלו ובה נסתכל הקב"ה וברא את כל העולם הפלטרין שלו בתכלית ההידור. והכל בשביל האדם מבהר היצורים אשר אם יזכה יהיו כולם כפופים תחתיו ובטלים אליו כמו שאמרו (סנהדרין ל"ז) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם. וזהו בכלל ומה גם שנברא העולם בשביל ישראל בעבור שיקבלו את התורה. וכדאיתא בזוה"ק פ' לך) א"ר אלעזר כד ברא קוב"ה עלמא על תנאי הוה דכד ייתון ישראל אם יקבלון אורייתא יאות ואם לאו הרי אנא אהדר לכו לתוהו ובהו ועלמא לא אתקיים עד דקיימו ישראל על טורא דסיני וקבילו אורייתא וכדין אתקיים עלמא עכ"ל. ובאותיות דר"ע איתא אם אין תורה תמימה אין כל העולם כולו מתקיים. וכן אמרו (בנדרים ל"ב) דאמר ר"א גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג). וזהו הרמז שכתב הבעל הטורים כי מלת בראשית נוטריקון "בראשונה "ראה "אלקים "שיקבלו "ישראל "תורה לכך ברא ה' שמים וארץ.

והנה אמרו חז"ל (באבות פ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם ר"ל עשרה פעמים ויאמר כתוב בבריאת העולם ואם תקשה הלא לא מצאנו אלא תשעה פעמים ויאמר והאיך אמרו חז"ל שהיו עשרה. ויש לומר כי על כל בריאה ובריאה היה אמירה מהקב"ה ולמה לא היתה אמירה על בריאת המים. אבל דברי תורה עניים כאן ועשירים במקום אחר. כי לפי דברי חז"ל (בר"ה ל"ב) ניחא כי שם דרשו כי מלת בראשית שהיא התהלת התורה נמי מאמר הוא מהעשרה מאמרות ואם לא מצאנו מאמר על בריאת המים בלשון ויאמר נוכל לתרץ שבראשית מאמר על בריאת המים. ואם תשאל האיך נוכל לומר על תיבת בראשית שהוא מאמר הרי אין פירושו סובל זה ואיך נכלל אמירה בתיבת בראשית כי הלא פירושו הוא לשון התחלה ולא לשון אמירה ויתכן כי מלת בראשית הוא לשון

ארשת שהוא נמי לשון אמירה ודבור כמו ארשת שפתים. והנה איתא (בחגיגה י"ב ע"ב) שמים ב' תיבות אש מים והוא כעין (ב"ר פ"י) כיצד ברא הקב"ה את עולמו נטל שתי פקעיות אחת של אש ואחת של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם. ושלג הוא תולדה דמים אשר לעת החורף שהקור חזק נקפה הגשם באויר ומזה נתהוה השלג. ואחר כל זה יהיה ניחא בעזה"י ופתח דברי התורה הם יאירו לעינינו כשמש בצהרים אם נפרש על דרך זה בראשית כונתי בארשת שפירושו באמירה ברא אלקים שמים וארץ אם כן גם המים נכללו באמירה כי הלא שמים הוא ב' תיבות אש ומים ולכך אמרו (באבות פ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם ובראשית מאמר על מים.

והנה נוכל לומר כונה על זה כי הנה רש"י פירש על תיבת בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית כדכתיב ראשית דרכו (משלי ח') לכך ברא אלקים שמים וארץ. והנה נוכל להטעים כונת רש"י בזה האופן כי הנה לכאורה קשה מנין לו לרש"י לפרש שתיבת בראשית קאי על התורה אבל לפי דברינו שאמרנו שבראשית הוא מאמר על מים יהיה זה ניחא כי הנה חז"ל אמרו (בתענית ז' ע"א) למה נמשלה תורה למים כדכתיב (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים אלא מה מים יורדין ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה. כי הקב"ה הרכין את השמים על הר סיני ונתן את התורה לישראל לכך פירש"י בראשית על התורה קאי.

והנה לפי דברינו דלעיל דהד' תגין מרמזין על ד' אותיות הוי"ה ומלת בראשית מרמז על התורה והנה זה בא לרמז שהקב"ה ואורייתא חד נינהו. והנה המקובלים כתבו שהחסד מכונה בשם מים לפע"ד הכונה הוא כך כי הנה כמו שאמרו מה מים יורדין ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה כן נאמר על החסד שנמשל למים כי הנה אמרו חז"ל (בסנהדרין ק"י) ודרשו ואת כל היקום אשר ברגליהם זה הממון שמקים את האדם על רגליו. והנה לפי זה נקרא העשיר בשם חי עומד. ועל העני אמרו חז"ל (בנדרים ס"ד) עני חשיב כמת. אם כן העני שאין לו ממון ואינו יכול לעמוד במעמדו

הנוכחית נקרא בשם מת שוכב ולא מת גמור רק הרי הוא כאדם שנפל ממעמדו ואינו יכול לקום בעצמו מנפילתו אלא אם חבירו יתן לו יד לעזור אותו אז יוכל לקום מנפילתו. וכמו אדם שנתעלף ח"ו מזלפין על פניו במים וממשפשפין את גופו עד שמעוררין אותו משנתו המיתית ר"ל ובזה מחזירין אותו לחיים כן הדבר בענינינו אם העשיר הנקרא חי עומד נותן יד לתמוך לאחיו העני ועוזרו כפי נדבת לבו באמת לשם שמים נקרא זה שמקימו על רגליו כדכתיב ומטה ידו והחזקת בו. וכמו באם שלא ישתדלו להשיב לתחיה את המתעלף יכול למות ח"ו ועוברים בזה על הפסוק לא תעמד על דם רעיך. כמו כן הכא אם העשיר לא יעזור את העני במאומה כדכתיב אל ישוב דך נכלם הרי העשיר שופך דמים וכאלו הרגו בידיו ממש כדאיתא (בתענית כ"א) גבי נחום איש גם זו שרכב על החמור והיו לו מזונות ובא אצלו עני אחד ואמר לו רבי פרנסני ענה לו נחום המתן לי עד שארד מן החמור בין כך וכך העני מפרפר ומת וכו'. ואלו העשירים אשר כאשר נזדמן להם עני ומבקש מהם תמיכת כסף אז מתחלה מחרפין ומגדפין אותו ואח"כ נותנין לו הנדבה אשר מתחלה שפכו את דמו כמים בלי חמלה ולא יראו אלקים והמה חושבים שבזה שנותנים לו הנדבה ולא ישיבו פניו ריקם יתכפר להם השפיכות דמים מהעני העלוב הנדבה הזה כדאמר ר' ינאי מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה (חגיגה ה')ידעו מה שכתוב (במשלי כ"ג) אל תגזול דל וכו' ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.

והנה קשה לי על כפילות הכתוב אל תגזול וכו' ואל תדכא וכו'. וכן צריך להבין מהו דל ומהו עני כי לכאורה הם ענין אחד וכונה אחת. ועוד יש לדייק למה אצל הדל אמר לשון אל תגזול וחזר עוד הפעם כי דל הוא וגבי העני כתב לשון ואל תדכא. ועוד מהו הלשון בשער אם כונתו על הפתח הול"ל ואל תדכא עני בפתח. ונלפע"ד כי הלשון דל הונח על מי שאין לו ממון על הצטרכותיו התדיריות ומצפה שיעזורוהו אחרים ודל הוא כמו דלו עיני למרום כונתו מצפה לתשועת ה' והעד על זה מקרא ואם דל הוא ואין ידו משגת. ועני הוא כמו שאמרו חז"ל נדרים מ"א) אין עני

אלא בדעת ר"ל בדעת התורה. והנה אצל העשירים כשבא העני אצלם יש בלבם תרתי לריעותא על העני או שאומרים עליו שאסור לרחם על העני הזה כי יש לו כסף. וזהו כמאמר העולב שהשבע אינו מאמין להרעב לכך אמר שלמה אל תגזול דל ר"ל את השם דל אל תגזול ממנו ולא תאמר עליו שאינו דל. כי דל הוא ר"ל ובאמת הרי הוא דל וצריך לרחמי הבריות ואם אתה אינך רוצה לרחם עליו למה אתה אומר עליו בפני אחרים שאיננו דל ולא תניח לאחרים לרחם עליו ואתה חלל רשע הנך הוטא בעצמך וגם אתה מחטיא את הרבים ואתה מעכב אותם מליתן צדקה וחטא הרבים יהיה תלוי בך והרי אפילו יום הכפורים ויום המיתה לא תכפר על עון זה. ועוד מדה רעה יש להם להעמיד אותו בכור המבחן ולשאול אותו אם בר אוריין הוא ושואלין אותו בעצמם או על ידי אחרים באיזהו מקומן בש"ס או לפעמים גם בפוסקים ומביישים אותו ברבים. ועתה הנה יש להם תירוץ טוב שאסור לרחם עליו ואינם יודעים או הם אינם רוצים לידע מה שאמרו (באבות פ"ג משנה י"ז) אם אין קמח אין תורה ובירושלמי איתא אר"י ליבא בכיסתא תליא.

והנה אמרו חז"ל (ברכות ח') אוהב ה' שערי ציון וכו' אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה מכל משכנות יעקב. הנה נוכל לומר שמכונים חז"ל לפרש מלת שער כמו השערת הדעת ור"ל אם האדם מצויין בהלכה וידע בהשערת דעתו השקלא וטריא בהלכה בפלפולא חריפתא לאמיתה של תורה הרי הוא חביב מאד אצל הקב"ה וחביב מכל. ולפיכך אמר שהע"ה ואל תדכא עני בשער ר"ל בשער הלכה אל תדכא את העני בדעת הזה לשאלהו ולעמוד עליו אם בר אוריין הוא אם לא ובזה תבייש אותו ותפסוק את חייו ותקפח את פרנסתו כי הלא בלאו זה טבע הבריות שלא ירצו לתת צדקה כי זה נחשב להם להסרון כיס ואתה בטבעך הרע תפעול עליהם שלא ירצו לרחם עליו ולא יתנו לו מאומה.

ואמר עוד שלמה ברוה"ק תדע שלא תנקה מעונש אתה העשיר הבעל גאוה, כי ה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש. והוד

אמר בנבואה כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. לכן תזהר שלא תפגע בכבוד העניים האומללים כי הלא גם בלאו זה לבם נשבר לרסיסים שמצפין על שלחן אחרים והעולם חשך בעדם (ביצה ל"ב) ואין להם במה להחיות את נפשם ונפש בני ביתם הגועים ברעב ח"ו עולליהם שואלים ללחם ופורש אין להם לכך אם אתה תרצה לרחם על נפשך ונפש בני ביתך תרחם על העני הזה ולא תעלה עליך הקיטרוג מלמעלה ח"ו ועל ידי שתרחם על העני הנדכא ירחמו עליך מן השמים (כשבת קנ"א) ותשאר על עמדך כמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר.

ועכשיו את הענין מהקובלים אשר המשילו את החסד למים נבין בטוב טעם ודעת ומוסר השכל יוצא מזה לעורר את החסד בלב בני אדם לחוס ולרחם הבעל היכולת על הבלתי בעל יכולת וזהו כונתם בזה לפי דעתי מה מים יורדין ממקום גבוה למקום נמוך וכל מה שהם גבוהים יותר במדרגה עליונה ואחר שהם מתרבים שם במדה מרובה אז צר להם שם המקום מהכיל אותם ולפיכך המה מוכרחים לירד משם במדרגה אשר היא היותר תחתונה ונמוכה להם כי כן ברא הקב"ה את הטבע ביסוד המים ליפול ממקום גבוה על הארץ ועל ידי זה מתקיים כל העולם וכמו כן אצלנו כתיב (תהלים פ"ט) עולם חסד יבנה.

והנה צריך לכאורה להבין למה אמר גבי חסד לשון בנין מאי שייך בנין אצל חסד ואם כונתו בזה שכל העולם מתקיים על החסד הוי צריך ליה למימר הכי וחסד יסוד עולם. אלא מוכרחים אנו לומר שלשון יבנה מונח בו זאת הכונה כי נראה למשל אם אחד רוצה לבנות לו בית אם הוא בעל יכולת ויש לו מעות הרבה אז בונה לו בית על חשבונו. אבל אם הוא איש עני ואין לו אפילו על הכרחיות וצריך להתעזר מאחרים אז מחזר אחר מעות ואם אינו משיג מהו עושה הולך אצל הנדיבים זה הנדיב נותן לו קורות לביתו וזה נותן לו חלונות זה מנדב לו על תקרה וזה העשיר נותן על רצפה ומעזר כולם נתהוה לו בית למעון תדירי. וזהו עולם חסד יבנה כמים שהולכין מלמעלה למטה כך צריך להיות העולם

חסד יבנה שהעשיר שהוא במעלה עליונה יעזור ויתמוך להעני שהוא במדרגה תחתונה ונמוכה לכך כינו החסד בשם מים. וכמו למשל אם רואים שאיש אחד טובע בנהר במים הרי אז בודאי מצוה להצילו משום לא תעמוד על דם רעיך ומי הוא אשר אפילו אם יהיה לו לב קשה כאבן מכל מקום באסון נורא כזה יתעורר בלבו מדת הרחמנות והחמלה לחוש לעזרתו ולא יוכל להשאר כך לעמוד ולראות בעיניו איך שחבירו טובע במים ולא יחוש לעזרו. וכן צריך העשיר לשער בדעתו כשרואה את העני האומלל והנדכא הזה ימהר אז לעזרו תיכף ולא ימתין עד שדם העני נשפך בקרבו עד שישיג עזר מהעשיר ואז הלא יצא שכר מצות הצדקה מהעשיר בעבור הפסדו שלא מהר להושיע להעני, והנה נוכל לומר שגם בשביל זה מכונה החסד בשם מים.

ועתה לאחר כל הדברים האמתיים האלה נבין היטב כל מה שהקשינו לעיל. רק נאמר עוד רמז בהד׳ תגין שהן מרמזין על פי קבלה על ד׳ עולמות עליונים ותחתונים שהם אצילות בריאה יצירה עשיה וכל אלו העולמות מכתירים להקב"ה בשירות ותשבחות (כתהלים קמ"ז) הללו את ה׳ מן השמים הללוהו במרומים הללוהו מלאכיו וכו׳ ואף על פי שלעולם לא חסר להקב"ה עבדים שישבחוהו והם המלאכים וגלגלים ועל מה זה עשה ה׳ את האדם בארץ ובאיזה זכות נתן לו את כל העולם תחת רגליו שהאדם יהיה עליהם המנהיג לשלוט עליהם כרצונו ולעשות עמהם כל מה שיחפוץ.

להבין זאת נשובה אל עניננו הקודם שאמרנו שהד׳ תגין שעל הב׳ דמלת בראשית מרמזין על ד׳ אותיות הויה שהוא מורה ומרמז על מדת הרחמים. וכמו כן הוכחנו שבראשית הוא מאמר על מים שמרמז על מדת החסד. והנה מהד׳ רישומין שעל הבי"ת ומהמלה ראשונה של פתיחת תוה"ק רמוזה לנו התורה שהקב"ה ברא את כל העולם בשתי המדות אלו במדת החסד ובמדת הרחמים אשר הם מהעשרה דברים שבהם נברא העולם (חגיגה י"ב ע"א).

ועתה נבין מה שאמר דוד המלך ברוח הקודש (בתהלים כ"ה) והפסיק בפסוק זכר רחמיך ה' וחסדך. ושם הויה הציב בין רחמיך לוחסדיך ולא אמר את השם מקודם זכר הויה רחמיך וחסדיך. וכן מהו הנתינת טעם אשר אמר כי מעולם המה. כי כונתו הוא כך זכר רחמיך המרומזים בשם הויה וחסדיך ר"ל החסדים צריך אתה לזכור גם כן כי מעולם המה. ר"ל כי הלא עולם חסד יבנה כתיב ואמר דוד המלך רבש"ע הלא בראת עולמך בשתי מדות אלו בחסד ורחמים אם כן הלא המה קיום כל העולמות לכן תזכור אותם. לרחם עלינו מזה הענין הנכבד מרמזת לנו תורה"ק שצריך כל מי שיש לו מח בקדקדו ובינה בלבו ובמחו צריך לאחוז בשתי מדות אלו חסד ורחמים לחוס ולרחם כל אחד על זולתו העשיר על העני השבע על הרעב הגבור על החלש הבריא על החולה. וכדומה הרבה. ובזה גם יקיימו תכלית העולם אשר בעבור זה נברא כל העולם במדות אלו כדי שכל אחד יתחסד עם רעהו ויחוס וירחם עליו ואז גם הקב"ה יחוס וירחם עליו.

והנה כשאנו מזכירים את שתי המדות שבהם ברא הקב"ה את העולם ואשר עליהם העולם עומד ומתקיים כי הם עמודי התוך והבריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה הנה נחוץ לנו מאד לבאר את ענין המדות אלו והחילוק אשר ביניהם. וכשנבין היטב מהות המדות והנפקותא שביניהם אז נדע איך שראוי להתנהג עמהם ואיך להשתמש בהם אשר חליפות למו ופעם ראוי הוא לאחוז במדה זו ובה יוכל לתקן הדבר ופעם יארע אשר לא יוכל להשתמש במדה זו לבד אשר לא יתקן את הדבר אלא יוכל לקלקל את את כל הענין יותר מאשר יתקן אלא אם כן יאחוז את חבל המדות בהראש השני והמדה השנית ואז יבא לתחלת הענין המקווה והשאלה אשר נציב פתח השער יהיה לנו מהו מדת החסד ומהו מדת הרחמים. הנה (מר"ה י"ז) משמע שחסד נקרא מה שלפנים משורת הדין. כונתם הוא אף שלפי הדין לא היה ראוי זה לרחם עליו מפני מעשיו אשר לא טובים המה. הנה מכל מקום מטיבים הם עמו והסים עליו לפנים משורת הדין וזאת המדה נקראת חסד וגם נקרא הוא בשם חסד חנם כדמצינו במשה רבינו שביקש גם

מן בלשון ואתחנן וכתב רש"י שלשונו משמע מתנת חנם כי אף שיש לצדיקים מעשים טובים ומכל מקום אינם תולים בזכותם אלא בזכות אבותיהם הקדושים אשר בארץ המה ומפני מה אינם מבקשים בשביל זכותם הטעם הוא עבור שהם צריכים להניח זכותם לבניהם ולדורם אחריהם. כי כל העולם כולו נזונים בזכותם והם אפילו בזכות עצמם אינם נזונים (ברכות י"ז ע"ב). ואם השי"ת יתן להם בזכותם אז לא ישאר הזכות לאחרים ולא יוכל העולם להתקיים והנה כתיב וצדיק יסוד עולם והנה כל העולם חיים רק בזכות הצדיק כדמצינו (בחגיגה י"ב ע"ב) על כמה עמודים העולם עומד ומתקיים ר"א בן שמוע אומר על עמוד אחד וצדיק שמו וכיון שכל העולם אינו מתקיים אלא בזכותם לכן כשמבקשים להשי"ת על עצמם בתפלתם או בזכות אבותיהם או בלשון מתנת חנם המה מבקשים. ולכן נקראים הצדיקים בלשון אבות כמו שקרא אלישע לאליהו הנביא. אז בהפרדו מעמו אבי אבי (במלכים ב' ב') וכן יהורם מלך ישראל ג"כ קרא לאלישע אבי וכדומה כי כמו שהאב מניח זכותו לבניו כן הצדיקים הם מניחים זכותם לדורם.

ולבאר מדת הרחמים הנה מפשטות לשון הכתובים אשר נמצא בתנ"ך הנה הלשון רחמים שייך רק על מי שהוא כדי לזה כמו העשיר שמרחם על העני או האב על בנו וכדומה אבל החסד שייך לכל אדם והכל צריכים אליו אפילו העשיר שלא שייך עליו רחמים צריך גם כן לחסד והוא גמילות חסד כי העשיר אשר הוא בעל עסקים רבים ולפעמים יזדמן כששולחים אליו סחורה ואין לו מעות מזומן לשלם אז הוא מוכרח ללוות גמילות חסד כדי שלא יפול מסחרו ולא ירד ממצבו ח"ו וישלם בעבור הסחורה והנה אמרו (ב"ב י' ע"א) חסד זו גמילות חסדים ורחמים זו צדקה וכן נפסק הדין (ביו"ד ס"י רמ"ט ס"ו) שג"ח גדולה יותר מצדקה. הנה מכל זה משמע שחסד גדול מרחמים וכן איתא במקובלים.

והנה היוצא מדברינו שכונת תוה"ק שיתנהג האדם על פי מדות אלו כפי יכלתו כי הוא צריך לידע שלא נברא בעולם בעבור

עצמו רק בעבור שהעולם הם צריכים אליו לכך במקום שצריך להתנהג בחסד ולפנים משורת הדין יתחזק לקיים מדה זו וכן בשנחוץ למדת הרחמים לא יתרפה במלאכתו ויראה בכל כחו להושיע להעני אשר עיניו צפויות לעזרתו ממחסור וכפן. אותו ואת ב"ב ויצייר בדעתו אם הוא היה עני ונצרך לבריות איך היה הרחמנות עליו ועל בני ביתו הגועים ממש ברעב ח"ו וכן יהמו רחמיו על העני הנדכא וכיון שהוכחנו מן התורה שהקב"ה ברא את עולמו בשתי מדות לכן הוא מנהיג כביכול את עולמו בשתי המדות דהיינו אם העולם זוכים בדין ואכשורי דרא אז מנהיגם במדת הרחמים אבל אם ח"ו בני העולם אינם הולכים בדרך הישר לעשות רצון אביהם שבשמים ואינם זוכים בדין אז הקב"ה מנהיגם כביכול במדת החסד חנם.

והנה בזה אנו יכולים לתרץ הקושיא המפורסמת (מברכות ז'ע"א) מפני מה צדיק ורע לו עפי"ר רשע וטוב לו והטעם לפי דרכינו הוא כי הלא הצדיק אשר כל העולם כלו כדאי הוא לו (כאבות ו') ובזכותו כל העולם מתקיים כחגיגה י"ב ע"ב) שהצדיק הוא עמוד העולם וכמו שלמדו מפסוק וצדיק יסוד עולם לכן הקב"ה מתנהג עמו במדת הרחמים על שהוא זוכה לזה בדין ולכן הקב"ה מדקדק עמו כחוט השערה כמו שלמדו מפסוק וסביביו נשערה מאד הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה (כב"ק נ' ע"א) אבל הרשע שעושה הכל בהיפוך מרצון הקב"ה ואינו זוכה בדין שהקב"ה יתנהג עמו במדת הרחמים לכן הקב"ה מתנהג עמו במדת החסד חנם ולכן רשע וטוב לו כי הוא דומה לעני בן טובים הבא אל העשיר המטוב לדל ומחסה לאביון הנה הנדיב מפזר ונותן לו ביד נדיבה כפי נדבת רוחו ורצון לבו הטוב נדבה הגונה כמו כן העני בדעת (כנדרים מ"א) אין עני אלא בדעה: הרשע הזה אף שלפי הדין אינו מגיע לו אבל השי"ת מכלכל אותו בחסד חנם לפנים משורת הדין לפי שעל פי הרוב יש ביניהם שטובים בין אדם לחבירו ולכן הקב"ה משלם להם בעולם הזה מדה כנגד מדה (נדרים ל"ב) וכן אמרו (בסוטה ח' ע"ב) במדה שאדם מודד בה מודדים לו לכך בעבור שהרשע עושה טובה לפעמים לזולתו בגשמיות בעבור איזה פניה או בעבור שיתעורר

בלבו רגש החמלה והחנינה ולא בעבור מצות יוצרנו רק על פי יושר האנושי ולכך הקב"ה משלם לו שכרו בעוה"ז גם כן בגשמיות כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה (כב"ק ל"ח ע"ב) אבל לא כן הצדיק אשר עושה הכל לשם שמים בעבור הנשמה וזה ברוחניות לכך הקב"ה משלם לו בעוה"ב שכרו שהוא גם כן ברוחניות שאין לו הפסק עולמית.

ועוד טעם נלפע"ד לומר על פי המחלוקת (דב"ק צ"ט ע"א) דר' מאיר סבר אין שבירות משתלמת אלא לבסוף ורבנן סברי ישנה לשבירות מתחלה ועד סוף ונצייר זאת בדרך דמיון אם מלך אחד בונה לו טרקלין גדול בנוי לתלפיות כאשר נאה לפניו ולפי רוח הבנינים של העת והזמן ההוא והוא שולח אחר אומנים שונים זה לחצוב אבנים וזה לשקען בבנין זה למשוח כותליו בששר ולצייר ציורים נאים בהם ובדומה ויביאו כל אחד ממלאכתו אשר המה עושים. והנה המלך משגיח אם בעצמו או על ידי שלוחים עומדים ומשגיחים על הפועלים אם הם זריזים למלאכתם להשכים ולהעריב כדכתיב (בנחמיה ד') מעלות השחר עד צאת הכוכבים ועושים את מלאכתם באמונה או אם אינם שמים לבם ואינם ממלאים חובתם למלאכתם. והנה לפי הטבע אשר האנשים שונים בטבעם ותכונתם כי זה עצל במלאכתו ומתרפה בה וזה זריז וחרוץ בפעולתו. והנה אם נשגיח במלאכת הפועלים האלה הבונים בחומת המלך נראה אז בהם שאינם שוים בעשייתם כי אלו משכימים למלאכתם כאור הבוקר ומעריבים עד אשר יחשך עליהם היום ויש פועלים אשר המה אינם מסורים בכל לבם למלאכתם והמה עצלים מאד ואינם באים להמלאכה בעתים אלו אשר כל הפועלים באים בהזמן הקבוע לעשות מלאכתם באמת ובתמים כי הרי חזקה הוא דאומן לא מרע אומנתו (כיו"ד צ"ה ע"ך ס"ק ב' הלכות הערוכות). אלא אפילו כשהם באים אינם עושים את המלאכה כפי הצורך ובאמונה אלא אין ולאו ורפיא בידם (כשבת קט"ז ע"א).

והנה המלך אשר ידע את כל אחד מהם ומכירם מבין מי הם הזריזים ועושים את המלאכה בכל לבם ונפשם ומי המה העצלים

אשר אינם רוצים לעבוד ולעשות נחת רוח לפני המלך רק השכר המה רוצים ליקח. והנה מה עושה עמהם המלך הוא יתנהג אתם בדרך זה כי להעצלים הפועלים אצלו משלם להם מדי יום ביומו שכרם המגיע להם מהתחלת הבנין עד הגמר ולאותם הפועלים הנאמנים ברוחם ועושים מה שמוטל עליהם ומסורים מאד אל המלאכה בכל הצדדים בין בהזמן כי המה משכימים בעלות השחר ועושים במלאכה כל היום עד שנכבה השביב האחרון של יום עבודתם בין בהמלאכה עצמה כי המה משגיחים למצוא חן בעיני המלך לכן הם מייפים בכל האפשרות את המלאכה ואז יבאו על שכרם הטוב המיועד להם לבסוף מהמלך וכיד המלך הנדיבה. וגם מתנות גדולות ויקרות הרבה מאד ישיגו מאת המלך ושריו הפרתמים עבור פעלם הטוב להקים ארמון יקר ונשגב עם תאו ואולמיו הכל בעבור כבוד המלך לעשות לו נחת רוח בהפלטרין המפואר מאד אשר היה לו לכבוד ולתפארת לפני שארי מלאכים ושרי המדינות אשר יבאו לבקר בהיכלו הנפלא ואשר הארמון היקר הזה מצא חן בעיני המלך ושריו ויועציו כי מי ידע את ערך יקרת המלאכה איך להוקירה ולחשבה יותר מן המלך ושריו.

והנה כל המתנות הרבות עם הכבוד לבד מהתשלומים אשר המלך יתן להם הוא רק בסוף כאשר יגמרו מלאכתם. אבל בכל הזמן שעשו את מלאכתם בהריצות יתירה והמלך לא נתן להם שכרם מדי יום ביומו כאשר נתן להפועלים העצלים בכל משך זמן מלאכתם שכרם בעבור עבודתם אשר עבדו ברפיון ידים ובעצלתים והנה בתחלה היה קשה להם להבין למה נותן המלך שכר מלאכה להפועלים עצלים בקביעות ולהם אשר הם עושים מלאכתם בחריצות גדולה ובאמת ובתמים הנה להם איננו רוצה המלך ליתן שכרם אלא בסוף והנה אם היה באפשרות להם לשאול מאת המלך מדוע הוא עושה כן לעבדיו הנאמנים. הנה לפי השכל מה היה עונה להם תדעו עבדי היקרים כי מלאכתכם מצאה חן בעיני מאד לכן אינני רוצה ליתן לכם שכרכם אלא לכשתגמרו מלאכתכם אז תשיגו ממני משכורתכם בשלימות ובתשואות חן עם הרבה מתנות יקרות אבל כעת איני נותן לכם כלום והטעם

שאני מעכב שכרכם כל כך הוא כי אותם העבדים אשר נתעצלו במלאכתם אבל על כל פנים יהיה הדבר איך שיהיה הרי עשו את מלאכתם אם מעט ואם הרבה עבדו. הנה מגיע להם שכר רק על אשר לא עשו מלאכתם באמונה ואינה רצויה בעיני לכך אני משלם להם מהתחלת מלאכתם בהחומה עד לבסוף אבל אם יבאו אלי לתבוע שכרם אחר גמר מלאכתם ולקיחת תשלומיהן אענה להם הרי קבלתם ממני שכרכם בעבור מלאכתכם ולמה אתם באתם אלי זה עתה פעם שני לתבוע ממני שכר בעבור מלאכתכם הנה אז לא אתן להם מאומה לא שכר שהרי שלמתי להם בנתים בתוך מלאכתם ולא מתנות שהרי לא ישרה מלאכתם בעיני לכך אני רוצה להתפטר מהם ולא לישא וליתן עמהם עוד אבל כשראיתי שהמה מתעצלים במלאכתם לא יכולתי לעזבם לנפשם באמצע המלאכה כי אין זה מנימוסי המלך אשר נחשב לאב להמדינה והמה נחשבו לו לבנים. לכך פטרתים במעט שכר באמצע זמן עבודתם וזה כדי שלא יבאו אלי עוד הפעם לתבוע שכר ממני בעבור עבודתם אשר עבדו בעצלתים אשר לא היו שוים אפילו הלחם שאכלו כדאמרו (בגטין י״ב ע״א) עבדא אפילו נהום דכרסיה לא שוויה. אבל אתם הנה לא רציתי לקלקל את שכרכם בעבור פעלכם הטוב כי הרי אם הייתי נותן לכם שכרכם בעת שנתתי להם שכרם בכל יום ויום. ובסוף אם הייתי רוצה ליתן לכם שכר יותר ומה גם מתנות אז הלא היו מרעישים עולמות ומתרעמים על הדבר מדוע אנכי נותן תשלומין יתירה רק לכם ולא להם ולא היה לי אז מה להשיבם ולכך סוף המעשה הזה היה במחשבתי תחלה להתייעץ על הדבר היטב איך להתנהג בנדון זה ובענין הלז.

והנה כל זה עשיתי רק בעבור טובתכם ובשביל הנאתכם ליתן לכם שכרכם בזמן מלאכתכם ולעכב לכם את שכר פעולתכם הטובה ורצויה ואשר מצאתי קורת רוח על חריצותכם הנעלה ומלאכתכם נשא חן בעיני מאד לכבד אתכם בכל אותות האהבה והכבוד ולהרימכם על במעלה עליונה על כל בני גילכם וליתן לכם מתנות כיד המלך הטובה עלי בעבור מעשיכם הטובים.

והנה עתה נבאר את דברי המשל הזה בסייעתא דשמיא כי

הנה אמרו חז״ל (בסוף כריתות) על הפסוק וכל בניך למודי ה׳ וכו׳ אל תקרי בניך אלא בוניך אלו התלמידי הכמים הנקראים בנאים כמאמר ר׳ יוחנן בשבת קי״ד ע״א) הבונים בדברי התורה ומחדשים בה חדושים נעימים לאמיתה של תורה ובזה ביארתי מאמר חז״ל (בחגינה ט״ו ע״א) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם.

והנה לפי מה שהביאנו בפתיחת ספרנו על בראשית שכל אחד מישראל יש לו חלק ואחיזה בתורה ובאותיותיה ובהשגותיה להשיג בה כל חד וחד לפום חורפיה ולפי שורש נשמתו כי אם הוא זכה לנשמה גבוה יכול לחדש בתורה ביתר שאת ויתר עז בשכלו החריף כי הוא תופס במחו ושכלו את כל הדברים הקשים להבין בתורה בעת למודו וכיון שחושב בדברי התורה יכול לחדש בה לפי חלק התורה אשר קבל מהר סיני שיוכל לחדש. והנה בהתורה נמצא נ״ג סדרות הנקראים גן אלקים ועדן נקרא ההשגה בתורה. והנה יסוד ובנין תורתנו הקדושה הוא באחד משני האופנים או לחדש חידושים נעימים כדי להבין בדברים הקשים לבאר אותם בדרך קל ובהסבר ורעיון טוב עד שיוכלו בקל להבין כונתו היטב או בחלק המעשה לקיים את התורה בין אדם למקום ובין אדם לחבירו.

והנה הרשעים אינם רוצים לקיים את התורה הן בחלק העיון לחדש בתורה כדי להבינה על בוריה והן בחלק המעשה אם הן רק בין אדם למקום. אבל החלק שבין אדם לחבירו רובן מקיימין אותם לפי שזה הדבר הם מבינים היטב בשכלם ולפיכך אינם רוצים הרשעים לעסוק בתורה כי זה החלק חושבים הם לפי שכלם שאינו שייך רק בין אדם למקום ולפיכך הם שונאים גדולים להתלמידי חכמים בעבור שהמה מקיימים את התורה בין אדם למקום שזה נגד שכל הרשעים וגם נגד שיטתם והמה משני הפכים לפיכך אינם יכולים להיות בנושא אחד והמה נראים זה נגד זה כאלו נבראו משני יסודות אש ומים אשר הם מתנגדים זה מול זה כי האש בוער והמים מכבה וכאלו היו הם נלחמים זה מול זה כן

הצדיק עם הרשע מה שמאיר לזה הנה זה נחשב לחשך נגד השני מה שזה מקיים זה מבטל מה שזה מאמין בכל התורה הנה זה כופר בה ולפיכך אם הם נפגשים מתאבקים ומתווכחים המה זה עם זה וכאלו רוצים לבלוע האחד את חבירו ולבטל זה את זה. וזה היה ענין ההתאבקות המלאך עם יעקב אשר בזה חלקו רז"ל (בחולין צ"א ע"א) וריב"ל אמר הקרא דכתיב בהאבקו עמו. כאדם שחובק את חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו. כוונתו נלפע"ד כי הנה איתא במדרש שזה היה הס"ם שרו של עשו

והנה התיקוני זוהר כתב חסד דרועא ימינא וכיון שהזוהר מכנה מלת החסד בשם ימין נוכל לומר שהס"ם רצה לפתות את יעקב ולהעבירו ממדת החסד אשר יעקב אמר להשי"ת וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך לרמז שיתן צדקה מממונו והונו ואמר לו הס"ם למה תעמול יעקב בזיעת אפים וביגיעת כפים ואחרים יאכלו את יגיעך ותעזוב לאחרים חילך ורשב"נ אמר כעכו"ם נדמה לו לרמז על הגלות (שם צ"ב ע"א) ורב שמאל בר אחא אמר כת"ח נדמה לו. כי בכל הגליות שהיו לנו וויכוחים רבים עם מלכי או"ה ושריהם וכמריהם בעניני האמונה והדת וזה שאמר ריב"ל מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד. כונתם נ"ל כשבת פ"ח שאמר הקב"ה אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה ומשה השיב וכן היו עמנו בגלות כי בכל מה ששאלו ממנו בהתוכחם עם גדולינו אודות הדת הנה מצד אחד העמידו את כמריהם לשאול ממנו ומצד השני עמדו עלינו המומרים אשר הראשונים המה הכומרים ימ"ש שאלו כעכו"ם והמומרים התראו לנו בשאלותיהם כת"ח ואף שהשבנו להם תשובות נכוחות ואמיתיות, ועם כל זה לא הקילו את גזרותיהם מעלינו בגלות וכונת ריב"ל מ"ש שהעלו אבק עד כה"כ זה מרמז ויכוחם בעניני הדת הנתונה ממרום ותורה מהשמים. וכמו שמצא משה מענה להשיב להמלאכים ונצחם ולקח מהם את התורה והם לא יכלו לו עם כל ריבותיהם לעשות לו מאומה ואף שאמרו לו מה לילוד אשה בינינו. כמו כן אם או"ה שואלים ממנו בכל פעם אנו מנצחים להם בתשובותינו המחוכמות עד שהם בעצמם מוכרחים להסכים על דברינו נגד רצונם וזה השגחה פרטיית מן

השמים אנו רואים בעליל שזהו כדי שנוכל להתקיים בגלות הארוך המר הזה והשנית כי בעת שישבנו על אדמתינו בארץ אבותינו הלא לא היה להם שום השגה מאמונתינו ולא הבינו גדולת תוה"ק אבל בגלות על ידי התווכחותם עם גדולי חכמי ישראל והתשובות הנמרצות אשר השיגו מהם הכירו יותר את הדת הישראלי. ולכך אמרו (מנחות נ"ג) אמרה כנס"י לפני הקב"ה רבש"ע החזק לי טובה שהודעתיך בעולם אמר לה טובתי בל עליך וכו': ועתה כשהם יודעים את התורה לכך המה מוקירים ומכבדים אותה מאד וגם הם מבינים מעצמם שישראל הם עומדים במדרגה גבוה יותר מהם לא בערך לכך העמים הנאורים אשר המה משכילים לפי העת ולפי רוח הזמן החדש לפיכך המה מתקרבים לישראל מאד וזהו על שהמה מבינים שאנו להם בכל משך הזמן למורים על דברים טובים ומועילים שהם לקיום העולם. על כן תפסו ממנו כמה דברים בלמודיהם ובהנהגתם כמו לעשות בתי ספר לחינוך הקטנים ובתי חולים בחנם וכדומה.

והנה המלך אשר שכר את הפעלים אשר הבאנו לעיל במשל הוא מלך כל הארץ הקב"ה והפועלים. הם כל האנשים הבאים בעולם מכונים בשם פועלים כי הלא מהו עיקר תכלית האדם אשר נולד ובא לעולם. הנה זהו רק בעבור שיפעול טוב בעולם בעבור הכלל ולא רק בעד עצמו כי הלא עולם חסד יבנה והטרקלין אשר צוה המלך לבנותו נוכל לכנותו על שני אופנים האחד הוא הטרקלין האלקית היא תוה"ק והשנית הנה העולם נוכל לקרא גם כן בשם טרקלין לפי המדרש דלעיל כדכתיב במעשה בראשית וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. והנה הרשעים הושבים שאין להם עסק עם התורה ואינה שייכת להם וכיון שאינם עוסקים בה ואינם לומדים אותה לכן אינם יכולים לחדש בהתורה ואינם משיגים אותה והנה הצדיקים אשר מוסרים נפשם בעבור התורה ויגעתי ומצאתי תאמין (מגילה ו') ואף שהרשעים אינם רוצים ללמוד תורה (כמשלי י"ח) לא יחפץ כסיל בתבונה אעפ"י כן הצדיקים לא יביטו עליהם. והנה הרשעים מאבדים בידים את חלק השגתם בחידושי התורה ומניחים חלקם לפני הצדיקים לכך

הצדיקים אשר עוסקים בתורה ואין קרירות הרגשת הרשעים בתורה וביהדות פועלת חלילה על הצדיקים לעזוב את דרך ה׳ זו עסק התורה לשמה. הנה בזה זוכים הצדיקים לימול שני חלקים בהשגת החידושי תורה המכונית גן עדן חלקם אשר מחדשים בה וגם חלק חבירם הרשע אשר לא רצה לזכות בכתר תורה ובחידושיה ועבור מסירת נפשם על התורה זוכים לסוד ה׳ ליראיו ונעשים כמעין המתגבר ומחדשים חידושים לאמיתה של תורה ומשיגים בה כל אחד כפי כחו ומחו בתבונתו ולפי מדרגתו אשר הוא עומד עליה.

והנה כתב הרמב״ם אין שמחה בהתרת הספיקות לכך אם זוכה הצדיק להבין את הענינים הקשים של תוה״ק הנה זהו נחשב אצלו לענג נפלא ואז הוא זוכה לגן עדן המכוין להשגת וידיעת התורה ובחייו זוכה ליהנות מאורה כמאמר הז״ל (ברכות י״ז) עולמך תראה בחייך ומרמזים במלת עולם על התורה אשר כתוב (איוב כ״ח) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. והנה זה הגן עדן יכול כל אדם לזכות לראותו אפילו בחייו וליהנות מזיו השכינה והענג הזה הוא ענג נצחי ורוחני לכך הוא בלא גבול וזמן אבל ענג גשמי הוא עומד תחת הזמן הכלה ונפסד לכך יש לו גבול ותכלית. אבל כל זמן שהנשמה נמצאת בגוף האדם הגשמי הנה הגוף מסתיר ומכסה את האור של הנשמה שלא תוכל להאיר כל כך במחו ושכלו לפיכך בחייו קשה לו להשיג את כל התורה ובודאי נשארו לו הרבה קושיות וספיקות בלימודו אשר לא היה יכול לבררם בחייו אבל אחר מותו שהנשמה יוצאה מהגוף ונעשית חפשית לפיכך יכולה אז להשיג בהשגת התורה באין מפריע כי הלא אז הוא לו שכל נבדל מהומר גשמי ואם למד תורה בחייו זוכה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר כמו שלמדו הז״ל (ביבמות צ״ז ע״ב) מפסוק דובב שפתי ישנים וכמאמרם (בפסחים נ׳) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וכמ״ש המהרש״א שמחדש בתורה. וגם כותב בידו ובמילא נוכל להבין אם אינו עוסק בתורה ואין לו שום השגה ממנה אז אינו יכול לחדש ולכך אינו זוכה לראות וליהנות מזיו השכינה וזה קשה עליו כיסורי גיהנם כי הלא תמיד נשאר

בספיקותיו ואין לו שום הנאה מחייו בעולם הזה כי תכלית החיים הלא היא רק תוה"ק כמאמר דהע"ה לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי כי הלא אז אין חיי נחשב לכלום (כקהלת ג') ומותר האדם מן הבהמה אין. אבל אם הוא עוסק בתורה לשמה הלא אז הוא נחתם בטבעת המלך והקב"ה נותן לו צלם אלקים והוא זוכה למה שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך כי הלא יראת ה' חופף על פניו תמיד וזוכה שהשכינה שורה עליו ויכול לעלות ממדרגה למדרגה ומחיל אל חיל עד שיכול להשיג מעלת ומדרגת רוח הקודש אפילו בזמן הזה כדאיתא (בתדא"ר ח"א פ"ט) מעיד אני עלי שמים וארץ שבין עבד ובין שפחה בין עכו"ם ובין ישראל אם ראוי לכך הכל לפי מדרגתו זוכה לרוח הקודש אפילו בזמן הזה.

וכיון דאתא לידן אכתוב מה שאירע לי בימי חורפי ומטרת סיפורי הוא כדי להראות בעליל עד כמה נכונים דברי התדא"ר הנ"ל בענין הנבואה ורוח הקודש אפילו בזמן הזה. ואשבר מלתעות כפירים הכופרים בנבואה ורוה"ק. ולכן אספר לכם בכתב מעשה נוראה ונפלאה ובדידי הוה עובדא כי היה לי ספר רזיאל המלאך והנה פעם אחת נאבד ממני הספר הנ"ל ובקשתיו בכל המקומות ולא מצאתיו ונצטערתי מאד עבור זה כי היה חביב אצלי מאד כי מלבד קדושתו בשמות הקדושים וסגולות הנה בעמל רב ובקושי השגתיו וכה עברו שני שבועות וכמעט שהתייאשתי ממנו והנה בשעיפות בחזיון לילה חלם לי מראה נפלאה מאד בזמנינו. והנה אני עומד אצל העמוד שמתפללין ועליו מונחים ספרים ומתחתם היה המ"ר ח"ש ופתאום נפתח לפני המדרש בשה"ש ובו היה מונח הס' רזיאל המלאך וכשהקצתי משנתי משך אותי לבי לבדוק אחר הדבר. והנה מה מאד נשתוממתי בבוקר לראות בהקיץ ומצאתי את הספר הנ"ל בהמדרש במקום הנ"ל כמו בחלום וכשבאתי אודות זה הענין הנפלא וספרתי לפני הרבנים ונתפעלו מזה מאד וזה מתאים עם מאמר חז"ל (ברכות נ"ז) חלום אחד מששים בנבואה. ואם היינו זוכים על פי העשרה מדרגות דר' פנחס בן יאיר (בסוף סוטה) אשר הם הסולם המוצב ארצה וראשם מגיע השמימה לזכות

על ידן ולעלות על העשרה שליבות אלו למעלת רוח הקדש ואם היינו נזהרים בכל אלה אז היה מראה לנו בקביעות ולא פסקה ממנו רוח הקודש כמו האר"י הק' זצ"ל וכל אחד יכול לזכות לזה רכש"ע השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. אל תשליכני מלפניך ורוח קדשיך אל תקח ממני אמן כן יהי רצון.

ונשוב לדבר בענין השגת התורה כמו שאמרנו לעיל שהצדיק כל מגמתו ורצונו להשיג התורה ההיפוך מרשע ולכך אמר (קהלת ג') מי יודע ר"ל מי שיש מח בקדקדו הוא מבין בשכלו כי רוח האדם עולה למעלה ומשתדל להעלות נשמתו לשרשה למעלה אשר חוצבה מתחת כסא הכבוד כטבע האש שנגבה למעלה אבל רוח הבהמה מכוין בו את האדם שאין בו דעה כבהמה שרוחה תרד למטה כן האדם שאינו משתדל עבור נשמתו להעלותה למקורה לכך היא יורדת למטה. והנה נוכל לומר עוד רעיון בזה הכתוב על זה האופן כי הנה מלת רוח נוכל לפרש לשון רצון כדכתיב (קהלת י') אם רוח המושל תעלה עליך וכו' כונתו הרצון. ומלת למעלה נפרש על התורה.

והנה כמו שאמרו (בפסחים ח') למה דומין צדיקים בפני שכינה כנר בפני אבוקה וכן נאמר כאן כי הנשמה מכונית בכתוב נר (משלי כ') נר ה' נשמת אדם והתורה נקראת אש כדכתיב מימינו אש דת למו אשר מקומה הראשון היה למעלה ברקיע. ועתה מכוון היטב הכתוב מי יודע כונתו מי שיש בו דעת לכוון האמת הנה הוא מבין במה לבחור ובמה למאס כי הלא יש לפניו שני דרכים או להיות דבוק בהקב"ה על ידי לימוד תוה"ק או להתערב עם אנשי העולם ולעשות כמעשיהם החשוכים אשר גם הזכרון המעציב מהמות נמחק מזכרונם ורק הם חיים בעבור הגוף הגשמיי ועבור הנשמה אינם דואגים כלום להעלותה למעלה וצריך הבר דעת להבין את אשר לפניו שלא יפול בטעות הלילה. וזהו כוונת קהלת מי יודע רוח האדם וכו' ומלת רוח קאי אלמעלה ואלמטה ור"ל מי שיש לו ידיעה בכחות הנפש (פסיכאלאגיע) אשר נמצא באדם. הנה רוח האדם החכם ורצונו שנר נשמתו יעלה למעלה אל אשו תורה"ק

ולהדבק בה כטבע הנר שאורה בורח ממנה ונדבק בהאבוקה אבל רוח הבהמה מכוון בזה את האדם אשר איננו מבין את תכליתו האמיתי אשר עבור זה בא להעולם להעלות את נשמתו לשרשה. הרי הוא נחשב כבהמה אשר אינה מביטה על תכליתה הרי רוח הבהמה המהלכת על שתי רגלים הוא האדם הסכל הזה יורדת למטה לארץ כוונתו בזה שהאדם הזה הגשמי הנה רוחו ורצונו בשפל המצב ויורדת למטה לארץ להביט רק על ארציות וגשמיות כטבע הבהמה שראשה כפוף להביט רק למטה הנה האדם־ הזה אינו מתקן את נשמתו כלום ולפיכך פירש"י עזה"פ מי יודע מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין להשפט על כל מעשיה בעולם התחתון. ורוח ההבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין והשבון וצריך האדם שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה עכ"ל ה"ק

ועתה מדוקדק היטב הכתוב בטוב טעם ודעת ותפוחי זהב במשכיות כסף: והנה איתא בשו"ת הרשב"א אסור לו לאדם ללמוד חכמת הקבלה עד שימלא כרסו מש"ס ופוסקים ולכאורה צריך להבין למה אסור ללמוד חכמת הקבלה עד שימלא כרסו מש"ס ופוסקים הלא דבר הוא ונראה לי ליישב לפי מה ששמעתי ממורי הרב הגאון רבי ברוך ב"ר אברהם סג"ל זצ"ל כשבא בפעם הראשון המלאך ללמוד עם הב"י וקראו בשם המגיד התחיל ללמוד עמו במ"ס ביצה ופירש לו המלאך את הכוונה בזה האופן ביצה הוא ר"ת רמז לב"י צירופי הוי"ה שאל לו הב"י אם אתם לומדים את התורה בעולם העליון באופן טוב ובדרך נעלה יותר ממנו אם כן למה לא נתנה תורה למלאכי השרת (כיומא ל') ומשה נצח אתכם והוריד אותה לנו ולא הועיל טענותיכם שאמרתם להקב"ה תנה הודך על השמים ולמה לא נשארה התורה אצליכם ועל כרחכם הודיתם שהתורה מגיע לנו לכך לא היה ביכולתכם לעכב על ידו שלא יוכל להוריד את התורה לנו בני אדם הגשמיים כדאיתא (בשבת פ"ח) לכך מוכרחים אתם להסכים שפירוש תורה"ק הן תושבכ"ת והן תושבע"פ הוא הפירוש האמיתי כמו שאנו מפרשים בדרך פשוט ולא על פי קבלה וכונת המשנה בכאן לא

באתה ללמוד לנו סודות הקבלה מעולם האצילות ורמזים אלא כוונתה היתה ללמד הלכה פשוטה בדיני מוקצה שבת ויו"ט ולכך הביאה מחלוקת מב"ש וב"ה שאם נחשוב את הביצה שנולדה ביו"ט למוקצה אסורה לאכול ואם אינה מוקצה מותרת לאכול אפילו בו ביום ופירוש מלת ביצה צריך לפרשה בגשמיות ולא ברוחניות ונ"ל לבאר את ענין הויכוח שבין הב"י ובין המלאך המגיד בדרך זה כי הנה יש מאמר החכם אם סולם החכמה עד מרום תגיע בין מלים ראשית תודיע ואז אל גרם מעלת החכמה תגיע והנה נצייר זאת למשל אם האדם רואה חומה גבוה בעל ארבעה עליות והוא רוצה להיות בעליה הרביעית ולעלות אליה הנה הוא מעמיד סולם אצלה ובו שליבות הרבה ועולה עליו אל העליה העליונה הרביעית הנה דעת לנבון נקל שלא יוכל לעלות על הסולם במדרגה העליונה אם לא יעלה מתחלה אל המדרגה התחתונה ואחר כך על השליבה השנית והשלישית והרביעית עד שהוא בא במעלה העליונה ומגיע למקום חפצו ממטה למעלה אבל בלא הסולם לא היה יכול לעלות וזה יצוייר באדם הצריך לסולם אשר בלעדו לא יוכל לעלות על החומה. אבל אם עוף הפורח באויר הבעל כנפים כשהוא רוצה לעלות על העליה הגבוה מבולם אינו צריך לסולם שתעזרהו לעלות אלא בעפיפה אחת עולה על העליה הגבוה עם הכנפים. וכן הוא בענין השגת התורה שנמשלה למים היורדים ממעלה למטה (כתענית ז') כי הנה השכל אשר באדם הוא בגבול ותכלית ויש בו שליבות ומדריגות הרבה כמו הסולם. וכל חכמה אשר האדם ירצה להשיגה בשכלו אינו יכול להשיג את החכמה בפעם אחת אלא הוא צריך לעלות בשכלו במדריגות חכמה מעט מעט ממטה למעלה עד שיעלה במדריגה עליונה בחכמה ויתפוס אותה במחו ושכלו עד שיוכל להבינה היטב בתבונתו אבל אם לא ילך האדם בהדרגה להשיג את החכמה אלא ירצה להשיג את החכמה ולהבינה בפעם אחת הנה בודאי לא יוכל להשיג ולהבין והסיבה לזה הוא מפני שהשכל שבא משורש הנשמה שבמה הוא סגור בחותם צר ובמנעולי ברזל בגוף העכור והחשוך באדם הגשמי וזה דומה כמו שמשחקין עצי גפרית ועבור זה תדליק ותאיר כמו כן הוא באדם ששכלו מתחדד בתורה

ועל ידי זה יאיר שכלו בנשמתו אבל אם האדם לא ילמוד את התורה ולא יחדד שכלו בחכמת תוה"ק הלא תחשך נשמתו ולא תאיר כלל וכמו בעצי הגפרית הנה דבוק בהעץ חומר האש וכחה הגדול רק שצריך לעשות הפעולה לשחקה אז תאיר ותדליק והעץ יוציא את האש מן הכח אל הפועל. אבל אם לא יעשה את הפעולה בהעץ הלא אז לא תאיר ולא תדליק ולא תבא אל תכלית המקווה ממנה וכן הוא בענין זה כי האדם עץ השדה כתיב והגפרית האחוז בהעץ אשר בכחה להדליק אש הוא השכל והנשמה אשר באדם ויש בכחה להדליק אש קאי על התורה. ועל האדם רמיא החיוב ללמוד תורה"ק המכונית אש ועל ידי זה יתחדד שכלו ומחו ותאיר ותדליק נשמתו מתוך גופו בכח האש של תורה"ק. אבל בלא לימוד תוה"ק הנה תשאר בכחו שיכול לקבל בשכלו חכמת תורה"ק ולא תבא בגלוי אל הפעולה רק כשרונותיו הטובים ישנו בקרבו ולא יעשו את פעולתם ההכרחיית המוטלת עליהם ויהיו קבורים בו ולא ידע איש את קבורתם ובזה לא יעשה טובה לא לעצמו ולא לאחרים וכל זה הוא באדם הגשמיי אשר הוא בעל מעשה ואם לא יעשה בעד עצמו מי יעשה למענו. אבל לא כן המלאכים הם שכליים נבדלים מן חומריות וגשמיות ואין להם שום השגה בזה העולם התחתון הגשמי כהמלאך המגיד דב"י אשר פירש מלת ביצה על דרך קבלה ברוחניות לפי השגתו בעולם העליון

אבל הב"י השיב לו ופירש את המשנה כפי השגתו בגשמיות כמו שלומדים בעולם התחתון מלת ביצה על ההלכה הפשוטה כדי שנדע לקיים אותה הלכה ולצרפה למעשה אשר אינה שייכת להמלאכים כי אינם בעשיית המצות אלא בהלק העיון ובלימוד תורה"ק אשר עבור זה אנו עומדים במדריגה גבוה יותר מהם. כי הלא הם נקראים עומדים וזהו בעבור שהם נשארים תמיד רק במדריגה אחת ואינם עולים ממנה למדריגה אחרת לעולם וכיון שהמלאכים אינם יכולים לקיים את המצות בפועל ממש כי הלא עשיית המצות אינה שייכת אלא באדם הגשמיי ובאברים הגשמיים. ולפי שהמלאכים המה רוחניים הלכך אין להם שום השגה בעשיית המצות בגשמיות ולכך דורשים את התורה על פי קבלה ברוחניות

לפי השגתם בענינים הרוחניים בסודות התורה. אבל אנו בני אדם הגשמיים שאין השגתינו גבוה כל כך כמו המלאכים בפנימיות הקבלה בתוה"ק לפיכך אנו מפרשים את התורה בגשמיות לפי השגתינו בה

ובזה נבין היטב את ענין הויכוח שבין הב"י ובין המלאך המגיד. דהנה המלאכים כתיב בהם עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תהלים ק"ד) וכיון שהמה משני יסודות נבראו מאש ורוח והתורה מכונית אש (כתענית ז׳) וגם היא רוחניית לכך המלאכים משיגים אותה בזה שהם יכולים להדבק בה כי מין במינו במל (ערלה פ"ב מ"ו) וגם אין להם שום מניעה ועיכוב לזה. כי הנה המה משולים כנשמות בלא גופים ואין להם שום דבר גשמי שיוכל להסתיר אורם. והנה חז"ל אמרו (בפסחים פ"ז) אני חומה זו תורה וחומת תורה"ק והארמון המפואר האלקיי הזה הנודע למשגב גבוה מאד בעלת ארבע עליות שהם פשט רמז דרוש סוד ואם האדם רוצה לעלות אל העליה הגבוה מכלם אשר בהארמון הזה צריך לעלות על סולם אשר מוכן לזה אבל בלאו זה הלא לא יוכל לעלות שם והנה הסולם של תורה"ק הוא השכל הנמצא במה האדם מצד הנשמה שעל ידו יכול להשיג ולהבין בתורה"ק עד מקום שיד שכלו יכול להגיע והנה כמו שכתוב סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וכן הוא בסולם השכל אשר באדם ובהשגת שכלו בתורה"ק כי אם ימסור נפשו על התורה ויעסוק בה תמיד במחשבה דבור ומעשה. יוכל לעלות בהשגת התורה בגרם המעלות כי הוא יעלה בשכלו להשגת התורה ממטה למעלה כי מתחלה ילמוד להבין בפשטי התורה ובטעמיה אשר זהו התחלת השגת תורה"ק בחיצוניות בשכל פשוט כמו המורה הלומד עם ילד קטן לפי שכלו הדל ומחנכו מעט מעט כדכתיב (משלי כ"ב) חנוך לנער על פי דרכו ו כו׳ ואחר כך צריך ללמוד להבין ברמזי התורה ומזה מגיע למדרגת העליה השלישית היא להבין את התורה בדרך דרושי לדרוש בפסוקי התורה על כמה אופנים ולהראות לעין כל איך שכל דבר רמוז בתורה"ק הן בדרך המוסר והדרך ארץ שהאדם ידע איך להתנהג בין אדם למקום ובין אדם

לבריות וכן רמוז בה כל החכמות וההמצאות החדשות אשר חכמי הזמן ממציאים אותם בשכלם הנפלא בדרך הטבע ואם ייגע בתורה"ק ביגיעה ועמל אז יעלה בסולם חכמתו בהשגת התורה עוד יותר ויותר עד שיעלה מהעליה השלישית שהוא דרך הדרוש להעליה הגבוה מכולם שהוא דרך הסוד והקבלה עד עולם האצילות וזוכה לסוד ה' ליראיו.

והנה כל דרך והשגה בתוה"ק הוא מעולם אחר וכל אחד מהד' פנים של תוה"ק שהם פרד"ס הוא עולם בפני עצמו כי הסוד הוא בעולם האצילות והדרוש בעולם הבריאה והרמז בעולם היצירה והפשט בעולם העשייה והנה המלאכים אשר המה שכלים נבדלים אינם צריכים לסולם ולשום אמצעים כדי לעלות בהשגת התורה כי בלאו הכי המה עומדים במדרגה גבוה יותר ממנו ולפיכך הם קרובים יותר להבין את התורה בחלק העיון במעלה עליונה יותר ממנו. והמה נחשבים בפרט זה כציפור בעל כנפים אשר בפריחה אחת תעלה על מגדל גבוה בלא סולם וכן המלאכים אין להם שום יגיעה ועמל בהבנת התורה ובפריחה אחת ובפעם אחד יכולים להבין בסודות התורה וכשם כשהצפור רוצה לרדת למטה אז היא ממעלה למטה. כן הוא עם המלאכים אם המה רוצים להבין את התורה בכל הארבעה אופנים שבפרד"ס מן הסוד שהוא ההשגה הגבוה מכולם עד הפשט שהיא התחתונה מכולם הרי המה צריכים לירד ממעלה למטה לפיכך זה קשה להם כי הלא המה רוחניים והאיך יכולים להבין בגשמיות שהוא הפשט של תורתנו הקדושה ואינם יכולים להשיג במה ששייכות לנו בגשמיות בעשיות המצות אבל להיפוך אנו בני אדם הגשמיים יכולים להשיג בכל התורה כולה אפילו במה שהוא שייכות להמלאכים דהיינו הקבלה והסוד מעולם העליון אבל זה קשה לנו מאד עבור שאנו צריכים לעלות להשגה זו בדרך פרד"ס דהיינו ממטה למעלה אבל זהו כל תכלית האדם שעבור זה הורידו לו נשמה קדושה מעולם העליון מתחת כסא הכבוד כדי שימסור נפשו על התורה להבינה היטב וירידה זו היא לצורך עליה ותורת ה' תמימה ומשיבת נפש האדם אל מקורה הראשון מתחת כסא הכבוד אשר היא הצובה ממנו בעבור האדם ובעולם העליון תתענג על ה'.

ובזה נבין היטב מה שכתב הרשב"א בשו"ת שאסור ללמוד חכמת הקבלה עד שימלא כרסו מש"ס ופוסקים. כי אם ילמוד תחלה בזוה"ק ויעסוק בסתרי תורה הלא אז מלבד אשר לא יבין בהסודות כלום ויהיה כל עמלו בלי תועלת כי לא יוכל להשיג בהם מאומה כי מדתו של הקב"ה אינה כמדת בשר ודם (ברכות מ"ו) אשר אם האדם ימלא כלי רקן מחזיק אבל כלי מלא אינה מחזיק אבל מדתו של הקב"ה אינה כן אלא כלי מלא מחזיק ר"ל אם האדם למד תורה הרבה יוכל להבין היטב בכל הענינים אפילו בדברים הצריכים עיון. אבל כלי ריק ר"ל אם האדם לא למד תורה אינו מחזיק ואין לו שום השגה ממנה. אלא עוד זאת יכול להיות שהקבלה יסירו מדרך ה' כדמצינו (בחגיגה י"ד ע"ב) ובמדרש שה"ש בה"ד שנכנסו לפרדס והכל בעבור שלא הבין בחכמת הקבלה כלום. אבל אם ילך בהדרגה ממטה למעלה וילמוד את התורה תחלה על דרך פשט וכן כל התנ"ך וימלא כרסו מקודם מש"ס ופוסקים אשר בטח ימצא בדרך למודו בהם פשט רמז דרוש ובין שעלה על שלשה שליבות אלו בהשגת ג' אלו בתורה"ק הלא אז יוכל לילך לבטח דרכו בלי שום מכשול ח"ו ויעלה אז על השליבה הרביעית במעלה עליונה להבין בסוד תורה"ק ולכך נמשלה התורה למים (תענית ז') כי הנה כמו בטבע המים כל מה שהם גבוהים ביותר על מקום גבוה כ"כ אז המה מוכרחים לירד משם למדרגה היותר תחתונה להם. וכן הוא גם בתוה"ק כי הנה אף על פי שברקיע ובעולמות העליונים לומדים אותה שם בדרך גבוה מעל גבוה בחכמת הקבלה ואף שהיא גבוה כל כך מהשגתינו הנה בעבור האנשים הגשמיים כדי שיוכלו להשיגה בשכלם הדל והקטן היא מוכרחת לרדת ממעלה למטה למדרגה היותר תחתונה ונמוכה אצלה הוא הפשט הנכון כדי שעל ידו נבין בתוה"ק בדרך פשוט לפי השגתינו המועטה וכן הוא גם עם המצות כן כי הנה אף שיש להם סודות נעלמות בעולם העליון בדרך נעלה וגבוה מאד וכן מרומזים בהמצות צירופי שמות הקדושים מהקב"ה כמו מלת ביצה דלעיל ומכל מקום אין לנו אלא מה שכתוב וכמו שאמרו חז"ל (שבת ס"ג) אין מקרא יוצא מידי פשוטו ומכל מקום אנו צריכים ללמוד את המצות בדרך

פשוט כדי שנדע איך לקיימן. ועל ידי שנקיים את המצות מעשיות בפועל ממש בזה נהיה דבוקים בהקב"ה אשר זהו תכלית כל אדם ותכלית תוה"ק ותכלית כל העולם כמו שהוכחנו לעיל (מנדרים ל"ב) במאמר ר"א שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ.

וכיון שהשי"ת עזרנו עד הנה לבאר היטב ענין השגת התורה באופן נכבד נסיים בעזה"י דברי המשל דלעיל על דרך זה. כי הנה נ"ל עוד לבאר מה שאמרו חז"ל (פסחים נ') אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו והקשינו לעיל מהו כונת הלשון בידו. ונייישב עוד הפעם זאת על שני אופנים, רק נקדים לתרץ הקושיא המפורסמת דלעיל מדוע עפי"ר צדיק ורע לו רשע וטוב לו (כברכות ז' ע"א). ועוד צריך להבין מדוע לא נתן השי"ת חלק לשבט לוי בארץ ישראל כמו שחלק לכל ישראל (במדבר י"ח). ונייישב זאת כי הנה כאשר באו ישראל לנחול את הארץ וחלקו אותה בגורל לפי המשפחות והשבטים וישבו על אדמתם איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו (מלכים א' ה'). והנה כאשר התיישבו ישראל על אדמתם היו ידיהם עמוסים בכל מיני עבודה קשה בשדה איש איש ממלאכתו אשר היו עושים זה חרש חרישו וזה זרע את גרעיני זרעיו על תלמי השדה זה נטע אילניו וזה עשה גדר לכרמו הרי בכל עבודתם לא היה להם פנאי לעסוק בעבודת שמים.

והנה בהיות הארמון על תלו והביהמ"ק בנוי היו צריכים כל ישראל להקריב קרבנות במזבח. ולפיכך מה עשה הקב"ה בחר בשבט לוי לעבוד עבודתו במקדש ולהקריב קרבנותיו. ואם היה הקב"ה נותן לשבט לוי חלק בארץ כמו לכל ישראל הרי היו גם הם טרודים מאד בעבודתם בשדה לחרוש ולזרוע לעקור ולנטוע אם כן הרי גם לשבט לוי לא היה פנאי לעסוק במלאכת שמים ולהקריב קרבנות ומזבח ה' היה בטל בעבור שהיו טרודים בעבודת השדה. ואת מלאכתם בעבודת הקרבנות ואת שמירת המקדש היו עוזבים לגמרי אם כן מלאכת השי"ת במזבח אימתי נעשית. לפיכך סוף מעשה הזאת היתה במחשבה תחלה אצל הקב"ה וראה שצריך לעשות באופן זה שבעת שיחלקו את הארץ

בנחלה לכל שבט מישראל על פי הגורל לשבט הרב ירבו נחלתו ולמעט ימעיטו נחלתו. אבל לשבט הלוי לא יתנו שום חלק בארץ לעבוד בעבודת אדמה, ואז כשלא יהיה להם שום טרדה מעבודה אחרת אז יהיו פנוים לעבודת שמים ובמחשבה זכה וטהורה יעשו בעבודת המקדש בלי שום מחשבה אחרת ח״ו ואם ישאלו במה יתפרנסו הם ובי״ב לכך נתן הקב״ה לכהנים ולוים כ״ד מתנות תרומות ומעשרות וקרבנות לפרנסתם. ולאחר זמן מלאכתם כשיהיו פנוים מעבודת המקדש לא ילכו בטלים. אלא יעסקו בתורת ה׳ ובה יהגו יומם ולילה (כמלאכי ג׳) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וכדכתיב וללוי אמר וכו׳ יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ללמוד בעצמם וללמד תורה ויראת שמים לישראל. ומחוייבים לעשות שני דברים ראשית לכפר על העם את עונותיהם ולעצור בעד הרעה כדי שלא יענשו ממרומים בעבור חטאתם ולהתפלל בעדם ולבקש רחמי שמים בעבורם. שנית ירצו ללמד את העם דרכי ה׳ וארחי חיים ומעגלי צדק ויושר כדי שידעו העם איך להתנהג בעולם בדרכי חייהם ובשביל שיהיו מורים ומלמדים לישראל בדרכי התורה לכך יספיקו להם ישראל פרנסתם וכל הצטרכותם. וכל מגמתם צריך להיות שהלוים ידאגו בשביל רוהניות ישראל ועם ישראל צריכים לדאוג בעבור גשמיות הלוים בעד צרכי חייהם במה יתפרנסו וליתן להם ערים לשבת ולדאוג בעד צרכי חייהם. וכמו שעשו שותפות שני האחים הנאהבים הידועים ומפורסמים לכל. עם נאמנות והגות רוחם והם זבלון ישא ויתן באמונה עוד זאת לפרקים ולעתים לא רחוקות ילמוד גם הוא בעצמו ויעסוק בתורה לשמה ומלבד כל זאת יחזיק ויתמוך באחיו יששכר וידאוג בעד גשמיות אחיו ובעד פרנסתו אשר עיניו תצפנה לעזרת אחיו זבלון. ואחיו יששכר אין לו שום עסק בעניני העולם השפל והגשמיי הזה ואיננו מתערב בשום דבר אשר יטריד את מחו ולבו שלא יוכל לעבוד את השי״ת כדבעי למהוי ברעותא דלבא אלא ויששכר איש תם יושב אוהלים באהלי תורה ואינו מש מאהלה של תורה אלא הוא יושב בארבע אמות של הלכה ולומד תורה לשמה על מנת לקיים והוא טרוד רק בענינים שמימיים ורוחניים. והשותפות היה באופן כזה שזבלון

יעסוק במסחר וקנין ויתמוך ביד אחיו יששכר התלמיד חכם ויפתח זבלון את ידו ויעזור ויושיע לאחיו יששכר בכל ענייניו הנצרכים ועבור שזבלון ידאג בעד גשמיות אחיו יששכר ויהנהו מנכסיו בעולם הזה ביד נדיבה וכנגד זה יתן לו יששכר חלק מתורתו וממעשיו הטובים לעולם הבא.

והנה זבלון הסוחר כיון שיש לו הכלי אשר בה תחזיק את הברכה כי הוא אינו מתרפה במלאכתו ונושא ונותן באמונה הנה אצלו בודאי יש לו מעות יתרים על ההוצאה כי אם לא יהיו מעות לזבלון כלל הלא מסחרו לא יוכל להתקיים כי במקום שלוין ומקיפין בפעם אחת ואם אין משלמין הלא לא יהיה לו שום בטוחות אלהבא ולא ישיג עוד סחורה והנה כתיב וברכך בכל אשר תעשה וכה יעזרהו השי"ת שיוכל להשאר במסחרו.

והנה הטבע הוא אצל מי אשר יש לו מעות בידו שרוצה לסחור בהם כדי שיוכל להרויח עוד מעות ואם היה לו מתחלת מסחרו מעט מעות הנה עבור זריזותו במשא ומתן ובעזה"י יעשה חיל במסחרו ויצליח בו מאד ויתרבו מעותיו אצלו ואם ראשית מסחרו היה מצער הנה אחרית מסחרו ישגה מאד ובזמן העתיד יהיה עשיר גדול וזה דומה כמו מי שזורע גרעיני חטים או שעורים ושאר מיני תבואה הנה על ידי הזריעה מטמינם באדמה. והנה לפי דרך הטבע הלא המה מורקבים שם והנה המה מתחילים לצמוח מן הרקיבה גופא ומן המעט גרעינים שזרעו בארץ מצמיחים הרבה תבואה וכן הדבר בעניני המסחר גם כן אם בתחלה היה משאו ומתנו מעט הנה אם יהיה חרוץ הלא יתרבה מסחרו ונעשה עבור זה עשיר גדול. והנה הסוחר העשיר הזה אשר הוא טרוד מאד במסחרו הלא אין לו פנאי לילך בקביעות לביהכנ"ס להתפלל ומוכרח לפעמים להתפלל ביחידות בביתו ומי יוכל לדבר אודות לימוד התורה שאינו יוכל לקבוע לו זמן מיוחד על זה ולפיכך יחזיק ביד לומדי התורה ואז יהיה נחשב לו כאלו לומד בעצמו תורה כמו שאמרו (בויקרא רבה פ' כ"ה). והנה נוכל לשער שבאם היה עשירות להתלמיד חכם יששכר ומעות הרבה הנה לפי הטבע

לא היה יששכר רוצה להשאר רק בלימוד התורה אלא היה עוסק בפרקמטיא גם כן ואחר כך כשהיה רואה שהוא גם כן מצליח במסחרו הלא היה התלמיד חכם גם כן מרבה לעסוק אז במסחר וקנין וממעט בלימוד התורה ואפשר שגם התלמיד חכם באורך הזמן היה עוזב לימוד ועסק התורה לגמרי ואם כן תורה אימתי נעשית ומה תהא עליה ועבור זה הלא תשתכחה תורה מישראל ח"ו כדאיתא כמדומה לי במדרש תהלים שאלה תורה להקב"ה מפני מה בני תורה עניים ענה לה הקב"ה כדי שלא יעזבו את עסק התורה ויפנו את לבם לענינים אחרים והנה לפי זה מתורץ מה שקשה צדיק ורע לו רשע וטוב לו עפי"ר כדלעיל.

והנה מי שאין לו מעות לסחור והוא עוסק בתורה לא שייך לשבחו על זה כי ההכרח לא ישובח ולא יגונה. אבל מי שיש לו מעות לסחור ועוסק בתורה לו נאות השבח וזהו אופן אחד לפרש הלשון ותלמודו בידו שהוא אינו רוצה בשום מסחר וענין אחר אלא בעסק התורה כדאיתא (בקדושין פ"ד מי"ד) ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא ושאר כל אומניות אינם כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורים ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינו כך אלא היא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו.

והנה אף שאין להת"ח דרך אחרת לעסוק במשא ומתן עבור שאין לו מעות והוא מוכרח לעסוק בתורה. אף על פי כן אם ירצה יששכר הת"ח יוכל למצוא לו אופן אחר איך להתפרנס ולא מעסק התורה. וזה אם הוא ירצה לתפוס באומנות לאמן את ידיו אשר לעסק הזה אינו צריך למעות ואם ירצה לעבור ח"ו על התורה כדי שיהיה לו טוב במדרגת רשע וטוב לו וזהו בעבור שהוא מביט בעיני קנאה ומקנא בחיים המאושרים והמוצלחים של הרשע הכופר בעיקר והפוקר הזה הלא זה תלוי בבחירתו ובידו גם כן כטענת אסף (בתהלים ע"ג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה וכו'

כמעט נטיו רגלי כאין שופכו אשורי וכו׳ וזהו באופן השני כוונת ותלמידו בידו שלא להטות מדרך השי״ת בעבור שמקנא את הרשע שטוב לו כי הנה זה תלוי גם כן בידו ובבחירתו.

והנה הצדיק הגדול הזה הוא יששכר התלמיד חכם הלא אם נרצה לתאר ולצייר חייו המרים והקשים בחמריות וגשמיות אשר אין לו במה לסחור ואינו מתערב בעניני העולם כלל אלא תורתו אומנתו ותורת ה׳ חפצו ובה יהגה יומם ולילה וצריך לסמוך רק על תמיכת אחיו זבלון שיספיק לו על כל צרכיו והוא מחכה ומצפה בכליון עינים לרחמי אחיו זבלון שיתעוררו בלבו רגשי חמלה והנינה על אחיו התלמיד חכם ועל אשתו ובניו. והוא בעצמו אינו יכול וגם אינו רוצה להשתכר כדי חייו ומגמתו רק לעסוק בתורה לשמה ולא להפסיק ממנה בשביל הבלי עוה״ז ונציג מחזה מול מחזה חיי התלמיד חכם בעניות ודלות ועם כל זה הוא אינו מתרשל בלימוד התורה אף שבכל יום הוא צריך לדאוג בעבור פרנסתו אשר הוא צריך להשיגה מיד אחיו זבלון הבעל הבית אשר תמיד הוא טרוד במסחרו וגם לפעמים הוא שוכח באחיו יששכר ואינו מחזיקו אף שעל בני ביתו אינו שוכח ולעומת זה חיי זבלון הבעל הבית אשר אינו צריך לצפות על עזרת אחרים עבור שהוא משתכר ממלאכתו ומרויח ממסחרו ולכך אינו צריך לבקש עזר מאחרים.

והנה נראה אם למשל יבאו לחנות אלו שניהם הת״ח עם הבעל הבית ליקח סחורה בהקפה הנה יבין כל אחד שלזבלון יתנו סחורה אפילו בהקפה והוא נחשב לאיש בטוח ולמהימן ליתן לו סחורה בלי מעות כי הלא תמיד יש לו מעות מזומן לשלם בעד הסחורה זהו וטוב לו ואם הוא מקיף לפעמים הרי המה מכירים אותו לאיש משתכר ובעל פרנסה ובודאי יהיה לו במה לשלם הקפתו ובלתי ספק ישתדל שלא ישאר עליו חוב ואם אינו משלם תיכף ישלם לאחר זמן מועט ומה גם אם חושבים אותו לאיש אמיד אף שבאמת הוא יודע בעצמו שאין הדבר כן ואפשר שאין לו מעות כפי הצורך אלא הוא לוה בכאן ופורע בכאן והוא חי על

חשבון אחרים אבל הלא טוב עשיר מדומה מאביון מדומה ואף שלפי האמת הוא איננו עשיר אבל אם הוא רוצה לפעמים ללוות אינו משיג וכמו שאמרו (תוספתא עדיות פ"ג ד') גדול מרבן שמו כן נאמר בכאן גדול מעשיר שמו וזה לבד די לו להיות עשיר באמת כי אם הוא צריך לפעמים מעות יכול להשיג העשיר המדומה הזה אלף מלוים על הלואה אחת אבל לא כן גורל האביון המדומה אשר באמת הוא עשיר אם הוא צריך לפעמים למעות הנה לא יוכל להשיג הלואה הנצרכה לשעה והנה מציור האביון המדומה אשר אם הוא צריך ללות לפעמים ואינו משיג מלוים. הנה מזה נוכל לשער את גורל האביון האמיתי והוא התלמיד חכם יששכר אשר אם הוא יבוא לחנות ליקח סחורה בהקפה לא ישיג ועם כל זה לא יסיר לבו מלעסוק בתורת ה' בשמחה וברצון הרי זה נסיון גדול באמת.

והנה התלמיד חכם יששכר צריך לשום ברעיונו מה שאמרו חז"ל (ברכות י"ז ע"א) אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר וחברי מלאכתו בשדה כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו כונתם נלפע"ד שהתלמיד חכם ילמד קל וחומר לעצמו מהבעל הבית כי אם הבעל הבית איננו רוצה להניח מידו מסחרו ולתפוס אומנת יששכר לעסוק בתורה וזהו בעבור שחושב שטוב יותר לעסוק במסחר ולהרויח ממון הרבה מלעסוק בתורה. והבעל הבית חושב את הממון לתכליתו האמיתי ולהצלחתו הגדולה אשר כל זה הוא רק כחלום נעים ובאמת הלא הוא הבל וריק כחלום יעוף וכצל עובר וכדומה ואיננו דבר נצחיי כלל וזה בא לו בעבור שאיננו מבין בטיב התורה וחין ערכה לכך הוא משפיל גאים עדי ארץ זהו עסק התורה אשר הוא נראה שפל בעיניו החשובים ומגביה שפלים עד מרום זהו עניני הבלי עולם הזה השפל באמת והוא חושב את עסק התורה לטפל ומסחרו לעיקר גדול מחייו. אם כן מה יעשה התלמיד חכם יששכר הלא הוא צריך לעסוק בתורת ה' ולעמוד על משמרת הקודש תמיד ולא יניח עסק התורה מידו ח"ו כי הלא התלמיד חכם מבין את פינת יקרת תוה"ק וידע בטיב סחרה ושוויה האמיתי שיקרה היא

מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה (במשלי ג׳) כי הלא התורה היא נצחיות (ובאבות פ״ו) אין מלוין לו לאדם בשעת מיתתו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד. ומכל שכן שהוא אינו צריך לעזוב את עסק התורה הנצחיות בעבור עולם הזה הגשמי וזהו כדאמרן לעיל (מפסחים נ׳) אשרי מי שבא לכאן ר״ל בעוה״ב ותלמודו בידו ר״ל אם הת״ח עומד בנסיון זה אשר הוא בתחלתו קשה מאד הנה בעבור זה אשר הוא מוסר נפשו בעבור התורה (בגטין נ״ז) שלמדו מפסוק זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו עליה אז הוא זוכה בעבורה לעולם הבא ואם בתחלה היה כבד מאד וקשה עליו הדבר לעסוק רק בתורה לבד אבל אם יתרגל בזה אז יעשה לו הדבר כטבע שני וישאר בעסק התורה בלי שום מניעה ועיכוב ולא יכבד עליו הדבר כלל אדרבה יתענג מאד מעסק ולימוד התורה בענג רוחני כמצא שלל רב ואחר הרגלותו בלימוד התורה יראה על עצמו בחוש שבאם יארע לו לפעמים למעט בלימוד התורה מחמת ענין נחוץ מאד אשר לא היה יכול להעשות על ידי אחר אז יכאב לו לבו מאד וכאלו אבד מעות או הפסיד במסחרו ח״ו ומצטער עבור זאת מאד ולהיפוך אם ירבה לעסוק בתורה יתרבה אצלו התענוג הרוחני וכאלו היה הוא מרויח מעות במסחרו או מצא מציאה גדולה או הוא כאלו הרויח בשטרי גורל שקורין (לאטארייצעטעל) אשר בעבור זה נעשה מעני עשיר ומאשפות ירים אביון.

ועתה נסיים בעזה״י את הענין מצדיק ורע לו והמשל מהטרקלין אשר צוה המלך לבנותו על צד היותר טוב ובהפועלים היו שני מינים זריזים ועצלים והמלך עשה דבר היפוך מהטבע והשכל כי להפועלים העצלים נתן להם שכרם מידי יום ביומו בלי שום עיכוב כלל ולהפועלים אשר היו זריזים למלאכתם מאד בכל כחם ומכל מקום לא נתן להם שכרם אלא לבסוף. ומזה אנו יכולים להבין היטב בהענין מצדיק ורע לו רשע וטוב לו עפי״ר כי שני מיני טרקלין ברא הקב״ה האחת והיא העיקר הוא תוה״ק ובה היה מביט וברא העולם. ו ה ע ו ל ם הוא הטרקלין השני. **והנה תכלית**

כל אדם אשר נברא ובא לעולם הלא הוא כדי שיעבוד כל אחד בעבודתו אשר מוטל עליו מיום שנברא לצורך פעולתו הטובה בעולם הזה בעד אחרים להיטיב מצבם ברוחניות וגשמיות והוא צריך לידע שלא נברא בעולם להיות רק בעד עצמו אלא בעבור הכלל. והנה ביארנו לעיל שהרשע אינו מקיים את התורה במה שהוא בין אדם למקום ומתעצל במלאכתו זאת אבל במה שהוא בין אדם לחבירו על פי הרוב המה מקיימים ובזה מקיימים העולם כדכתיב עולם חסד יבנה. והנה בעבור שהם בונים העולם בגשמיות בצדקה וכדומה ולא לשם שמים אשר עשיית הצדקה צריך להיות המצוה בשלימות כדכתיב והיה מעשה הצדקה שלם ואף על פי שבשאר המצות אינם צריכים כונה אבל אצל ענין הצדקה כתיב נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וכו' וגילה לנו הפסוק שהצדקה צריך להיות בכונת הלב גם כן אבל אם נתן צדקה בלי כונת הלב הלא לא נמצא בידו אלא חצי המצוה ולא קיימה כדבעי ברעותא דליבא. והנה כשהקב"ה רואה שהרשעים מתעצלים לקיים את התורה משלם להם שכרם בגשמיות בעוה"ז ובזה סבר הקב"ה כביכול את הפסק דין כרבנן (ב"ק צ"ט ע"א) דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף כי הלא הם אינם מאמינים בעולם הבא לכך נותן להם שכרם בעולם הזה מידי יום ביומו כדי שלא יבואו לתבוע שכרם בעולם הבא ולכך רשע וטוב לו בעולם הזה כדי שלא יאמרו הרשעים שאין הקב"ה משלם שכר טוב לעושי רצונו וכדי להראותם את ההיפוך מדעתם הנבערה ושיטתם המשובשת מגלה להם דעתו בזה שמשלם להם את שכרם בעולם הזה להראותם שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה (כב"ק ל"ח ע"ב) וגם כיון שאינם מאמינים בהקב"ה ולא בשכר ועונש לכך איננו חפץ אפילו במה שעושים טוב כדאמרו חז"ל (סוכה כ"ה ע"ב) משל לעבד ששפך כוס לרבו ושפך קיתון על פניו וכמו שאומרים לצרעה לא מעוקצך ולא מדובשך לכך משלם להם הקב"ה מדה כנגד מדה (כנדרים ל"ב) ונותן להם שכרם בעולם הזה כדי שלא יהא להם שום טענה על הקב"ה בעבור שכרם המגיעם בעד מעט הטוב אשר עשו. אבל הצדיק אשר כל מגמתו הוא רק כדי לעשות נחת רוח להקב"ה עבור זאת הוא מוסר נפשו

על התורה כדי להבינה ולקיימה בשלימות.

והנה הצדיק הזה הבנאי הגדול האלקי הנה הוא בונה שתי הטרקלינים כי הוא מקיים את התורה במחשבה דבור ומעשה ובכל פעם הוא מחדש בה חדושים אמתיים יקרים מאד וכן הוא מקיים את העולם גם כן במדת החסד שזהו יסוד העולם וקיומו והוא עוסק בצדקה ובגמילות חסדים ואם הוא רואה ערום יכסהו ואם רעב יאכילהו וכן כל מי שנצרך לטובתו הנה הוא עושה כל מה שביכלתו לעזור את רעהו מצרתו ר"ל הנה בזה בונה הצדיק את טרקלין העולם ובזה הלא הוא בונה גם כן את טרקלין התורה הקדושה המגדל עוז וארמון המלך מלכו של עולם הלא הוא הקב"ה. והנה אף על פי שהצדיק עושה מה שמוטל עליו על צד היותר טוב וגם הוא חרוץ וזריז תמיד למלאכתו מלאכת הקודש זה עסק התורה והמצות ואיננו מתרשל בעבודתו עבודת שמים והוא עובד עבודה תמה וברורה בלי שום פניה ח"ו אלא כונתו רק לשם שמים והוא דבוק כל ימיו בהקב"ה באהבה רבה ומכל מקום הקב"ה מעכב שכרו הטוב בעבור מעשיו הטובים בעולם הזה ואיננו נותן לו פה מאומה אלא הקב"ה אומר להצדיק היום לעשותם בעולם הזה ומחר לקבל שכרם בעולם הבא. כי הנה אצל הצדיק המתדמה בקדושתו להקב"ה כמה שכתוב קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם הנה אצל תשלום שכרו בעולם הבא מתנהג הקב"ה עם הצדיק כהפסק דין תורה של ר' מאיר (ב"ק צ"ט ע"א) שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף כי הלא כתבו המקובלים ששם בעולם העליון פוסק תמיד הקב"ה כדעת היחיד כי הלא הקב"ה אמר אני יחיד בעולם ולכך רק לי נאה לפסוק כדעת היחיד כי הלא אם ירצו הבית דין של מטה לפסוק כדעת היחיד הנה אינם יכולים לעשות כן כי אינם רשאים על זה רק הם צריכים תמיד לפסוק כדעת הרבים ויחיד ורבים הלכה כרבים (כעדיות פ"א) לכך צדיק ורע לו בעולם הזה כי הקב"ה פוסק כפי הדין של מעלה שאינו צריך לשלם להצדיק שכרו הטוב בעד מפעליו הטובים בעולם הזה אלא הקב"ה אומר להצדיק על יפי דין בית דין של מעלה היום לעשותם בעולם הזה צריך לקיים התורה ומצות בשלימות אבל על לאחר המות אמרו חז"ל (בשבת ל' ע"א) במתים

חפשי כיון שמת האדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ולכך כיון שהצדיק עבד את בוראו כל ימיו במסי"נ ולפיכך לאחר סוף המעשה יבוא הגמול ולמחר בעולם הבא לקבל שכרם משלם. וכל זה הוא כדילפינן מקרא ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו אריב"ל אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כאדם שנושא משוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו. לא יאחר לשונאו א"ר אילא לשונאיו הוא דלא יאחר אבל יאחר לצדיקים גמורים והיינו דא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם. ודרש היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם למחר לקבל שכרם. כדאיתא זאת (בעירובין כ"ב ע"א).

מאמר ב

בריאת האדם

הנה כתיב ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וכו' וביארו לנו חז"ל (בב"ר פ"ח) כל הענין הזה ומהו כפילות הלשון: צלם ודמות ופרושו נ"ל דכוונת מלת צלם קאי על הצלם אלקים שנתן הקב"ה זיו וקלסתר פנים להאדם כדי שיראו כל הברואים מפניו ויפחדו ממנו ומה שאמר הקב"ה כדמותנו היתה כונתו שהאדם מצד הנשמה שבו יהיה דומה להקב"ה כדמשמע (בב"ר פ"ח) כי כמו שהשי"ת מושל בעליונים כן יהיה האדם שליט בתחתונים וכולם יהיו כפופים תחתיו ובטלים אליו ויעשה בם כרצונו הטוב. והנה בשעה שהקב"ה התייעץ עם המלאכים ושאל אם לעשות אדם אם לאו והם ענו לו תיכף מה אנוש כי תזכרנו ר"ל מלשון זכר וכונתם בשאלם שאם יהיו פרים ורבים בעולם מה יהיה לך התועלת מהם. ושאלו עוד להקב"ה ובן אדם כי תפקדנו. רבש"ע למה לך לעשותו פקיד שישלוט בעולם וינהיג את כל הברואים

כפי דעתו ורצונו ולאיזה תכלית הנך רוצה לעשותו פקיד' ומְמונה על כולם.

ונ"ל עוד לפרש הענין כי הנה לכאורה קשה למה הזכירו בעת שקטרגו על בריאת אדם בכלל ולא מיאנו בבריאתו והזכירו את שמות תוארי האדם וכנוייו בשני שמות אלו אדם. אנוש דוקא, וכן קשה לי לכאורה למה אצל אדם כתיב הלשון תפקדנו ואצל אנוש כתיב הלשון תזכרנו. ועוד קשה לי לכאורה שאם שאל הקב"ה להמלאכים והתיישב עם הפמליא שלו אם יעשה אדם אם לא הרי משמע מזה שרוצה לעשות כפי מה שיסכימו הם והם ענו לו מה אנוש כי תזכרנו וכו' הרי משמע מזה שהם אינם רוצים כלל ואינם מסכימים בשום אופן בעשיית האדם ולמה מתחלה שאל מהם ואחר זה עשה ההיפוך מעצתם. ועוד קשה לי האם צריך הקב"ה לעצתם עד שלא מצא כביכול הקב"ה אלא לשאול מהם כאלו כביכול לא היה לו דרך אחרת אלא שהוא יסמוך על עצתם ומי יעץ לו לברוא את העולם בכלל מאיזה חומר וגשם עשאו הלא ברא הקב"ה את השמים ואת הארץ יש מאין ועל זה לא היה צריך להתייעץ כדכתיב (בישעיה מ') את מי נועץ ויבינהו וכו' ומסיים בנבואתו שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וכו' וממה נפשך אם הוסכם בדעת הקב"ה לעשות אדם לא היה צריך לשאול מהמלאכים ולהתייעץ עמהם אודות זה וצריך להבין מה היה דעת הקב"ה בעשיית האדם ומה היה דעת המלאכים שהתנגדו לזה. והנה רש"י כתב על זה (ממד"ר פ"ח) למדך תורה דרך ארץ שיהא הגדול נמלך בקטן וקשה ג"כ מאי דרך ארץ איכא הכא לשאול מקודם ולהתייעץ בדבר ואחר כך לעשות ההיפוך מעצתם.

ולפע"ד אפרש בדרך זה כי הנה איתא (בעירובין י"ג ע"ב) פלוגתא מן ב"ש וב"ה חד אמר נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וחד אמר נוח לו לאדם שנברא וכו' ואומר אני שאלו ואלו דברי אלקים חיים וכשם שיש מחלוקת בבית דין של מטה כך יש מחלוקת בבית דין של מעלה כי הנה מה שאמר הקב"ה נעשה אדם ואחר כך כתיב וייצר א"ה את האדם הרי מוכיח סופו על תחלתו (זבחים ב' ע"ב) שהקב"ה סבר כדעת האומר נוח לו לאדם

שנברא וכו׳ והמלאכים אשר קטרגו על בריאת האדם סברו כדעת האומר נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. והנה אף על פי שהם אמרו סתם הללו אומרים כך והללו אומרים כך ולא פירשו מי הם הסוברים שהאדם היה צריך להברא ומי הם החולקים אף על פי כן לפי מה שאמרו שב״ה מקדימין דברי ב״ש לדבריהן הרי מזה משמע ברור שב״ש הם הסוברים שנוח לו לאדם שלא נברא וכו׳ וב״ה אשר דבריהן מאוחרין סוברין נוח לו לאדם שנברא וכו׳ ולפי זה הרי הקב״ה סבר בעשיית האדם כדעת ב״ה והמלאכים אשר קטרגו על בריאת האדם סברו כדעת ב״ש.

והנה צריך להבין פלוגתתם ואומר אופנים אחדים בזה רק אקדים בזה לדבר מתחלה באופן זה כי הנה בתפלתנו אנו מכנים להקב״ה בשני כנויים אלו בכנוי אב ובכנוי מלך ואנו אומרים אבינו מלכנו. והנה איתא (קדושין ל״ב) אב שמחל על כבודו כבודו מחול. (ובכתובות י״ז) אמרו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והנה נראה למשל אם אחד רוצה לעשות איזה עסק הרי צריך מתחלה לחשב בשכלו שיהיה קרוב לשכר ורחוק מהפסד אבל אם יבחר לו מתחלה עסק כזה אשר כפי הנראה הוא קרוב להפסד ורחוק משכר הרי הוא עושה דבר נגד הטבע והשכל וזה היה טענת המלאכים. כי הנה המה ראו מתחלה מה שיהיה בסוף המעשה לכן כן תמהו מה ראה הקב״ה על ככה לברא את האדם הגשמי הקרוץ מחומר הכלה ונפסד ועם כל זה הוא עלול להפסיד יותר מלהרויח לחוב מלהיות זכאי לחטא קרוב האדם השפל יותר מלקיים את המצות וזה שקטרגו המלאכים על בריאת האדם ואמרו להקב״ה רבש״ע, הרי אתה הנך מלך על כל העולם בכלל ועל האדם בפרט והנה אנו רואים מקודם מה שיהיה בסוף בחטא אדם בעץ הדעת לכך אנו שואלים ממך למה השוב לפניך כי תפקדנו הרי האדם עתיד לעבור על פקודך באכלו מעץ הדעת ואף שתזהירהו בהתראה חמורה ומעה״ד טו״ר לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות הנה אנו רואים שאפילו התראת העונש הקשה הזה לא תפחידהו ולא תמנע ממנו מלמלאות תאותו הבהמית אף שיודע שהוא עושה זאת נגד

רצונך והרי אם האדם חטא נגדך ומרד במלכותך הרי אתה צריך לדונו למיתה. ואפילו אם תרצה למחול לו על חטאיו הלא נפסק הדין בתורתך הקדושה מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ואם כן קשה לנו האיך תוכל למחול על מה שחילל האדם השפל את כבודך והטא וגם מרד במלכותך ואפילו אחר התשובה והחרטה הלא לא היה צריך להועיל חרטה ותמיה גדולה לנו איך תוכל לקבל בשתי ידיך ולקרב את הבעל תשובה אחר שהתרחק ממך הרחק כמטחוי קשת וגם אתה רחקתו ממך ואחרי חטא האדם אם יעשה תשובה אז תחליף את העונש ממיתה לעונש נע ונד וגלות אבל גזרתך הראשונה הרי לא תקויים על האדם וזה שאלו ובן אדם כי תפקדנו והוא יעבור על פקודך ועבורה תענישו לגרשו מגן עדן ולא עונש מיתה רח"ל הרי לא יהיה האדם כפי רצונך הטוב וכן ענשו לא יהיה כפי דעתך ולא יהיה לך קורת רוח ממנו. וכן אנו שואלים ממך מה אנוש כי תזכרנו הלא אנוש עתיד לעבוד עכו"ם ולכפור בהנהגתך ובהשגחתך בעולם ויחלל כבודך להזכיר את שמך על עכו"ם האלילים האלמים לקרא את שמך עליהם ויאמר לעץ אבי אתה ולאבן את ילידתני והוא יפנה ערפו הקשה לנגדך ולא ירצה לקבל עול מלכותך עליו ואנוש לא ירצה להזכיר את שמך כלל אם כן למה תזכיר אתה את שמו השפל לבראו כלל בעולם וליתן כל העולם תחתיו ולא די אשר לא יתן שבח והודיה על אשר בראת אותו בעולם אלא האנוש והאדם השפל הזה יהיה כפוי טובה נגד כבודך הרמה. לכך אינך כדאי לבראם בעולם כי הם יכעיסו לפניך ולא יודו את שמך על הטובות אשר תעשה עמהם ולבד זאת הלא נוכל אנו צבא מעלה להודות את שמך בשירות ותשבחות בקדושה ובטהרה יותר מן האדם הגשמי הזה.

ועתה מתורץ היטב מה שהקשינו על השני תוארים אשר כינו לו בשם אדם ובשם אנוש וכן מדוייק היטב מה שכתוב מלת תזכרנו אצל שם אנוש ותיבת תפקדנו אצל תואר אדם לרמז על זה. והנה כתיב עולם חסד יבנה כי אף על פי שהמלאכים הראו להקב"ה על פי החשבון והשכל שאין להאדם לבראו כי המה ידעו

היטב שהאדם עתיד לחטוא. אבל הקב"ה כביכול הלא השקפתו על העתיד היא רחוקה יותר ולא בערך ודמיון כלל מהשקפת המלאכים אשר הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות וראה בביאת הגואל האמיתי אשר יקויים אז נבואת (זכריה י"ג) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (וכסוכה נ"ב) לעתיד לבא מביא הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים. אם כן הרי לא יחטאו כלל לעתיד כמ"ש (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים. ואז יהיה עולם התיקון (בקהלת ז') טוב אחרית דבר מראשיתו (וכתמיד ל"ב) איזהו חכם הרואה את הנולד ואז לא יהיה הפסד כלל רק שכר לבד ועבור זה לא הסכים הקב"ה בבריאת האדם עם דעת המלאכים. ואם ירצה הקב"ה כביכול להעניש את האדם תיכף לאחר חטאו הלא תבטל הבחירה. אם כן אם יגיע להאדם עונש מר בעולם הזה בעד מעשיו הרעים ולהיפוך בעבור מעשיו הטובים יקבל תיכף שכרו גם כן בעולם הזה הלא לא תבא נשמת האדם לתכליתה האמיתי כדכתיב (קהלת ג') רוח האדם עולה למעלה (ובמשלי כ') כתיב נר ה' נשמת אדם והנה אנו רואים בחוש שכל דבר שואף אל מקומו ושרשו הראשון והנה טבע האש להיות עולה למעלה והוא אל יסוד האש אשר תחת גלגל הירח וגבוה מכל היסודות וכמו טבע האש להיות עולה למעלה כדי להדבק במקורה ושרשה הראשון וכן הוא גם הטבע עם הנשמה אשר באדם החצובה מתחת כסא הכבוד להיות שואפת לעלות למעלה לעולם העליון כדי שתוכל לבא למדרגתה הראשונה להדבק בחיי החיים הקב"ה למען היותה צרורה בצרור החיים הנצחיים שהוא למעלה מהזמן והטבע. וכדאיתא (בפסחים ח' ע"א) למה דומין צדיקים בפני השכינה כנר בפני אבוקה ובכדי שבעולם העליון לא תאכל הנשמה נהמא דכיסופא ובלא מצות ומעשים טובים לא יוכל האדם התחתון לזכות לעולם הבא ונשמתו לא תוכל לזכות ליהנות מזיו השכינה אשר זהו כל עיקר תכליתה ולפיכך מקודם הורידה הקב"ה מעולם העליון אל העולם התחתון מרוחניות לגשמיות מלמעלה למטה מתחת כסא הכבוד אל האדם השפל וגם יצר הרע נתן אל האדם אשר בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו ואילמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו (כסוכה נ"ב) ובכדי

להחליש כח היצר הרע נתן לנו הקב"ה תוה"ק כמאמר חז"ל (בקדושין ל' וב"ב ט"ז) ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין וכמו שאם נפל על הבגד כתם ורבב הרי משפשפו ומכבסו בבורית ומים עד שמוציא ממנו כל הכתם עד שלא ניכר אפילו אם היה בו כתם ורבב אם לאו ואם היה כלי נחשת או של שאר מיני מתכות והיה עליו איזה ליכלוך וטינוף אשר אינו יכול להעביר אותם במים ובורית הרי כלים כאלה מעבירם באש ועל ידי כח האש ואחר כך משפשף אותם ג"כ במלח או באבנים שחוקים ואז יוציא מהם הטינוף והליכלוך וכן הוא הענין עם האדם ונשמתו. אם נתלכלך בחטא הנה צריך להעביר ממנו הליכלוך גם כן על דרך זה והנה שני מיני חטא יש בטבע האדם החטא מהמין האחד הוא אשר מרוב תאות היצר הרע הבוער בקרבו עובר על עבירות חמורות שבתורה באש ובחימום התאוה.

והנה נראה בטבע העולם מה עושים בשעת הדליקה הרי מכבים במים הרבה עד אשר תשקע האש ותכבה הדליקה כמו כן התורה נמשלה למים (כב"ק פ"ב) כדכתיב הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) ואם האדם רואה בעצמו שבוער בקרבו אש התאוה והיצר הרע לעבור על חמורות התורה אז ילמוד תורה הרבה הנמשלה למים ובה יכבה אש היצר הרע ואם עבר על גופי התורה ונשאר כתם וליכלוך היצר הרע על נשמתו אז ילמוד תורה הרבה ועל ידי כח התורה יוציא הליכלוך והחטא מהנשמה הנדמית לבגד בדברינו לעיל ויתקרר חום התאוה בקרבו ולא תבער בו עוד אש היצר הרע לעבור על עבירות קלות וחמורות שבהתורה כי יצר לב האדם רע מנעוריו ובנטיתו הטבעיית נוטה האדם לרע יותר מלעשות טוב והתורה היא כאם המשגחת על בניה שלא יכשלו בהלוכם והיא מחזקת בידם שלא יפלו חלילה וכן התורה משמרת את האדם שלא יכשל במעשים רעים ולא יפול ברשת היצר הרע והתורה היא מחזקת את האדם בידו שלא יחטא מקודם ואחר כך יצטרך ליפול בגיהנום לסבול ענש מר בעבור חטאיו ומעשיו הרעים אשר לא חשב מתחלה קודם שעשה העבירות מה שיהיה לבסוף ואז ינהם באחריתו בכלות בשרו ושארו לאחר

המות והוא יהיה אז מהצועקים ואינם נענים רח״ל לפיכך יזכור זאת האדם תמיד ולשום זאת בין עיניו ברעיונו ובלבו לעשות טוב בחייו. והחטא מהמין השני הוא טבע הקרירות הנמצא באדם בעת אשר תבא מצוה לידו לקיימה אז הוא לא חלי ולא מרגיש (כיומא כ״ב) ברגשי קודש קדושת המצוה ברגש חזק בפנימיות הלב ושכל המח וכיון שאינו מרגיש במעלת ומדרגת המצוה ובחיובה לכך אינו מקיים את המצות והנה נראה בטבע העולם בעת החרף שקור הזק שולט בחוץ ואז הכל הולים אצל הצינה ואינם הולכים לשוח בגנות ופרדסים אלא הם מחממים את הבית ויושבים בה כדי להפיג צינתן מעליהם. וכן הדין באדם אם מרגיש בעצמו קרירות ואי הרגש בעשיית המצות אז יעסוק בתורה הקדושה לשמה ויהגה בה יומם ולילה בלב ונפש ואף ילך לשמוע דברי חכמה ומוסר השכל מהיראים והחרדים לדבר ה׳ המטיפים לעם מהבימה ברשפי אש שלהבת יה ויתחמם כנגד אורן של חכמים חכמי התורה בשבת תחכמני ואז יתלהב בלבו אש הרגשת החיות ורוח הקדושה המרחפת על פני המים מי תוה״ק ואש תוה״ק תדליק את נר הנשמה אשר באדם ותאיר באור גדול בנפש האדם בשלהבת עזה אשר תעלה בלב האדם אהבת ה׳ לקיים מצות עשה. ומצות ל״ת ישמור מצד אשר תבא בלבו גם היראה למרות עיני כבודו ית׳ שו״י אשר הם השני כנפים לעלות עמהם למדרגה גבוה מעל גבוה ומבורא עמיקתא לאגרא רמא כי הגדה מושכת לבו של אדם לאביו שבשמים כעין (מכלתא בשלח).

והנה מה עשה הקב״ה עם טענת המלאכים החזקה. הנה כתיב (במשלי י״ד) ברב עם הדרת מלך. וכן אנו אומרים אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר. ר״ל אבל לא היה אז שום יציר נברא אשר יכנהו בשם מלך כי אין מלך בלא עם אבל לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא ר״ל מפי ברואיו. והנה מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא אמרו. והנה נראה בטבע העולם כי העבדים אשר עובדים את המלך יש מהם אשר עובדים להמלך בשכל ובעיון לבד הן להשתעשע עמו או לייעץ לו בכל דבר הנוגע בעניני המלוכה ואם יארע מלחמה במדינת המלך המה הולכים ראשונה

במלחמה ופניהם הולכים בקרב הכל בעבור כבוד המלך ובשביל תקון המדינה וכן יש עבדים פשוטים העובדים להמלך בכח גופם. אלו לבנות להמלך ארמונות נשגבות בכל מיני פאר והידור ומגדלי עוז ומבצרים חזקים ואלו לבנות לו מסילת הברזל או אניות על הים וספינות גדולות לטעון עליהם סחורה או כלי מלחמה ואנשי חיל ושאר עבדים לבנות גשרים חזקים ולתקן הדרכים. והנה מי יוכל לומר שהמלך יוכל להשאר רק בעבדיו הראשונים אשר יוכלו לעזרו רק בעצתם ובעיון שכלם לבד אבל להעבדים הפשוטים העושים במלאכת המלך אין לו צורך בהם כלל כי הנה כמו שצריך המלך למנות לו עבדים חכמים כדי שיסייעוהו המה בעצתם הטובה ובדעתם הנכונה לנהוג את מלכותו ובלעדם אין לו שום קיום במלכותו כן צריך הוא גם כן לעבדיו הפשוטים העובדים את המלך בגופם ובכח ידיהם לבנות לו עיירות וכרכים וטירות וחומות בצורות וכן צריך המלך לאנשי חיל הצבא וגם בלעדם הלא לא היה יכול להחזיק שלום המלכות ושלות עמו וגם הם מסייעים אותו בכל כחם לשלוט על עמו אבל אם לא היו לו שני העבדים השונים האלו הן החכמים והן הפשוטים הרי היה ארצו ועמו כעיר פרוצה אין חומה (כמשלי י״ח) ושונאיו אשר הן מבפנים או מבחוץ לא היה מעצור לרוחם ולא ייראו מלפניו וקשרו עליו קשר למרוד במלכותו ולא היה לו תקומה משונאיו כי אמצו ממנו לכך כל אחד משני מיני עבדיו עוזרים לו לנהוג מלכותו. ואם עבדיו החכמים היו מייעצים לו שלא ימנה לו אנשי חיל ועבדים פשוטים העושים מלאכה להמלך הרי היה נחשב זאת להם לעצה נבערה ושטות גדול כי הנה כמו האדם השלם יש לו ראש לחשב בשכלו ולהתייעץ על כל דבר איך לעשותו והאדם השלם הזה אינו מספיק לו מה שיש לו מח טוב ושכל עמוק לחשב באופנים נפלאים איך לגמור את הדבר בכי טוב אלא שהוא צריך גם לזה ידים העושים במלאכה בחריצות ולא בעצלתים ובשכל הראש לבד בלא פעולת ידים לא יוכל להעשות שום דבר כלל. וכן הוא גם עם המלך כי אף שיש לו עבדים חכמים להתייעץ אודות הנהגת מלכותו אבל שכלם לבד לא תספיק לו למלכותו להגדילה ולהאשירה אלא הוא צריך גם לעבדיו הפשוטים שיבנו

לו כרכים וארמונות למלכותו ואנשי חיל הצבא שיהיו מוכנים לו לעת מצא הוא שילכו על אויביו למלחמה ויכניעם תחתיו ועל ידם יתגדל ויתאדר שמו ועל ידי פעולת שני מיני עבדיו אלו. בעבור עבדיו מהמין הראשון המנהלים את המלך בעצה ובחכמה. וכן בעבור עבדיו מהמין השני העובדים להמלך בכח גופם ובפעולת ידיהם. הנה על ידי ב׳ מיני עבודתם בשכל ובפועל במחשבה ובמעשה תכון מלכותו.

והנה מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא כי הקב״ה ראה כביכול מתחלת בריאת העולם ג״כ שצריך לקיום העולם שני מיני עבדים המין האחד המלאכים השכליים ואף שהקב״ה אינו צריך לעצתם ולהנהגתם חלילה אבל לכך ברא הקב״ה את המלאכים השכליים בעלי העצה לשאול כביכול בעצתם אף שאינו צריך לזה (כישעיה מ׳) את מי נועץ ויבינהו. אלא למדך תורה דרך ארץ שיהא הגדול נמלך בקטן (כב״ר פ״ח) והוא איננו מוכרח כביכול לשמוע לעצתם ואף שאמרו (בעדיות פ״א מ״ה) יחיד ורבים הלכה כרבים. זהו רק לגבי דידן אבל שם בעולם העליון פוסקין כדעת היחיד והקב״ה הוא יחידו של עולם כדאיתא במקובלים ולכך בהענינים אשר היה שייך לעולם התחתון לא עשה הקב״ה בעצת המלאכים כדמצינו (במדרש תהלים ח״ב) בשלשה מקומות היו המלאכים מדיינין עם הקב״ה כביכול באדם אשר אנו מדברים בו עכשיו. ובמתן תורה ובמשכן והמלאכים משבחים ומפארים לשמו יתברך והם עובדים להקב״ה בשכליות. ועוד ראה הקב״ה כביכול שצריך לברא בעולם את האדם הגשמיי הקרוץ מחומר הוא האדם התחתון אשר אף על פי שבשכל הנה המלאכים עומדים המה במדרגה גבוה יותר מן האדם אבל במעשה הרי האדם עומד במדרגה גבוה יותר מהמלאכים כי הנה כמו במתן תורה מצינו (בע״ז ב׳) שחזר הקב״ה עם התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה (ובספרי דברים ובילקוט) מצינו ששאלו אומות העולם להקב״ה תורה מה כתיב בה ולא קבלוה בעבור הטענה שלא יוכלו לקיים את המצות אבל אם לא היה מוטל עליהם רק לימוד התורה הרי היו מקבלים אותה והיתה ישרה בעיניהם אבל הקב״ה כביכול לא

רצה להסתפק בלימוד התורה לבד אלא שיקיימו גם את מצותיה ולכך לא נתנה להם בעבור פעולת המצות שלא רצו לקבל עליהם וכן הוא גם עם המלאכים כן וכן היה גם טענת המלאכים במתן תורה להקב"ה תנה הודך על השמים (כשבת פ"ח) והוא הוד התורה אשר נלמוד אותה ולכך רצו לשרוף למרע"ה ואמרו מה לילוד אשה בינינו אבל הקב"ה לא נתן להמלאכים לנגוע בו ורמז להם שהתורה אינה שייכת להם בעבור חלק המעשה ולכך צריכה להנתן למטה לארץ לאדם הגשמיי אשר לו אברים גשמיים לקיים מצותיה ובעבור מעשה מצותיה הודו המלאכים להקב"ה שהתורה אינה שייכת להם אלא להאדם וכן היה בבריאת האדם לא רצו המלאכים בהווייתו. מה עשה הקב"ה הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם (כסנהדרין ל"ח ע"ב) לרמז להם שאפילו המעשה הקטנה שבקטנות אינם יכולים לעשות המלאכים במצות ואם כן מה הנאה יש להקב"ה מהמלאכים רק מה שמשבחין ומהללים לשמו ית' (וכשבת ע"ז ע"ב) אר"י א"ר כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה.

והנה אם יש צורך להקב"ה בהמלאכים שהם שכליים נבדלים ומכל שכן שיש להקב"ה צורך בבריאת האדם הגשמי בעבור חלק המעשה במצות התורה אשר הכח הזה לא נמצא ביד המלאכים ועל ידי שיקיים האדם את מצות התורה תתקיים העולם על ידו והקב"ה כביכול צריך לשניהם להמלאכים בעלי השכל ולהאנשים בעלי המעשה כדי שעל ידי שניהם תתקיים העולם. והנה נגד טענת המלאכים שהאדם עתיד לחטא הקדים את התשובה קודם בריאת העולם (כפסחים נ"ד ע"א) ואם האדם יעשה תשובה אז יעמוד במדרגה גבוה כמו שמצינו (בברכות ל"ד) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. והנה יותר מקבל הקב"ה כביכול תענוג מעבודת האדם למקום בתורה ותפלה ובמעשה המצות מעבודת המלאכים להקב"ה בשירות ותשבחות לבד מעשה המצות.

ועתה נסיים את מה שהתחלנו ובקיצור כי טענת המלאכים שלא רצו בבריאת האדם היה זה שהאדם עתיד לחטוא ובתקון

התשובה לא רצו המלאכים מטעם. מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (כתובות י"ז) אבל הקב"ה לא הסכים על ידם כי חפץ חסד הוא ובנה העולם בחסדו הגדול ואף שלא היה לנו עדיין הזכות ממעשה המצות אלא כמו שאמר הקב"ה למשה אז ביציאת מצרים שזה יהיה בזכות שיקבלו ישראל את התורה כדכתיב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה בקבלת התורה בנעשה ונשמע הלא היה אז גאולת ישראל על ידי זכות העתיד וכן היה גם בריאת האדם בזכות העתיד והנה מה שהכין הקב"ה תקון התשובה לכפר את עון האדם הוא מטעם שחשב הקב"ה את עצמו לאב להעולם כולו והנה זה דומה כמו הבן שחטא כנגד כבוד אביו ואחר זה התחרט בלבו מאד ואמר הלא אבי רצה להצליחני בחיי ומסר נפשו ללמדני תורה ומדות ודרך ארץ ונפשו ודמו נתן עלי בעבור טובתי והנה לא די שלא נתתי לו תודה בעבור הטובות שגמלני אלא שנהפכתי להיות כפוי טובה לאבי היקר ולא עשיתי רצונו מה שפקד עלי כדי שיהיה לו נחת רוח ממני כשיראה שאני מבין היטב את טובותיו אשר עשה עמדי מיום שנולדתי עד הנה ולכך בעבור אולתי הגדולה צריך אני לילך ולפייס לאבי האהוב והטוב ולנשק את ידיו ורגליו ולבקש מלפניו שימחול לי את עוני אשר חטאתי כנגדו ולא אשוב עוד ח"ו להכעיס את אבי כאשר עשיתי עד הנה. וכן הוא בענינינו כי הקב"ה חשב להיפוך מדעת המלאכים לברא את האדם בעולם ולקבל את התשובה מיד האדם מצד שהוא חושב את עצמו לאב לכל העולם ואמרו (בקידושין ל"ב) אב שמחל על כבודו כבודו מחול ולפיכך אף שהאדם יחטא ועם זה אם האדם יחזור בתשובה שלמה ויאמר להקב"ה סלח לנו אבינו כי חטאנו מצד שאתה אב ואנו בניך ורחמנו כרחם אב על בנים ואחר שהוא נחשב לנו מקודם לאב ואחר כך למלך כמו שאנו מבקשים להש"י בתפלה אבינו מלכנו לכך מבקש האדם בתשובה גם מחל לנו מלכנו כי פשענו לכך הוא מקבל תשובתנו ותפלתנו ואנו מסיימים הברכה בתפלה ברוך חנון המרבה לסלוח ועל ידי הסליחה והכפרה מתקיים כל העולם.

ועתה נסיים את המאמר אשר הבאנו בהתחלת **הספר ונאמר**

שכיון שהעולם נברא בשתי המדות האלו במדת החסד ובמדת הרחמים לכן יש שני קצים בהגלות החל הזה. (כסנהדרין צ"ח ע"א הקץ של בעתה והקץ של אחישנה (ישעיה ס') הקץ של בעתה יהיה מצד מדת החסד הנם שבאם אפילו ח"ו לא נהיה כדאים להגאל בעבור שלא נרצה לשוב להקב"ה ולתוה"ק ברצון הטוב ובכוונת הלב. והקץ של אחישנה יהיה במדת הרחמים כשנהיה כדאים להגאל בעבור מעשינו הטובים ועל ידי התשובה שלמה אשר נשוב להקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה ועל ידי החרטה מעומקא דלבא באמת לאמיתו. והנה כדי שנקרב את הגאולה והישועה למהר להוציאנו מהגלות המר הזה יעצו לנו חכמינו ז"ל האמיתיים (בב"י) תניא רי"א גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה דכתיב (בישעיה נ"ו) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ובשבת קל"ט) אמרו אין ירושלים נפדית אלא בצדקה כדכתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. (ובשבת קנ"א) אמרו כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ובזכות שנרחם כל אחד על חבירו ישלם לנו הקב"ה מדה כנגד מדה (כנדרים ל"ב) וירחם עלינו כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו (כסוטה ח' ע"ב) ובעבור הזכות אשר נאחז עתה בגלות שתי המדות האלו שהם מדת החסד ומדת הרחמים ישוב הקב"ה לרחם עלינו ועל פליטתינו ויבנה לנו את הבית המקדש במהרה בימינו ונשוב לציון ברנה ותודה וברחמים אמן.

ועתה נבוא בעזה"י לבאר את הענין בבריאת האדם ומהו החלוק בין בריאת האדם לבריאת הבהמה עד שהאדם שולט על טבע הברואים והמה נכנעים אליו ושומעים לקול פקודתו כי הוא לוקח סוס עצום ורוכב עליו בלי שום מגור והורש בשור חזק את שדהו או שוחטו ואוכל מעליו את בשרו וכן הוא מושל על כל הברואים בלי פחד ואף שכולם חזקים ממנו והוא החלש מכולם אבל כך עשה השי"ת בטבע הברואים שיפחדו ממנו כמ"ש (בראשית ט') ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכו' (וכתהלים ח') כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים כולם וגם בהמות שדי וכו' עד שאמרו לנו חז"ל הקדושים (בסנהדרין ל"ז ב') חייב אדם לומר

בשבילי נברא העולם (ובברכות ו' ע"ב) אמר ר' אלעזר מאי כי זה כל האדם כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה האדם העוסק בתורה לשמה ומקיים את מצותיה בלב ונפש כי הנה אפילו מתחלת בריאתו אנו רואים שינוי בהפסוקים והחלוק בבריאת האדם מבריאת הבהמה הן באמירה והן בעשייה. באמירה אנו רואים החלוק כי הנה כתיב (בראשית א') ויאמר אלקים תצא הארץ נפש חיה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה. ואצל בריאת האדם כתיב ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים וכו' ואצל העשייה ג"כ כתוב בשינוי לשון אצל עשיית האדם מעשיית הבהמה כי אצל הבהמה כתיב ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה וכו' אבל אצל האדם כתיב ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו וכו' וכן אצל היצירה הנה באדם כתיב וייצר ה"א את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וכו' ואצל הבהמה כתיב ויצר ה"א מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכו' והנה להבין את שנוי הלשון בכתובים אביא מקודם מה שאמר שהע"ה (בקהלת ג') מי יודע רוח האדם: העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. והנה לכאורה קשה לי כי מלשון הכתוב ושאלתו מי יודע משמע שירצה להשוות את האדם עם הבהמה וזה נראה כמו שרוצה להכחיש השארת הנפש ושכר ועונש ח"ו. ואפשר שגם עבור דברים כאלה רצו חז"ל לגנוז ס' קהלת (כשבת ל') כי משאלתו נראה כונתו במה ששואל מי יודע אם רוח האדם לבד עולה למעלה ונשמתו עולה למקורה הראשון אשר היתה חצובה מתחת כסא הכבוד ורוח הבהמה לבדה תרד למטה לארץ. שמא גם רוח האדם יורדת למטה לארץ כמו רוח הבהמה ואין לה עליה כלל אם כן לפי זה אין לה השארת הנפש ח"ו ונתן בזה מכשול לתועי בינה שיוכלו להכחיש השארת הנפש ושכר ועונש ותחיית המתים ח"ו אבל האמת יורה דרכו כי מדבריו המחוכמים נראה שהחכם מכל אדם שהע"ה בא לעורר אותנו שנשים את לבנו אל החלוק הגדול אשר בין בריאת האדם לבריאת הבהמה כי מלבד שינוי הלשון בבריאת האדם מן בריאת הבהמה עוד זאת שגם בחוש אנו רואים שינוי גדול באדם מהבהמה כי הנה

האדם הולך בחוץ והראש אצלו למעלה מכל האברים והבהמה ראשה למטה והיא מורידתה לארץ עם כל אבריה בשוה ולא למעלה מהם וכן על ידי פרצוף וקלסתר פנים אשר יש אצל האדם ולא לבהמה. וכן לענין השכל יוכר מעלת האדם מהבהמה כי הנה אף שהאדם הוא החלש ביותר מכל הברואים והם חזקים ממנו ביותר אף על פי כן בשכלו החד הוא שולט על כל הברואים והמה נתונים תחתיו וכפופים ובטלים אליו והוא מלך ושליט עליהם.

והנה קודם שנתרץ את הפסוקים דלעיל נבין מקודם דברי הנביא (הושע י"ד) כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. ולכאורה קשה למה אמר הנביא שתי פעמים מלת בם. בם. הא תו למה לי אבל נראה לי על דרך זה. כי הנה איתא (ביומא ע"ב) זכה נעשית לו התורה סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות. ונ"ל לפרש זאת באופן זה כי הנה שהע"ה אמר (במשלי י') כחומץ לשנים וכעשן לעינים וכו' כוונתו הוא כי אם השנים המה בריאים אז החומץ מזיק לשנים ולהיפוך אם יש לו ח"ו חולי שנים אז הלא החומץ רפואה לשנים וכן הוא בעשן אם העינים הם בריאים אז העשן מזיק להעינים. ואם יש לו איזה מיחוש בהעינים אז העשן להיפוך רפואה להעינים. וכן הוא בענין תוה"ק להיפוך אם עיני השכל אצלו בריאים אז יכול לראות נפלאות מתוה"ק וכן בענין השנים כי הנה כמו באם יש לו שנים בריאים אז יכול לאכול אפילו דברים קשים כן הוא בענין זה אם שכלו ברור אז יכול להבין אפילו בדברים הקשים בתוה"ק. וכן הוא בענין הסם שאמרו זכה נעשית לו התורה סם חיים וכו' כי אם החולה יאכל מאכל תאוה אשר כל אוכל תתעב נפשו הלא לא ירגיש בו שום טעם אלא המאכל קשה למעיו כסם המות אבל אם יאכל המאכל תאוה הזאת אדם בריא ימצא בו טעם טוב ומתוק. וכן בענין לימוד בהתמדה אם זכה ומסר נפשו על התורה אז מרגיש בה טעם מתוק מדבש ואם הוא חולה בחולי הנפש ובהפקרות אז אינו מרגיש בתורה טעם מתיקות אלא נעשית לו התורה כסם המות. וכן נפרש דברי הנביא למה אמר שתי פעמים בם. בם. והלא במאמר אחד היה יכול לומר מלת בם ותו לא. ונראה בזה הכונה כי הנה אנו

רואים לפעמים שהאדם הולך בחוצות בדרך הישר בכל אדם ופעם אינו יכול לילך בדרך הישר. ובקל נבין את הטעם בזה כי הנה כשאדם הולך וראשו הוא צלול אז הוא הולך בדרך ישרה וסלולה. אבל אם ראשו כבד עליו וסובב כגלגל אז יעבט את ארחו והולך בדרך עקש. וכמו בטבע העולם כן הוא גם בדרך התורה כי הנה כתיב (תהלים קי"א) ראשית חכמה יראת ה' וכו' וכמאמר התנא האלקי רחב"ד (במס' אבות פ"ג מי"א) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. ר"ל אם הוא מאמין באמונה שלמה בכל העקרים אשר עלינו להאמין דהיינו בתורה מן השמים ובשכר ועונש ולומד תורה לשמה בדחילו ורחימו אז הבא לטהר מסייעין אותו (שבת ק"ד) ועוזרים להצדיק מן השמים שלא יכשל בכונת התורה וילך לבטח דרכו. והצדיק מביא כל ראיותיו על אמונתו החזקה בתורה מן השמים. מן התורה גופא. ובעבורה בא לעמק שוה והולך בדרך המלך מלכו של עולם לכך כתיב צדיקים ילכו בם (וכשמואל א' ב') רגלי חסידיו ישמור (וכמשלי י"ב) לא יאונה לצדיק כל און. והרשע מביא גם הוא ראיותיו מן התורה גופא שהיא אינה מן השמים. וזה היפוך מן הצדיק ואומר שמשה חכם גדול היה ומדעתו לבד כתב את התורה וממילא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה כי הבא לטמא פותחין לו כדאיתא במס' הנ"ל ואין מעכבין על ידו. וזהו כונת הנביא דלעיל כי ישרים דרכי ה' זאת קאי על דרכי התורה בדכתיב (משלי ג') דרכיה דרכי נועם וכו' כונתו כי הלא דרכי התורה מוליכים את האדם שילך בדרך הישר לכך צדיקים ילכו בם ולא יכשלו בהילוכם כי הלא הם רוצים לקיים את התורה ולקבל את עולה עליהם לכך השי"ת מצליחם בדרך התורה שלא יטעו בכונתה אבל הפושעים הפורקים מעליהם עול מלכות שמים הם יכשלו בם ר"ל בדרכי תורה המרובים והם תועים מן דרכי החיים. לכך בא הנביא (הושע בס' י"ד) לומר שהצדיק המבקש את האמת מתוה"ק יעזרהו השי"ת על ככה ויאיר עיני שכלו ותבונתו לגלות אוצרות פנינים וחידושי נפלאות כדי שיוכל למצא את האמת מתוה"ק כדאיתא (במגילה ו' ע"ב) יגעתי ומצאתי תאמין וכמאמר שהע"ה (משלי ב') אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה

אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא וד"ל.

ועתה נבא לבאר שינוי הפסוקים בבריאת האדם מן בריאת הבהמה ואז נבין את מעלת האדם הגדולה על כל הברואים כי הנה מה שאמר השי"ת בבריאת חיה ובהמה בלשון תצא הארץ נפש חיה בהמה ורמש וכו' ובבריאת האדם אמר נעשה אדם בצלמנו וכו' כי הנה ידוע בטבעי הצמחים, ששושנים ופרחים וכן כל אילני מאכל צריכים לזרעם ולנטעם ובכל פעם להשקותם שלא יבשו ולהשגיח עליהם בעינא פקיחא ואז יציצו מהארץ בכלילת יפים כדי להתענג מהם ומריחם הטוב הנודף מהם מאד אבל לא כן הוא הטבע אצל הקוצים והברקנים ואילני סרק כי אותם אין צריכים לזרעם כלל. אלא הם עולים מאיליהם וצומחים מעצמם בלי שום עמל ויגיעה עליהם. וכמו בטבע האילנות והצמחים כן הוא הטבע גם באדם הדומה להם כדכתיב כי האדם עץ השדה (דברים כ') וכן כתיב ומבן אדם חציר ינתן (ישעיה נ"א) הנה האדם הזה מבחר היצורים וגם הוא עטרת כל הבריאה כולה. לכך הנהו נחשב ונמשל לשושנים טובים ופרחים יפים הנהדרים בטבע. אשר הוא איננו יכול לעלות ולצמוח מאיליו בדרך הטבע להיות רוח האדם עולה למעלה (קהלת ג') ולהעשות גבר שכל ובר בחירה לשלוט על עצמו ועל כל הברואים. לכך אמר השי"ת נעשה אדם וכו' כי אדם השלם צריך לעשותו בעשיה ותיקון ואינו יכול להיות מושלם בכל המעלות. כדאיתא (כלה רבתי פ"ג) כי להיות אדם המעלה צריכים להסכים על זה מן השמים (כנדה ל' ע"ב) שהמלאך נוטל את הטיפה לפני הקב"ה ושואל טיפה זו מה תהא עליה חכם או טיפש וכו' והכלל בזה כי הצלחת האדם בחייו הגשמיים הכל תלוי על פי גזרת הקב"ה בעת בריאתו וזהו כוונת הכתוב (בראשית א') ויאמר אלקים נעשה אדם. וכוונתו שאין אנו יכולים להניח את האדם על הטבע שיתעלה מאיליו כי הוא אינו יכול להיות כמו שאר הברואים שהנהגום על דרך הטבע לגמרי. אלא שאנו צריכים להשגיח עליו בעינא פקיחא כי הלא בעבורו נברא כל העולם והוא תכלית ועיקר כל הברואים לכך אנו צריכים לעשותו על צד השלימות בדרך היותר טוב ונעלה כדי שיהיה בידו הממשלה והכח למשול על כל הברואים ולהנהיגם ברוח **תבונתו הנעלה**

מכולם. ואמר עוד בקרא בצלמנו ר"ל לפי דעתי שיהיה לו צלם אלקים וקלסתר פנים כדי שתהא אימת האדם ופחדו מוטלת על הברואים ויפחדו ממנו כדכתיב (בראשית ט') ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכו' כדלעיל. כי פרצוף האדם הוא חלון הנשמה כי הנה כמו חלון הבית אם מסתכלים בה אז רואים מה שיש בפנים הבית הכלים ושאר דברים וכן הוא גם עם האדם אם אחד מסתכל ומביט בפניו היטב אז יכול להכיר את מדרגת נשמתו הנעלה. וכמו שבחלון הבית אינם יכולים לראות רק דברים חיצונים ופשוטים אבל הדברים החשובים מאד והיקרים אצל האדם בטבע כמו כלי כסף ותכשיטי זהב ומרגליות יקרות ופנינים יקרים אותם אינם יכולים לראותם מבחוץ ולהביטן מחלון הבית כי המה במצפוניות וטמונים אצלו ועין זר לא יוכל לשלוט עליהן לראותן. אלא אם הוא רוצה למכרם אז הוא מוכרח לגלותם לעיני הסוחרים שיקחו מאתו במקח טוב וזהו רק מחמת אונס ומלחמת החיים הקשה מאד ומי יכילנו. וכן הוא גם עם האדם כי על ידי הכרת פניו אינם יכולים לראות ממנו ולהבין אלא דברים חיצונים ופשוטים כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (שמואל א' ט"ז) והשי"ת לפניו נגלו כל תעלומות ומצפוני הלב אבל מהות דברים הפנימיים והמדות היקרות אינם יכולים להכירם מפניו לבד אלא צריכים לראות הנהגותיו. ואם המה טובים ויקרים אז צריכים להתדבק עמו וללמוד ממנו דרכיו והנהגותיו הטובים. יצריך להצניע מעשיו הטובים מבני אדם אבל בשביל פרנסה מותר לפרסם עצמו. (בנדרים כ ב)ואגב ריהטא נבאר מה שאמר השי"ת נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. ולכאורה קשה כי מזה משמע שיש להקב"ה צלם ודמות כביכול הלא אין לו דמות הגוף ואינו גוף ואיך אמר בצלמנו כדמותנו ונראה לי כוונתו ליישב על פי מה שאמרו חז"ל (בסנהדרין ל"ז ע"ב) לפיכך נברא אדם יחידי להגיד גדולתו של הקב"ה שהרי אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה וממ"ה הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו ומסיימת המשנה לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם. הרי משמע מזה שאין כוונתו לומר שיש להקב"ה צלם ודמות כביכול

אלא רוצה להראות לנו שיש להקב"ה דפוס וחותם אלקי מיוחד בעבור האדם ועם כל זה אין פרצוף פנים מאדם אחד דומה לחבירו. ובזה נבין היטב את כונת הכתוב נעשה אדם בצלמנו (בראשית א') או כי בצלם אלקים עשה את האדם (שם נה ט') כונת מלת צלם אלקים קאי על החותם האלקי ולא שיש להקב"ה צלם גשמי ח"ו.

והנה להבין כונת חז"ל דלעיל מה שהמשילו את האדם למטבע נראה לי לפרש בזה כונת הכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו אשר לכאורה קשה לי ראשית הלשון ויברא דכתיב אצל בריאת האדם ולא הלשון ויעש כדכתיב בחיה ובהמה. שנית למה אמר שתי פעמים מלת בצלמו. בצלם. כי הנה נראה במטבע העולם הרי יש במדינה שני מיני מטבעות המטבע מהמין האחד הנעשית במדינה זו והמטבע מהמין השני אשר היא עשויה חוץ למדינה וההילוק אשר בין שני מיני המטבעות ידע ויבין כל אחד כי המטבע העשויה במדינה הזאת גופא מתקבלת בשוויה בכל מקום והיא מטבע עובר לסוחר אבל המטבע אשר הובאה ממדינה אחרת ועשויה אצל ממשלה אחרת חוץ למדינה אינה יכולה לעמוד בערכה הראשון ואינה יכולה לעבור בנקל כל כך לסוחר ומתקבלת בפחות משוויה הראשון כי המטבע ממלוכה אחרת נחשבת לפסולה במדינה הזאת וכמו שהוא בטבע העולם כן הוא גם עם האדם ובשינוי קצת כי מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא. וגם נתרץ למה באדם כתיב וייצר בשני יודין ובחיה ועוף כתיב ויצר ביוד אחד. כי הנה אמרו חז"ל (בב"י ע"ב) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו לכן אם הוא עוסק בתורה לשמה ומקיים מצותיה באהבה רבה אז יראת ה' חופף על פניו תמיד ונחתם בטבעת המלך ואז נחשב למטבע כשרה העובר לסוחר ועומד בשוויו ובערכו הראשון מחמת הצלם האלקי אשר על פניו אבל אם חדל להשכיל בתורת ה' ולהיטיב לבריות ועוסק יומם ולילה רק בגשמיות הגוף ובעבור הנשמה אינו עושה ואינו רוצה לעשות כלום בזה הוא נעשה מטבע פסולה ואין לו הערך ושוויו הראשון. וכמו כשרוצין לעשות מהמטבע הפסולה מטבע כשרה הלא יכולין אז להתיך אותה באש בין שהיתה מכסף או

זהב ונחשת. וכן הוא עם האדם כי הנה בעבור שהתעצל לתקן את נשמתו בעוה"ז בתשובה יצטרך בעולם העליון לטבול את עצמו בנהר דנור ואז יקבל עליו הצורה הנכבדה מהנשמה ויחזור לשוויו הראשון להיות מטבע כשרה.

והנה לבאר היטב ענין הצלם אלקים נדבר מעט בקבלה דאיתא בכ"ק למהרח"ו שראש האדם היא עגולה בתמונת יו"ד וחמש אצבעות ידיו תמונת ה"א ראשונה מהשם ב"ה גופו ארוך בתמונת וא"ו וחמש אצבעות רגליו תמונת ה"א אחרונה מהשם הרי שם הוי"ה בשלימות וזהו הצלם אלקים האמיתי; ובראש האדם אשר הוא המלך על כל האברים נמצאו בו שלשה הוי"ת שתי העינים תמונת שתי יודי"ן והחוטם תמונת וא"ו הרי כ"ו מספר שם הוי"ה אחד כנ"ל שתי האזנים תמונת ב' יודי"ן והפה תמונת וא"ו גימטריא עשרים וששה הרי שם הוי"ה השני. והנה יש עוד הפעם והוא על הפאות ה"ב תמונת שתי יודי"ן והזקן ארוך בתמונת וא"ו הרי כ"ו ג"י הוי"ה שלישי ולכך החמירה התורה בהקפתו את שתי הפאות והשחתת הזקן. וגם בזוה"ק החמיר מאד בזה ואמר וי להאי בר נש דנגע בהאי דיקנא יקירא קדישא עילאה. וגם אמר שיש י"ג תיקוני דיקנא. לכן אם האדם רוצה שיהיה עליו הצלם אלקים ישמור את התורה והמצות וח"ו לא יקיף את הפאות והזקן. ובזה מבואר היטב ענין צלם אלקים כי באמת אין לו דמות הגוף רק שהחתם את שמו על האדם בגושפנקא קדישא דמלכא.

עתה נבאר למה שינה הכתוב את לשונו בהבריאה באדם מהבהמה כי אצל בריאת הבהמה כתיב ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה וכו' כי הנה כתבו המחקרים שכל דבר שנפרד ממקורו הראשון כל מה שעובר עליו זמן יותר בזה הוא מאבד את כחו וטבעו הראשון ומקבל עליו טבע אחרת כמו מים. כל זמן שהיא במקורה אז יש לה כח המים אבל כשמפרידין את המים ממקורן אז לאחר י"ב שעות נאבד מהם הכח הראשון. וטבעם הראשון מכח המים ישתנו לטבע אחרת וכח אחר יהיה מעורב בו והמבחן לזה ממכונת הקימהי שקורין

לוקומאטיף) ממסלת הברזל שהוא רץ במהירות נוראה בכח עצמו על ידי כח הקיטור שקורין (דאמפף) ומושך עמו עוד עגלות רבות מהמכונה על ידי כח המים שמרתיח בעבור האש שמבערין תחתיו בהמכונה פועל בו שירוץ מכח עצמו בלא סוסים; ורואים בחוש שעד י״ב שעות פועל בו כח הדחיה מכח המים לילך מעצמו ואחר כך אינם פועלים בו מאומה שילך מעצמו ואינו יכול אפילו לזוז ממקומו ואז צריכה המכונה מים חדשים מהמקור הראשון ואז יתחדש כחה. וכמו כן הכא כשאמר השי״ת תצא הארץ וכו׳ בהמה ורמש וכתיב ויעש אלקים וכו׳ ואת הבהמה למינה ר״ל שאף שהשי״ת ברא את כל העולם ומנהיג את כל הברואים ולא נעשה שום דבר בלעדו וחוץ ממנו ח״ו ואף על פי כן אין השגחתו עליהם בשוה כי על כל העולם משגיח בדרך כלל אבל על האדם משגיח בדרך פרט. כי כל העולם נברא בשביל האדם לשמשו והוא נברא לשמש את קונו כדאיתא (קדושין פ״ד מי״ד) לכך השי״ת משגיח על האדם מבחר כל הברואים בהשגחה יתרה ובעינא פקיחא יותר מעל כל הברואים לפיכך היתה בריאתו ג״כ משונה מכל הברואים כי כל הב״ח והבהמה נבראו בעשייה גשמיית וגם רוח החיונית שלהן בא מן הארץ לכך כמו שהטבע אצל כל דבר ששואף אל מקורו הראשון שיצא ממנו כמו כן רוח הבהמה וכן שאר הברואים יורדות למטה לארץ לפי שנשאר בהן טבע העפר הגשמי שיצאו ממנה לכך כתיב בהן הלשון ויעש אלקים את חית וכו׳ ואת הבהמה לכך כתיב מקודם הלשון תצא הארץ וכו׳ הכל מרמז על עשייה גשמיית ובדרך הטבע לכך הן מורידין את ראשן למטה לארץ למקורן הראשון שנבראו ממנו אבל רוח האדם עולה למעלה והראש אצלו למעלה מכל האברים ומדוע הוא כך מוכרחים אנו לומר שהוא מצד הנשמה השרויה במח האדם ובראשו והנשמה שבמח שואפת למקורה הראשון שחוצבה ממנו והוא מתחת כסא הכבוד. כי הנה העולם מורכב על ידי ארבע יסודות שהן אש רוח מים עפר. והנה בהיסודות גופא אנו רואים שכל אחד מהם שואף אל מקומו ויסודו הראשון לכך העפר כשמשליכים אותה נופלת למטה לארץ שלוקחה ממנה וכן כששופכין מים הן נוזלין למטה ונשפכין למדרון ליסוד המים מעל לארץ לכך היב

גבוה מהיבשה. אבל הרוח נושב למעלה ליסודו אשר על המים כמ"ש ורוח אלקים מרחפת על פני המים אבל האש עולה למעלה מהם והוא גבוה מכל היסודות תחת גלגל הירח לכך האש מגביה עצמה למעלה ליסוד העליון ושואף לידבק במקורו הראשון; לכך רוח הבהמה שיש לה טבע העפר שואפת למטה ומורידה ראשה לארץ למקומה הראשון שיצתה ממנו אבל האדם שיש לו נשמה וחלק אלקי ממעל וניצוץ אש מתחת כסא הכבוד אשר שם אש אוכלה אש לכך יש לה טבע האש שנגבית למעלה לכך אש האדם עולה למעלה מכל האברים כי הנשמה היא רוצה להדבק במקורה הראשון בהשי"ת לכך אמרו (בפסחים ח' ע"א) למה דומין צדיקים בפני השכינה כנר בפני האבוקה כי כמו שהאש הקטן מהנר כשרואה אש גדול מאבוקה נכבה הנר והאש מהנר נדעך ונדבק בהאבוקה כמו כן כשהנשמה רואה קודם מות האדם את השכינה אז נכבה ממנו שביב החיים והרוח תשוב אל האלקים להדבק בשורשה הראשון.

ועתה נסיים לבאר את כל הענין מבריאת האדם וכל אחד מהכתובים על מקומו יבא בשלום וראשית דבר עלינו להבין הכתוב באדם הלשון וייצר בשני יודי"ן ולא ויצר ביו"ד אחד כמו בבהמה כי הנה כמו שהבאנו לעיל הנה הבהמה נבראה מן הארץ בגוף הבהמיי והרוח החיונית שלה בא גם כן מן הארץ כמו הגוף כמ"ש תצא הארץ נפש חיה בהמה ורמש וכו' הרי היתה היצירה אצלה אחת וממקור הגוף היה לה גם מקור לרוח החיונית שלה ומין הנשמה אשר הוא הרוח של הבהמה היה ג"כ ממין הגוף לכך כתיב אצלה מלת ויצר ביו"ד אחד לרמז על הכוונה הזאת. אבל אצל האדם לא היה יכול לכתוב ביו"ד אחד ויצר את האדם וכו' אלא צריך לכתוב אצלו וייצר בשני יודי"ן כמו שהוא באמת כן בס"ת שלנו. וזהו הטעם כי הנה אצל האדם היה שתי יצירות כמו שפירש"י עה"פ ויפח באפיו והוא מהמדרש כי הנה כדי שלא יהיה קנאה במעשה בראשית לכך עשאו מהתחתונים ומן העליונים, הגוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים ע"כ. לכך כתיב אצלו וייצר בשני יודי"ן לרמז על שתי היצירות המיוחדות שהם משני מינים

לגמרי ומשתי מקומות שאין להם דמיון וערך מזה לזה כמו למשל שמים וארץ אין שייך להם שום דמיון כלל כי שמים הם רוחניים ביותר וכמו שהאדם אינו יכול לראות ולהבין ולהשיג את הרוח לצייר תארו ולמששו בידיו כמו כן אינו יכול האדם להשיג את השמים ולצייר במחשבתו להבין מאיזה חמר נבראו השמים ואיך נראה תמונתו אבל הארץ הלזו הגשמייתי יכול כל אחד למששה בידים ולהשיג בשכלו את חמרה ולציירה במחשבתו וכמו שהוא נראה בדרך הטבע בבריאת שמים וארץ כמו כן הוא גם בבריאת האדם כי הנשמה שבאדם היה עליה יצירה מיוחדת לבד והיא עיקר הצלם אלקים אשר לכבודה נברא גם הגוף בתמונתה ובתכונה כזאת כדי שתוכל הגוף להיות כלי בית קיבול להנשמה והשי"ת הוא עשאה באופן כזה שתהיה לה איזה ערך ודמיון להנשמה ואז זיווג הנשמה עם הגוף יהיה עולה יפה ולא יהיה שום פירוד ביניהם ח"ו לכך ברא השי"ת את האדם בצלם אלקים כוונת השם הזה מרמז על הנשמה וזהו כוונת הכתוב בצלם אלקים. שבצלם הנשמה ברא השי"ת את גוף האדם כי הנשמה נקראת גם כן בשם זה אלקים כדכתיב נר ה' נשמת אדם (משלי כ') הוא חלק הנשמה שבמח האדם חלק אלקי מהשי"ת ובזה נבין הכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו. כי לכאורה יש להקשות כי הרי לעכו"ם או לאפיקורוס ישראל יש גם כן צלם וקלסתר פנים אם כן נוכל לשאול שאלה עצומה אם יש להם חלק הנשמה אם לאו. כי הנה כמו בטבע העולם אם נסתכל בפני אדם נוכל להכיר תיכף אם הוא עצוב ואירע לו אונס ח"ו או אם הוא שמח מחמת איזה שמחה והדברים המסורים ללב האדם נוכל להכיר בהשקפה בהירה אם נתבונן היטב בפניו וכן הוא גם בענין זה כי אם האדם עוסק בתורה לשמה ומתנהג בדרכי התורה ואינו סר ממנה ימין ושמאל ומאמין באמונה שלמה בכל העיקרים נוכל להכיר זאת אם נסתכל היטב בפניו כדכתיב וראו כל עמי ארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. כי מכיון שמקיים את התורה מאיר עליו אור השי"ת ואור התורה באור גדול כל אחד לפי מדרגת נשמתו כדכתיב (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור ואז נחתם בפניו הצלם אלקים ובא **לתכליתו האמיתי**

שבעבורו נברא בעולם. אבל אם אינו רוצה לקבל את עול התורה ממה שמוטל עליו והולך בדרך עקלתון אז במדה שאדם מודד בה מודדין לו (כסוטה ח׳ ע״ב) כמו שהוא סר מדרך התורה ומדרכי השי״ת כן סר מעליו הצלם אלקים. הלא היא הנשמה היקרה שהיא תפארת וזיו איקונין של האדם החקוקה בכסא הכבוד והשי״ת נוטל ממנו נשמתו בעודו בחיים ובריאות. לכך אמרו (ברכות י״ח) רשעים בחייהם קרואים מתים כי הנפש האלקית היא הנשמה נסתלקה ממנו וכאילו מת ונשאר בקרבו רק הנפש הבהמית כמו שהיא אצל שאר הברואים ונקראת רק צלמו ולפיכך נחשב הוא אז לבהמה וכיון שנסתלק ממנו הצלם אלקי והנשמה הלא כל אחד ואחד מהברואים יכולים להזיקו כי אז נסתלק מהם היראה והפחד מהאדם הזה. ולכך נכתב בבריאת האדם מלת ויברא ולא ויעש ושתי פעמים מלת בצלמו בצלם כי מלת ויברא כוונתו שהשי״ת בירר את האדם מכל הברואים לבראו בצלם וחותם מיוחד באופן זה אם האדם יזכה לפי מעשיו אז יהיו כולם תחתיו ובטלים אליו והטבע תכרע ברך לפניו ויאמרו עליו הבו יקרא לדיוקנא דמלכא ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך העליון השי״ת חפץ ביקרו. וכל הכבוד ישיג מכל יצורי הטבע בעבור הצלם אלקים אשר תאיר על פניו. אבל אם לא ילך בדרך הישר ויהיה רע לשמים ורע לבריות ואז הוא נדמה לזאבי ערב ולחיתו טרף אשר אם רמס וטרף ואין מציל והנה בזה הוא מעביר מעל פניו הצלם האלקים ואז הוא משעובד תחת יד הטבע וכפשע בינו למות ולא יוכל לעמוד בפני יד הטבע החזקה ממנו מאד והוא החלש מכולם. וכן נבין הכתוב וייצר ה׳ אלקים את האדם עפר מן האדמה. כי הנה לכאורה קשה מהו עפר ומהו אדמה אשר נראה כענין כפול במלות שונות ויש ליישב שלשון אדמה נמשך משורש אדום והוא טיט מגושם שבתוך הארץ ונראה בחפירה בעומק הקרקע והעפר הוא חול הדק שעל פני הארץ והוא רוחני ביותר.

והנה כמו שאמרנו לעיל בבריאת הבהמות והחיות שרוח החיונית שלהן נמשך ממקור הגוף הגשמיי **כמו כן נאמר אצל**

בריאת האדם בהיפוך שבריאת הגוף נמשך אחר בריאת הנשמה: ולכך כתיב וייצר בשני יודין באדם להראות שכמו שנשמת האדם נבראה היא ביותר רוחני ודק מרוח החיונית של כל בהמות וחיות כמו כן גם הגוף נברא יותר רוחני ודק באדם מכל הברואים ועל זה מרמז מלת וייצר. ומה שכתוב בבריאת האדם וייצר וכו׳ את האדם עפר מן האדמה כונתו הוא שיצירת האדם היתה באופן אחר מבריאת כל הברואים אשר אמר עליהם השי״ת תצא הארץ נפש חיה בהמה וכו׳ ומהארץ יצאה הבהמה עם רוח החיונית שלה ביחד וממקום אחד יצאו שתיהן. אבל יצירת האדם היתה בדרך אחרת ומשונה מבריאת כל הברואים כי מתחלה הילק ובירר חלק העפר הרוחני הדק מחלק האדמה חומר העכור הגס והמגושם מאד וכונת השי׳ היתה במה שחילק העפר מן האדמה הוא בשביל שני דברים הטעם האחד הוא כדי לברר חלק הרוחני מהגס והטעם השני הוא כדי שיהיה נפרד העפר מהאדמה וישהה כך מעט זמן בכדי שיעשה ואז יקבל כח אחר וגם ישתנה לטבע אחרת כדי שיהיה יותר רוחני ודק ואחר שחילק העפר הדק והחול הרוחני ביותר נפרדה מן האדמה ולכן אבדה טבעה הראשון לגמרי ואז ויפח באפיו גם כן בשביל שני דברים האחת כדי לגרש הפסולת והטיט והחול הגס כדי שתשאר העפר יותר נקי ורוחני ודק בעבור בריאת האדם. כמו למשל שלוקחין קמח מהשק בידים ומנפחים בהם כדי לגרש ולהפריד מהם הפסולת והמוץ. והטעם השני הוא כמו שכתב הזוה״ק (פ׳ בראשית) מאן דנפח הוא מתוכיה נפח. למשל אם אדם מנפח בקיבה והיא נתמלאה בנפיחתו הלא היא נפוחה ברוח האדם. אבל האדם מוכרח לשמור את הקיבה שתהא צרורה וסתומה כדי שהרוח ישמר בה אבל אם יהיה בה איזה נקב קטן ומפולש אז הלא תצא הרוח ממנה. אבל השי״ת ברא באדם נקבים חלולים ונתן בו נשמה מאתו יתברך ורוח אלקי ממעל ומכל מקום הרוח האלקי הזה אינו יצא ממנו אלא אם בא זמן מיתתו למות אשר אם יאסוף אליו נפשו רוחו ונשמתו אליו יאסוף אז יצא רוח האלקי מהאדם וישוב לאדמתו בפקודת כל אדם ובמיתה הטבעית אבל כל זמן שהאדם חי באדמה הנה השי״ת ישמור את נשמתו בקרבו שלא תצא ממנו בלא עת וזמן מוגבל לפי שהנפיחה באפיו

של אדם היתה מאתו יתברך לכך היא שמורה בקרבו ומשתמרת בו עד זמן ידוע מהשי"ת. והנה השי"ת כביכול חלק מכבודו ונתנה לבשר ודם (כברכות נ"ח ע"א) והלק לו נפש יקרה ונשמה קדושה ממהותו ועצמותו יתברך חלק אלקי ממעל ונפחה לו באפיו וגם זאת היתה כונתו יתברך כדי שיהיה להאדם השפל והגשמיי מאד טבע רוחני ביותר ואז ישאף וישתוקק רק להיות עולה למעלה ולא כטבע הבהמה שיש לה הטבע המגושם הזאת שהיא משתוקקת לרדת רק למטה לארץ. ומזה אנו רואים בעיני השכל ובחוש שהאדם נברא רק בשביל תכלית הנשמה כדי שיהיה לו היכולת לזקק את הגוף כדי שיהיה לה טבע הנשמה להשתוקק תמיד רק להיות עולה למעלה למקור הנשמה.

מאמר ג.

כח התורה להאיר נשמת האדם מהגוף

והנה נראה לי לבאר ולפרש את המדרש פליאה (ב"ר פ"כ) עה"כ (בראשית ג') ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות אור בתורתו של ר' מאיר כתוב כתנות עור באלף כזה אור והוא פלא מאי קמ"ל ומאי ילפת מניה כי הוא מילתא דפשיטא אם יקרה טעות כזאת בס"ת שלנו פסולה ומוציאין אחרת תחתיה בלי שום ספק אלא הוא בכונה כתב זאת ומוסר השכל לוטה בדבריו הקדושים וכל דבריהם כגחלי אש (אבות פ"ב מט"ו) כי איתא (במס' מוע"ק כ"ה) שמיתת אדם דומה כאלו נשרף ס"ת. והנה לכאורה יש לנו לשאול על איזה אדם כיונו חז"ל לדמותו לס"ת שנשרף לצדיק או לרשע ואם תאמר שרק אדם צדיק שמת נמשל לס"ת שנשרף אבל אדם רשע לא וקשה הלא אמרו סתם אדם שמת דומה כאלו נשרף ס"ת ולא פירשו אם זאת קאי על צדיק או על רשע אלא מוכרחים

אנו לומר שמלשונם משמע דהאת קאי על שניהם ואפילו אם מת אדם רשע גם כן נדמה כס"ת שנשרף ולכאורה קשה האיך יכול להיות כן ויש ליישב שיש ב' מיני ס"ת האחת כשרה והשנית פסולה. והנה בשני אופנים הס"ת פסולה או על ידי שנמצא בה טעות בחסר ויתיר או ס"ת שהיא אפילו שלמה ולא חסר בה כלום ומכל מקום היא פסולה לפי שכתבה אפיקרוס ומין ימ"ש וכן יש שני מיני רשעים המין האחד שכופרים ח"ו בכל התורה כולה ואם הם מתים דומה כאלו נשרף ס"ת שכתבה מין והמין השני אשר הם מאמינים בכל הי"ג עקרים והם מחסרים מצות אחדות מלקיימן או שעוברים על מל"ת מחמת תאות הגוף וכשהם מתים דומה כס"ת שנשרף אשר נמצא בה טעות אבל אדם השלם המקיים את כל התורה במחשבה דבור ומעשה אם הוא מת דומה כאלו נשרף ס"ת שלמה וכשרה ולפיכך כל העומד בעת יציאת הנפש חייב לקרוע כדאיתא (בשבת נ"ה ע"ב) והנה כתב המהרש"א כי ס"ת שנשרף אותיותיה פורחות למקורן הראשון (כע"ז י"ח ע"א) גוילין נשרפין ואותיות פורחות כי איתא באותיות דר"ע שקודם בריאת העולם היתה התורה כתובה אש שחורה ע"ג אש לבנה לפני השי"ת וכמו בשבירת הלחות (ב"ב י"ד ע"ב) פרחו האותיות למקורן ומפני זה כבדו השברי לחות ע"י משה וישבר אותם תחת ההר ואלו לא שיבר משה את הלחות לא נשתכחה תורה מישראל: (עירובין נ"ד) כי היו משקל ארבעים סאה כמובא כ"ז בירושלמי שקלים פ"ו אבל כ"ז שהיו האותיות בהלוחות הם היו הנשמה של הלוחות והיו נושאין את הלוחות וכמו שאמרו חז"ל (שבת צ"ד ע"א) החי נושא את עצמו כ"כ בנדון דדן באדם שמת שדימו לס"ת שנשרף הגוף שלו היריעה והגידים שלו מחברים את היריעה של הגוף והדם שלו כמובא (בחוה"ל בשער הענוה פ"ח) הלשון קולמס הלב והדם שבלב הוא הדיו והאותיות שבס"ת הוא הנשמה שבמח שהם אותיות המחשבה שבא מצד השכל שמקורה מן הנשמה וכמו הכותב אגרת כותב אותיות תחלה ואח"כ מצרפן לתיבות שלמות כ"כ אותיות המחשבה מחשב תחלה איך לעשות או לכתוב כל דבר וקודם שבאים לידי גמר הם אותיות ואח"כ כשמוציאן מן הכח אל הפועל יהיו תיבות

שלמות ואם הוא משתמש בכחו ושכלו לקדושה לחשב בשכלו בתוה"ק ואח"כ הוא לומד בתוה"ק ומקיים והגית בה יומם ולילה (יהושע א׳) ואח"כ מקיים התרי"ג מצות שהם רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים של אדם (מכות כ"ג ב׳) ושס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידים ובזה מפרש האלשיך הק׳ (סוף י"ב קהלת) את האלקים ירא לקיים מצות ל"ת ואת מצותיו שמור אלו מ"ע כי זה כל האדם מזה הוה אדם השלם ע"י שמקיים כל המצות ואז הוא ס"ת שלמה וכשרה אבל לאחר המיתה ר"ל דומה לס"ת שנשרף כי נשמתו עלתה למקורה הראשון תחת כה"כ. וזהו כונת (קהלת ג׳) רוח האדם עולה למעלה וממילא אנו מבינים אם לא עסק בתורה ולא החזיק את הלומדי תורה שזה דומה כאלו לומד בעצמו תורה כמבואר (ויקרא רבה פכ"ה) וגם לא קיים המצות ומת גם אם היה בוש בחייו עם היהדות וקיים רק מ"ש (תהלים מ"ט) קראו בשמותם עלי אדמות. אחרי מות קדושים אז נקרא בשם היהודי ה"ז ס"ת פסולה. וזהו כונתם שדימוהו לס"ת שנשרף כי היה חי בעולם רק בעבור עצמו לא בעבור הכלל בעבור הגוף ולא בעבור הנשמה כבהמה ואז ומותר האדם מן הבהמה אין (קהלת ג׳) ואז רוח הבהמה שלו יורדת למטה.

ועוד כלל נאמר לפרש המדרש פליאה כי איתא בגמ׳ (חגיגה ד׳ ע"א) איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו כי הנשמה היא היתה מאירה בכל העולמות לולא גוף המסתיר ומכסה את האור של הנשמה ונאמר למשל מרגלית יש בכחה להאיר בחושך כמ"ש חז"ל (סנהדרין ק"ח) עה"פ צהר תעשה וכו׳ י"א אבן טובה המאירה כי כל י"ב חדשים שלא שמשו המזלות והיה חושך בעולם היה האבן טוב מאיר בתיבה כשמש בצהרים ומילת צהר לשון צהרים כמ"ש (איוב כ"ד) בין שורותם יצהירו ואם מניחים אותו בכלי חרס אז לא ניכר אם יש בה אבן טוב כי הכ"ח מכסה את האור אבל כשמשימים את האבן טוב בכלי זכוכית אז יאיר ג"כ מתוך הזכוכית רק כחה קצת ואם נרצה שיאיר האבן טוב גם מהכלי חרס כמו זכוכית אז יש תחבולות לזה ע"י אמצעים שונים שיש ע"ז ולצרפו בכבשן האש ואז נזדכך הכ"ח ע"י האש ונעשה מחרס זכוכית ואז יאיר האבן טוב מתוך הכ"ח כמו מכלי זכוכית **כ"כ הנשמה עם**

הגוף כלשון רש"י מהמדרש בפ' וישב מרגלית שנפלה בין החול הנשמה היא המרגלית שהיתה מאירה בכל העולמות כדילפינן מפ' בהלו נרו על ראשי (איוב כ"ט) כדאיתא במס' נדה (ד"ל ע"ב) נר דלוק על ראשו וצופה בו מסוף העולם ועד סופו ונר היא הנשמה (בשבת ל' ע"ב) נר ה' נשמת אדם כתיב (משלי כ') כי נר מצוה ותורה אור (שם ו'); אמר הקב"ה נרי בידך ונרך בידי אם שמרת נרי אני משמר נרך (דברים רבה פ"ר ד') והגוף הוא החול וזהו מרגלית שנפלה בין החול כמשל האבן טוב בכלי חרס והגוף בחומריותו מסתיר על אור הנשמה. רק חז"ל אמרו (בקידושין ל') (ספרי עקב פיסקא מ"ה) ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תורה תבלין כי התורה נקראת אש (תענית ז') כמ"ש (דברים ל"ב) מימינו אש דת למו הלא כה דברי כאש (ירמיה כ"ג) וכשאדם לומד תורה לשמה אז יש בכח התורה לצרף הגוף כמו שמצרפין באש ועושין מחרס זכוכית כי האש בוער ואוכל את הפסולת מהחול ומהפך מחרס לזכוכית ואז יכול האבן טוב להאיר מתוך הכלי חרס כמו מזכוכית. כ"כ התוה"ק נקראת אש בעבור שמצרפה את הגוף עד שתוכל להאיר הנשמה מתוך הגוף והגוף לא יכסה עוד על אור הנשמה. וזהו כונת המדרש פליאה לעיל בתורתו של ר"מ כתוב כתנות עור בא' כי אמרו חז"ל עליו במקום אחר למה נקרא שמו נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה (עירובין י"ג שבת קמ"ז). וזהו כונת המדרש לעיל כי ר"מ שדומה לס"ת בתורתו היה כתוב כתנות עור בא' אור ר"ל ע"י שמסר נפשו עה"ת ועסק בתורה לשמה היה מהפך את הכתנות עור שלו שנולד בהם שהיו בעיי"ן ר"ל על ידי שהיו החומריות מגופו מכסים ומסתירים על אור הנשמה היה מצרף ומהפך את עור הגוף ע"י כח התורה לכתנות עור בא' עד שהאירה הנשמה מגופה כמו בעולם הנשמות ולכך נקרא ר"מ על שמאיר נשמתו מתוך גופו.

ואגב זה נבוא לבאר עוד ענין אחד שמצינו (בתענית ז') שהתוה"ק מכונית בשם אש כמ"ש (ירמיה כ"ג) הלא כה דברי כאש וכו' או מימינו אש דת למו וכו' (דברים ל"ג) והטעם בזה נראה לי כי הנה כשחופרין בהרים במדינות החמים מוציאין משם כל מיני מתכות

המובא (ביחזקאל כ"ב) כסף זהב נחשת בדיל עופרת ברזל וברזל שמיר חזק ואבנים. ועפ"י החקירה מאין המה מתהוים שמה אך ידוע כי יש ז' כוכבי לכת כמ"ש במו"נ שצ"ם חנכ"ל וכל כוכב יש לו כח אחר מהשי"ת כמ"ש ברש"י עה"פ וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים שמחמת כח החמה מתבשלין פירות האילנות ומחמת זריחת הירח מתבשלין תבואות האדמה כגון קישואין ודלועין כמו שמבשלין על האש וכמו שבחותיוהם ידועים ומורגשים לנו כ"כ שאר הכוכבים מז' הכוכבי לכת מכח זריחתם צומח כל מיני מתכות באדמה ואפילו האבן טוב לא היה צומח באדמה אם לא היה שם השי"ת הטבע בהם להצמיח המתכות באדמה כמו הפירות באילן ע"י כח השמש וכן התבואה ע"י כח הירח. ועכ"פ נראה בעת שמוציאין אותם ממקורם אז אין להם שום צורה רק המה נראים כאבנים קשים גולמי אדמה ואפילו המתכות היותר חשוב הוא הזהב אין לו שום צורה כשמוציאין אותו בפעם הראשון מהאדמה ומה הם עושים הנה נותנים אותו בבור הכבשן וע"י כח האש יותך המתכת והפסולת נשרף ונשאר רק הזהב הפנימי ומקבל צורה אחרת ופנים חדשות באו לכאן וכ"כ בשאר מתכות. וכן הוא אצל האדם כתיב (איוב י"א) ועיר פרא אדם יולד. וכמו בשאר מתכות כשחופרין באדמה ובפעם הראשון כשנוטלין אפילו המתכות היותר חשוב כמו הזהב למשל כשמוציאים אותו מהאדמה אז אין עליו שום צורה ונראה כאבן קשה ולא יוצלח לעשות ממנו מאומה (כיחזקאל ט"ו) רק כשמצרפין אותו בכבשן האש אז מקבל צורה אחרת ויכולים לעשות ממנו כל דבר שרוצים ומתנוצץ ויזרח כמו אור החמה כ"כ האדם כשנולד הוא גולם כמ"ש דהע"ה (תהלים קל"ט) גלמי ראו עיניך וכו' ובחינת הטוב שבאדם טמון בנקודת הלב ועליו האבק והפסולת הגס ונדמה האדם בעת שנולד כמו חיה רעה וכמו בהמתכות הנה הזהב טמון בהפסולת וכמ"ש (בראשית ח') כי יצר לב האדם רע מנעוריו ונולד עם כל המדות רעות וכמ"ש (בראשית ד') לפתח חטאת רובץ שהיצר הרע נולד עמו רק אמרו חז"ל בשינוי לשון (בקידושין ל') אמר הקב"ה בראתי יצה"ר אשר זורק על האדם אשפה עד אשר לא נכר האדם אבל גם בראתי לו תורה תבלין וכבשן האש של תוה"ק שורף את

המדות רעות אשר באדם ונעשה מגולם אדם וכמו ע״י אש נתהפך מאבן מתכות לזהב היותר חשוב כ״כ התוה״ק עושה מהאדם שמהפכה אותו מן הקצה אל הקצה מבורא עמיקתא מעלה אותו לאיגרא רמא מרע גמור היא מהפכת אותו לטוב גמור. וכמ״ש (ישעיה מ׳) והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה ונגלה כבוד ה׳. וזהו כונת (קהלת ג׳) ומותר האדם מן הבהמה אין. ומקשין העולם וכי תעלה על דעתך שהאדם יהיה שוה עם הבהמה אלא אומרים כונתו באמרו אין ר״ת אדם יש נשמה. ואני מקשה עוד אם כונתו היה להר״ת אין למה לא כתב בפירוש ומותר האדם מן הבהמה אדם יש נשמה כדי שלא יטעו בזה אלא אני אומר שכונתו כך אין. מתהלה קודם שבא לתכלית השלימות כשנולד האדם דומה לבהמה וזהו כונת אין ואח״כ כשלומד תוה״ק לשמה ומקיים את מצותיה אז הוא למעלה מן הבהמה ואז קורין מלת אין ר״ת אדם יש נשמה ואז הוא אדם השלם בתכלית לפיכך נמשלה תוה״ק (בתענית ז׳) לאש כמ״ש (שה״ש ח׳) רשפיה רשפי אש שלהבת יה מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וכו׳.

מאמר ד

חנוך בנים

כתיב (בראשית ב׳) ויצו ה״א על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. והנה איתא (בברכות מ׳ ע״א) אילן שאכל ממנו אדם הראשון ר׳ מאיר אומר גפן היה ר׳ נחמיה אומר תאנה היה ר׳ יהודא אומר חטה היתה. כונתם נ״ל לפרש שמרמז על דרך הציור. כי העוה״ז עם כל מה שנמצא עליה מהתענוגים והטבע עם כל הדרה נמשלה לגן עדן והאדם אשר נמצא בה הוא הראשון מכל הברואים אשר בעולם שהם דומם צומח חי מדבר והאדם בעל המדבר עומד במעלה עליונה מכל הבעלי חיים והוא מלך

עליהם ועץ החיים אשר בגן עדן מרמז על תוה"ק תושב"כ ותושבע"פ (כב"ר פ"י) אין עץ אלא תורה דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג') כי היא חיינו ואורך ימינו. וכמו שאין קיום לגוף בלא נשמה כך אין קיום לעולם בלא תורה ועה"ד טו"ר מרמז על ההשכלה אשר בה מעורב טוב ורע כי הנה יש שלומדים את ההשכלה והם יראים ושלמים וע"י יוכלו להבין ביותר בתוה"ק כמו שמצינו אצל הרמב"ם וסיעתו וזהו בחינת הטוב אשר נמצא בה אבל לעומת זה יש אנשים אשר לומדים ההשכלה ונעשים רשעים גמורים וזהו בעבור בחינת הרע הנמצא בה. כי הנה לכאורה יש לנו לשאול למה בשנים שעברו היו לומדים ההשכלה ומכל מקום היו יהודים נאמנים להשי"ת. והתוה"ק היתה הדגל שלהם אשר היו מריםים אותו על כשהיו הולכים ללחום במלחמת הדת ולמסור נפשם על קדושת השם. וכן היו מתייחסים עם עמם ודתם בכל זמן ובכל מקום ובין אנשים שונים ועתה אוי ואבוי בעו"ה אם רק המה מתחילים ללמוד את ההשכלה ועדיין המה מן המודיעים ולהוץ ואינם יודעים מאומה לא מתוה"ק כי לא עסקו בה כראוי וגם אין להם שום ידיעה בהשכלה. ותיכף המה פורקים מעליהם עול מלכות שמים וסרים מעמם ומתביישים עמהם ומשליכים בבזיון מידיהם דגל תורתם ואינם רוצים לידע ממנה מאומה ומתיחסים תחת דגל עם אחר ודת אחרת ונתקיים בנו בעו"ה התוכחה בניך ובנותיך נתונים לעם אחר וכו' וכמאמר חז"ל (ברכות נ"ו ע"א) אל תקרא לעם אחר אלא לאם אחר ולמה היתה כזאת בישראל שנתחלף הזמן עם האנשים וירדו מלמעלה למטה ונראה כי הנה בדורות הקודמים היו לומדים עם בניהם תחלה תורה והיו מחנכים את ילדיהם על ברכי התורה והאמונה הטהורה והיו מקדשים אותם מעריסתם להיות יהודים נאמנים להשי"ת ולעמם ותורתם וגם האבות בעצמם היו מתנהגים בדרך הישר על פי התורה אשר היו עוסקים בה בכל העתים הפנוים אשר פנו מעסקיהם והקטנים אשר יש אצלם הטבע להביט על הגדולים איך הם מתנהגים ומביטים על כל צעד ושעל שלהם ועל דבריהם ועל כל הנהגתם. והכלל אצל חנוך בנים אם הגדולים מתנהגים כשורה אז גם הקטנים עושים כן וביד הגדולים מונח הגורל של הקטנים

להדריכם בדרך הטוב והישר ואחר שהשתלמו במדה הדרושה בתושבע"ת ושבע"פ כבני שמונה עשרה שנה והיו מוסמכים ורק אז למדו אחדים מהם בספרי השכלה וזו וזו נתקיימה בידם לפי שהיה אצלם יראתם קודמת לחכמתם (כאבות פ"ג מ"א) לכך הגינה זכות התורה עליהם שלא יטעו מדרך ה'. אבל עתה בעו"ה אהה חלפו הסדר כי דור תהפוכות המה. לומדים תחלה עם בניהם השכלה ואחר שמשלימים חק לימודם בבתי ספרי העמים הגבוהים ונעשים כבני י"ז שנה אז מתחילים ללמוד בבית ספר היהודים ולואי שיוכלו להתפלל אז די והותר ואז המה יהודים מצויינים הלא תוכלו לשער בדעתכם מה שיוכל להיות מדור כזה שמתגדלים בלא תורה ובלא אמונה ואינם יודעים מאומה מיחוס עמם וגדוליהם ונעשה להם חכמתם קודמת ליראתם. ולכך המה בנים לא אמון בם. וזה דומה בענינינו כמו אדה"ר שעבר על מצות ה' ואכל מעץ הדעת ובזה סר מדרכי ה' ולכך ענשו השי"ת וגרשו מג"ע. וכן הוא גם עם הבנים האלה אם יסורו מדרכי השי"ת ולא ירצו לקיים את התורה אז יביא הקב"ה עליהם מאורעות וסיבות מסיבות שונות ובעל כרחם יחזרו למוטב לילך בדרך התורה ולקיים את מצותיה בלב ונפש. ואפשר יוכל להיות כי אם אכל אדם הראשון תחלה מעץ החיים אשר כתוב אצלו ואכל וחי לעולם ואחר כך אכל גם מעץ הדעת לא היה מת ולא היה מגורש מגן עדן כי הלא כוונת השי"ת היה כשאמר לאדה"ר ומעץ הדעת טו"ר לא תאכל ממנו אפשר היתה כוונתו לא תאכל ממנו תחלה קאמר אבל אם יאכל תחלה מעץ החיים ואחר כך יאכל גם מעץ הדעת אפשר אין קפידא כמו כן הכא בנידון דדן אם היו לומדים עם בניהם תחלה תורה ואחר כך השכלה הלא אז בודאי לא היו הולכים בדרכים אחרים שהם נגד התורה ולא פנו את עצמם לעם אחר כי אז היו מבינים ערך תוה"ק וערך יחוס עמם וערך אמונתם אשר אבותינו מסרו נפשם עליה כמ"ש כי עליך הרגנו כל היום (תהלים מ"ד) ואם היו יודעים את סדר הדורות מעמם וגדוליהם אשר בכל הארץ יצא קום ושמם הטוב נשמע במרחקים איך שהתנהגו עם אלקים ועם אנשים וגם היו מציירים להם בצבעים שונים את תמונת עמנו העתיקה ותמונות חיות מגדולי מורינו ומאורינו הלא כל אלה

הלמודיות היו עושים התפעלות גדולה בנפשם ורושם חזק בגופם ואז היו יהודים נאמנים להשי"ת ולתורתו במלוא מובן המלה אבל לא כן עתה אין להם שום השגה מהנהגתנו כי הלא הם סוברים שהם הולכים לפי רוח היום אל עת החדשה ואנו הולכים אחר העת הישנה לכך אינם שומעים לנו להיטיב דרכיהם ואין לנו שום תקוה מהם ח"ו אלא שנלמוד עם בנינו תחלה תורה ויראת שמים ולטעת בלבם מדות טובות ולהשגיח היטב עליהם להנכם בדרך הטוב כי הלא המה ערבים בעדנו שנקיים את התורה כדאיתא (במדרש תהלים) בשעה שביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל אמר להם תנו לי ערבים שאתם מקיימין את התורה אמרו לו שהתינוקות יהיו ערבים לנו שנקיים את התורה (ובמ"ת פ' ויגש) איתא ענה להם הקב"ה בניכם ודאי ערבים טובים. ואחר שנגדל את בנינו על ברכי התורה והיהדות אז נוכל ללמדם גם השכלה ובזכות שנחנך בנינו בדרך הישר יקויים בנו עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי י"ז) ובזה נתקרב אל הגאולה כדכתיב (מלאכי ג') הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו אמן ואמן.

~~~~~~~~

מאמר ה

מצוה להדבק בתלמידי חכמים

איתא במס' (ברכות ל"ג ב') ואמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר (דברים י') ועתה ישראל מה הוי' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ה"א ופרכינן אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא והאמר ר' חנינא משום רשב"י אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' היא אוצרו (ישעיה ל"ג) (ובשבת ל"א) אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים
~~~~~~~~

בלבד ומשנינן בגמרא אין לגבי משה יראה מלתא זוטרתא היא ולכאורה גם ע"ז יש להקשות פתח בישראל ללמדם יראת ה' וסיים במרע"ה. אם לגבי משה יראה מלתא זוטרתא היא אבל לישראל הלא היראה היא דבר קשה מאד כי הנה מצינו (בברכות כ"ח ע"ב) כשבקשו התלמידים את ר' יוחנן בן זכאי לברכם ענה ואמר להם בברכה יה"ר שיהא מורא שמים עליכם כמורא של בו"ד שאלו לו עד כאן ענם ולואי שתהי' עליכם מורא של הקב"ה כמורא של בו"ד זה די לכם והותר. כי הלא תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. ועוד מצינו (בב"ק בפ' מרובה פ"ז דס"ט ע"ב) שאלו תלמידיו את ר' יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן כי הגנב צריך לשלם תשלומי כפל על הפצים ועל שאר בע"ח וארבעה וחמשה על שור ושה והגזלן ישיב רק מה שגזל ובלא קנס ואפילו בלא הודה אמר להן מפני שזה השוה כבוד עבד לכבוד קונו ר"ל הגזלן גילה דעתו שהכל שוין אצלו לכך א"צ לקנסו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו ר"ל הגנב ירא מבני אדם לכ"כ (שמות כ"ב) אם במחתרת ימצא הגנב אבל מהשי"ת אינו ירא כ"א היה ירא מהקב"ה לא היה גונב לכך קנסינן ליה. חזינן מהכא שהיראה לאו מילתא זוטרתא. אלא נלע"ד לתרץ כ"ז ע"פ הקדמה כי התוארים שהאדם נקרא בהם. אדם, גבר, אנוש, איש. והתואר איש גבוה מכולם כמ"ש (במדבר י"ב) והאיש משה ומפני מה התואר איש גבוה מכולם נראה לי שבאם נחלק מלת איש לב' חלקים בפרוגין כזה אש יו"ד וכונתי בזה כי אנו רואים שהעולם בכלל משכילים בכל החכמות ותחת שמלפנים היו נוסעים על עגלה רתומה עם סוסים. נוסעים עתה על מסלת הברזל בלא סוסים רק ע"י מכונת הקיטור ותחת שמלפנים היו טוענים את הסחורה משא לעיפה (ישעיה מ"ו) על אלו העגלות והעגלות היו נמשכים בכבדות ובעצלתים על הדרכים בחזקת סכנה מליסטים ומחיות רעות או גשם שוטף וברד וקרח וכפי ריחוק המקום כן היה אורך זמן הנסיעה והסחורה היתה ברוב פעמים מקולקלת מכל אלו אבל לא כן עתה אין כל חשש מכ"ז כי ע"י מסלת הברזל באים במהרה בלי הסיבות הנ"ל והסחורה אינה מקולקלת. וכשבאתי לראות בפעם הראשון את העגלות ממסלת הברזל **שהולכים בלא**

סוסים ובינותי בהם וראיתי שאין בהם כח המושך כ"א במכונת הקיטור יש לו הסגולה הזאת כח התנועי כי במ"א במכונת הקיטור נותנים עצים או גחלים ובמ"א בו נותנים מים ומבעירים בהם אש והמכונה ע"י כח המושך מחמת הקיטור תלך לפניהם ותמשיך את כל העגלות עמה. כ"כ הכא בנדון דדן אם נחלק מלת איש לב' חלקים אש י' תהי' כך הכוונה כי התורה אשר קראת אש (תענית ז') אם תבער ביוד ר"ל ביהודי דבר שבקדושה כמאמרם ז"ל (ברכות ו'א') אבל כי עשרה שכינתא שרי' הנה היהודי הזה אשר בוער בו אש התוה"ק הוא מכונת הקיטור הנקרא איש. כי הנה כשהיו ישראל במדבר היה האיש משה מכונת הקיטור והם העגלות רתומים להמכונה משה הוא היה רץ לפניהם בעבודת השי"ת והם רצים אחריו לעשות רצון אביהם שבשמים (אבות פ"ה מ' כ"ד) כצבי ר"ת צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב', מכות כ"ד א') ונקרא משה איש האלקים (דברים ל"ג) וחז"ל אמרו (שהש"ר פ"א) שקול משה כנגד ששים רבוא ישראל וכוונתם נראה לי כי עפ"י דרך הטבע מכונת הקיטור רק עד מאה וחמישים עגלות יכולה למשוך אבל על שלשה מאות צריכים ב' מכונות אבל היאומן כי יסופר שמכונת קיטור אחת תמשוך אחריה ששים רבוא עגלות הוא למעלה מן הטבע **אבל** ל"כ במשה רבינו הוא היה איש בסרוגין אש יוד ר"ל שאש התוה"ק היה לוהט ובוער ביהודי הזה במרע"ה והוא היה מכונת הקיטור הנפלאה האלקית למעלה מן הטבע ומשך בכחו עצומים עד שש"ר ישראל היו נקשרים עמו ורצו אחריו לעבודת הבורא כמו העגלות אחר מכונת הקיטור כי עמו היו דבקים בעבודת השי"ת ובתורה"ק וקיימו בעצמם ולדבקה בו (דברים ל') הדבק בת"ח (כתובות קי"א) והיו דבקים בגדול הדור ובזכות זה באו לנחול את הארץ והיו ממלכה בפ"ע בכבוד גדול. וכן נבין מה שאמרו (שה"ש פ"א) שקול מרע"ה כששים רבוא ישראל הכוונה בזה כי דרשו חז"ל אשכול איש שהכל בו (סוטה מ"ז ע"ב, שה"ש פ"א) כי כ"א מישראל יש בו מדה טובה ונכונה והמדה שנמצא בזה היהודי איננה ביהודי אחר אבל בכלל ישראל נמצאו כל המדות טובות וזהו כוונתם שקול מרע"ה כששים רבוא כי היו כל ישראל במעלותיהם הטובות דבוקים בו והוא היה **האשכול שהכל** תלוים

עליו וכל מעלותיהם הטובים שבאו"א מהם נמצאו בו ולדור המדבר היה פרגוד נאמן מרע"ה בלי שום פניה ופני משה כפני חמה (ב"ב ע"ה) והוא היה מושלם בכל המעלות (כלה רבתי פ"ג) ולהם היה יראה מלתא זוטרתא כי היה להם ממי ללמוד אבל לנו היראה הוא חזון נפרץ (שמואל א' ג') ודבר קשה להגיע אליה כי אין לנו ממי ללמוד ולנו אין עצה אחרת רק שנחזיק את תוה"ק ולומדיה בכבוד ואז פן ואולי בזכות זה נגיע ליראה וזהו כוונתם בשאלם אטו יראה מלתא זוטרתא היא ומשנינן אין לגבי משה ר"ל כשהם דבקים בת"ח גדול הדור היראה מילתא זוטרתא והשתא אתיא שפיר. אבל נחזי אנן בהמשל אם העגלות יפרדו ויקרעו ממכונת הקיטור הלא היא תלך לדרכה והם אינם יכולים לזוז ממקומם רק שהם צריכים זל"ז כי על המכונה אין מקום לנסוע או להניח סחורה אבל המעלה האחת יש בה שיש בה כח התנועי והולכת בעצמה בלי עזר מכונה אחרת והעגלות שיש להם מקום לנסוע ולהניח סחורה אבל א"י לזוז ממקומם והם צריכים זל"ז כ"כ הרבנים שיהיו צריכים להבע"ב כי אין מלך בלא עם כדכתיב (משלי י"ד) ברב עם הדרת מלך מאן מלכי רבנן (נדרים כ') דכתיב (משלי ח') בי מלכים ימלכו והבע"ב צריכים להרבנים כי בלתי זאת הם כצאן בלי רועה ויכולים לסור מתוה"ק כי אין להם ממי לשאול וללמוד לכך צריכים לאחוז בתוה"ק ולאהוב את הרבנים ולומדי התורה ויראי ה' ובזכות זה גם אנו נגאל במהרה ונבוא לנחול את האה"ק ויקויים בנו מש"כ (תהלים קמ"ז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס.

באופן אחר נייׁשב פירכת הגמ' דלעיל אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא ולהבין היטב את התירוץ אין לגבי משה יראה מלתא זוטרתא היא נבאר באופנים אחדים ראשית כמו שאמר להם משה ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע כיום הזה. כי הלא מהו עיקר המניעה והעכוב מלעבוד את השי"ת בלב טהור ובמחשבה זכה וצלולה ובנפש חפצה שורש הדבר ועיקרו הוא סיבת חסרון פרנסה כמו שאנו אומרים בסליחות מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה לכן משאלותם בל יוכלו לספרת

כמו שאמרו (ביומא פ"ו) בשרא דתורא וחמרא וריחא פקחא במאמר רבא ופירש"י מרחיב דעתו של אדם. (ובאבות פ"ג מי"ז) אמר ראב"ע אם אין קמח אין תורה (ובמגילה כ"ח) איתא שמעתתא בעי צילותא והנה כשיצאו אבותינו ממצרים לנסוע לאה"ק והלכו במדבר ארבעים שנה והספיק השי"ת להם כל צרכם ולא חסר להם כלום במדבר הנורא הזה אשר לא עבר בו איש ולא ישב אדם שם מקום נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים והוציא להם מים מצור החלמיש ולחם נתן להם מן השמים דבר יום ביומו ואם שאלו ממנו בשר נתן להם ג"כ ובגדיהם היו עליהם כל אורך הזמן כחדשים והלכו בעננים כמ"ש השי"ת ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ומלבד זאת הלא ראו השגחת הבוי"ת בעינא פקיחא על כל פסיעה ופסיעה הנסים במצרים העשרה מכות דבר וברד וחשך אבל לכל בנ"י היה אור במושבותם והמכות לא נגעו ח"ו בכל אשר להם לרעה. וכן ראו הם בעיניהם הנסים של קריעת ים סוף ועל כולם השפעת הנבואה בקבלת התורה במעמד הנכבד בהר סיני ואנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום אמרו חז"ל ועל משה אמרו חכמינו הקדושים שכינה מדברת מתוך גרונו של משה (וב"ב ע"ה) אמרו פני משה כפני חמה.

ועתה נבין היטב כונת חז"ל אין לגבי משה יראה מלתא זוטרתא היא כי הלא אצלנו חסר לנו שני העיקרים והענינים הנצרכים לנו לעבודת הבורא ראשית חסרון פרנסה והנה בזה לא חסר להם שום דבר כמ"ש השי"ת (דברים ב') ידע לכתך את המדבר הגדול זה ארבעים שנה ה"א עמך לא חסרת דבר הרי שלא היה להם שום דאגת פרנסה במדבר בכל אורך הזמן אשר הלכו בו ולכן אמרו חז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. וגם נקראו דרדע ב' תיבות דור דעה כי הנה בעבור שהיתה אצלם הפרנסה מצויה בלי דאגה לכך הבינו יותר בתוה"ק ממנו. והעיקר השני אשר חסר לנו בחזוק האמונה הוא אשר לכאורה אותותינו לא ראינו אין לנו נביא ולא נסים ומופתים כמלפנים לפיכך נתרבו האפיקורסים בזמנינו בעו"ה כי ארך עלינו עול הגלות וצרות השעבוד וקרוב לב' אלפים שנה אנו בגלות ואין אנו יודעים את

קץ הפלאות אבל לא כן אצל אבותינו כי גם המניעה הזאת בחוזק האמונה לא היה להם כי המה ראו כל הנסים וכמעט בטלה אצלם הבחירה וכנגד העיקר האחרון הזה אשר חסר לנו ולפיכך היראה היא אצלנו דבר קשה להגיע למעלתה אבל אצל אבותינו היתה היראה דבר קטן ולכך אמר להם מרע"ה ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וכו' והקשו חז"ל (ברכות ל"ג) אטו יראה מלתא זוטרתא היא ותירצו אין לגבי משה יראה מלתא זוטרתא היא כי כונתם הוא כך כי הדור אשר היה בזמן משה וראו את כל הנסים בעיניהם במצרים ובים ובמ"ת ובמדבר וגם לא היה להם דאגת פרנסה אצלם נחשב היראה למלתא זוטרתא והכל ניחא בסיעתא דשמיא.

מאמר ו

כונת המנורה

ועתה נבאר עוד ענין בתוה"ק והוא ענין נכבד בכוונת המנורה (מנחות צ"ח) כי הנה כתיב (במדבר ה') בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות וא"ר יוחנן מכאן שאמצעי משובח (מגילה כ"א ע"ב) וכתיב להלן ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה. וקשה א' מ"ש שבעת הנרות כי הלא רש"י מפרש פני המנורה הוא נר האמצעי א"כ נשארו ששה מן הצדדים ג' מכאן וג' מכאן ולמה אמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות הנה צ"ל ששת הנרות מבעי ליה. והב' למה אמר ויעש כן אהרן ופרש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה מאי הרבותא של אהרן מה שלא שינה הלא הוא היה מן' הסידים שהיו בעולם הבל שם אברהם יצחק יעקב עמרם אהרן א"כ מאי רבותיה דאהרן הלא אם היה מצוה לאחר מישראל שלא היה חסיד כאהרן רק נהות דרגא (יבמות ס"ג) היה ג"כ עושה כל מה שצוה עליו מרע"ה

וה"נ קשה (שבת כ"ב) וכי לאורה הוא צריך: כי לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור ושמש (תהלים ע"ד) ולמה צוה להדליק מנורה במקדש ואחר כ"ז נ"ל לבאר באופן זה כי הנה כתיב (שמות כ"ה) וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר כי הנה בעולם העליון יש מנורה רוחניות כמו בעולם התחתון מנורה גשמיית. והנה לכאורה קשה למה היה השי"ת מוריד הנשמה שהיתה טהורה ונקיה לעולם התחתון הוא האדם הוא כדי שלא תאכל נהמא דכסופא וירידה זו היא לצורך עליה שבאם יקיים האדם בעולם התחתון את כל התו"מ ויהיה אדם השלם בתכלית אז לא תצטרך הנשמה בעולם העליון לאכול נהמא דכסופא והתוה"ק משיבת נפש האדם אל מקומה הראשון ברוב פאר והדר ויום המות מיום הולדו (קהלת ז') וע"י התו"מ מגיע האדם לתכלית הנרצה וכדי שיהא רוח האדם עולה למעלה צוה לאהרן הכהן להדליק את המנורה התחתונה הגשמיית שתאיר אל מול פני המנורה העליונה הרוחניית הכוונה בזה שהשי"ת צוה לגדול הדור המכונה בשם אהרן הכהן להדליק את המנורה כי הנה כתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וכו' (במלאכי ב') והשי"ת צוה שידליק את המנורה מכוון בו את האדם. כי הנה האדם נחלק לשתים שכל ומדות והשכל מקורו במה הנחלק לשלשה חכמה הוא אותיות כח מה ר"ל כח מהשי"ת כי הנה כמו הירח אין לה אור עצמי כלל כי טיהרא מגרמא לאו כלום היא. אלא כמו שפירש (קהלת א') הולך אל דרום השמש ביום וסובב אל צפון בלילה (עירובין נ"ו) מתחת לכדור ארצנו והשמש גדולה לא בערך יותר מכדור הארץ ורחוקה כ' מליון מילים ומתחת כדור הארץ תאיר אל הירח אשר על כדור הארץ אבל הירח בעצמה היא חשך ואין לה אור עצמי כלל כ"כ בנדון דדן השי"ת מכונה בשם שמש כמ"ש (תהלים פ"ד) כי שמש ומגן ה' צבאות ואנו כלל ישראל מכונים בשם ירח כמ"ש הגמרא (חולין ס') עת"פ המאור הקטון אלו ישראל ואנו ג"כ מעצמנו אין לנו אור עצמי כלל רק השי"ת מאיר בנו ע"י נר נשמה שנתן לנו כמו שכתוב (במדבר ו') יאר ה' פניו אליך ונתן לנו התוה"ק אורייתא מחכמה נפקת מאתר דאקרי קודש (בזוה"ק פ' משפטים) ואין הקב"ה נותן

חכמה אלא למי שיש בו חכמה (ברכות נ"ה וצונו והגית בה יומם ולילה (יהושע א׳) וע"י חכמתו ית׳ מאיר בנו אור הנשמה לפיכך נמשלו ישראל ללבנה וע"י התוה"ק נתוסף בנו החכמה ואח"כ בינה שע"י חכמת התוה"ק מבין דבר מתוך דבר (סנהדרין צ"ג) ואח"כ דעת התקשרות מלשון והאדם ידע וזהו שכל בכלל שהוא לשון הסתכלות המח שהוא מצד הנשמה שבמח ומן המקור הנשמה שבמח נמשך ג׳ אלו מקודם מחשבה שמחשב כל דבר איך לעשותו וסוף מעשה במחשבה תחלה ואח"כ יורדת המחשבה ממדרגה הרוחניית שהמחשבה היא אותיות הנשמה ומן השכל תרד המחשבה למדרגה תחתונה ממנה הדיבור הגשמיי כי עקימת פיו הוי מעשה (ב"מ צ׳) אמרו חז"ל עכ"פ הדיבור הוא ג"כ רוחני כמ"ש התרגום ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא והדיבור בא ג"כ מצד הנשמה והראיה כי הבהמה שרוחה תרד למטה ואין לה נשמה אין לה כח הדיבור לפיכך כתיב נפשי יצאה בדברו שע"י כח הנשמה יבא כח הדיבור ואח"כ הדיבור הרוחני שבא מצד הנשמה תרד למדרגה היותר גשמיית הוא כח המעשה שבאדם וזה בא מצד שכל שבמח ובלב האדם נמצא כח המדות והם ז׳ בכלל חסד שעושה חסד עם הנשמה שלומד תורה לשמה ומחדש חידושי דאורייתא לאמיתה של תורה וזהו בין אדם למקום וגם עושה חסד עם הבריות והוא מוציא פעלו הטוב לעזור לאחרים בין אדם לחבירו ומקיים ואהבת לריעך כמוך ומצוה גוררת מצוה אם משתמש בכח מדת החסד לש"ש ולא ליוהרא ח"ו כמ"ש וחסד לאומים חטאת כי האומות עושים כדי להתפאר בזה גוררת אותו למדת הגבורה איזהו גבור הכובש את יצרו ומזה בא למדת התפארת כמ"ש (בפרקי אבות פ"ב) רבי אומר איזה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם על ידי הנהגת עצמו בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ומזה בא לנצח כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים (שבת ק"ד) וכל סיבות הזמן והמקרים רעים ופגעים הוא מנצח אותם והולך בדרך הישר וכל הרוחות אין מזיזין אותו ממקומו ומנצח בא למדת הוד כי כיון שכל פגעי הזמן אינם יכולים לפעול בו לעזוב את דרך ה׳ כמו שכתוב ורות דבקה בה בנעמי ב"כ הוא רק דבוק בה׳ ולא יהרהר

אחר מדותיו ומקבל את הכל באהבה ובשמחה כמו שלמדו חז"ל (ברכות נ"ד) מפסוק בכל לבבך ובכל נפשך וכו' מוצאת המדה זוכה שתשרה עליו שכינה והוד והדר תשוה עליו מל' ונתת מהודך עליו במדבר כ"ז) והוא קירון הפנים בצלם אלקים וזוכה ליראת ה' במדרגה עליונה וזוכה למש"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וממדת הוד בא למדת היסוד כי צדיק יסוד עולם כתיב וזהו בצדיק גמור ומיסוד זוכה למלכות מאן מלכי רבנן (נדרים כ') דכתיב (משלי ח') בי מלכים ימלכו והמלכות בא מצד הכתר כי אם ימסור נפשו על התוה"ק יוכל לזכות לכתר תורה ויהיה מלך בישראל מאן מלכי רבנן וזוכה ללמוד וגם ללמד לאחרים וכ"ז ע"י מ"ח תנאים המבוארים בפ"ו קנין תורה במאמר ר"מ כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'.

ועתה נבוא לבאר את ענין המנורה והכל יהיה ניחא בעזה"י רק בהקדמה אחת כי הנשמה שבמח היא מכונית פני המנורה וז' הנרות הם הז' מדות שבלב האדם נמצאים ונהוי אנן אם תהיה המנורה בבית אופל ביום או בלילה ולא ילהיבו אותה באש האם תאיר בלא הדלקה האם יהיה ניכר אם יש בבית מנורה ומה תועלת יש ממנה רק להדליק אותה ותאיר באור גדול וכן הוא בענינינו כי התוה"ק נקראת אש כמו שנתבאר לעיל והאדם הוא המנורה וכ"א מישראל הוא מנורה בפ"ע. וזהו כונת הכתוב כי השי"ת אומר לגדול הדור שדומה לכה"ג בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ויעש כן אהרן וכו' כונת הכתוב כי השי"ת אומר לגדול הדור שילמד תורה לאחרים ולא די לו שמחוייב בעצמו ללמוד תורה אלא שיהיה זוכה ומזכה את הרבים והוא צריך להדליק את המנורה הישראלית ולכל ישראל יהיה אור במושבותם וזה שכ' אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות כי הגדול הדור מחוייב להאיר שבעת הנרות הכבוים הם הז' מדות שבאדם שהם ישנים בו שדומים לקני המנורה שלא הדליקם וגדול הדור יאיר הז' מדות שבאיש הישראלי אל מול פני המנורה הרוחניית היא הנשמה ע"י אש התוה"ק. וזהו ויעש כן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא שינה כי הגדול הדור

צריך להיות ענין ואז אש התורה דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב וע"י אש התורה יכול להאיר ולהעלות מדותיהן של ישראל אל מקורן היא הנשמה שבמח המכונית פני המנורה והנשמה תהיה נדבקת בהשי"ת כמ"ש ואתם הדבקים בה"א חיים כלכם היום. כי במחשבה חושב בתורה ובדיבור לומד בתוה"ק כי חיים הם למוצאיהם א"ת למוציהם אלא למצאיהם בפה (בעירובין נ"ד) וברמ"ח אבריו מקיים רמ"ח מ"ע ובשס"ה גידיו מקיים שס"ה ל"ת וזה בין אדם למקום ובז' המדות יהיה גם בין אדם לחבירו וע"י שיאירו הגדולי הדור המנורה הישראלית אז ימהרו אורו של משיח צדקנו ויקויים בנו ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם אמן.

ועוד נוכל לומר בהאי דלעיל אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות כי הנה הז' חסידים חסידי העולם נשמותיהם בטלים באור נשמת מרע"ה כי פני משה כפני חמה אמרו חז"ל (ב"ב ע"ה) כי אעפ"י שנשמותיהם שבאו"א גופה אינם שוים אבל כתיב נר אלקים נשמת אדם (משלי כ'). ונחזי אנן כי אור של נר אחד אינה שוה לשל חברתה כי נר אחד אורה כהה ומועטת מפני שהפתילה שלה דקה ונר אחרת אורה רב ובהיר מפני שהפתילה עבה או מפני השמן אם השמן רב בכלי רב אורה ואם שמנה מעט גם אורה כהה ומועטת. וכן עם נשמותיהם שהאירו בנשמת מרע"ה כי הלא הם היו מצדיקי הרבים ככוכבים והיה אורם כהה לגבי נשמת מרע"ה כי פני משה כפני חמה וכמו ביום אין ניכר אם יש כוכבים רק הם מאירים בלילה שאין אור החמה עוד כ"כ הבא כי אורם של הז' חסידים דלעיל זרח בעולם כשלא זרח אור פני משה פני חמה. אבל כשזרח אור פני משה בעולם אז לא ניכר אור פניהם של הז' חסידים בעולם כי קודם משה לא נתנה התורה והיה חסר להם השמן של תוה"ק וגם הפתילה שלהם היתה דקה כי קודם מתן תורה לא היו המצות מרובות ואעפ"י שקודם מ"ת קיימו כל התורה כולה עד שלא נתנה עכ"פ אינו דומה מצווה ועושה לאינו מצווה ועושה (ע"ז ג') כי המצווה ועושה תקיף יצריה עליה לעבור על מצות ה' משא"כ כשאינו מצווה ועושה עפ"י

שכלו אין יצריה תקיף עליה אבל מרע"ה שמנו מרובה היא התוה"ק והפתילה עבה הם המצות ואורו רב אור הנשמה כי היה בו נשמה גבוהה וע"י אור ה' המאיר עליו היה אורו רב ובהיר מבולם לכ"כ ולא קם כמשה וכו': עוד נ"ל בזה כי הנה ז' ימי שבתא ד"ה ו' מימין הנקרא קודם שבת הבא ואב"ג משמאל נקרא אחר שבת שעבר (גטין ע"ז) והז" עולה באמצע הוא יום שב"ק מכונית בשם פני המנורה כי ידוע דהז' כוכבי לכת משמשים כ"א יומו דהיינו יום א' חמה יום ב' ירח יום ג' צדק יום ד' מאדים יום ה' כוכב יום ו' עש"ק נגה יום שב"ק שבתאי לכן צוה השי"ת להדליק המנורה במקדש כדי שיאירו ז' המזלות כ"א מהם ביומו כדי שתוכל העולם להתקיים וזהו אל מול פני המנורה הוא השב"ק יאירו שבעת הנרות כי הנה כתיב ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות וימי החול מכינים לשבת ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג') וההשפעה של שבת: יורדת ומשפיע לכל השבוע וזהו מה שאנו אומרים בחרוז לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה. ר"ל לכל השבוע: ועוד רמז בזה כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה וצריך להבין צידה לדרך כמ"ש והכינו את אשר יביאו ר"ל תו"מ ומע"ט וחדושי תורה וזהו והכינו ר"ל בעוה"ז את אשר יביאו לעוה"ב כמאמרם ז"ל (בב"י) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו והקשו לי מהו ותלמודו בידו וכי סלקא דעתך שהרבנים עם התלמוד יוליכום לשם והוה ליה למימר ותלמודו בראשו והמהרש"א אמר בזה שמחדש וכותב חידושי תורה וזהו בידו. ול"נ לומר טעם לענין הבקיאות שיהא בקי כ"כ במה ששואלין לו עד שיכול לרמז בידו באיזה מס' באיזה דף. או בש"ע באיזה סי' ובאיזה סעי'. עוד נ"ל הכוונה של בידו כי כשמפריזין עליו טיפה זו מה תהא עליה. ואלו צדיק ורשע לא קאמר (כנידה ד' ל' ע"ב) א"כ הברירה בידו להיות צדיק או רשע והוא בבחירתו החפשיית בוחר להיות צדיק וללמוד תורה ולקיים מצותיה וזהו אשרי ר"ל למי אושר השבח וההצלחה של עוה"ב מי שבא לכאן למדרגה גדולה כ"כ עד אשר ותלמודו בידו ר"ל את אשר תלוי בו שהשתלם את עצמו בשלימות הנפש ברצונו הטוב כי ע"י התורה זוכה לעוה"ב ולתחיית המתים כמאמרם ז"ל (בכתובות ק"א) עה"פ **טל אורות טלך** כי מי שיש בו

על תורה מחייהו לתחיית המתים (וכתד"א רבה פ"ה) או בזה האופן כי הנה יש שלומדים תורה אבל בין אדם לחבירו אינם מקיימים כי המה חושבים שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (כב"ק פ' הכונס) ותלמוד תורה כנגד כולם לכך אמרו ותלמודו בידו ר"ל מה שלמד קיים בידו וזהו ג"כ הרמז אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות התורה היא מכונית פני המנורה והו' מדות שבאדם יאירו עפ"י התורה ולא יסור ממנה ימין ושמאל. או כוונתו לשבעים שנות האדם (כחגיגה י"ג א') כ"ז שמאיר בו אור הנשמה יאירו הע' שנה אל מול פני המנורה ר"ל לעוה"ב והמכוון מזה הוא שהאדם יתקן את השנים שלו בתו"מ ולא יאבד ממנו אף יום אחד. כי איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו אמרו חז"ל (חגיגה ד"ד) ובמאמר החכם אדם דואג על איבוד דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו. דמיו אינם עוזרים וימיו אינם חוזרים גם נוכל לבאר ע"ד המוסר את הכתוב (ויקרא ו') אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. נ"ל שהכתוב מכוון בו על האדם שאש תוה"ק תוקד תמיד בלי הפסק על המזבח המכוון בו את לב האדם הנקרא מזבח כי לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה (תהלים נ"א) כש"כ (ישעיה נ"ז) אשכון את דכא ושפל רוח בחינת אתכפיא הכנעה וענוה וזאת בא ע"י אש התורה שתבער בלב האדם תמיד נחשב כאלו הקריב כל הקרבנות כמאמר חז"ל כל העוסק בתורה כאלו הקריב קרבנות (מנחות פ"י) וזהו אדם כי יקריב מכם קרבן לה' ר"ל האדם יקריב לבבו ונפשו לה' לקרבן ויזהר מחטא אז יהיה קרבן תמים בלי חסרון על מזבח האמונה הטהורה ותוה"ק באהבה רבא וביראה עלאה:

מאמר ז

אין התורה נקנית אלא במדת הענוה

והנה עד כאן בארנו שהתורה נמשלה לאש הטעם מזה והענינים השייכים לזה ועתה נבאר בדרך אחרת שהתוה"ק נמשלה ג"כ למים אין מים אלא תורה (ב"ק פ"ב תד"א פ"ב) דכתיב (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום

נמוך כך התורה וכמאמר חז"ל (תענית ז) אין התורה מתקיים אלא במי שדעתו שפלה עליו ותתנא דבי אליהו נתן סימן יקר ע"ז ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך וכו' והנה איתא במדרש קהלת מה שעשאה החכמה עטרה לראש עשאה הענוה עקב לשלישה פי' כי בחכמה כתיב (תהלים קי"א) ראשית חכמה יראת ה' והיראה להחכמה עטרה לראשה אבל אצל הענוה היא עקב וסוף להדרס תחת כפות רגליה דכתיב (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה' אם כן היראה אצל הענוה בסוף כי הענוה עומדת על מדרגה גבוה יותר ממנה כי מהענוה בא לאהבת השי"ת בתענוגים כדכתיב (במדבר י"ח) עבודת מתנה אתן את כהונתכם. וזוכה לראות עולמו בחייו כמו שאמרו חז"ל (ברכות י"ז) עולמך תראה בחייך מעין עוה"ב.

והנה הענוה נצרכה מאד להבנת התורה והיא אחת ממ"ח דברים שבהם נקנית התורה בנפש האדם והנה לבאר ענין הענוה נבין מקודם מש"כ ויקרא אל משה וידבר הוי' אליו מאהל מועד לאמר וקשה לכאורה א' מה שכתב א' זעירא במלת ויקרא ב' קשה קושיית הצדוקי במס' ידים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם כותבים את השם עם המושל בדף כמו כן קשה הכא למה אנו מקדימים בקרא שם משה לשם הויה וזה אינו כבוד כלפי מעלה ובכלל הכתוב לפי דקדוק הלשון אינו מסודר וקשה להבין. ונ"ל כ"ז לתרץ ולבאר את הכתוב בזה האופן כי הנה איתא (במס' ברכות כ"ח ע"א) בסוף (ובערובין כ"ה ע"ב) ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה אזל לפתחא דבי ר' נתן בר טוביא אמר כי חליפי דלחלפי רבנן איקום מקיימהו ואקבל אגרא ע"כ וקשה א' מה שאמרו ר"ז הוה חליש מגירסיה הלא אמרו חז"ל (ברכות "סג שבת פ"ג גיטין נ"ז) זאת התורה אדם כי ימות באוהל אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה. וצריך האדם למסור נפשו עליה' וכי זהו השבח של ר"ז דהוה חליש מגירסיה ב' קשה מה שאומר איקום מקיימהו ואקבל אגרא והלא א"ר הונא (בע"ז י"ט ע"א) במצותיו חפץ מאד כתיב ולא בשכר מצותיו והיינו דתנן (באבות פ"א) אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את

הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס וכו׳ והיאך אמר ר״ז ואקבל אגרא. והנה ראיתי בהגהות יד שאול מהרב הגאון ר׳ שאול קאצינעלינבויגין מווילנא שאומר ע״ד מאמר חז״ל (שבת כ״ג ע״ב) דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן זהו ואקבל אגרא ועד״ז מותר כדי שיהיו לו בנים תלמידי חכמים וגם לפי פירושו לא נתקררה דעתי בזה (פסחים קי״ח ע״א) כי האיך שייך התחלת המאמר ר״ז הוה חליש מגירסא לסוף המאמר ואקבל אגרא בעבור המצוה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וגם מה נלמוד מזה לא מוסר ולא הלכה. ולפע״ד לוטה מוסר השכל בעבור הלומדי תורה בדברי ר״ז בענין ענוה שזהו יסוד ועיקר קיום תוה״ק רק צ״ל מהו תלמיד חכם ולמה אין לנו בזה״ז דין ת״ח לענין המביישו צריך למיהב ליטרא דדהבא כדאיתא (ביו״ד ח״א סי׳ י״ח בש״ך ס״ק כ״ח ובשבת קי״ב) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם. רק מתחלה צ״ל מהו מלת ת״ח כי לכאורה הוא שני הפכים בנושא אחד כי מלת תלמיד קאי על מי שחסר לו השלמה בתורה ומלת חכם הוא בהיפוך שהוא מושלם בתוה״ק והאיך שייך ב׳ המילים ביחד תלמיד שצריך להשלים חק לימודו ומלת חכם שא״צ עוד לרבו רק איתא (בפ״א פ״ד) בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם והרמב״ם אמר בזה כלל תכלית הידיעה שלא נדע וכמ״ש (בתד״א ה״א) ונפשי כעפר לכל תהיה אז פתח לבי בתורתך וכמאמר חז״ל (בעירובין נ״ג) ברוריה אשכחתיה בההוא תלמידא דהוה גרים בלחישא בטשה ביה ואמרה ליה כתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ״ח אברים שלך אז התורה משתמרת בקרבך ואם לאו אינה משתמרת. עוד איתא (שם נ״ד ע״א) תנא תלמיד אחד היה לר׳ אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג׳ שנים שכח תלמודו. ולהלן איתא א״ל שמואל לרב יהודה שיננא פתח פומיך קרי. פתח פומיך תני כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי וכו׳ והנה לכאורה קשה מאי משמיענו התלמוד בזה שבעבור שאותו התלמיד שנה את למודו בלחש לפיכך שכח את תלמודו מאי נפקא לן מניה באיזה אופן ילמוד האדם את התורה אם בלחש או בקול הלא עיקר לימוד התורה תלוי רק בהבנתו כי הנה יש

אנשים שונים חלוקים בטבעיהם בהבנת התורה. המין האחד אשר לא יבינו את לימודם אלא כשישננו את התורה בקול דוקא אז יוכלו לתפוס אותה במחם ושכלם אבל בלחש לא יוכלו להבין את לימודם. והטבע הזה הוא אצל רוב אנשי העולם. ולהיפוך יש מין שני אשר הם שונים בטבעם מן הראשונים והוא זה שרק דוקא בלחש ובעיון השכל לבד יבינו את לימודם היטב, כשהם שלוים ושקטים אבל אם הם ילמדו בקול בהיפוך מטבעם והרגלותם הלא אז יתבלבל מחם ושכלם ולא יוכלו להבין את לימודם אם כן צריך להבין למה הזכירו לגנאי את הלומדי תורה בלחש. אלא צ"ל כי הנה יש שלומדים את התורה בענוה וכשאין יודעים את הפשט הנכון הולכים לשאול ואינם מתביישים והמה מקשים ואינם מקפידים על כבודם שמא יאמרו עליהם כתם מקשן עם הארץ בהם תוכל התורה להתקיים ולידעה על בוריה וזה דומה למי שלומד בקול שאם חביריו ישמע שטעה בדרך לימודו אז ישיבהו אל הפשט הנכון. אבל לא כן הביישן הוא בעל גאוה א"י לידע את התורה על בוריה כי מימיו לומד רק בפ"ע וזה נקרא שהוא לומד בלחש כי הנה כמו מי שלומד בלחש אינו שומע חברו ואינו יודע אם הוא מכוין בלמודו אל הפשט הנכון אם לא וכן הוא בענין זה אם הוא לומד ואינו מדבר בתורה עם לומדי תורה נשאר בספיקותיו ומשכח למודו דאר"י א"ר כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו (כפסחים ס"ו ע"ב) וזהו מלת תלמיד חכם אם מחזיק עצמו לתלמיד ושואל קרינן בו שפיר יודע והכם יקרא וכמו שאמר ר' שמעון (במנחות ק"ב ע"ב) כל העומד לזרוק כזרוק דמי כן נאמר בזה כל העומד להשתלם בשלימות החכמה כמושלם דמי ונקרא חכם כי סוף בא לידי כך כי הוא מחזיק עצמו לעניו ושואל על ספיקותיו ומקיים מ"ש ב"ז איזהו חכם הלומד מכל אדם דכתיב מכל מלמדי השכלתי וכו' לפיכך אנו מחזיקים אותו לחכם כי בכל עת ועת החכמה נתוספת בו ע"י שאלותיו וקושיותיו אשר שואל בלי בושה עד שידע כל התורה על בוריה אבל כשמחזיק עצמו לחכם ואינו שואל נשאר בספיקותיו תמיד וע"ז שוכח תלמודו ונשאר תלמיד ולא יבא למדרגת חכם לעולם והמוסר הזה ממדת הענוה נוכל ללמוד מזמן כי הנה ר"ז כי היה

הליש מגירסא פי׳ כשהיה רואה שיש לו ספיקות בלימודו אמר לעצמו מה תועלת יהיה מזה שאהיה מתבייש ולא אשאל הלא א״ר הונא א״ר אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה (כע״ז י״ט ע״א) וטוב מעט בכוונה (כאו״ח פי׳ א׳ סעי׳ ד׳) ואל תיגע להעשיר כתיב (משלי ל׳) והנה אמרו חז״ל (מכלתא יתרו י״ט ה׳) כל התחלות קשות ואמרתי הכוונה בזה כי אם תבא בראשונה המשנה ואח״כ מקשה הגמרא על המשנה קושיות והתניא ת״ש ורמינהו ממ״א סותרת את המשנה ומינה גיין בה ואח״כ המסקנא מתרץ כל הקושיות והמשנה תבא על מקומה בשלום והכל ניחא בסיעתא דשמיא וזהו כונתם בהתחלה כשרואה את המשנה קשה לו להבין אבל אם יראה את מסקנת הגמרא על המשנה לא יקשה לו עוד כי הלא שם ימצא מבוקשו אבל מי שמקשה עליה ואינו רואה את הגמ׳ שמבארת את המשנה נקרא סתם מקשן עם הארץ עבור שאינו רואה את מסקנת הגמרא אבל אם נשאר לו ספיקות בלימודו ואינו מוצא ישוב נכון אפילו בהמסקנא אז ניכר שטעה בעיקר הפשט אבל אם היה מבין את הפשט הנכון לא היה קשה לו כלום ואז צריך לשאול וכשראה ר״ז שלא מצא ישוב נכון על קושיותיו וספיקותיו וזהו פי׳ הכוונה היה הליש מגירסא אזל לפתחא דבי ר׳ נתן ב״ר טובי׳ אמר כי היכי דלחלפי רבנן איקום מקיימנהו ואקבל אגרא הכוונה בזה המאמר להראות לנו איך היה ר׳ זירא עניו גדול כזה כי הברטנורא כתב (בפ״א פ״ר) בן זומא ובן עזאי שניהם נקראו שמעון (ומקורו מסנהדרין י״ז ע״ב וברכות ו׳ ע״ב) ועל שלא היו מוסמכים להקרא בשם רבי נקראו כך על שם אביהם ולפע״ד נחזי אנן כי הלא רבי זירא מוסמך היה להקרא רבי כי בל״ז לא היו קוראים אותו רבי זירא וכשהיה לו שאלה וספק בלימודו אזל לפתחא דבי ר׳ נתן שהיה שם ישיבה והתלמידים מסתמא לא היו מוסמכים להקרא בשם רבי והלך ר״ז לשאול מהם ספיקותיו (כתענית ז׳ ע״א) ומתלמידי יותר מכולם דלכך נמשלה התורה לאש דמה אש קטן מדליק להגדול כך בד״ת הקטנים מחדדים להגדולים וקיים בעצמו לך התרפס ורהב ריעך (משלי ו׳) ואמר כי היכי דלחלפי רבנן כוונתו היתה כי לא רצה להפסיקם מלימודם לשאול מהם (כשבת ג׳ ע״ב) כי קאי רבי

בהא מסכת לא תשיליה במסכת אחריתי וכו׳ רק כשיגמרו הק לימודם ויצאו חוצה אז ישאל מהם כי הלא בעת שמפלפלים באיזה ענין קשה והוא יבוא לשאול מהם באמצע הלא יכעסו עליו ולא יאמרו לו כלל יישוב על שאלתו כי הלא המה מצטערים על שאינם מבינים היטב את למודם. אבל לאחר למודם אז הם שמחים בעבור שהם מבינים היטב את ענינם כהרמב״ם אין שמחה כהתרת הספיקות ואז יוכלו להשיבו על שאלותיו בטוב טעם ודעת. ואמר איקום מקיימהו הכוונה בזה לע״ד כי הנה כתיב (בשופטים ג׳) כי אהוד בן גירה אמר לעגלון מלך מואב דבר אלקים לי אליך המלך ויקם מעל הכסא בעבור כבוד שמים לשמוע ממנו דברי אלקים חיים כמו כן הכא אמר ר״ז איקום מקיימהו לשמוע מהם תורה ותשובה על שאלותי ולקיים מפני שיבה תקום וכו׳ ואהיה נכנע לפניהם ועניו והם כשיראו את השפלתי מהם שאני אצלם כתלמיד מקשיב בלימודים אצל רבו אז לא יתביישו להסביר לי הענין ולהשיב על כל שאלותי ובזה אקבל אגרא כי בזה שאני אכנע לפניהם אקבל שכרי שאבין את לימודי היטב ואבין את התורה על בוריה אבל אם אבא אצלם בבחינת רבי ואשאל מהם לא ישיבו לי על שאלותי מפני הבושה שיאמרו אם רבי לא שנה הייא מנין והתלמוד מרמז לנו מוסר יקר לפני הלומדים מר״ז כי הלא מי לנו גדול מר״ז מ״מ אם היה לו ספק הלך לשאול מתלמידי הישיבה מכש״כ אנו כ״א בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר וכו׳ אם לויתן הועלה בחכה מה יעשו דגי רקק (מע״ק כ״ה ע״ב) אין אנו צריכים להתבייש על כל ספיקותינו ושאלותינו ואז נזכה לידע את התורה על בוריה כר״ז רק שלא על מנת לקבל פרס אעפ״י שאמרו (פסחים נ׳) לעולם יעסוק אדם בתו״מ אף עפ״י שלא לשמה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה אבל העיקר הוא לשמה.

ועתה נתנה ראש ונשובה אל הכתוב דלעיל ויקרא אל משה וכו׳ ונייישב כל מה שהקשינו ע״ז והעיקר כקושיית הצדוקי במס׳ ידים האיך אתם כותבים את השם עם המושל בדף כ״ב הבא האיך כתיב השם משה לפני שם ה׳ ויקרא אל משה וידבר ה׳ והוא היקרא זעירא רק מצינו (במעו״ק ט״ו) שצדיק גוזר והקב״ה מקיים

הקב"ה גוזר וצדיק מבטלה כמו שלמדו חז"ל מפסוק מושל יראת אלקים צדיק אני מושל בעולם אומר הקב"ה אבל מי מושל בי צדיק שע"י תפלתו מבטל גזירותי והקב"ה מקפיד על כבוד הצדיקים יותר מעל כבודו (מ"ת תולדות פי"ב) כדמצינו בירבעם (מלכים א' י"ג) עם עדו הנביא שעל זה שהקטיר לעגלי ע"ז לא הקפיד הקב"ה עליו ועל כבוד הנביא שאמר המלך תפשוהו מיד ותיבש ידו ולא יכול להשיבה עד שבקש מחילה מהנביא אז ותשב ידו כבראשונה וכבוד הצדיקים יקר בעיני ה' יותר מכבודו. ור"י אומר (מגילה ל"א) כ"מ שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וכו' ובזה נבין הכתוב. כי השי"ת הקדים את משה בקרא קודם שמו ללמוד לנו מוסר כי כבוד הצדיקים יקר בעיניו יותר מכבודו ועושה את משה גדול ממנו והכתיב בויקרא א' זעירא לרמז על שמו הנקרא בא' אות קטן ואות אחד כי הלא הא' הוא אות הראשון משם אלקים ושם אדני ואח"כ שם משה ואח"כ שמו הוי' בשלימות ולמדך תורה דרך ארץ שיהא הגדול נמלך בקטן (כב"ר פ"ה) כמו השי"ת עשה את משה גדול ממנו וכמו ר"ז שלא ידע יישוב נכון בלמודו הלך לשאול מחכמי הישיבה שהיו קטנים במדרגה ממנו כי הלא הם לא היו מוסמכים להקרא רבי והוא היה מוסמך להקרא בשם הנכבד רבי ועי"ז נתקיים תלמודו בידו כ"כ אם אנו לא נתבייש לשאול על כל ספיקותינו נצליח ג"כ בלימודינו. ובזה בארנו למה נמשלה התורה למים (סוכה נ"ב ב') לרמז על ענוה ובשני הכחות אש ומים צריך האדם להשתמש בכח האש למ"ע וללימוד התוה"ק לעשותם בהתלהבות והכח של מים ישתמש לשם"ה ל"ת להיות קר ועצל ובתחבולה זו ינצל שלא לעבור עליהם ח"ו בבחינת שב ואל תעשה ועל ספרי חיצונים שלא ללמוד אותם ולא לעשותם ואז יזכה להיות דבוק בה' כמ"ש ואתם הדבקים בה"א חיים כלכם היום אמן כן יהי רצון.

ועוד יש שני כחות שהתורה נקראת בהם הכח הא' הוא יסוד הרוח כמ"ש (בישעיה נ"ט) ואני זאת בריתי. ר"ל אין ברית אלא תורה איזה ברית שנוהג ביום ובלילה זו תלמוד (תנחומא נח ב') דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שו"א לא שמתי ודברי

אשר שמתי בפיך מה כתיב לעיל מיניה רוחי אשר עליך מזה אנו רואין שמה שמזכיר הקרא את הרוח מכוין בו את הדיבור כי הדיבור יוציא האדם ע"י אלו הג' הכחות והיסודות והם כח א' אש כי הדיבור יוציא ע"י הבל פיו שיצא בחמימות שהוא תולדה מאש והכח הב' הוא מים כי הדיבור בא מלחלוחית שבפיו כמ"ש (החובת הלבבות בשער הענוה פ"ח) הלשון קולמס הלב וכמ"ש לשוני עט סופר מהיר. כי הנה כמו הקולמס והעט אינה יכולה לכתוב אלא ע"י מים הוא הדיו כן הלשון נדבק בחך ע"י צמאון ואינו יכול לדבר אלא ע"י מים וגם הדיבור בא ע"י כח שלישי הוא הרוח הבא מכח הנשמה כמ"ש ויהי האדם לנפש חיה. ותרגומו והות באדם לרוח ממללא כי בעת שמדבר ומנענע בשפתיו יצא הרוח. וע"י ג' אלו אש רוח מים יצא הדיבור. ועוד כח ד' יש כח העפר בחינת ענוה כמ"ש למעלה ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ועם הד' כחות האלה ארמ"ע צריך האדם להשתמש אל התורה כי ע"י אש רוח מים יוציא את הדיבור וילמוד תורה לש"ש וע"י כח העפר ישתמש למדת ענוה שלא להתגאות ח"ו בתורה וכמ"ש הכל למעלה באריכות אז יזכה להבין את התורה אל נכון והתורה משתמרת בקרבו. ועי"ז יתקיים העולם שעומד על ארבעה יסודות שהם אש רוח מים עפר כשישתמש בהם אל התורה כמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמתי (ובזוה"ק פ' ויקרא) אורייתא אקרי ברית. כי הרי ע"י כח התורה בלבד מתקיים העולם לכן צריך ללמוד את התורה ולכבדה מאד ואז בזכות התורה נזכה לצאת מהגלות המר הזה במהרה דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם (הושע ח') (ובזוה"ק פ' ואתחנן) בזכותא דאורייתא יפקון ישראל מן גלותא:

מאמר ח

מצות החזקת תלמידי חכמים ולומדי התורה

איתא (במס' מכות כ"ב:) אמר רבא הני בבלאי טפשאי נינהו דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא וצ"ל לפרש

כונתו בזה כי הלא נחזי אנן מה עושים ישראל עם קודש בונים בתי כנסיות לתפלה ובתי מדרשות ללמוד תורה והתורה אצלם בכבוד גדול אבל האם יכולים הם להורות דין באיסור והיתר או בהיתר עגונה או בדיני ס"ם בו"ח או בדיקת הריאה כל אלו אינם יכולים בעצמם להוציא מן התורה רק צריכים להרבנים לשאול מהם איך לקיימם וצריכים ללמוד קל והומר בעצמם אם הם נותנים כבוד להתורה שאינם יכולים להוציא דין ממנה והיא אצלם כספר החתום מכש"כ שצריכים לתת כבוד להרבנים שהם להם לעינים ומבארים להם את התורה ויראו להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון (שמות י"ח) וצריכים להחזיקם בכבוד גדול ולתת להם מה שהם צריכים לפרנסתם כמ"ש ואת יראי ה' יכבד וידוע מה שאמרו חז"ל (מכות כ"ד) ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי. וכן מצינו באלישע הנביא שקרא לאליהו הנביא אבי אבי וכן יורם המלך קרא גם כן לאלישע אבי וידוע מה שאמרו חז"ל (בפרק אלו מציאות ל"ג) אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו תורה מביאו לחיי העוה"ב ועכ"פ לא יפחות לרבו מכיבוד אב ותניא (בפ"א דקידושין ל"א) איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא וכ"כ צריכים הבע"ב ג"כ להחזיק את הרבנים כדי שיוכלו ללמוד את התורה בהרחבה ולא בצער ובדוחק מחמת פרנסה כמו שפירשתי (באבות פ"ד מ"ז) ולא קרדום לחפור בה. והעולם עושים מזה פשט שאסור ליהנות מתוה"ק וא"כ הרבנים שנוטלים שכר טרחם כדי חייהם משמע מזה שאינם עושים כד"ת וכבר דברו בזה ראשונים ואחרונים. ולפע"ד אומר שזה הפשט אומרים הבע"ב בעבור כבוד עצמם כדי לפטור את עצמם בטענה זו מהחזיק את הלומדי תורה ואפשר שלמדו זאת (מחגיגה ז' ע"א) מה אני בחנם אף אתם בחנם אבל לפי דעתי האמת א"כ ואני מפרש זאת המשנה כמו המהרש"א שלומד את הפשט מפסוק יהללך זר ולא פיך (משלי כ"ז) ע"פ מחז"ל (נדרים ס"ב) אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה ולמדו מזה הפסוק יהללך זר אם יש מכיר אותך ואם לאו

שאין מכירים אותך ודורשין את המלה ולא כמו ואם לא אז פיך מותר אתה להראות בפיך מי אתה כדי שתוכל ללמוד את התורה ולהחזיקה באין מפריע והם יספיקו לך כ"צ.

ובזה נראה לי לפרש את המאמר הנפלא (פתיחתא איכה רבתי) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אני אומר בזה כונה אחרת כי הנה כשמחזיקים את הת"ח והם עוסקים בתורה נראה לאנשי העולם שהם לומדים שלא לשמה אלא כדי שיחזיקום ויתנו להם כל צרכם. וזהו הפי' לעולם ר"ל הבע"ב שהם אנשי העולם אעפ"י שלהם נראה שהוא לומד שלא לשמה ולפיכך לא ירצו להחזיקו מחמת טענה זו אמרו חז"ל שזאת טענת שוא והוא מעצת היצה"ר שמכשילם בזה כי הוא השונא היותר גדול בעולם ואני אומר שהוא היה הראשון מהמלאכים שקטרגו ולא רצו בבריאת האדם ואמרו מה אנוש כי תזכרנו. לפיכך העלים הקב"ה ממנו מ"ת כלשון חז"ל (שבת פ"ט) בשאלת השטן להקב"ה התורה היכן היא כדי שלא יקטרג גם על מ"ת ורוצה שלא יהיה האדם בעולם כלל ומה גם ישראל שהם מקיימים את העולם ובפרט הת"ח ולומדי התורה עצמם כי הוא רוצה שלא יהא עולם קיים ח"ו ונגד טענה זו שבא מיצה"ר אמרו חז"ל אעפ"י שנראה להבע"ב שלומדי תורה שלא לשמה מכל מקום יחזיקו אותו בכבוד כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב כתיב (שמואל א' ט"ז) שמתוך שלא לשמה אשר נדמה להם בא לשמה שלו באמת והמאור שבה מחזירו למוטב רק הבע"ב יחזיקו אותו בסבר פנים יפות לש"ש ואז בזכות החזקת התורה יצליחו בעסקיהם כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר (וברעיא מהימנא פ' תרומה) אורייתא אילנא דחיי איהו למיהב חיין לכלא והוא יצליח בלימודו ג"כ. וזהו לפע"ד הפירוש ולא קרדום לחפר בה כפי' המהרש"א על ולא פיך ומחלק את המלה ולא לב' חלקים ולא כמו ואם לא ב"כ הכא נפרש ג"כ בזה האופן ולא קרדום וכו' כמו ואם לא פי' אם לא יחזיקו אותו כדי שיוכל ללמוד בלי דאגה אז אם אין קמח אין תורה ויצטרך ליקח קרדום לחפר בה את האדמה ולעשות מלאכה כדי להתפרנס מזה והתורה אימתי נעשית ומה תהא עליה

ואם באופן כזה שהרבנים יצטרכו לדאוג בעבור פרנסתם הרי אז יצטרכו לבטל מלימודם ולא יהיה מחם צלול ושמעתא בעא צילותא (מגילה כ"ח) ולא יהיו רבנים להורות הלכה למעשה ותשתכחה תורה ח"ו מישראל לפיכך לעולם זאת על ישראל להחזיק את הלומדי תורה והרבנים ועי"ז שמתרפים להחזיק את הרבנים ות"ח אומר ביאור נכון במאמר חז"ל (ב"ב ע"ה) זקנים שבדור אמרו פני משה כפני חמה ופני יהושע כלבנה הכונה בזה ראיתי (בס' הכתב והקבלה) כי זהו צרעת ממארת בישראל להגביה בכבוד וביראת הרוממות את הרבנים שכבר הלכו לעולמם כדי להשפיל את הרבנים של עכשיו כדי שלא יחזיקום בעבור טענה זו וזהו כונת חז"ל הזקנים אמרו דוקא פני משה כפני חמה וזה אמרו כשלא היה עוד משה בעולם אבל בחייו אוי לו מהם כי רצו להרגו כמו שהרגו לחור בנה של מרים (כסנהדרין ז') כמו שאמר עוד מעט וסקלוני ומה משה שעשה להם כל הכבוד הגדול הזה שהוציאם ממצרים בנסים גדולים ונתן להם התוה"ק ומסר נפשו בעבורם ואחר כל הטובות רצו להרגו מכש"כ הרבנים שלא מסרו נפשם על ישראל ולא הראו נסים מכש"כ שאינם אוהבים אותם וע"ז אמרו הזקנים אבל פני יהושע הרב של עכשיו עומד במדרגה שפלה ממשה וזה לא אמרו לכבוד משה כ"א רצו ליתן כבוד למרע"ה היו צריכים ליתן לו כבוד בחייו ולא לאחר מותו אלא כדי להשפיל את יהושע הרב של עכשיו וע"ז אמרו וקוננו חז"ל אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה. וזה בא מפני שאין הבע"ב יודעים את התורה או שלומדים אותה שלא לשמה כ"א היו לומדים את התורה לשמה הלא היו אוהבים את הרבנים והיו מתאחדים עמהם כמו שפירשתי את הפסוק הכתוב בספר (משלי כ"ז) ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו והעולם לומדים את הפשט מהפסוק שמדבר בשני ת"ח המחדדים זא"ז בהלכה (כתענית ז' ע"א) ע"י שלומדים ביחד מתחדד השכל שלהם וקשה לי למה אמר מלות יתרות פני רעהו הוה ליה למימר עם רעהו או ברעהו. ונ"ל הפשט בזה עפ"י חקירה בטבע כי הנה אנו רואים בחוש שהברזל כשיפגע עם השמיר או העשת שקורין (שטאל) ונוגע בו אז המה מתאחדים וע"ז כמו שהיו ברזל אחד והטעם בזה אין אנו

יכולים לומר שהוא משום כח החיצוני כי הלא תקשה לנו למה אינם מתאחדים כמ"כ שאר מתכות זהב כסף וכדומה וע"ז אלא אנו מוכרחים לומר שהוא משום כח הפנימי כי יש בהם כח השואב הנקרא (מאגניטיזמוס) בפנימיותם ולכן כשפוגעים זב"ז שני כחות מכוונות והנקודות הפנימיים פוגעים ונוגעים זב"ז ביחד אז המה מקושרים בקשר אמיץ וחזק ולא יפרדו זמ"ז כ"כ לכאורה קשה על המקרא למה אמר מלה יתרה פני רעהו הול"ל ואיש יחד את רעהו או ברעהו אלא נ"ל כי החכם מכל אדם שהמע"ה כוונה גדולה כיון בזה כי אנו רואים בחוש כשפוגעים שני אנשים שהם מכירים זא"ז אז יתחבר עמו מפני שהוא מכירו אבל אם הוא אינו מכירו אינו מתחבר עמו רק כשידברו וע"ז בחכמה או בתורה אז אעפ"י שאינו מכירו נעשה מזה מכירו ומתחבר עמו כי ב' נקודות הלב שלהם מתאחדים זע"ז. וזהו מרמז שהע"ה בפ' זה ברזל בברזל יחד ונדייק ונשאל למה שם הקב"ה זאת בטבע ומ"מ אנו רואים בחוש שנתהוה כך מוכרחים אנו לומר שזה לא מפני כח החיצוני כי למה לא מצינו זאת בשאר מתכות שיתחברו ב' מיני מתכות ביחד אלא צ"ל שהוא משום כח הפנימי מפני כח השואב (המאגניטיזמוס) שנמצא בפנימיותם זהו מאחדם ביחד כ"כ הכא אמר החמכ"א ואיש יחד פני רעהו רצה לומר מתי יתחבר עמו רק עם הפנימיות ולא בכח החיצוני ומתי כששני נקודות הלב שלהם מכירים זא"ז ופוגעים זב"ז אז מתחברים ביחד באהבה רבה ואהבת עולם והשתא אתיא שפיר הפ' (וכזוה"ק פ' ויצא) אורייתא כלא מלייא אבנין טבין ומרגלין יקירן מכל טבין דעלמא ואם למדו ישראל תורה וכשלא יבינו אז ישאלו את מוריהם וגדולי הרבנים הלא אז היו מבינים את התורה על בוריה ועבור זה היו מתאחדים עם הרבנים באמת והיו אוהבים את הרבנים ולומדי התורה בלב ונפש.

והנה פירשתי את הפסוק שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך דלכאורה קשה לי א' למה אמר מרע"ה שזבולן ישמח ומ"מ לא אמר כן אצל יששכר ב' קשה למה הקדים בקרא זבולן ליששכר ג' נדייק למה אמר הלשון לזבולן בצאתך וליששכר אמר

מלת באוהליך וכדי לפרש את הענין היטב אבאר בזה האופן כי הנה ידוע מה שאמרו חז"ל (בויקרא רבה פכ"ה א') שיששכר וזבולן עשו שותפות ביניהם וחלקו ביניהם את העוה"ז ואת העוה"ב ואמרתי הכונה בזה כי הנה אם נשקיף היטב על הענין בעיני השכל אז נראה שיש אצל כל אחד מהם מעלה מיוחדת וחסרון ונבאר תחלה את המעלה והחסרון מזבולן הבע"ב בעבור שגם במקרא הוא כתוב קודם אחיו כמו שמפרש המדרש את הטעם בזה בהאי דלעיל על ידי שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא ובא (ר"ל מן הדרך) ונותן לתוך פיו של יששכר (בכדי שיוכל התלמיד חכם יששכר לעסוק בתורה בלי דאגת פרנסה נותן לו שכר בעמלו. לפיכך נקרא הפסוק על שמו שנאמר שמח זבולן וכו' ויששכר וכו' ואחר כך נדבר מהת"ח יששכר. כי הנה המעלה אשר היא נמצאת אצל זבולן היא זאת אשר חננו השי"ת במתנה יקרה מאד אשר יוכל לפרנס את עצמו מאיזה מלאכה או משא ומתן ואינו נצרך לרחמי הבריות עליו ולעזרתם שיעזרוהו בפרנסה ח"ו רק כמו שאמרו חז"ל (בשבת צ"ד) החי נושא את עצמו לענין שבת וכן הוא בעניינינו נאמר ג"כ בסגנון זה כי הנה בשם חי מכונה כן העשיר כמו שפי' רש"י (מסנהדרין ק"י) על הפסוק וכל היקום זה הממון שמקים את האדם על רגליו וכן העשיר ג"כ נושא את עצמו ומתפרנס מאליו ואינו צריך להעזר מאחרים והנה עד הנה פירשנו המעלה אשר נמצא בהבע"ב זבולן ועתה נבאר את החסרון שלו באופן זה כי הנה אם יבא הת"ח יששכר לפעמים אצל הבעה"ב זבולן שיתמכהו ויעזרהו בימין צדקו וגם יראהו ראיות חזקות כראי מוצק מהכתובים וממאמרי חז"ל המדברים במעלת הצדקה הגדולה שהיא שקולה כנגד כל התורה וזהו רק בעניים פשוטים שמצוה ליתן להם צדקה לכל עני לפי מה שהוא איש אבל מצות החזקת ת"ח ולומדי תורה גדולה הרבה יותר מזה כי אז הוא נחשב כאלו לומד בעצמו תורה אבל אם לא יתן זבולן כלום ליששכר ולא יחזיקו הלא עבור זה לא יוכל יששכר ללמוד ולעסוק בתורה כי אם אין קמח אין תורה ולפיכך יהיה בזבולן חטא בעבור שעזבו לאנחות ולא הספק לו צרכיו ואסור לעזבו כך בלי הספקה כי הנה על האדם עובר עליו בחייו עתים שונים ואם אפילו יש זמן

אצל זבולן לפעמים שלא מצוי אצלו פרנסה אף על פי כן מחוייב להחזיק את התלמיד חכם יששכר בבל מאמצי כחותיו כמאמר חז"ל ממשכנין על הצדקה ולא יעזבנו כך בלי עזר והספקה ח"ו וילמוד הבעה"ב זבולן קל וחומר לעצמו אם קשה לו כל כך להמציא טרף לביתו כקריעת סוף אף שיש לו איזה מלאכה או שהוא עוסק במשא ומתן ומכל מקום חסר לו פרנסה ואין לו על ההכרחיות כפי הצורך ומכל שכן שקשה מאד להתלמיד חכם אשר אינו עוסק בשום מסחר וקנין ואין לו שום אומנות בידו רק תורתו אומנתו והוא עוסק בה בהתמדה יומם ולילה ואין לו שום ידיעה מהעולם ותחבולותיו וב"ב גועים ברעב ח"ו קו"ח בן בנו של קו"ח שצריך לחשוב את התלמיד חכם כאביו ממש ויחזיקו בכל יכלתו והנה אם השי"ת נותן עשירות לאדם אז החזקת ת"ח נחשב אצלו לדבר קטן אשר בקל יכול להגיע אליה אבל אם הבעה"ב זבולן אביון רח"ל וקשה לו מאד להחזיק ת"ח אז חושב זבולן דבר זה לו לחסרון אבל ידע זבולן מה שאמרו חז"ל (בגיטין ז' ע"א) הרואה שפרנסתו מצומצמת ירבה בצדקה ר"ל שהמצוה הזאת היא סגולה נפלאה להיטיב לו מצבו והשי"ת יזמין לו מזוני רויחי בלי צער ח"ו וכן לאחיו הת"ח יששכר יש גם כן מעלה אחת וחסרון. המעלה אשר אצל הת"ח אשר אין למעלה הימנה. אם הוא איש תם יושב אוהלים באהלה של תורה ולא פסק פומיה מגירסא ועוסק בתורה יומם ולילה בהתמדה גדולה באמת לשם שמים ואין לו מזה שום בלבול הדעת והפסד ממון ח"ו אבל גם חסרון גדול יש בדבר כי הלא התלמיד חכם יששכר אינו עושה שום עסק או איזה מלאכה אשר יוכל להתפרנס מזה ואינו מתערב בעניני העולם כלל כי הלא אמרו חז"ל (במגילה כ"ח ע"ב) שמעתא בעא צילותא. ולכך נקרא שם העוסק בפרקמטיא בכנוי סוחר רצ"ל כי הנה על מלת סביב מפרש התרגום סחור כי המנהל איזה עסק צריך למעות לקנות סחורה לישא וליתן בהם ומה עושה כשאין לו מעות אז לוה מכאן ופורע במקום אחר בעבור הסחורה וראשו סובב עליו כגלגל כשצריך למעות לסחור בהם ואין לו לכך נקרא בשם סוחר והנה הת"ח צריך הרחבה וישוב הדעת ומחשבה טהורה לעסק התורה והחסרון הוא בזה כי הלא כתיב אצל שמיטה ואם תאמר

מה נאכל וכו' הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו והשאלה של וא"ת אשר כתיב אצל פרנסה היא כמו קושיית התוס' בש"ס והיא שאלה גדולה וחמורה מאד כי הלא כל שאלה שיארע לזבולן בבו"ח או"ה או ס"ס תערובות ובכל ענינים הקשים בא זבולן לישאל אצל הת"ח יששכר והת"ח משיבו על כל דבר ודבר כהלכה אולם השאלה של ואם תאמר מוכרח הפעם לישאל הת"ח יששכר אצל זבולן הבעה"ב אשר אינו לומד ואפשר שגם אינו יודע מתוה"ק מאומה ויששכר בא אצל זבולן שיתרץ לו הקושיא מדאגת פרנסה ויעזרהו כפי יכלתו וזהו באמת חסרון גדול אצל יששכר הת"ח שבעבור פרנסה יצטרך לאחיו זבולן ואינו יכול לעזור לעצמו כמו שאמרו (נדה ל"א ע"א) אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין והת"ח מרגיש צער גדול בחסרונו ובגורל הפרנסה שלו המר וגם זבולן הבעה"ב מקונן ומתאונן על החסרון של עצמו ונשאל לעצמנו למי משניהם קשה ביותר להת"ח או לבעה"ב הוי אומר כי להת"ח קשה ביותר כי הלא אמרו חז"ל (נדרים ס"ד) עני חשוב כמת והקשיתי על זה במליצה למה אין אומרים קדיש על העני החשוב כמת (כיו"ד סי' שמ"ד) ואתרץ כי במקום שאומרים קדיש על המת דהיינו בובא לציון במקום הזה אומרים ג"כ קדיש בעבור העני החשוב כמת כי הלא אומרים ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש ר"ל מי שנצרך להיות מקבל צדקה ואין לו דרך אחרת להנצל מזה אז צריכים לומר עליו ג"כ קדיש כי העני הזה המתפרנס מהצדקה גרוע יותר מהמת כי הלא המת אינו צריך כלום ואינו רוצה לאכול אבל העני החשוב כמת זהו רק בדמיון אבל באמת הוא חי ומרגיש בצער חייו המרים מאד ורוצה לאכול ומרגיש בחסרון פרנסה ויש לו דאגת אשה ובנים וטפלי תלוי ביה ובכל פעם כשצריך לקבל צדקה מת בקרבו לבו וכל אבריו והוא שפל בעיני עצמו מאד ואינו נחשב בפני עצמו לכלום כי כל המצטרך על שלחן חבירו עולם חשוך בעדו (ביצה ל"ב). והנה זהו בודאי חסרון גדול ליששכר הת"ח אשר הוא עוסק בתורה יומם ולילה וכשאין לו במה להחיות את נפשו ונפש ב"ב אז הוא בא אצל אחיו זבולן לבקש מלפניו שירחם על נפשות ביתו האומללים והגועים ברעב ממש ח"ו ויכול להיות שזבולן יעקם את חוטמו כשיראה את הת"ח בא לבקש

ממנו תמיכת כסף ויהיה בעצבות על זה ולא ירצה ליתן לו מאומה לכך בא מרע"ה ואמר בתוה"ק שמח זבולן בצאתך רצ"ל אתה הבע"ב המכונה בשם זבולן הנך צריך לשמוח מאד בצאתך ר"ל במה שאתה צריך להוציא מכיסך הוצאות יתרות לבד מהוצאות בני ביתך כדי להחזיק ביד הת"ח המכונה יששכר בעבור שהוא עוסק בתורה תמיד ולא תוכל לפטור את עצמך במה שאתה צריך לפרנס את ב"ב והדבר כבד ממך מאד אבל נגד זה צריך אתה לשמוח מאד ולא להיות עצוב ח"ו אם תחשב את הדבר הזה כי הלא כתיב ויששכר באהליך ר"ל אתה זבולן הבע"ב אינך צריך להיות עצוב במה שאתה צריך להחזיק ולתמוך ביד אחיך הת"ח יששכר ולפרנס את ב"ב כי הלא יששכר בא באהליך שתעזרהו ואתה הנך צריך לתת שבח והודיה להשי"ת אשר עורך להיות נחשב בע"ב ולתמוך ביד הת"ח יששכר ולא ח"ו להיפוך שאתה תצטרך לבא אצל יששכר שהוא יתמוך אותך ח"ו לכך הנך צריך להושיע ולתמוך ביד אחיך יששכר בשמחה רבה ובספר פנים יפות כמאמר חז"ל (ברכות י') כל המהנה ת"ח מנכסיו נחשב כאלו מקריב תמידין ובזכות שתחזיק ביד ת"ח ביד נדיבה וברצון הלב יעורך השי"ת שלא תהיה נצרך לבריות ח"ו כל ימי חייך כדאמרו (סוכה מ"ט) אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה ותזכה להיות במעלה גבוה מאד בעולם העליון כדאמרו (במ"ר פ' קדושים) עתיד הקב"ה לעשות צל וחופות לבעלי מצות אצל בעלי תורה. ר"ל שהתומכים ביד ת"ח בלב שלם יזכו לישב אצלם בג"ע כדכתיב בצל החכמה בצל הכסף כי אם לא יחזיק זבולן ליששכר בפרנסה לא יוכל יששכר לעסוק בתורה ואז מוכרח יששכר בעצמו לבקש פרנסתו אם כן תורה מה תהא עליה וזבולן צריך גם כן ליששכר כי הלא כשיארע לו שאלה על בשר והלב או"ה או חמץ בפסח אז יבא זבולן וישא שאלתו אצל יששכר לשאלו כד"ת מה לעשות בזה ואם לא יצטרך יששכר לדאוג בעד פרנסתו וזבולן יספיק לו כל צרכו אז יוכל יששכר לעסוק בתורה בדעה צלולה. נמצא היוצא מזה שתורתו של יששכר בא בעבור שזבולן יתן לו כדי פרנסתו הנה מצד זה גדול זבולן המחזיק ביד הת"ח יותר מיששכר אשר יושב ולומד את התוה"ק אבל זבולן הבע"ב

צריך להבין שמצד אחר גדול יששכר במעלה יותר ממנו כי הלא על ידי שיששכר עוסק בתורה ידע זבולן את המעשה אשר יעשה אצל בו"ח ושאר איסורים והוא מה שאמרנו שמצד אחר גדול זבולן יותר כי על ידי החזקתו ליששכר בפרנסה מזה יכול הת"ח ללמוד תורה בהרחבה ובישוב הדעת ועל ידי שזבולן גורם שיששכר יעסוק בתורה בפרט זה גדול זבולן במעלה גבוה יותר מיששכר הת"ח.

והנה בעבור שאנו עוסקים כעת בענין החזקת ת"ח ולומדי התורה נבאר עוד פסוק אחד (בקהלת י"א) המדבר בענין זה דכתיב שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו ולכאורה קשה לי כי הלא אם חכם אחד אומר דבר חכמה הלא צריך להיות החכמה נכרת ומורגשת מתוך דבריו. וכאן אנו רואים בהשקפה ראשונה דברים בלי טעם. והנה רש"י פירש על זה שכונתו הוא כך עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לבך עליו שאל תראנו עוד כאדם שמשליך את מזונותיו על פני המים כי ברב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו לישב בלשכת הגזית כי העושה טובה לאדם שאינו מכירו כלל מזה נעשה לו ידיד נאמן וישיב לו הטובה ביתר שאת ויתר עז ממה שעשה לו זה. והנה רש"י לקח פירושו מהמדרש ונ"ל לבאר באופן זה כי הלא ידוע מכמה מקומות בש"ס שאין מים אלא תורה (כב"ק פ"ב, סוכה נ"ב ותענית ו') ועוד. וזהו כונת קהלת שלח לחמך על פני המים ר"ל אתה הבע"ב הוי מחזיק ביד ת"ח ולומדי התורה הנמשלה למים כדכתיב הוי כל צמא לכו למים (בישעיה נ"ה) שזה נחשב לפי דעתך כמו שהיית משליך לחמך במים והטובה שעשית לו אתה חושב שלא תשוב לך עוד לעולם ומה תועלת יש לך מזה והנך חושב שלא תגיע לך מטובתך מאומה ונאבדה טובתך אשר עשית לו ואתה הנך מצייר במחשבתך כי אם אתה עושה איזה טובה לאדם אחר ליתן לו מעות בהקפה ולהלות לו על זמן ידוע כדי שישא ויתן בהם אם בא לבקש ממך

דבר זה ואתה חושב שמזה יגיע לך טובה גדולה יותר ממה שאתה עושה עם הת"ח העני אשר אין לו כלום ולא יוכל להשיב לך טובתך ועוד אתה חושב שבאם לא תרצה לעשות טובה לחברך ולא תלונו אז יוכל לבא לך מזה היזק ולהבא ואתה הנך מוכרח לעשות לו טובה כדי שיהיה לו מעות לסחור כי לא תדע מה ילד יום (כמשלי כ"ז) ומאמר החכם מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל ואפשר שגם עליך יעבור הכוס ממלחמת החיים ויוכל להיות שברבות הימים תצטרך ממנו איזה טובה ותצטרך למעות וגם אתה תוכרח לבא אליו לבקש ממנו איזה טובה כמו שהוא מבקש ממך לכך אם הוא בא אצלך לא תוכל לעזבו כך בלי משען כסף. אבל מהתלמיד חכם הלומד רק תורה ואינו עוסק במסחר אתה חושב בדעתך שלא יגיע לך ממנו שום טובה ודומה זאת בעיניך כמו שהיית משליך לחמך במים אשר לא תוכל לקוות שתשוב אליך עוד לפיכך אמר קהלת אני אייעץ לך עצה טובה אשר תצליח בזה מאד וזהו שלח לחמך על פני המים ר"ל הוי מחזיק את הת"ח ולומדי התורה הנמשלה למים ותשתדל לעשות טובה לת"ח לעזור אותו בכל אשר תוכל ותן ידך לתמכו בימין צדקך כי הלא חשוב בדעתך איך כמה פעמים אתה מניח את כספך במסחר והנך עוזב את מעותיך על ספק ריוח וכמה פעמים יורד ממונך לטמיון ואינך מרויח מהם אלא צער ועגמת נפש ומפני מה אתה עושה כן והתירוץ לזה כי אם לא תזרע לא יהיה לך מה לקצור כמ"ש (קהלת י"א) שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצור. ואם תמיד תפחד שמא תפסיד את מעותיך במסחר וקנין הלא אז תרפנה ידיך ותתרשל במשא ומתן ולא תרויח ח"ו לעולם והלא חז"ל אמרו (תוספתא ברכות פ"ו) אין הברכה שורה אלא במעשי ידיו של אדם כדכתיב (בדברים ט"ו) וברכך בכל אשר תעשה ואתה הנך צריך לעשות איזה מלאכה או מסחר כדי שתוכל לחול עי זה הברכה כדמצינו (מלכים ב' ד') שאלישע הנביא שאל לאשת עבדיה מה יש לך בבית ותען ותאמר לו אין לשפחתך כל כ"א אסוך שמן ומזה נתברכה וזהו הכלי אשר תחזיק את הברכה אבל אם תשב בחיבוק ידים ובעצלתים אמר על זה החכם מבל או (בקהלת ד') והכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו ובמשלי [illegible]

טמן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנו (ובקהלת ו׳) כתיב כי כל עמל האדם לפיהו כמו בן הבא יוכל לצמוח לך טובה גדולה אם תחזיק ביד הת״ח יותר הרבה מאשר תקוה להשיג מהסוחר וזהו כונת (קהלת י״א) שלח לחמך על פני המים כמו שאתה חושב לפי דעתך שהיא טובה אבודה ולא תחזור הטובה אצלך ולא תקבל משכורתה כן אתה חושב אם תצטרך לתמוך ביד תלמיד חכם לכך אני אתן לך עצה טובה שתחזיק את הלומדי תורה שנמשלה למים וא״ת מה תרויח מזה אני אומר לך שמזה תרויח יותר מעסקיך כי הנה ראשית ברוב הימים הכונה מזה כי הנה חז״ל אמרו (בב״ב י״א ע״א) מעשה בבנימין הצדיק שהיה גבאי צדקה והיתה שנת בצורת ובאה אשה אלמנה אחת עם ז׳ בניה לו שיפרנסם אמר לה בשבועה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום ענתה לו אם אינך מפרנסני הריני אשה וז׳ בניה מתים ומוטלים ברעב אמרו שם עמד ופרנסה משלו וכשחלה ונטה למות בקשו עליו מלאכי השרת רחמים לפני המקום אמרו ומה כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא (כסנהדרין ל״ז ע״ב) מכל שכן בנימין הצדיק שפרנס אשה ושבעה בנים ימות בשנים מועטים והוסיפו לו כ״ב שנים. והמהרש״א אמר טעם למה הוסיפו לו כ״ב שנים הוא כנגד כ״ב שנים והימים אחדים של יעקב שאיחר אצל לבן כמו שאמרה לו רבקה והיו ג״כ כ״ב שנים. אבל אינני מבין את הטעם הזה ונלפע״ד כי הנה שם (ב״ב ט׳ ע״א) אמרו חז״ל שקולה צדקה כנגד כל התורה והנה התורה היא מקורה יוצא מכ״ב אותיות א״ב כמובא באותיות דר״ע (ובעה״ט עקב ז׳ פסוק י״א) ועי״ב בנימין הצדיק כשפרנס את האשה וז׳ בניה קיים בזאת הצדקה עולם מלא וגם כל התורה מכ״ב אותיות לכך הוסיפו לו כ״ב שנים כי הלא כתיב (משלי כ״א) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד וכ״כ הוא מצא חיים שהוסיפו לו הכ״ב שנים. וזהו כונת קהלת כשתחזיק את לומדי התורה שנמשלה למים אז תרויח מזה יותר מעסקיך האחת כי ברוב הימים ר״ל שבזכות החזקת התוה״ק אתה תאריך ימים כמו במעשה הצדקה דבנימין הצדיק וצדקה תציל ממות (משלי י״א). והשנית אמר קהלת תמצאנו (כתענית ט׳ א׳) עשר בשביל שתתעשר כונתו ובכל אשר תפנה תצליח ותמצא

את הריוח מזה בזכות המצוה רבה הזאת בכל עסקיך ויקויים בך (איוב ח׳) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד. נמצא היוצא מזה שמהחזקת התורה תרויח יותר ויותר הרבה מהריוח אשר תשיג מהסוחר בעבור הכרת טובתך שעשית עמו כי צדקה וגמ״ח אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה״ז והקרן קיימת לו לעוה״ב (פאה פ״א) כי הלא הנך מקיים בזה את מאמר רבי (פ״א פ״ב) איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם כי החזקת התורה וצדקה הוא בין אדם למקום ובין אדם לחבירו והקב״ה אינו מקפח שכר כל בריה ואפילו שכר שיחה נאה אמרו חז״ל (ב״ק ל״ח ע״ב) והביאו ראיה מעמון ומואב שהבכירה קראה לו בשם מגונה מואב שהוא ממזר לכך אנגריא שריה בהו אבל לא מלחמה מפני רות שעתידה לצאת מהם אבל בבני עמון כתיב אל תצורם ואל תתגר בם דאפילו אנגריא נמי לא שריה בהו. והנה הצעירה היתה אינה מצווה ועושה מ״מ הקב״ה שילם לה שכרה בעוה״ז מדה כנגד מדה שעבור השם הנאה שחסתה על כבוד אביה לכך אסור להתגרות בבניה מכל שכן איש הישראלי המצווה ועושה אשר גדול יותר מאינו מצווה ועושה (כע״ז ג׳) קו״ח בנו של קו״ח שלא יקפח הקב״ה שכרו הן בעוה״ז הן בעוה״ב. (וביומא פ״ו) אמרו במה שקלקל בו יתקן. והנה איתא בפתיחתא דאיכה רבתי מפני מה חרבה ירושלים מפני שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים ר״ל ת״ח ובעלי תורה כדכתיב על מה אבדה הארץ וכו׳ ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי. והנה אם אנו רוצים להתקרב אל הגאולה העתידה אז אנו צריכים להחזיק ביד ת״ח העוסקים בתורה לשמה ואז נגאל בגאולה שלמה בזכות החזקת תלמידי חכמים ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים ובנין ביהמ״ק ב״ב אמן.

מאמר ט

תחבולות נגד היצר הרע

הנה כתיב (במדבר י"ט) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי והנה נראה לי על דרך המוסר לרמז בפסוק זה מאמר חז"ל (בברכות ה' ע"א) א"ר לוי בר חמא א"ר שמעון בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה. ועוד איתא (בסוכה נ"ב ע"א) דרש ר' עוירא וכו' שבעה שמות יש לו ליצר הרע רע, ערל, טמא, שונא, מכשול, אבן, צפוני (ושם ע"ב) אמר ר"ש בן לקיש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן יצר הרע מסיתו לאדם בעוה"ז ומעיד עליו לעוה"ב. וכדי לבאר כונתם אומר כי הלא ידוע מספרי המקובלים שהיצר הרע הוא מבחינת נחש הקדמוני מבחי' והנחש היה ערום פי' הוא חכם להרע להסית את האדם מדרכי החיים לארחות עקלקלות והיצה"ר בא לטמא את האדם בז' תחבולות ומיני ערמה הלוטים ומרומזים באלו השבעה שמות ולעניננו נביא אחת מהן הוא השם טמא הנאות ליצה"ר בעבור שמחטיא את האדם ומטמא את נשמתו כדי שלא תוכל לעלות למעלה למקורה הראשון אשר היתה חצובה מתחת כסא הכבוד ומחמת טומאת החטאים תוכרח להשאר למטה כמו רוח הבהמה מפני שהאדם חי בעוה"ז כבהמה שאינה יודעת את תכליתה וכמו כן האדם הגשמיי הוא נבוך רק בעניני עוה"ז עבור גופו אבל תכליתו האמיתי בעבור הנשמה עוזב לגמרי אשר ירידתה למטה בגופו הגשמיי היתה לצורך עליה להעלותה למעלה לשרשה ולמקומה הראשון ובעבור שהוא שוכח את העיקר לחשוב במחשבה טהורה איך לטהר את הנשמה ועבור זה הנהו מלכלך את גופו בעונות ופשעים עד שאינו יכול ליטהר מטומאת החטאים שלו לגמרי וזהו כונת הפסוק לפי דברי חז"ל הנ"ל כפי דעתי ולקחו לטמא ר"ל אם היצה"ר בא להחטיא את האדם ולטמא את

נשמתו הסגולה הא׳ היא תהבולה זאת מעפר אמרה תוה״ק ר״ל יזכור לו יום המיתה כדאיתא (בשבת נ״ה) אין מיתה בלא חטא דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב ר״ל תמות כשתפרד ממך הנשמה ותקבר ותרד עם גופך אל בורך ולמקורך הראשון הוא יסוד העפר ואז על ידי תחבולה זאת שתזכור את הרגעים האחרונים מחייך הנה תפעול עליך זאת שריפת החטאת ר״ל תאות החטא תבטל ממך ולא תחטא עוד על ידי זכירת יום המיתה כדכתיב תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנותיו ויבטל ממך כח היצה״ר ואחר כך אתהפך במלי כאופן ואומר ואם אפילו זכירת יום המיתה לא תוכל להחליש ממך כח היצה״ר כדאיתא (בקידושין פ׳ ע״ב) א״ר יצחק אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ועם כל זה שריפת החטאת אז מה לעשות הנה נראה בטבע העולם אם תארע שריפה רח״ל הלא מכבין את הדליקה במים וכן הוא גם בזה אם בכל זה בוער בו אש היצה״ר ולא נחלש ממנו על ידי זכירת יום המיתה אז הסגולה לזאת ונתן עליו מים והז״ל אמרו (ב״ק פ״ב) אין מים אלא תורה ר״ל יעסוק בתורה ועל ידי כח התורה יחלש ממנו כח היצה״ר כדאיתא (בסוכה נ״ב ע״א) תנא דבי ר׳ ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ ויכבה אש היצה״ר בקרבו ובזה ינצל ממנו. ומהו כונת הפסוק אל כלי על דרך המוסר נוכל לומר שמח האדם מכונה בשם כלי (כסוכה מ״ו) ר״ל ילמוד תורה הרבה הנמשלה למים ויהיה בקי ורגיל בתורה הרבה אז יחשוב בה תמיד ולא יבא לו מחשבת פסול ח״ו.

עוד רמז נוכל לומר במלת כלי דהנה איתא (בעוקצין פ״ג) אמר ר׳ שמעון בן חלפתא לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר (תהלים כ״ט) ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום דהנה הקשו לי הלא ארץ ישראל נקרא (בדברים כ״ו) ארץ זבת חלב ודבש והלא אין אנו רואין זה בחוש והאיך תאמר תוה״ק דבר מפורש שהחוש מכחיש אותו ועניתים כי ידוע כשבא הרמב״ן ז״ל בפעם הראשונה לירושלים עה״ק תוב״ב ומצא כי פירותיה הנה מתוקים מאד נפל על הארץ ובכה מאד ואמר ארץ

ארץ למי את מוציאה פירותיך וכו' (כתובות קי"ב) כי הנה מי מקבל את היניקה עתה ממנה הלא המה הישמעאלים והערבים וקלל אותה שלא תשפיע כ"כ ואח"כ קם מן הארץ וניחם את עצמו ואמר משל ע"ז כי הנה נראה אם המינקת תחלה תרגיש שהיונק הוא חולה ואינו יכול לינק והחלב שלה תזיק לו אז אם תרגיש שחלבה מרובה ומצער אותה תיקח לה כלב קטן לינק כדי שלא יצער לה החלב עד אשר יהיה היונק בריא כבתחלה ואז יוכל לינק כבראשונה ולא מחמת אהבת הכלב הקטן יותר מבנה לכך תניקהו אלא משום שהחלב מצער אותה ומזיק להתינוק כ"כ הכא כשהיו ישראל שרויים על אדמתם והיו ישרים ומתנהגים עפ"י התורה אז השפיעה הארץ את טובה להם והיתה זבת חלב ודבש והם ישבו לבטח בארצם איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו (מלכים א' ה') ולא היה להם קנאה ושנאה מזע"ז והיה שלום ואחדות ביניהם והיו כלי שלם כי נראה מאין נעשה כלי הלא מלוחות נפרדות מקרבים אותם אחד אל אחד ועליהם נותנים חשוקיים מתוחים בחוקה ושוליים חוקה ושלמה תחתיה ואז כשהכלי שלמה אם ממלאים אותה עם מים לא תזל ולא תדלף ולא תאבד ממנה אף טיפה אחת אבל אם אין הכלי שלמה דהיינו שיש נקב בהשוליים או שהחשוקיים אינם מתוחים עליה בחוזקה אז יזלו ממנה המים מפני שהיא כלי פגומה כ"כ בכאן כשהיו ישראל באחדות אז היו כלי שלמה ומזל ברכה היה בכל משלח ידיהם בפרנסתם ולא היה חסר להם ח"ו פרנסה כמ"ש (דברים י"א) ונתתי גשמיכם בעתו ואספת דגנך ותירושך וכו' וזה על תנאי (ויקרא כ"ו) אם בחוקותי תלכו וכו' ונתתי שלום בארץ. אבל כשהיה פירוד לבבות ביניהם ותחרות וקטטות ומריבות ביניהם אז היה החשוקיים שלהם שהוא השלום רפויים עליהם ולא מתוח עליהם בחוזקה אז הלך וחסור ההשפעה והפרנסה והיה קשה ומתגבר עליהם מיום ליום מפני שהיו הלוחות שהם ישראל אינם קרובים זה לזה והחשוקיים היו רפוים עליהם ולא כלי בית קיבול לקבל את ההשפעה לכך היתה ההשפעה זבה מעט מעט ומתמעט והולך עד שזב החלב והדבש לגמרי ר"ל שנחסרה מהם הפרנסה כי מתחלה היתה ההשפעה יורדת מא"י לחו"ל כמ"ש כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי

משם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם כשישבו ישראל בארצם בשלום וע״י פירוד לבבות נתהפכה המדה שההשפעה תבא מחו״ל לא״י בבחי׳ עליונים למטה ותחתונים למעלה (פסחים נ׳). ובזה פירשתי ונתתי טעם לשבח מפני מה צריכים כלי שלם לנטילת ידים או לברכת המזון או לקידוש. וכן מצוה לברך ולקדש על חלות שלמות ולברך על פת שלם אמרתי סימן על זה שלום וברכה למשמרת שלום ואמרתי הפי׳ שלום וברכה פי׳ כשהכלי שלם אז וברכה אז ראוי לברך עליה וכן על פת שלם הכל מטעם הנ״ל ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות משום לחם משנה (ברכות ל״ט ע״ב). וא״ת על מה זה מרמז „למשמרת שלום" זה רמז לשמירת שלום אם ישראל ישמרו השלום אז תחול עליהם הברכה של ברכת כהנים כי זה הנוסח כתיב אצל ברכת כהנים כי אז הם יהיו כלי שלמה לקבל את הברכה. וזהו מה שאמר ר״ש בן חלפתא בסוף עוקצין לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן ר״ל החשוקים הם עוז ומתוחים עליהם וזהו ה׳ יברך את עמו בשלום אורייתא היא שלום דכתיב וכל נתיבותיה שלום (זוהר פ׳ קרח) ויהיו כלי מחזיק ברכה בלי פגם ח״ו בלא שנאה ופירוד לבבות ח״ו וזהו ג״כ הכונה בשמונה עשרה לפע״ד עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן. יהר״מ שיבנה ביהמ״ק ב״ב ותן חלקנו בתורתך הכונה מזה הנוסח והבקשה כי הנה המהרש״א אמר בבבא קמא מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד ושאל מהו הלשון מהר יקדמונו רחמיך ומהו הנתינת טעם כי דלונו מאד ותירץ עפ״י מאמר חז״ל (שבת קנ״א) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. וזהו הכונה מהר יקדמונו רחמיך לפדות אותנו מהגלות ולא תמתין עד שנרחם כ״א על זולתו כי דלונו מאד ואין לנו במה להושיע א״ע והאיך ובמה נוכל להושיע לאחר זולתנו כ״כ הכא בעבור שנאת חנם חרב בית שני בעו״ה ולא יבנה עד שיהיה אחדות ושלום בישראל ויהיה להם תשובה גמורה על עון זה של שנאת חנם והקב״ה ממתין עד שנעשה שלום ואז יביא את הגאולה על זה נאמר הנה כשברא השי״ת את השמים ואיתא (במדרש רבה פ״ד) למה נקרא שמים הוא נוטריקון אש ומים ובללן וערבן ועשה

שלום ביניהן. והנה כתיב (תהלים קי"ט) לעולם ה' דברך נצב בשמים ופי' כי דברו ית' מה שאמר יהי רקיע נצב בשמים ומקיים אש ומים ביחד (כחגיגה י"ב ע"א) ודבריו של השי"ת הם הנשמה של העולם העליון ובלי דברו היה שם חזר העולם לתוהו ובוהו וקו"ח מה שם בעולם העליון לא היה בלי דברו כלום רק דברו נצב בשמים ומקיים את העולם משני הפכים אש ומים ומכש"כ אצלנו קו"ח בנו של קו"ח שבלא דברו לא נוכל לעשות שלום רק הוא מוכרח להושיע אותנו מתחלה על זה. וזהו עושה שלום במרומיו ובלי השלום שלו לא היה שם עולם כלל וכ"כ הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל כי אנו מצדנו צריכים להתקרב אחד אל אחד ונהיה לאחדים בידו של הקב"ה ונהיה כלי שלמה מחלקים נפרדים והוא מצדו יעשה את שלו מה שמוטל עליו יעשה שלום עלינו ר"ל החשוקיים של שלום הוא יחזיק וימתח עלינו בחזקה ואז יקויים (מלאכי ג') הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות אל בנים להיות יהודים נאמנים להשי"ת ולישראל ותורתו ולב בנים אל אבותם שאבותיהם יחיו כשלום בין אדם לחבירו ואליהו יבא לעשות ולהזק את השלום בעולם וכשיהיה שלום בעולם ולא ישאו עוד גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה אז בזכות השלום נזכה לגאולה שלמה ולבנין בית המקדש. וכתב המהרש"א (בסנהדרין צ"ו) והובא (במגן אברהם סי' קכ"ג) דלכן אנו מבקשים זה בסוף שמו"ע לאחר שפסע ג' פסיעות לכבוד השי"ת כדי שעל ידי זה נזכה לבנות ביהמק"ד הנחרב ע"י ג' פסיעות של נבוכדנצר ימ"ש יה"ר שבמהרה נזכה לזה אמן.

מאמר י

תורה מן השמים וגאולה העתידה

ועתה נפרש את הפסוקים מפ' בחקותי על הגאולה האמיתית ולהראות במופתים חותכים בזה על תורה מן השמים כי נחוי אנן כשהיה הרעיון של ישוב אה"ק וכל ישראל התעוררו לזה כאיש אחד בלב אחד לאמר הננו ועלינו אל המקום הקדוש אשר יבחר

ה׳ לעלות לציון ברנה ועברו ע״ז איזה שנים אחדים ועוסקים בזה ברוב יגיעה ועמל לגאול ולקנות אותה מיד הישמעאלים אבל הישמעאל לא ירצה למכור אותה בפ״א כי הוא ירא אפשר מעין הרע רח״ל ורק מעט מעט הוא מוכר אותה במקומות שונות לישראל ולא במקום אחד כי ירא שמא יעשו מלוכה בפ״ע ויגרשו אותם מן הארץ ומעט נשקע אש הציוניזם מבין ישראל ואף כי לכתחלה לא רצו ג״כ כל ישראל ברעיון הציונים כי אמרו שלא הגיע עדיין הגאולה האמיתית שתגיע לנו ארץ ישראל והכתוב צוה (בישעיה נ״ב) הנם נמכרתם ר״ל בגלות ע״כ ולא בכסף תגאלו ובשתגיע עת הגאולה האמיתית נשיג אותה בלא שנתן מעות קדימה לישמעאל עבורה והכלל שיש דעות שונות בישראל יש שאוחזים ביד הציונים ויש שהם נגד כל הענין והרעיון הנ״ל וגם טעמם ונימוקם עמהם כי הנה כתיב (ויקרא כ״ו) אם בחקותי תלכו דא תורה שבע״ל פה ואת מצותי תשמרו דא תורה שבכתב (זוהר פ׳ בחקותי) ועשיתם אותם אז יתן ה׳ לכם כל הברכות עם ארץ הקדושה ויוליך אתכם קוממיות לארצכם ואם לא תלכו בדרך התורה והמצות אז ר״ל יהיה ההיפוך מזה.

ונבאר את הענין הזה באר היטב כי הנה מפ׳ בחקותי אנו רואין בחוש כבראי מוצק שהתורה היא מן השמים למרות צוררנו שונאינו ומנדינו בני בליעל שאומרים בהיפוך שאינה מן השמים והמה סוברים בדעתם שהם מבינים את התורה היטב לכן הם מחוים דעתם עליה כדי שיפרקו מעליהם עול הדת והאמונה ולעשות כל מה שלבם חפץ בלי מפריע כי הלא אמרו חז״ל (בגיטין י״ג, כתובות י״א) עבדא בהפקירא קא ניחא ליה לכן אין זה מן התימה אשר הם כופרים באמיתתה ואינם רוצים לקיימה כ״א אין תורה מן השמים הרי יכולים לילך לבטח דרכם בשרירות לבם והושבים ששלום יהיה להם מבלי עונש מן השמים ע״ז אבל האמת הראה בחוש גלוי לכל ההיפוך מזאת הסברה הנבערה לכן העיד בהם מרע״ה את השמים ואת הארץ כמ״ש ואעידה בם את השמים ואת הארץ אם ילכו עפ״י דרך התורה תכנע כל הטבע תחתיהם ויצליח להם בעולם בכל עסקיהם השמים יתן טלו וגשמו

והארץ תתן יבולה ולא יצטרכו ישראל זל"ז ולא לעם אחר ואם נשקיף בעין הודרת על הסדרה בחקותי וכל תיבה ותיבה ממנה נשקל במשקל השכל והאמת אז נראה בעליל שהתוה"ק היא מן השמים כי התנאי והברית הראשון הזה היה בשנת ב' אלפים תמ"ח לבריאת העולם והתנה עמהם בפ' בחקותי כך הקיצור מכל הפ' הנ"ל כי יש בתורה חוקים ומצות וחוקים הם דברים שאין השכל סובלתן כמו בשר עם חלב שעטנז פרה אדומה וכדומה לזה ומצות הם דברים שהשכל מחייבן כמו מצות צדקה כבוד אב ואם. ויש בטבע האדם שכל מצוה שהשכל מחייבה הוא עושה אותה ואפשר שבאם אפילו לא היה מצווה עליה היה ג"כ מקיימה אבל לא יהיה הנסיון גדול מזה. שגם אומות העולם יש ביניהם שמקיימים אותה אבל המצות שאין השכל מחייבן יש בטבע האדם שאין רוצה לקיימן ברצון הטוב ובאהבה גדולה ובחיבה יתרה כ"כ וזה שאמר להם מרע"ה אם תקיימו שני חלקי התורה החקים שאין השכל מחייבן והמצות שהשכל מחייבן אז תצליחו למעלה מן הטבע בעבור שתקיימו את התורה שהיא למעלה מן השכל כי הנה אומות העולם מקיימין שבע מצות שהן עפ"י השכל לכן הן מתנהגין ומצליחין על פי הטבע אבל ישראל שהן מתנהגין עפ"י התורה שהיא למעלה מן השכל ע"כ הן עומדים למעלה מן הזמן כדרשת חז"ל במדרש (ובשבת קנ"ו) ויוצא אותו החוצה הוציאו למעלה מכיפת הרקיע ר"ל למעלה מן הטבע (ובזוה"ק פ' לך לך) איתא א"ל קוב"ה צא מאצטגנינות דילך אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד ובעבור שקיים אאע"ה את התורה היה עומד למעלה מן הטבע וכן אם מקיימין ישראל את התורה אז הן עומדים ג"כ למעלה מן הטבע. ועוד אמר להם מרע"ה הנה אנו נמצאים עתה במדבר בחו"ל תחת השמים ואין אנו רואין כאן רק שמים וארץ כי אתם עוברים את הירדן ואני נשאר כאן עפ"י גזירה מן השמים ומי יוליך אתכם לא"י בדרך הטבע כשהמלך אשר מנהיג את המדינה כשמת מניח כסאו וכתרו לבניו שימלכו וינהגו את המדינה אחריו אבל אני אין הדבר תלוי בי רק בגזירת המקום ואעפ"י שיש לי תלי"ת שני בנים גרשם ואליעזר יעפ"י דרך הטבע הייתי צריך להניח את כסאי וכתרי לשני בני אבל באמת כמו שכל התורה לא בדיתי

מלבי רק היא מן השמים ולמעלה מן הזמן ומן השכל כן בנידון דבר זה ג"כ אין אני עושה דבר זה מלבי ודעתי רק הכל עפ"י צווי המקום והקב"ה פקד עלי למסור כסאי וכתרי ושרביט הזהב להנהיג אתכם ועלי למסור את כ"ז לזר הוא לתלמידי שדומה עלי כבני וחביב עלי מאד הוא יהושע והוא עפ"י צווי המקום יוליך אתכם לארץ כנען שבה שבעה עממין ול"א מלכים מלכי האמורי אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואני נשאר כאן אינני עובר את הירדן לבוא לארץ כנען ולא זכיתי לפעול זאת עם כל תפלותי שהם תקט"ו כמנין ו"א"ת"ח"נ"ן ואעפ"י שכמה פעמים אמר לי הקב"ה שכאשר מרדתם בו שרוצה לכלות אתכם ולעשות ממני גוי גדול אבל אני לא רציתי זאת בשום אופן ועמדתי במסירת נפש על זה בעבורכם כדאיתא (ברכות ל"ב) אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבש"ע אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם. ומנין הייתי בטוח שאפעל בתפלתי למדתי זאת מהקב"ה שאמר לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בו אלא כאן פתח לי הקב"ה פתח שהדבר תלוי בי אם אתפלל בעדם אעצור בעד הפורעניות ופעלתי בתפלותי בשבילכם שתשארו בחיים ויקיים לכם את כל הבטחותיו ושבועותיו אשר נשבע לאבותיכם לתת לכם את ארץ ישראל אבל בשבילי אין אני יכול לפעול זה הדבר לבוא לא"י ולא הועילו לי כל בקשותי והפצרותי כי מה השוב אני היחיד ותפלותי כנגדכם הרבים דכתיב הן אל כביר לא ימאס אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ואין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים (שם ה' ע"א) וגם אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (כנדה ל"א ע"א) ואני מוכרח עפ"י גזירה מן השמים להקבר פה במדבר בחו"ל מול בית פעור שהיא ע"ז של מואב מכל זה ראיה ברורה שהתורה שנתתי לכם היא מן השמים וכל מה שעשיתי לא עשיתי מעצמי רק עפ"י צווי המקום כ"א הייתי עושה את הכל מדעתי הלא הייתי יכול להמליך תחתי את בני ולא להמליך את יהושע עליכם מכ"ז אתם רואים בחוש שכל דברי אמת וצדק ובשבילכם מוכרח אני להקבר פה מול בית פעור ובחו"ל כדי לכפר עליכם את עון פעור והנה אם אתם הרבים

הייתם יכולים להיות חשוב ולפעול יותר ממני היחיד אין זה מן היושר מכם שלא התפללתם בעבורי להשי"ת כמו שכל הארבעים שנה התפללתי בעבורכם כמה פעמים ומסרתי את נפשי עליכם ואמרתי לפני השי"ת ועתה אם תשא את חטאתם ר"ל לכפר את עון העגל מוטב ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת וכ"ז לא בעבורי רק בעבורכם עשיתי ובקשתי ומכל הנסים והטובות שעשיתי עמכם במצרים ובמדבר ארבעים שנה לא חסרתם דבר ומכל הטורח שטרחתי עליכם הייתי כדאי שתתפללו בעבורי לפני השי"ת ולא שתניחוני פה קבור במדבר כאילו אין אתם מרגישים בדבר מפני הסרון ידיעה והבנה אבל מה אני ומה חיי אני שפל בדעתי ואין אני מקפיד על כבודי כלל כ"א כל מגמתי רק לטובתכם ואני מקריב את נפשי בעבורכם להיות קרבן כפרה להקבר מול בית פעור כדי לכפר עליכם בעבור עון פעור מ"מ אין כונתי ח"ו לקפה אתכם ולהקניט אתכם בדברים רק אני רוצה שתקיימו את כל התורה אחרי וכל השופטים ומנהיגים שיעמדו עליכם תחתי תשמעו להם לקיים את התורה ככל אשר יורו אתכם ולא תסורו ימין ושמאל ותשמעו להם ותכבדום כמו ששמעתם וכבדתם אותי ויפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כ"ה) ומה אני רוצה מכם וכ"כ מה ה"א שואל מעמך כ"א ליראה אותו וללכת בכל דרכיו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם אז אם תתנהגו עפ"י התורה אזי תעברו את הירדן עפ"י דרך נס הארון נושא את נושאיו ואעפ"י שיהיה הירדן מלא על כל גדותיו יעמדו המים לצד אחד ואתם תעברו אותו בחרבה וכ"ז יראה לכם השי"ת כדי שיהא לבכם חזק לעמוד בקשרי המלחמה ולא יפול לבכם כי מי שיש לו מורך הלב צריך לשוב מהמלחמה ולא ימס את לבב אחיו כלבבו ואח"כ תלחמו את הל"א מלכים ומז' האומות לא תחיו כל נשמה וכ"ז יהיה בעזה"י בדרך נס שיהושע יעמיד את השמש והירח באמצע הרקיע ולא יהיו אצים ללכת ולזוז ממקומם ל"ו שעות עד יקום גוי אויביו ואח"כ יחלקו לכם את הארץ הנשיאים מכל שבט שהעמדתי עליכם לחלק עפ"י הגורל ועל דעת אלעזר הכהן ואורים ותומים ועל דעת יהושע שהוא עומד עליכם ואחר שתחלקו את הארץ לראשי אבות המשפחות

שהם יצאו ממצרים ותשבו לבטח בארצכם איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ובתנאי ונתתי שלום בארץ ולא תקנאו איש ברעהו ויהיה שוה בעיניכם מי שזכה לחלק גדול בארץ ומי שלא זכה רק לחלק קטן כי בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו (משלי ט"ז) ואיזהו עשיר השמח בחלקו כי תראו בתורתי מה היתה מדתו של יעקב הנקרא „כל" ולמה לא נקרא בשם זה עשו אלא מפני שיעקב אמר בפ' וישלח וכי יש לי כל ועשו אמר יש לי רב מה בין יעקב לעשו רק ליעקב היתה מדת ההסתפקות והיא מדת תפארת ולעשו לא היתה מדה זו להיות מסתפק במועט רק במדת הלעטני נא ונחזי אנן למי היה עשירות ונכסים יותר ליעקב או לעשו כי הנה ליעקב היה שור וחמור וכו' הכל לשון מיעוט ומכל מקום היה שמח בחלקו ומסתפק במה שיש לו ולא היה להוט אחר מותרות כי הנה כתיב ויעקב איש תם יושב אהלים ועוסק בתורה אבל המרבה נכסים מרבה דאגה ולא יוכל ללמוד תורה בהרחבת הדעת כי שמעתא בעי צילותא (מגילה כ"ה) אם יהיה לו הרבה נכסים יטרידו את מחו אבל עשו היה עשיר גדול והיה לו בתים ואחוזת קרקעות נחלת שדה וכרם בארץ שעיר והיה חי בהצלחה גדולה כמלך בכיפה וכל בניו היו אלופים כמ"ש בסוף פ' וישלח והיה לו נכסים הרבה מאד יותר מיעקב מ"מ לא אמר יש לי „כל" רק יש לי רב ובזה גילה דעתו שחסר לו את המדת „כל" ואינו מסתפק במועט רק יש לו קנאה אם ראה בשדה שהלך לצוד (פרד"א פ' כ"ד) אדרת שנער אצל נמרוד חמדה בלבו ומה עשה עשו הרג את נמרוד ופשט ממנו אותה ושנאה נטר ליעקב בעבור הברכות כי הוא חשב שכל העולם לא נברא רק בשבילו והוא רוצה שיהיה רק לו ברכה והצלחה ולו שייך הון כל חללא דעלמא ורק הוא צריך להיות בעולם ולא יעקב אחיו בעבור זה אמר יש לי רב אחי אבל חסר לי הרבה להיות לי כל והראה דעתו בזה שאינו מסתפק במועט כי רשעים בחייהם קרואים מתים (כברכות י"ח ע"ב) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומצות (שבת ל') וכיון שעשו פרק ממנו עול מלכות שמים וללמוד תורה מאן דבר שמייהו ה"ו והוא רוצה להיות חפשי בעולם מתו"מ ולחיות רק בעה"ז ואיננו דואג בעבור עוה"ב שהוא עולם הנשמות רק כל מגמתו היא העוה"ז

והעוה"ב נתן ליעקב מפני שחשב שזה חלק הגרוע והעוה"ז לקח לעצמו מפני שחשב שזהו חלק הטוב והיפה כי הוא משכיל לפי רוח הזמן והעת החדשה והוא אינו מחזיק בנושנות בתו"מ ואינו מאמין בעוה"ב כלל. אבל ל"ב אחיו יעקב הוא נקרא איש תם כי אינו בקי בערמימיות ואיננו משכיל רק עוסק בתורה ומחזיק בנושנות וממי למד יעקב אבינו מדת ההסתפקות וירשה הלא הוא רק מאבותיו היקרים יצחק ואברהם כי הנה לפע"ד נראה לי לפרש מאמר הז"ל (ב"ב ט"ז) בת היה לאברהם ובכל שמה וזה תמוה מאד למה הודיעונו את זאת שהיה לו בת ובכל שמה. ועוד קשה למה לא נזכר זאת בתוה"ק ומה נלמד מדבריהם הקדושים איזה מוסר השכל יצא מזה. אבל לפע"ד שפיר קאמרי רבנן ועצה טובה קמ"ל במדת ההסתפקות וגילו לנו מטמון יקר ומדה טובה שהיתה לאאע"ה כי הנה דרשו עה"פ וילך למסעיו בחזירתו פרע הקפותיו מזה אנו רואים שעתים שונים עברו עליו מקודם היה חסר מכל טוב ולא היה לו אף פרוטה א' לפורטה והיה בשפל המצב במדרגת אביון ומ"מ היה שמח בזה ולבו היה בטוח בה' כי לא יעזבנו לגמרי רק זה נסיון מהשי"ת כהמדרש עה"כ נסה את אברהם כתיב ה' צדיק יבחן כמו הקדר אינו מנסה את הקדרות השבורות אלא הקדרות החזקות כן הוא כאן למי מנסה הקב"ה רק לצ"ג אם יאחז הצדיק אברהם את דרכו הטוב בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ולא יעקם את מסילתו ולמה הקב"ה מנסה אותו כיון שהוא ידע מה שיש בלבו רק כדי להראות ולפרסם לכל את הצדיק ודרכו הטוב כדי שילמדו הכל את דרכיו ומדותיו הטובות וכמו שכשבא הסוחר לקנות פשתן אז מנסה אותו אם הוא פשתן טוב כי הוא חובטו במקל אם הוא פשתן גרוע אז נעשה כלה ע"י החביטה וכמו נעורת בהריחו אש יכלה לגמרי אבל אם הוא טוב באמת אז כל מה שחובטין את הפשתן יותר נעשה רך וטוב כמו כן למי ינסה השי"ת אם ינסה את הרשע לא יעמוד בנסיון ונעשה ע"י נסיון רע יותר מבתחלה אבל הצדיק כל מה שמנסה אותו הקב"ה יותר הוא נעשה יותר טוב ויותר צדיק כמבואר כ"ז בתנד"א לכך נסה את אברהם ולא תרח ונסה את יעקב ולא עשו הרשע כי לא שייך נסיון והבחנה רק בדבר שיש לדון עליו אם הוא טוב באמת כמו שנראה או

אינו כן אבל איזה תועלת יצא מזה שינסה השי"ת את הרשע כיון שידע השי"ת שהוא לא יעמוד בנסיון לכך לא שייך אצלו נסיון כלל אלא אצל הצדיק. ובעבור שראה השי"ת שבכל פעם שהיה מנסה את אברהם היה עומד בכל כחו בנסיון והלך בדרך הישר ולא נטה מדרכו הטוב ללכת ימין ושמאל לכן עזר השי"ת את אברהם בכל אשר עשה והצליח בכל עניניו ועסקיו ונעשה עשיר גדול. וקיים הוה גביר לאחיך להיות בעת צרה לאחי עזר ולאחי סמך ולא שכח על עניים ואביונים אב היה ליתומים ולב אלמנה הרנין והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו. והנה לפע"ד לא נפרש מלת בת כמו שמפרשים העולם רק כדאיתא במלכים „א" אלפים בת יכיל ופי' בת היא שם מדה ולפ"ז אתיא שפיר ומוסר השכל לוטה בדבריהם הקדושים במה שאמרו בת היה לאברהם ר"ל מדה טובה היה לו. ובכל שמה ר"ל מדת ההסתפקות היתה אצלו גדולה כל כך. שכל העתים שעברו עליו בין העתים הטובים ואפילו העתים הרעים היה ג"כ מקבלם באהבה ואפלו לא היה לו אף פ"א מ"מ היה מסתפק בזה ואמר למלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברהם רק הרימותי ידי להשי"ת ולבי בטוח בחסדי השם שיעזרני בלא המתנות האלה ומה שעבר עלי הן טוב הן רע אין כי עתה אחרי שעבר הרע ממני אין לי מזה שום נפקא מינה ואפלו אם היה לי טוב אין לי מזה שום הנאה עתה כי כיון שעבר עלי הטוב מאי דהוי הוי ולא נרגש הטוב עוד ומה שעתיד הוא עדיין עתיד להיות ואיני יודע מה שיהיה אם טוב אם רע ח"ו ומה ימריצני לקוות שיהיה לי רע ח"ו הלא יותר טוב לי לקוות לטוב והתקוה תאמץ את לבבי להכות על עת טובה וא"ת מה אני אומר על של עכשיו שאין לי במה להתפרנס אני אומר ותשועת השי"ת ה"ה כהרף עין אם כן דאגת מנין רק אני צריך לקוות להשי"ת והוא יעזור ויושיע לכל החוסים בו ואני צריך לאמץ את לבי בבטחון אז יעזרני השי"ת רק שאני צריך לעשות עפ"י דרך הטבע כל מה שאני יכול כדי שלא אהיה ח"ו סומך על הנס ותהיה הלה הברכה במעשי ידי כי הלא וברכך בכל אשר תעשה כתיב אבל אין אני עושה מזאת עיקר כי הנה העוה"ז הוא הבל הבלים ועולם עובר רק העיקר הוא כל מגמתי בעבור הנשמה

כדכתיב והכינו את אשר יביאו ר"ל והכינו בעוה"ז את אשר יביאו לעוה"ב וארחא רחיקא ווודא קלילא ומה אם בעבור העוה"ז שאני עמל כ"כ ואין לי מכש"כ העוה"ב אם לא אהיה עמל לא תבא ולא תגיע לי בלא עמל ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ב׳) וצריך להיות העיקר אצלי לעמול בעבור הנשמה ולא בעבור הגוף והעוה"ז הוא טפל נגד העוה"ב ווהו כונת חז"ל וה׳ ברך את אברהם בכל בת היה לאברהם ר"ל השי"ת ברך את אברהם במדה טובה זו היא מדת ההסתפקות ובת היא שם מדה וכתיב להלן בכל ר"ל על כל מה שעבר עליו אפילו בעתים הרעים שלא היה לו במה להתפרנס ולהחיות את נפשו ונפש ב"ב והיה מחוסר מכל טוב באמת מ"מ אמר יש לי „כל" ואני שמח בחלקי ואני מסתפק בזה כ"א הייתי צריך יותר היה השי"ת בודאי נותן לי יותר וכיון שאינו נותן לי מסתמא איני צריך יותר ודי לי בכך. ומדה טובה זו הורישה ליצחק והמדה היקרה הזאת ירשה אותה גם יעקב להיות מסתפק במועט. ווה שאמר מרע"ה לישראל שגם אתם צריכים למדת ההסתפקות ולשמוח כ"א בחלקו שיתנו לו בארץ ולא יקנאו איש באחיו וכן צוה להם על השלום ואמר ונתתי שלום בארץ ואמר להם אם יהיה אחדות ביניכם אז תתקיימו בארץ ומה שאתם רואים שבני ראובן ובני גד מבקשים שלא להעבירם את הירדן רק ישארו פה ואומרים טעם פרידתם מכם הוא בשביל שמצאו פה מרעה טובה לצאנם ובקרם אבל אין דעתי נוחה מזה כלל כי אמרתי להם והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים ותרגומו תלמידי גובריא חייביא וצ"ל את התרגום מי המה הגובריא חייביא נ"ל כי הלא ידוע שבני אפרים יצאו ממצרים קודם הקץ וסמכו על גבורתם ונפרדו מישראל ונחלקו מהם בדעותיהם כי הלא בני ישראל אמרו לחכות על זמן הגאולה והם לא רצו כמו שנמצאו אנשים כאלה גם בזמן הנוכחי לכך נפלו במלחמה בגת בהלחמם עם פלשתים ואתם הנה קמתם תחתם המה היו מראים שאין להם חלק עם ישראל ביחד ולא באלקי ישראל כי המה יצאו קודם הקץ ונענשו בעבור זה ואתם הנכם רוצים להראות גם כן כ"כ והנה יש ב׳ מדרשים על ענין זה במדרש האחד כתוב שבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה הלכו בגולה קודם חורבן ב"ר וישראל

עוד ישבו בארצם. עוד איתא במ"א (במד"ר פי"א) לעתיד לבוא כשיצאו ישראל מהגלות החל הזה ב"ב אז יוליכום תחלה במדבר שהלכו בו אבותינו כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ולכאורה קשה א' למה מודיענו המדרש שבני גד ובני ראובן גלו תחלה בגלות קודם שגלו ישראל מארצם מה ילפת מיניה. ועוד קשה לי למה לעתיד יוליך אותנו השי"ת פעם שני במדבר האם אין די לנו הצרות מהטלטול והנע ונד שסבלנו עד הנה ומה יהיה לנו התועלת מזה. ולהבין את כ"ז נביא כאן ב' פסוקים מפ' מטות מה שענה מרע"ה לבני גד ובני ראובן על אשר בקשו ממנו שיתן להם חלק בארץ סיחון ועוג מעבר הירדן ולא להעבירם את הירדן כדי להכניסם לארץ עם ישראל ביחד אמר להם משה בחרי אף לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל כי תשובון מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכל העם הזה כה עשו אבותיכם וכו' ויניאו את ישראל מעבור את הירדן וכו' ולהבין את הכפל ואריכות הלשון של הפסוקים האלה נ"ל כי באלו הפסוקים רמוז ב' המדרשים הקודמים כי הנה מה שאמר להם לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל ר"ל ראו שבמקום שיש שלום יש שם ברכה ובמקום שאין שלום רק פירוד לבבות אין הברכה מצויה שם ואני רואה באספקלריא שלי המאירה שכשילכו ישראל בגולה יהיה חרון אף ה' על ישראל על אשר חטאו לו ולא קיימו את תורתו שעבור זאת נתן להם את הארץ והיו צריכים להחזיק לו טובה עבור המתנה טובה שהנחיל להם ארץ זבת חלב ודבש ולקיים את תורתו והמה כפויי טובה ע"ז ועבור זה יהיה חרון אף ה' על ישראל ועליכם יהיה החרון אף נוסף על ישראל ואתם תגלו מעל אדמתכם בראשונה על שחלקתם א"ע מישראל ותינוק בית ואשה סימנא מלתא היא אעפ"י שאין נחש (חולין צ"ה ע"ב) אם למשל אדם נושא אשה ואחר הנשואין הלך לעסקיו והצליח אז מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' (משלי ט"ז) וזאת ההתחלה סימן לו שיצליח כל ימיו וכן בתינוק ובית יכול לראות את הסימן על להבא אם יצליח אם לא ולכן הדין בראש השנה (א"ח תקפ"ג) לאכול דברים שיש בהם סימן טוב על שנה טובה (כהוריות י"ב) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא יהא אדם רגיל לאכול בר"ה קרא ורוביא וכרתי

כגון מעהרען וריבען שירבו זכיותינו וראש כבש לזכור לנו עקדתו של יצחק וכדומה לזה וכמו כן בנדון דדן הנה אתם צריכים עתה לבוא לארץ כנען לרשת אותה לפיכך אתם צריכים לעשות סימן טוב בדבר הזה עתה תיכף ומיד בעת ביאה ראשונה שאתם מתהילים להיות לעם נחלה כיום הזה ולבנות את בית ישראל כדי שתצליחו על להבא והסימן הטוב הוא השלום והאחדות שלא תחלקו ח"ו א"ע מישראל שאתם תשארו פה מעבר זה מהירדן ואחיכם בנ"י לבדם יעברו את הירדן לרשת את הארץ ח"ו לא תהיה כזאת בישראל כי אתם מתחילים לחטוא בפירוד לבבות מעתה קודם שראיתם את הארץ וגם בא"י יש מרעות טובות לצאן ובקר ואין דעת המקום ב"ה נוחה מכם וכן דעת ישראל ודעתי ג"כ אינה נוחה מזה ועבור זה יחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נותן לכם קודם שיאבדו ישראל בגולה ועליכם יהיה נוסף חרון אף ה' אשר יהיה בימים ההם על ישראל ותלכו לגולה קודם שיגלו ישראל וכ"ז הוא בעבור שאתם פורשים א"ע מן הציבור וכל החורבנות והגליות שיהיה לישראל אתם תהיו הגרם לזה על שאתם עושים עתה בתחלה סימן רע להם ותיכף קודם שנכנסו לארץ התחלתם לחטוא ולהראות מחלקות בישראל ומלבד אשר קלקלתם בזה עתה עוד עתידים אתם ליתן את הדין עבור ישראל על להבא כי לעתיד כשיבא מלך המשיח אז יצטרך לקבץ את כל ישראל עמכם ביחד ואחר כל הטלטול והנע ונד אשר יהיה להם אז במדבר עם המלחמות אשר יהיה להם בא"י והקיבוץ אשר יהיה אז שנית במדבר יהיה מטעם שלא תחלקו מהם עוד ותעשו סימן טוב ליכנס ביחד עם כל ישראל בא"י ולא יניחו אתכם אז להשאר פה רק תוכרחו ליכנס עמהם ביחד לא"י ומלבד זה כל אשר יארע להם הן בארצם החורבן והן בגלות הפרעות והרעמים אשר יכו אותם ויהרגום וישרפום ויקרבום חיים באדמה תדעו שאתם גרמתם לזה וגם ע"ז הנכם עתידים ליתן את הדין בזה שתפרדו מישראל ואינכם רוצים לכנוס עמהם ביחד לארץ כדי להראות סימן טוב על אחדות גמור ושלום וזה שאמר להם מרע"ה כי תשובון מאחריו ויסף עוד להניחו כונתו להנהיגו במדבר ר"ל עבור זה יהיה מוכרח השי"ת לקבץ את כל ישראל עוד הפעם אל מדבר

העמים עמכם ביחד להכניס את כולכם לארץ בלי שום פירוד כדי שלא תחלקו עוד לשני חציים ויהי' שלום ביניכם ובין כל ישראל אבל בין כה וכה ושחתם לכל העם הזה ר"ל כל ההשחתות של ההורבנות והגליות הפרעות והרעמים תדעו ברור שאתם שחתם לכל העם הזה משחתם בכם ואתם גרמתם לכל אלו הצרות ואתם עתידים ליתן את הדין בעבורם בעד כל הזמן הזה. לכך אני מייעץ לכם עצה טובה ונתתי שלום בארץ שתחזיקו את השלום ובזה תלוי הקיום שלכם וקיום כלל ישראל כמו שאמר ר' שמעון בן חלפתא סוף עוקצין לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. ואם תקיימו את כל מה שאמרתי לכם עד הנה להחזיק ולקיים את כל התורה והמצות והחקים והמשפטים ולא תחקרו עליהם כלל רק תקיימום לשם שמים וגם תחיו בשלום איש בריעהו אז כמו שתקיימו את התורה שהיא למעלה מן השכל כמו כן תצליחו אז למעלה מן הטבע ואז אם תלכו למלחמה על אויביכם ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו אויביכם לפניכם לחרב ותנצחום למעלה מן הטבע ונתתי לכם את הארץ בנחלה ומלך אקים לכם מקרב אחיכם דאמרו חז"ל (סנהדרין כ') ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ואחת מהם להעמיד להם מלך עם חיל למלחמה ועם כלי זיין לא שצריכים לזה רק מטעם א' שאין סומכין על הנס (פסחים ס"ד) והב' כדי שיטעו הגוים בכם ויאמרו הנה ככל הגוים המה ישראל ללחום והולכים למלחמה ככל הגוים עם סוס ורכב וחיל ועם כלי זיין והמה לוחמים בדרך הטבע כדרך שאנחנו לוחמים ואין אנו צריכים לירא מהם וזהו שכתוב ואשר חרב ר"ל החרב שאתם לוקחים במלחמה גאותיך ר"ל הוא כדי להתגאות בו על האויב ולהטעותם בזה כדי שילכו עליכם למלחמה ויפלו שמה וגם אבנה לכם בית המקדש ואשרה שכינתי ביניכם ונביאים אקים לכם מקרבכם ואראה לכם נסים גלוים וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ולא יבואו עליכם למלחמה אבל אני ידעתי את טבעכם מאז צאתכם ממצרים אם יהיה לכם טוב אז השחת תשחיתון כי וישמן ישרון ויבעט כתיב ומהו לשון ויבעט כי הנה כמו העגל כשהיא רעבה אז מלחכת בלשונה את ידי בעליה ומראה לו שהיא רכה בטבע וטובה מאד אבל לאחר שהאכילה

והשקה אותה אז אם יקרב אצלה בועטת ברגליה בבעליה כ"כ בנדון זה ורם לבבך ושכחת את ה"א אם יהיה לכם טוב וכסף וזהב ירבה לכם וכל אשר לכם ירבה אז מרוב טובה שישפיע עליכם הקב"ה תבעטו בו ואז לא תרצו ללכת בדרך התורה וגם לא תשמעו בקול הנביאים והחכמים ואז כאשר מקודם כשקיימתם את התורה שהיא למעלה מן השכל הופיע לכם שמש ההצלחה למעלה מדרך הטבע כ"כ אם ח"ו תעברו אז על התורה תרדו בשפל המצב מן דרך הטבע כי הלא לא מרובכם מכל העמים כבשתם לכם את הארץ כי אתם המעט ועוד כתיב כי קטן יעקב ודל ובדרך הטבע אינכם יכולים להתקיים בארץ ואם לא תשמעו בקול התורה והנביאים ותאמרו כי במקרה בא לכם הארץ ולא ה' פעל את כל זאת ותאמרו כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה ולא מהשגחת הבורא אז יחרה אף ה' בכם וישלח עליכם אויב מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר וישרוף את עריכם ויחריב את בית מקדשכם ואתכם יזרה בכל הגוים בעולם כמ"ש כ"ז בפ' בחקותי ושרפתי את עריכם והשימותי מקדשיכם וכו'.

והנה נחקרה בדרך הטבע מה הועילו ומה פעלו כל החכמים והפילוסופים שעמדו מאז ועד עתה ונביא מהם ראיה אצלנו שהתורה היא מן השמים כי הנה המה יכולים להראות להעולם חכמות בשני אופנים האחד בעבר כי המה מראים בחכמתם בספרי ההיסטוריא שלהם מה שעבר על כל אומות העולם בכלל ועל כל אדם בפרט אבל האם יכולים לספר לנו מה שהיה קודם אדם הראשון בבריאת העולם שהכל רוצים לידע ספור זה יותר מכולם זאת אינם יכולים להראות בחכמתם הרבה רק בתוה"ק שהיא בת השמים תספר לנו את כ"ז בראשית ברא אלקים שו"א וכל צבאם הנה אנו רואים מכ"ז שסיפור התורה זקנה יותר מהסיפור שלהם ולהיפוך כי המה לוקחים את סיפורם במה שעבר עליהם המקור הוא מתוה"ק. והסיפור הוא ג"כ נצרך לנו מאד כי הנה כתיב זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור וכו' כי הלא חכמה נפלאה לוטה בהסיפור ונראה למשל כשצריכים למלחמה ובעניני המלחמה יש ג"כ חכמה נפלאה איך שצריכים להתחבאות בשדה שלא ירגיש

השונא ולהטמין א"ע במערות ולעדור בהרים וביערים ולהראות להשונא שאין להם חיל חזק למלחמה ומראים להם רק החלשים כדי להטעותם או איך לבוא מאחריהם לסבוב אותם מכל הצדדים וישאר השונא באמצע ולשום אורב מאחריהם ועוד תחבולות כדומה לזה צריכים לידע בטכסיסי מלחמה ולפעמים גם עם האמצעים האלו אינם יכולים להם במלחמה ואז צריכים דרך אחרת בזה ויושבים ומתייעצים ע"ז מהוץ למחנה שרי החיל ואינם יודעים מה לעשות אבל כשהם יודעים ההיסטוריא ומה שעבר על העולם מכבר אז אפשר ימצאו מעשה שהיה משנים קדמוניות מלחמה קשה כזה ולא יכלו ללחום וגם אז לא ידעו מה לעשות ובא איש חיל חרוץ ושנון בשכלו החריף ויעץ להם עצה ותחבולה נפלאה איך לקשור המלחמה ואז נצחו אותם והנה אם קוראים את זה בסיפור ההיסטוריא משתמשים אז בתחבולה זו שעבר עליה כלח והולכים גם עתה עפ"י זו התחבולה במלחמה ונוצחים עבור זה את השונא הנה גם הסיפור של דברי ימי עולם חכמה נפלאה היא לידע האיך היו החכמות ומאיזה מקור הם נחצבו ועל איזה אופן נודע החכמה ההיא וזהו אב וכח בחכמה לידע מעבר וגם בהוה הראו חכמות נפלאות כמו מסלת הברזל ביבשה ומכונת הקיטור על הים והכמת אניות הרוח לופטשיפען טעלעפאן גראמאפאן ועוד חכמות שהמציאו אותם עתה מקרוב הנה זה הראו בהוה וכן הראו בחכמת מהלך הכוכבים וחכמת הרפואה וחכמת ההנדסה אריפמעטיק חכמת החשבון והתשבורת (אלגעברי) וזה הראו בהוה אבל יראו נא לנו בעתיד מה שיהיה להבא זה אינם יכולים להראות לנו בשום אופן שבעולם כי הלא גם המה בעצמם אומרים שאינם עושים זאת החכמה רק בדרך הטבע אבל יותר מזה אינם יכולים להראות מאומה כי כל מה שהם רואים בעיניהם בעולם הגשמיי ובידיהם ממששים וחושיהם משיגים את זה החידוש יכולים להראות באופן זה את החכמות שלהם אבל מה שיהיה בעתיד שאינם רואים זאת בעיניהם ואינם ממששים בידיהם ואינם משיגים בשכלם בזה תש כחם ואינם יכולים להראות כלום באשר ארם המה להם והארם בעל גבול ותכלית ועומד תחת הזמן זהו אשר אי׳ רואין מה שיכולים להראות חכמי הטבע

בבחינות שונות. והנה כל מה שהראו בחכמתם הגדולה בעבר ובהוה כל זה נמצא בתורה ביותר ביאור וכל החכמות נמצאו בתוה"ק כמו שאמר הרמב"ם (ובמהרש"א מנחות כ"ט ויע"ד ה"ב דרוש א') אל מול פני המנורה היא תוה"ק יאירו שבעת הנרות הם השבע חכמות שהם מרומזים ג"כ בתוה"ק כי הם נגד תוה"ק נחשבים כאור הנר בפני השמש כי אם יהיה רוח אז נכבה אור הנר בפני הרוח אבל השמש אינה יכולה להכבות בפני שום רוח שבעולם כ"כ החכמות והחכמים כשהם יוצאים בפעם הראשונה בעולם ופנים חדשות באו לכאן אז יקבלום העולם בשמחה רבה וכאשר יעבור עליהם זמן מה ויקום חכם אחר יותר גדול עם חכמה אחרת אז משליכים את החכמות הישנות ומבטלים אותם נגד החדשות וישן מפני חדש יוציאו אבל לא כן אצל תוה"ק היא נצחיית והחכמיה ג"כ נצחיים ואינה בטלה לעולם ואפילו הכח השלישי הוא העתיד אשר אינם יכולים להראות בחכמתם כי אפילו מה שיארע להם בעצמם אינם יכולים לידע מכש"כ שאינם יכולים לידע מה שיארע עם אנשי העולם בעתיד הנה העתיד הזה נמצא ג"כ בתוה"ק כי הנה למשל נראה אם נבוא לפעמים להנות לקנות סחורה וצריכים לשלם אז עושים חשבון מכל מה שמגיע. והנה על החשבון יש ג"כ בחינה כדי לברר עי"ז אם נעשה החשבון בלא טעות למשל הבחינה מחיבור הוא חיסור והנה החיבור הוא משלוש שורות וכשרוצים להבחין את החשבון אם הוא מכוון היטב א"ל אז יעבירו את הקולמס תחת השורה העליונה מהחשבון ונשארו לנו ב' שורות ומחסרין את השורה התחתונה מהשורה שעליה ורושמין בשורה תחתיה את כל מה שיצא מהחשבון ואז נראה תחת השורה השלישית הרישומים התחתונים מהבחינה כמו העליונה מהחשבון ואז אנו רואים כי החשבון בלי טעות כ"כ אם נעשה בחינה על תוה"ק נגד שאר החכמות אז נראה בעליל שהיא בת השמים כי אם מרע"ה היה יכול להראות בתוה"ק את העת הנוכחי בזמן קדום לערך ג' אלפים וב' מאות וכ"ו שנים שעברו לנו מעת שקבלנו תוה"ק על הר סיני עתה הוא שנת תרע"ד לבר"ע ואמר אם תקיימו את התורה לאחר מותי אז תצליחו בארצכם ויקויים עליכם כל הברכות ואם לא תקיימו את התורה הזאת

ותתלו הכל במקרי הטבע והזמן הנפסד והכלה אז יחרב מקדשכם וישרפו עריכם ואתם תזרו בכל עבר ופינה בעולם והנה בעת שאמר להם מר"עה זאת העמיד בזה את הרישומים והציפערין העליונים מהחשבון ועתה כשאנו רואים את כל זה בחוש כשקיימנו את התו"הק אז היינו בארצנו בכבוד גדול עם מלך וכהן גדול והיה לנו שם גדול בעולם ונתקיים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך אבל כיון שלא קיימנו את התורה אז מפני חטאינו נחרב בית מקדשינו ושרפו את ארצנו ונפוזרנו בין אומות העולם וגם לא היה לנו אחדות ושלום בארצנו רק שנאת חנם וקנאת איש מריעהו ועבור זה לא היינו יכולים להתקיים בארצנו וזה גרם גלותנו הארוך והמר הזה ואנו רואים עתה בחוש את הבחינה מן החשבון כי השורה התחתונה מכוונת היטב כמו השורה העליונה ונראה הבחינה כמו החשבון בלי שום שינוי ונתקיים בנו כל הנבואה של מר"עה בתו"הק בפ׳ בחקתי הן הברכות הן בהיפוך והכל היה תלוי בנו והנה אביא ראיה מהם ובהם כי הנה השורה העליונה מהחשבון מרמזת על התורה הקדושה ומה שמפסיקין בקולמס בין השורה העליונה ובין ב׳ השורות התחתונות זהו כדי להראות לנו כי יש הבדל גדול בין ב׳ כחות שלהם בעבר שהוא סיפור דברי ימי עולם ובהוה. הכחות שלהם בטבע ובתחבולותיהם שהם עושים שילכו עגלות בלא סוסים כמו הצבים (אטאמאבילם) ע"י כח הנפט (בענזין) (והטראמוואי) ע"י כח של חשמל (עליעקטרי) ועוד הרבה חכמות בעתים האלה בזמנינו וזה נעשה ע"י שמקבצים כחות הטבע ביחד אבל בעתיד אינם יכולים להראות לנו מאומה כי זהו למעלה מן הטבע אבל תוה"ק היא אוצר כל החכמות והמדעים בה נמצא הרבה יותר ממה שיכולים הפילוסופים להראות לנו בטבע על שהיא למעלה מדרך הטבע כי הלא בה נמצא העבר הוא הסיפור של דברי ימי עולם ביתר שאת והיא מקורם כי בפ׳ נח הודיעה לנו תוה"ק איך יצא משלושה בני נח אחר המבול שבעים אומות העולם ומדור הפלגה מספרת לנו תו"הק איך שהיה בימי קדם שפה אחת ודברים אחדים שהיו מדברים כל האומות רק בלשון הקודש כמו שיהיה לעתיד וע"י הטאם נבלל לשונם לע׳ לשונות וכן המקומות שלהם היכן נתיישבו וזהו חכמת (היגיאגראפי)

הרי מרומז בתו״הק מפת הארץ וכן ההוה נמצא בתו״הק ג״כ כי התורה היא למעלה מן הזמן לכן כל מה שיארע בעולם רואים בה ההוה מכל דור ומכל מקרה כמו שהבאתי לעיל והכח השלישי מלבד שני הכחות שמראים חכמי הטבע בהוה ובעבר שהם מרומזים בתו״הק יותר מאד ממה שהם יכולים להראות. עוד יש בה הכח השלישי הוא להגיד בעתיד והנה כשעושים הבחינה אז מבדילים בין השורה העליונה בהחיבור ובין ב׳ התחתונות ובארנו שזהו רמז שתו״הק היא העליונה בשורה מכל חכמות הטבע ובינה לביניהם יש הבדל גדול לא בערך וכשהם עושים הבחינה מחיבור בב׳ שורות שתחת העליונה הדרך הוא שמחסרין בחשבון השורה ברישומיה התחתונה הג׳ מכל החשבון מן השורה הב׳ ונעשה מזה החיסור ע״י הבחינה עוד שורה ד׳ הרמז בזה כשאנו רואים שאין חכמתם מתקיימת ואינה נצחיית וכשקם חכם גדול בעולם עם חכמה חדשה אז סוברין העולם שאין גדול בחכמה ממנו ומתפעלים ומתרגשים מזה ואחר איזה שנים קם הכם וחוקר אחר בעולם ומבטל בחכמתו את החכמה הראשונה והחכם הראשון וכשזה קם זה נופל מה שזה בונה בחכמתו, זה סותר וזהו על ידי הטבע שנמצא בדגים שכל הגדול מחבירו בולע את חבירו (כע״ז ד׳) כי הנה כמו האדם אינו נצחי כ״כ החכמות שלו ג״כ אינם נצחיים הם, לכן זה מחבר וזה מחסר כדאמרו כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעותיהן שוה זה לזה (כסנהדרין ל״ח) על זה מרמז מה שמחסרין השורה הג׳ מהחיבור מהשורה הב׳ שהחכמים האחרונים מבטלים ומחסרים את הראשונים ואין להם קיום נצחי בחכמתם ומה שנתהווה ע״י החיבור בבחינה עוד שורה ד׳ והרשומים שלה מהד״ הם מכוונים היטב כמו הרשומים העליונים מהשורה הא׳ בהחיבור הנה הוא מראה על כח השלישי שיש בתו״הק הוא כח העתיד שכל מה שתאמר תו״הק בזמן מוקדם ותנבא על העתיד הנה היא תניח רשומים בשורה עליונה מחשבון החיבור וכשאנו רואים אח״כ בחוש שכל מה שאמרה תו״הק שכן יהיה אנו רואים אח״כ שכן היה ואז נראה הבחינה הרשומים התחתונים מהחשבון ר״ל הזמן שהוא הבחינה על תו״הק מכוון היטב כמו הרשומים העליונים מהנבואה של תוה״ק ואז אנו רואים

שהחשבון של תוה"ק מכוון היטב ולכך תקותינו חזקה על הגאולה דאמר הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא לירושלים של מטה (תענית ה') ודברי תוה"ק הנאמרים באמת וצדק (וכשבת ק"ד) קושטא קאי שיקרא לא קאי כי הנה כמו שיש בעולם ד' יסודות אש רוח מים עפר והעולם מחברם ביחד כי שמים הוא אש ומים (כחגיגה י"ב) ובארץ נמצאו כל הד' יסודות אר"מע כ"כ תוה"ק בה מרומזים כל החכמות שנמצאו ושיתחדשו בעולם כי תוה"ק הלא היא החכמה של הש"ית ובה ברא עולמו כמ"ש (בזוה"ק פ' בראשית) באורייתא אתבני עלמא ואשתכלל וכמו שהוא כביכול נצחי כמו כן תורתו שהיא חכמתו ית' היא ג"כ נצחי וכמו שקורין בכל יום חדשות במכתבי העתים כ"כ בכל זמן ועדן נמצאו חדשות בתוה"ק כמ"ש חדשים לבקרים רבה אמונתך כי לכאורה קשה האיך אנו מברכים בא"י נותן התורה והלא התורה היא נתנה מכבר והוי לן למימר נתן התורה דמשמע עבר ולא נותן שהוא הוה אלא אנו רואים בחוש שבכל זמן נתחדשו כמה הלכות בתוה"ק וכ"כ בפשטי התורה וברמזיה ובדרשותיה וסודותיה וע"ז נעשה כמו שקבלנו היום את התורה מהר סיני וזהו א' מהו' זכירות זכירת מ"ת בהר סיני בכל יום כדי שלא נשכח בה כמ"ש כי לא תשכח מפי זרעו וכל מקרה שנתהוה בעולם אנו מוצאים בתוה"ק והיא גדולה והשובה יותר מהמ"כע כי המ"כע כשקוראין בפעם הראשון זה להם דבר חדש ואח"כ נעשה לו זה דבר ישן אבל תוה"ק אינה כן אלא בכל זמן נמצא בה דברים חדשים והיא מכתבי עתים עולמית ונצחיית. וכן מרומזים בתוה"ק כל הדורות מאדם הראשון עד ביאת המשיח ב"ב וכל פרטי מקריהם מיום הראשון אשר יולדו עד יום האחרון מחייהם וכן רמוזים בה שמות כל האנשים ובפרט הרבנים וגדולי הדור כמו שהראתי זאת כמה פעמים במסיבת רבנים וגאונים הן בא"י הן בחו"ל וכן אמרו (בסנהדרין ל"ח ע"ב) עה"פ זה ספר תולדות אדם מלמד שהראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו' ופרשתי את הפסוק הזה לפי הגמ' הנ"ל כך „זה ספר" ר"ל בזה הספר תורה מרומז „תולדות אדם" ר"ל כל מקרי האדם ממרוצת ימי חייו בפרט וכל או"ה מרומזים בה בדרך כלל. וכן הסיפורים מתוה"ק אנו רואים בחוש שהם אמת וצדק כמו הסיפור ממערת המכפלה

אשר בה קבורים אבות העולם וכן קבר רחל אמנו עם מצבת אבן
על קבורתה מיעקב אע"ה אנו רואים עד היום על המקום המסויים
על אם הדרך אצל בית לחם וכן ותהי נציב מלח הנכתב אצל
אשת לוט. היא עד היום נצבת אצל הירדן ונגד סדום וכן שמות
כל הערים והמקומות מא"י הכתובים בתנ"ך לא נשתנה שמותיהם
עד היום הזה וכן הכותל המערבי אשר נשאר לנו לזכרון עד היום
משרידי חרבות בית המקדש ומכל הבנין המפואר האלקי הזה לא
נשאר כי אם הכותל הקדוש הזה והנה איתא במדרש שהמעשים
של צדיק גמור לעולם קיים ואינם יכולים להבטל והמעשים מצדיק
שאינו גמור אינו מתקיים לעולם ועוד איתא (במדרש שה"ש ב")
עה"פ הנה זה עומד אחר כתלינו וכו' כתיב (במלכים א' ח') והיו
עיני ולבי שם כל הימים ואמר ר' אחא ע"ז לא זזה שכינה משם
לעולם כמ"ש והשימותי מקדשיכם ואמרו חז"ל אפילו כשהוא שמם
בקדושתו הוא עומד ומתקיים ולע"ל הקב"ה כביכול בעצמו יבנה
את הבי"המק ויורידו למטה (כתוס' שבועות ט"ו) והנה הכותל המערבי
יש לנו בקבלה שדוד המלך בנאו וכמדומה לי ששמעתי זאת
ממורי הרב הגאון ר' ברוך ב"ר אברהם סגל זצ"ל ומקור לזה
ממדרש איכה על הפסוק טבעו בארץ שעריה וכו' ואמרו במדרש
שלכן לא שלטו ידי האויבים בשערים מפני שדוד עשאן והוא היה
צדיק גמור לכך הן קיימין לעולם אבל הבי"המק שבנאו שלמה
שלא היה צדיק כ"כ לכך נחרב והנה מהמדרש הזה משמע אם
היה הכותל המערבי עשוי מידי שלמה שלא היה צ"ג היה ג"כ
נחרב כי המעשים מצדיק שאינו גמור אינו מתקיים לעולם אבל
מזה שלא יכלו האויבים לשלוט בכותל המערבי להחריבו כמו
שהחריבו שאר הכתלים של בי"המק והכותל הקדוש מתקיים גם
עתה אף שכמה פעמים רצו האויבים לנסות כחם להחריבו ולא
יכלו בכל תחבולותיהם הרי מזה גופא היא ראיה חזקה שדוד בנה
את הכותל המערבי. כי הוא רצה לבנות את הבי"המק בשלימות
אבל לא היתה המניעה ממנו עבור חסרון חומר לבנין כי הלא
היה לו כסף וזהב ואבנים הרבה והכל במדה מרובה מאד ונדב
כל זה על הבי"המק אבל הקב"ה לא הסכים על ידו כי הקב"ה
אמר לו דמים רבים שפכת עבור המלחמות אשר נלחם עם

כל הגוים לכן אמר לו השי"ת אתה לא תבנה הבית לשמי שכן אמרתי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים וכן איתא במס' (מדות פ"ג מ"ד) אינו בדין שיבא המקצר על המאריך כי דהע"ה קיצר ימיהם של או"ה והביהמ"ק מאריך ימי האומות שיוכלו להתקיים בעולם כדאיתא (בסוכה נ"ה) בפ' החליל א"ר אליעזר הני שבעים פרים שמקריבים בחג כנגד מי מקריבים אותם אלא כנגד שבעים אומות פר יחידי למה קרב אלא כנגד אומה יחידי וכו' והם ישראל א"ר יוחנן אוי להם לאו"ה שאבדו ואין יודעין מה שאבדו בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר עליהן ועכשיו מי מכפר עליהן.

והנה עם זה המאמר הז"ל נבין היטב ישוב הפסוק הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה כי הנה לכאורה קשה וכי בשביל שהקב"ה הגביר עלינו חסדו הגדול ועשה עמנו נסים ונפלאות להוציאנו מהגלות המר הזה בתורת חסד חנם והאיך שייך לומר על אומות העולם שהם ישבחוהו בעבור חסדיו ונפלאותיו אשר הוא עושה תמיד לישראל עמו ובעבור שהוציאם מהגלות ויש ליישב עם הגמ' הנ"ל את הפסוק הזה כי הנה עכשיו שאין לנו קרבנות לכפר לכך הקב"ה מקבל ממנו את התפלה במקום קרבן כדאיתא במדרש כמו שאמר הנביא ונשלמה פרים שפתינו נמצא שגם עכשיו שאין לנו מזבח וקרבנות לכפר מ"מ מקבל ממנו הקב"ה את תפלתנו במקום הקרבן אם כן יש לנו תקנה וכפרה אפילו בזה"ז שאין לנו מזבח וקרבנות לכפר הלכך לא שייך אצלנו לומר שאבדנו תקנתנו וכפרתנו בעבור חסרון הקרבנות לכפר שהרי יש לנו תפלה במקום קרבן ובזה פי' הה"צ ר' ברוך זצ"ל ממעזבוז את הפ' הם לבי בקרבי ר"ל הלב תתרגש ותסתער בי מאד בהגיגי ר"ל בהעלותי זאת בזכרוני תבער אש מה שהיה האש הקודש בוער ושורף את הקרבנות הבאים לכפר הנה עכשיו דברתי בלשוני ר"ל אנו מקריבים לפני הקב"ה תפלתנו במקום הקרבן א"כ יש לנו תקנה וכפרה אחרת אבל לאו"ה אשר החריבו את הביהמ"ק בידיהם הרי אבדו הם עצמם בידיהם אבדה גדולה אשר לא חוזה להם עוד כי עכשו אין להם שום כפרה ותקנה והתקנה של תפלה

במקום קרבן אין להם הלכך כשיבנה ביהמ"ק ב"ב הרי אז יהיה גם להם תקנה וכפרה עם השבעים פרים בחג וכדומה לפיכך יצטרכו האומות להלל להשי"ת אשר הוציאנו מהגלות ובנה לנו את הביהמ"ק כדי שיהיה גם עליהם במה לכפר. ובזה נבין היטב הכתוב הללו את ה' כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו כי הם ישבחו להקב"ה בעבור בנין בית המקדש והשבח יהיה להשי"ת אשר יתנו לו הוא בעבור טובת עצמם שיהיה אז גם להם תקנה בקרבנות כפרה וזה יהיה להם על ידי ישועת וחירות ישראל אשר יבואו אצלם אומות העולם לבקש מהם שיקריבו קרבנות בעבורם כדכתיב ומהקרבין ניחוחין ומצלין לחיי מלכא ובנוהי. וכמו שבקש שהע"ה בעת חנוכת הביהמ"ק ואמר בתפלתו וגם אל הנכרי אשר לא מישראל הוא ובא אל הבית הזה להתפלל ועשית ככל אשר ישאל ממך (במלכים א' ח') ר"ל תמהר לקיים כל בקשתו כדי שיתקדש שמך הגדול בעולם ויקבלו מלכותך עליהם בלב שלם ומלבד אשר הקריבו הכהנים קרבנות ישראל לכפר בעד או"ה עוד זאת שאפילו אם היו האומות מביאים קרבנות לביהמ"ק היו ג"כ מקבלים אותם הכהנים ומקריבים אותם לכפר בעד האומות כדילפינן (בחולין י"ג) כתיב איש איש לרבות הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל. וכן מצינו ביוסיפון שכמה פעמים נדבו אומות העולם קרבנות לביהמ"ק והכהנים היו מקריבים אותם בעד האומות לכפר עליהם וכשראה דהע"ה שלא הסכים הקב"ה על ידו לבנות את הביהמ"ק בידיו לכך עמד ובנה את היסוד עם הכותל המערבי בהסכם הקב"ה ועשה אז בידיו את התחלת בנין ביהמ"ק ועבור שהיה דוד צדיק גמור לכך מעשיו קיימין לעולם ולא יוכל להבטל.

והנה כמו שהראתי במופתים חותכים על תורה מן השמים כן נראה ג"כ השגחת השי"ת עלינו בגלות ועל שרידי חרבותיו ועל תושבע"פ שהיא מן השמים כי נוכל לשאול שאלה עצומה למה לא נשאר מכל השלשה כתלים מהביהמ"ק ונחרבו עד היסוד ורק הכותל הזה נשאר לנו לזכרון אבל לפי המדרש זה ניחא כי הבית הא' אשר בנה שלמה המלך והוא לא היה צ"ג לכך לא היה נתקיים בקיום נצחי וכן בבית שני אשר בנאו המלך כורש ג"כ

נחרב מטעם הזה אבל הכותל המערבי שבנאו דהע״ה שהיה צ״ג לכן הוא קיים לעולם כמו שהראנו מהמדרש וכן נשאל מנין להם לחכמי המדרש לומר שלא יחרב הכותל הזה לעולם שמא לא יהיה כן אז יבטלו דבריהם ועיין (בשה״ש פ״ד) עה״פ דומה דודי לצבי למה. שנשבע לו הקב״ה שאינו חרב לעולם. והאיך לא יראו חז״ל לומר דבר גדול כזה מה שיהיה בעתיד אשר הוא הכח השלישי שלא נמצא בין חכמי הטבע שיוכלו להגיד מה שיהיה בעתיד רק בתוה״ק נמצא הכח האלקי הזה כי חכמי הטבע לא יעיזו לעולם לומר דבר מה שיהיה בעתיד כי הלא המה יראים לומר דבר גדול כזה אשר הוא למעלה משכלם וטבעם ופחד גדול יפול עליהם שמא לא יהיה כדבריהם ואז ילעיגו עליהם כל העולם ויבטלום לגמרי ואז ישובו חכמי הטבע אחור ודעתם תסתכל ותתבלבל לכן המה שותקים כשבאים לדבר בעתיד אבל חז״ל ברוח קדשם לא יראו לומר עתידות ומי שיש לו עיני השכל יכול לראות ולהבין מכל דבר הן בתושב״כ והן בתושבע״פ שכולם מרועה אחד נתנו הלכה למשה מסיני וכן סימני חז״ל על הגאולה העתידה ב״ב אנו רואים עתה בחוש שמעט מעט המה מקוימין ולכן כתוב במ״ת וכל העם רואים את הקולות וכו׳ וקשה והלא מ״ת הוא מעשה שכבר עבר ולמה אמר הכתוב וכל העם רואים את הקולות הול״ל ראו את הקולות דמשמע עבר ולא רואים דמשמע הוה אלא בא לרמז לנו הכתוב שהקולות אשר שמענו מפי הגבורה אז בעת מ״ת שבאם נקיים את התורה נהיה מוצלחים בארצנו במדרגה עליונה ובאם לא נרצה לקבל עלינו את עול התורה לקיים מצותיה אז מקדשנו ישמם וארצנו תחרב אנו רואים אותם גם עכשיו. והנה כמו שנתקיים כל התוכחה והפורעניות מהתורה עלינו בעבור שלא קיימנו את התורה ובעבור חטאינו גלינו מארצנו וחרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וכן כל נבואת הנביאים על החורבן והגלות עבור זה שלא הלכנו בדרך הישר ונתקנו מעלינו את מוסרות הדת כמו כן אם נקיים עתה את התורה בלב ונפש ונמסור את נפשנו בעבור מצותיה אז תקויים בנו כל הנחמות והישועות אשר נמצא בתוה״ק ובדברי הנביאים ואז ישוב ה׳ לרחם עלינו וימהר להוציאנו מהגלות ויקויים בנו אם יהיה

נדחך בקצה השמים ר"ל בגלות ורחוק מישוב משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך והביאך ה"א אל ארץ אבותיך וירישתה והיטיבך והרבך מאבותיך ואז יבנה את ביהמ"ק והומות ירושלים וישלח לנו גואל צדק בב"א.

מאמר יא

אור הנעלם בהתורה שעתיד להתגלות

אמרו חז"ל (בע"ז ג') לעתיד לבוא עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה וילפי מפ' כי הנה היום בא בוער כתנור. רשעים נדונין בה כדכתיב ולהט אותם היום הבא וצדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. וכתיב ועסותם כי יהיו רשעים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים (במלאכי ג'). ולהבין כונתם נ"ל כי הנה ידוע שכל התורה יש בה חיצוניות ופנימיות. חיצוניות הוא הפשט הנכון בביאור והסבר הכתובים להבינם בדרך פשוט. ובאופן היותר קל להבין לכל בר שכל אפילו לילד קטן והפנימיות הוא היורד עמוק בתוך הענין ומרחיב את הדבר להבינו על דרך האמת כדי שלא נטעה בפשט הנכון ועולה מהקל אל הכבד ממדרגה תחתונה למדרגה עליונה ועבור שהוא מפלפל בהענין נעשה על ידי זה שכלו חד וחריף עד שבא לו הרחבת הדעת להבין בכל הענינים אפילו בענינים היותר קשים בתוה"ק ומגיע אל תכלית המקוה. אבל שכל האדם הוא בגבול ותכלית כמו השכל מילד קטן אשר אינו יכול לקבל ולהבין שכל מאדם גדול אלא אם כן שהגדול יוריד שכלו למטה למדרגה תחתונה עד שיוכל הקטן להבין שכל מהאדם הגדול. וכן הוא באדם אשר לומד תורה בעוה"ז בשכלו הדל נשאר לו כמה ספיקות בלמודו ואינו יכול להשיגם וליישבם אל נכון ואינו יכול לתפוס למודו במוחו בעבור מסך המבדיל הוא הגוף הגשמי המכסה ומסתיר על אור הנשמה שלא תוכל להאיר בתורה והיצר הרע וטירדות

הזמן ודאגת הפרנסה וצער גידול בנים מסייעין הרבה לזה לכן אינו יכול להבין היטב את התורה כי שמעתא בעי צילותא (כמגילה כ"ח ע"ב) וכל זה הוא בעוה"ז אשר כמו הנשמה דורשת את החוב מהאדם ללמוד תורה ולקיים מצותיה כדי לזכות את הנשמה לעוה"ב ולהאירה באור צח ומצוחצח בעולם הנצחי כדי שלא תכלה ח"ו ותוכל לבוא למדרגתה הראשונה. וכן הוא גם הגוף דורש את החוב שלו בחזקה ואינם יכולים להתפטר ממנו בלך ושוב ומחר אתן כי אם הוא רעב ורוצה לאכול. וכן אם האשה ובנים ועוללים הקטנים מבקשים לאכול הלא אז הוא מוכרח לבקש לו פרנסה ואם כן איזה הצלחה יכול להיות לו בלימודו ואם הוא לומד תורה בעתים קבועים זהו ממש מסירת נפש אצלו אבל שם בעולם העליון כשהנשמה תפרד מהגוף ונתפרדה החבילה ביניהם והנשמה תשליך את אדרתה מעליה הוא הגוף הגשמי ואז נעשית הנשמה שכל נבדל מחומר הגשמי ואז לא תחשיך עוד הגוף על אור הנשמה וגם בעולם העליון אין עוד יצר הרע ולא טרדות הזמן ולא שום מניעה אחרת ושם שכל יכול לקבל שכל הנשמה אשר היא מקור השכל תוכל להבין סודות ופנימיות תוה"ק שהוא שכל העליון וחכמתו ית' (כזוה"ק פ' משפטים) אורייתא מחכמה נפקת וכו' וכן יהיה גם לעתיד בלי שום שינוי בביאת המשיח ב"ב כדכתיב (בישעיה נ"ד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך כי בשעת מ"ת אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום (כמכות כ"ד) אבל שאר הדברות שמענום מפי משה לכך שכחנום ונתרבה מחלוקת בישראל מפני שני טעמים האחד מהם שבירת הלוחות (כעירובין נ"ד) שנית (כשה"ש א') במדרש עה"פ ישקני מנשיקות פיהו וכו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה הלא שתי הדברות אשר שמענו מפיך בעת מ"ת לא שכחנו עד הנה כי הנה כמו שאתה נצחי כן דברות קדשיך ג"כ נצחיים אבל לא כן שאר התורה אשר שמענו ממשה לא היה יכול להשאר אצלנו בזכרון לכן אנו מבקשים ממך עוד הפעם להשמיע לנו הוד קדשיך וקול התורה נשמע מפיך ואז לא נשכח את התורה עוד. לפיכך כשנשמע לע"ל את התורה מפי הקב"ה הרי נשמע אז דברים ברורים כהוויתן וכנתינתן מסיני ואז לא נשכחם עוד לנצח וגם **לא יהיה בנו עוד** מחלוקת כי מי

יבא אחר המלך העליון הקב"ה להרהר אחר מדותיו ולערער ולחלוק עליו ואז נבין את התורה היטב באמת בלי שום ספק ובלי שום פקפוק כלל ח"ו.

והנה להבין מ"ש חז"ל בהמשל „חמה ונרתק" אבאר בעזה"י כן כי הנה אם נסתכל היטב בפני השמש כשתזרח בתקפה הנה נראה כתמי שחרורית באופק השמש וזהו נרתיקה אשר הוא כענן דק תמיד מכוסה על פניה כדי לקררה ולא תקדיח כ"כ ולא תחריב את העולם ח"ו נמצא שהחמה עצמה אין אנו רואים בשום פעם בעולם אלא לבושה ונרתיקה והוא בעבור שאין בנו כח לקבל אורה החזק אבל לעתיד יתן לנו הקב"ה כח ועצמה שנוכל לסבול אורה המבריק ואז לא תסתיר ממנו את אורה עוד. וכן הוא גם בתוה"ק כן כי הלא היא נראית לנו עתה מכוסה בלבוש ואורה האמיתי בעצם יפעתה לא זרחה לנו עוד לפיכך יש לנו כמה ספיקות ומחלוקת בתוה"ק ואין אנו מבינים אותה עתה על בוריה מחמת קטנות מחנו ושכלנו הדל ועבור טרדות הפרנסה ועל כולם הוא הגוף מחומר העכור המסתיר ומכסה על אור הנשמה שלא תוכל להאיר. אבל לעתיד הקב"ה יסיר מעלינו את כל המסכים המבדילים בינינו ובין אבינו שבשמים ולא יהיה לנו עוד דאגת פרנסה וצער גידול בנים ואז נבין את התורה באר היטב בהרחבת הדעת ואפשר שזהו כונת חז"ל (בחגיגה י"ב) עה"פ וירא א' את האור כי טוב ראה הקב"ה את האור שצופין בו מסוף העולם ועד סופו נסתכל הקב"ה שלא היה העולם כדאי להשתמש באורו עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא כונתם קאי לפע"ד על אור התורה אשר הוא בראה אלפים שנה קודם בריאת העולם ורצה הקב"ה ליתן את אור התורה לאדה"ר אבל נסתכל הקב"ה שלא היה העולם כדאי להשתמש באורו כי הקב"ה ראה בחכמתו האלקית שכל הדורות אשר יהיו מאדם הראשון עד מ"ת ועד ביאת המשיח ב"ב לא יוכלו להשתמש באור התורה ולשמור את קדושתה כדבעי למהוי ואף שיהיו צדיקי עליון בכל דור אבל המה יהיו מעט מוער ולא יהיה בכחם להשפיע מאור תורתם על כל העולם כי הלא כמה רשעים ואפיקורסים ימ"ש יהיו כנגדם כי את זה

לעומת זה עשה אלקים את הרע לעומת הטוב ובכדי שלא תבא לחילול קדושת „אור התורה" לכך גנזו לצדיקים לע"ל אשר אמרו חז"ל ע"ז (בסוכה נ"ב) לע"ל הקב"ה מביא ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ואז לא יהיה יצה"ר ואפיקורסית ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דיבר ואז יגלה הקב"ה לכל העולם את אור התורה אשר היה עד הנה נעלם ומכוסה מעיני כל חי. והנה אנו רואים בחוש שכמה פעמים יש סוגיות קשות בגמ' ודברים סותרים זה את זה באיזהו מקומן בש"ס בבלי וירושלמי או ספיקות ברמב"ם וגדולי התורה מבקשים בכל כחם ומחם ליישבן עד שבאים לעמק שוה הוא עמק המלך מלכו של עולם אבל כמה פעמים אנו רואים ספיקות בהלכה עד שעבור זה' ההומרות יתרות על הקולות ובכמה מקומות בש"ס נשאר בתיקו או בקושיא. זהו הנוגע בעניני תושבע"פ וכן בתושב"כ הקרי וכתיב או בכאן חסר ובמ"א יתיר והמצות אשר טעמן לא ידוע לנו כמו לבישת שעטנז בו"ח וכדומה מחקי התורה והרבה דברים מהם אשר לא נתבאר לנו עד היום. והנה שמחת השגת התורה עדיין אינה בשלימות אצלנו עכשו אבל לעתיד כשנשמע את ביאור התורה מפי הקב"ה כמו במ"ת אז תהיה שמחה אמיתית אצלנו. ועוד שמחה תהיה לנו אז כי הנה עכשו כשאנו רואים את החפשים בדעות הפורקים מעליהם עול מלכות שמים ומחללים כל קודש לעיני כל היראים והחרדים לדבר ה' ושואלים מהם קושיות אפיקורסיות אשר אין להשיב עליהן. והנה כשהיראים רואים את בזיון התורה וחילול קדושת האמונה לעיניהם הנה מלבד הצער והעגמת נפש שמגיע מזה להם עוד זאת שעבור זה נשאר מחלה עזה בלבם וחייהם לא נחשב אצלם למאומה כי זה נוגע להם בחייהם ממש ואינם נהנים מעוה"ז ורק עוסקים בתורה ועבודה ובקיום המצות והוזדים וכל עושי רשעה מלעיגים מהם ופותחים עליהם את פיהם כאתונו של בלעם ושואלים אותם שאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם לקיים תורה ומצות. הלא טוב לכם להתערב עם אנשי העולם וליהנות מעוה"ז ולשבוע מטובה ואז יגיע לכם מכל העולם עושר וכבוד וכל טוב אבל לא כן עכשו אשר אתם הולכים נגד הטבע לכן לא תוכלו להתקיים בעולם וגם חברה האנושיית **פתרחקת** מכם בעבור זה

והנה שהע"ה אמר יש בוטה כמדקרות חרב כי דברים הקשים של החפשים נוקב לב היראים והחרדים לדבר ה' ועושים אותם לאפר ממש ורומסים עליהם ברגלם רגל גאוה והוצפה וגם שואלים מהם למה זאת לכם למסור את נפשכם בעבור התורה והאמונה אשר הולכים נגד הטבע והחרדים שותקים ושמים ידם לפיהם לקיים מ"ש אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה וכדרשת חז"ל שלאפיקורס ישראל כל שכן דפקיר טפי ולכן אין להשיב להם מאומה. וכן הם שואלים על אמיתית תושב"כ ושבע"פ להראות להם במופתים הותכים שהם מן השמים. אבל כשיבא מלך המשיח ויקויים לנו כל ההבטחות מהתורה והנביאים ויראו אז גם החפשים את כל הנסים והנפלאות אשר יעשה עמנו השי"ת לעיני כל העולם ואז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ר"ל עם ישראל וכו' ואז יודו לנו גם החפשים בע"כ ונגד רצונם שהיה לנו למסור נפשנו בעבור התורה והמצות אבל אז לא יקבלום בתשובה כמו שאמרו חז"ל בפ' חלק ימות המשיח אין בהם לא זכות ולא חובה ואז ידין אותם השי"ת על מעשיהם הרעים כדכתיב (במלאכי ג') והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר וכו' ולהיפוך הצדיקים יקבלו אז שכרם בעוה"ב משלם וזה יהיה להם שמחה כפולה שמחת הגוף ושמחת הנפש וזהו כונת חז"ל לע"ל עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה ר"ל לפע"ד התורה אשר היא אצלנו עתה בנרתק וכל אשר אנו רואים בה הוא ע"ד משל ודמיון בעלמא והשכל והרעיון הנשגב הנמצא בפנימיות התורה הוא גבוה מאד משכלנו ואור התורה האמיתי נעלם מאתנו ועבור זה קשה לנו מאד המלחמה אשר היא לנו מפנים ומאחור מפנים כי הדברים הקשים להבין בתוה"ק הם נגד שכלנו הדורש מאתנו דברים ברורים. ועכ"פ צריכים לעסוק בהם כי לפום צערא אגרא ואם אינו יכול להשיגם ולהבינם עכשו יזכה להבינם לע"ל. והמלחמה מאחור היא מהחפשים בדעות אשר רוצים להרע לצדיקים אבל השי"ת לא יעזבם לנגוע בהם לרעה אבל לימות המשיח הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ר"ל יבאר לנו ויגלה לכל העולם תעלומה של תורה ואורה האמיתי ויתרץ כל הקושיות ויפרק כל האיבעיות ויברר כל הספיקות ויראה את

אור האמיתית מתוה"ק. כי אז יקויים לנו כל הנחמות אשר הבטיח לנו השי"ת. ואז כשהרשעים יראו את אור האמת מתוה"ק הנמשלה לאור החמה ידונו וישרפו בה בעבור שעברו בשאט נפש על מצות התורה ולא רצו לקיימה וגם חטאו והחטיאו את הרבים. ואז יקבלו את עונשם הקשה ותהיה תבוסתם שלמה ויהיו להרפות ולדראון עולם ויהיה מהם אפר תחת כפות רגלי הצדיקים ולהיפוך הצדיקים יקבלו את שכרם הטוב אז בכבוד גדול בעבור מסירת נפשם על התורה ומצותיה ואז תהיה שמחתם כפולה ראשית שהמלחמה תבטל מהם לגמרי שנית שיראו שגם החפשים בע"ב מודים להם וסובלים עונש מר בעבור מעשיהם הרעים ובעבור בזיון התורה ואז ירפא השי"ת לשבורי לב הם הצדיקים ויחבש לעצבותם ומחלת הלב אשר היה להם עד הנה תרפא להם ואז ידרסו הצדיקים על ראשי הרשעים ויבטלום לגמרי.

והנה ידוע מאמר חז"ל (תענית ט') ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא לפיכך נ"ל להראות רמז נפלא בתוה"ק על אור התורה שישיב לנו השי"ת לימות המשיח ובתיבה ראשונה מהתחלת התורה מצאתי בעזה"י לפע"ד רמז זה כי תיבת בראשית יש בה אותיות אר תשיב ר"ל אור התורה שנגנז ישיב לנו השי"ת לעתיד והוא"ו אשר הסר במלת האור כזה אר הוא מאותיות אהו"י שלפעמים יחסרו ולפעמים יתחלפו כמו ירושלים ירושלם בסכת בסכות אשר אמר ר' שמעון (בסוכה ו' ע"ב) יש אם למקרא ואח שמלת בסכת בלא ו' קוראים בסוכות עם ו' בעבור החולם שעל האות כ' וכן נאמר כאן אף שבמלת האר הסר ו' קוראים החולם שעל הא' כאלו נכתב בוא"ו האור. ובדרך אגב כשאנו עוסקים בענין השגת אור התורה לעתיד נבאר מעט גם עפ"י שכל למה קשה לנו להשיג את התורה גם עכשו ונישב זאת שעבור פרנסה קשה לבוא להשלמת הנפש וכבד מאד להשיג את התורה ולהבינה על בוריה. ולעיל אמרנו עוד טעם. עבור שאנו לומדים את התורה לא מפי הקב"ה אלא ע"י אמצעים דהיינו ע"י נביאים או חכמים לכן קשה לנו להבין את התורה מפי חכמי התורה וז"ש הנביא (ישעיה ס') לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר

לך והיה ה׳ לך לאור עולם וכו׳ ושלמו ימי אבלך נ״ל כי הנה הז״ל אמרו (ב״ב ע״ה) פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה והטעם כי הנה כמו השמש קבלה אורה הבהיר מהקב״ה ולא מאמצעי כן מרע״ה קבל אור תורתו מהקב״ה בברק השנון וכמו הירח אין לה אור עצמי כלל כי סיהרא מגרמא לאו כלום היא אלא חושך ולא אור רק היא מקבלת אורה מאמצעי והוא ע״י השמש כ״כ יהושע קבל אור תורתו ממרע״ה. והנה אף שלמדנו את התורה מפי אדון הנביאים אשר היתה שכינה מדברת מתוך גרונו של מרע״ה וכן תלמידו הנאמן יהושע אשר הכתוב העיד עליו ויעבדו ישראל את ה׳ כל ימי יהושע וכו׳ אעפ״כ שכחנו את התורה בביאור הברור ההוא וזהו בעבור שמסרו לנו את התורה בכח אנושי אשר עלול לשכוח אפילו במבחר המין הזה. אבל לעתיד כשנלמוד את התורה מפי הקב״ה אז נבין אותה היטב באמת ובלי שום ספק כלל. ורמז לזה גם (מזוה״ק פ׳ נשא) בעקבתא דמשיחא יתפתחון תרעי דחוכמתא ר״ל אז יתגלה לנו סודות התורה אשר לא נודעו לנו עד הנה.

והנה בדברנו הקודמים שאמרנו שקשה לנו להשיג התורה בעבור חסרון פרנסה נבאר ע״ז מ״ש דהע״ה (בתהלים כ״ג) אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה׳ לאורך ימים. וצריך להבין ראשית מהו הלשון „אך" הלא אמרו חז״ל אכין ורקין מיעוטין הן א״כ מה בא אך זה למעט שנית מהו הלשון ירדפוני כי הלא אמרו חז״ל (ירושלמי מכות פ״ב ה״ו) מצינו רדיפה לרעה כדכתיב (יחזקאל י״ח) חטאים תרדף רעה אם יהיה לו טוב כל ימי חייו מה רעה יש כאן שאמר ירדפוני ומהו עוד ושבתי בבית ה׳ לאורך ימים. והנה להבין את כל זה אביא מה שאמר הרה״צ ר׳ לוי יצחק זצ״ל בעהמ״ח ס׳ קדושת לוי יראו את ה׳ קדושיו כי אין מחסור ליראיו ואמר בזה״ל מתי יראים הקדושים מה׳ כי אין מחסור ליראיו כשרואים שאין מחסור להם בעוה״ז אז יראים להם שמא ינוכה להם משכר עוה״ב כמו שהיה ירא אברהם ג״כ כשנצח הד׳ מלכים שלא ינוכה לו משכר עוה״ב עד שהבטיחו השי״ת אל תירא אברם שכרך הרבה מאד ולא **ינוכה** מעוה״ב שלך כלום

ולכך אנו מתפללין בבהמ"ז וכל טוב ר"ל בעוה"ז ומכל טוב ר"ל בעוה"ב אל יחסרנו ר"ל כי הלא אמרו חז"ל (ברכות ה' ע"ב) אין אדם זוכה לשתי שלחנות שיהיה לו עוה"ז ועוה"ב זה אי אפשר להיות לכך אנו מתפללין שאם יהיה לנו טוב כאן בעוה"ז לא יחסר לנו ולא ינוכה מחלקינו לעוה"ב ועתה אתיא שפיר כל מה שהקשינו לעיל כי אמרו חז"ל (ברכות י"ז) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאנו רוצים לעשות רצוניך ואתה רוצה כי לא תחפוץ במות המת וכו' ומי מעכב שאור שבעיסה לפע"ד כונתם בזה כי הפרנסה הקשה וטרדות הזמן תמנע אותנו מלהשלים א"ע בהשלמת הנפש על שאנו צריכים לרדוף אחר הפרנסה לכן תפלתנו אינה בכונה רצויה וגם עסק התורה שלנו אינו עולה יפה אבל אם היתה הפרנסה רודפת אחרינו ומצויה אצלנו מבלי שנצטרך לחזור אחריה אז היה מחנו צלול ואז היתה עבודתנו ותפלתנו בלי שום שמץ פסול ח"ו והיתה עבודה שלמה ורצויה כדבעי למהוי וכן לימודנו היה ביתר שאת ויתר עז בהצלחה גדולה כי שמעתא בעי צילותא (מגילה כ"ח) אבל לא כן עתה כשאנו צריכים לרדוף אחר הפרנסה ואין דעתנו מיושבת עבור זה אין אנו יכולים לילך ממדרגה למדרגה להשלים את נפשנו וזהו ג"כ כונת דהמע"ה אך טוב ר"ל לפע"ד אעפ"י שהטוב שיהיה לי בעוה"ז הוא אך ומיעוט כי על ידי הטוב בעוה"ז מנכין לי מעוה"ב וחסד ירדפוני ר"ל אעפ"י שהחסד שתעשה עמדי בעוה"ז הוא לי לרדיפה ולרעה כי ירא אני שלא ינכו לי הזכות עבור הטוב והחסד שתתן לי בעוה"ז לא יחסר ולא יגרע הלקי עבור זה בעוה"ב מכל מקום אין יראה זו מעכבת את רצוני להצליח בעוה"ז ג"כ ורק זה אבקש אך טוב והחסד ירדפוני כל ימי חיי בעוה"ז ג"כ תצליחני וא"ת מה יהיה לי מזה התועלת על זה אמר ושבתי בבית ה' לאורך ימים ר"ל אם תהיה לי הצלחה גדולה כל כך שהפרנסה תרדף אחרי אז תהיה לי השלמת הנפש כי ושבתי בבית ה' לאורך ימים ויהיה לי עת פנוי הן לתורה והן לעבודה בלי שום מחשבות זרות המונעים אותי מעבודת הבורא אבל אם אין לי פרנסה אין לבי פנוי לתורה ולעבודה ואין לי עת קבוע לעבודת הבורא ולעתיד בשנשמתי מורת התורה מפי השי"ת

וגם דאגת הפרנסה לא תהיה לנו עוד ואז יקויים עלינו הפ׳ ושלמו ימי אבלך כי אז נשמח מאד בהבנת סודות התורה. וכמאמר הרמב״ם אין שמחה כהתרת הספיקות וכשזכרנו בענין קביעות עתים לתורה אומר ע״ד מוסר השכל כי הנה ראיתי כמה אנשים שהם מבטלים את הזמן בדברים של מה בכך ומפנים את לבם לדבר דברים בטלים וע״ז יש להם פנאי לדבר בדברי הבאי כאות נפשם אולם כשבא לעבודת הבורא אז אין להם פנאי. ואף שמצינו שגם דהע״ה אמר להשי״ת בידך עתותי אבל חילוק גדול יש בין דוד לביניהם כי הוא אמר שביד השי״ת עתות האדם לכן צריך האדם לחלק ימיו גם לתורה ועבודה כמו שהוא משתדל לפרנסה אבל על אלה שאינם רוצים לחלק ימיהם גם לעבודת שמים אמר דהע״ה אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וכו׳ והאדם צריך לדעת שעבור זה נתן לו השי״ת חיים ובריאות כדי שיוכל לבוא לשלימות הנפש אבל המה דור תהפוכות מהפכים את הסדר כי הם בנים לא אמון בם. וכן בעת שמתפללים המה ממהרים להתפלל בלא כונה. וכשהייתי בחברון עיה״ק תוב״ב שמעתי מספרדי מוסר יקר ע״ד רמז בזה כי הנה כתיב במשלי בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור ואמר הזוה״ק שבמלת „עצב" יש ר״ת ערבית צהרים בקר ולפי״ז כונת הכתוב כן בכל עצב ר״ל בכל השלש תפלות המרומזים בתיבת „עצב" יהיה מותר ר״ל דבקהלת כתיב ומותר האדם מן הבהמה אין ולכאורה קשה להבין האיך ידמה האדם לבהמה אשר הם משני סוגים לגמרי כי היא ב״ח והוא מדבר ולא קרב זה אל זה והאיך שייך לומר כן. הלכך מפרשים העולם מלת „אין" ר״ת אדם יש נשמה, ועבור זה הוא עולה למעלה והיא יורדת למטה עם רוח החיונית שלה. וזהו כונת מלת עצב שבכל הג׳ תפלות יהיה מותר ר״ל יכוין את הכונה כמו בהפ׳ הנ״ל אבל ודבר שפתים ר״ל אם הוא מדבר בתפלתו רק בשפתים ובלא כונה אך למחסר ר״ל חסר אז עיקר התפלה זו הכונה הראויה (כישעיה כ״ט) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני וכו׳ כהרמב״ם תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה ר״ל לדעתי כי הנה אם נתבונן היטב נשאל לעצמנו מה החילוק בין האדם החי ובין המת רח״ל הוא רק החיים. **והנה** כשנסתכל בעת שהמת

מוטל על הארץ נשאל מה חסר בו הלא הוא שלם בכל אבריו לפי הנראה ועם זה הוא אינו זז ממקומו ולהיפוך כשהיה בחיים חייתו אז היה ביכלתו אפילו לעוף למעלה מן הירח ומפליא לעשות מכונות נפלאות וכן בשאר ההמצאות החדשות וכיון שמת בטל מן העולם וניישב בזה שחסר בו כח התנועי בעבור קרידות הדם ואי הרגש בכל אבריו ואף שבחיצוניות נראה שלם באבריו ולא חסר לו מאומה אבל בפנימיותו חסר בו כלו זהו נשמת רוח חיים באפיו וכן הוא גם בענין התפלה אף שמתפלל תיבות שלימות בדקדוק אבל בלא כונה הנה התפלה נחשבה כהמת הנ"ל ולא תוכל לפעול מאומה לכן צריך לכוין בתפלתו דכתיב תכין לבם תקשיב אזניך והנה בעבור אלו האנשים אשר אין להם פנאי לדבר נחוץ כגון לתורה ולעבודה אבל יש להם עת לדבר דברים בטלים אומר מוסר נחמד דכתב קהלת ודבר בעתו מה טוב פי' לפ"עד הוא כך ודבר בעתו ר"ל אם תבטל את העת הפנוי בדברים בטלים „מה טוב ר"ל איזה טובה תגיע לך מזה. זאת ועוד אחרת אין טוב אלא תורה כונתו אם תעביר את העת היקרה בדברי הבל מה יהיה אז עם עסק התורה כי אז לא תוכל ללמוד ולכך עתידה תורה שתשתכחה ממך ולכן אמרו חז"ל (ביומא י"ט) ודברת בם ולא בדברים בטלים ואמר ע"ז הגר"א כי מלת בם הוא ר"ת בראשית מאימתי ר"ל שהאדם צריך לעסוק או בתושבכ"ת או בתורה שבע"פ ולא בדברים בטלים וגם בזה האופן פירשתי את הפ' עת לעשות לה' הפרו תורתך כי העולם מתאוננים שאין להם עת לעסוק בתורה או אפילו לשמוע אותה אבל נראה בעיני השכל האם נתן השי"ת עת להאדם לעסוק רק בעניני גופו ולא בעבור נשמתו או האם תכליתו הוא לעסוק רק בעניני עוה"ז ולא להכין צדה לדרך בשביל עוה"ב אשר זהו העיקר אשר באתה הנשמה לעוה"ז מעולם העליון לעולם התחתון כדי שלא תאכל שם נהמא דכסופא אבל האדם השפל שוכח עיקר תכליתו וע"ז נאמר (קהלת ג') ראיתי עבדים על סוסים כונתו הוא שהגוף מתגאה וחושב א"ע כמלך רוכב על סוס ושרים הולכים כעבדים על הארץ הנשמה היא אצל האדם בשפל המצב והוא פוגם בהנשמה אשר היא בת השמים ואשר נחצבה מתחת כה"ב וחושב את הגוף לעיקר ואת הנשמה לטפל.

וזהו פי' הכתוב עת לעשות לה' ר"ל האדם צריך לדעת שהעת הפנוי לא נתנה לו לפנות לבטלה מן השמים אלא שישתמש בהעת ויעשנה לה' בתורה ומצות ובתפלה. ואם לא יעשה כן אז הפרו תורתך כי אם לא ילמוד את התורה בעתים הפנוים הלא לא ידע את האסור והמותר ולא ידע את המעשה אשר יעשה והאיך להתנהג כל ימי חלדו ובזה הנה הוא מפיר את מצות התורה בזה אשר מתרחק ממנה וצריך לקבוע לו עת לעסוק בתורה ואף שאין לו פנאי על ענינים אחרים אבל לעבודת הבורא צריך להשתדל שיהיה לו פנאי אבל אם יצטרך ליתן דין וחשבון לפני השי"ת אז ביום הדין לא יוכל לומר לפני הבית דין של מעלה לא היה לי פנאי לעסוק בתורה כי אז ישאלו לו א"כ לא היה לך לקיים את המצות ג"כ א"כ על מה היה לך פנאי על דברים בטלים אוי לך שהרעותה לגופך ולנשמתך ואז יאלם דומיה ולא ימצא מענה בפיו לכן ישים את כל זה ללבו ויראה לעשות לו פנאי ולקבוע עתים לתורה ולקיים מצות ואז יזכה ביום הדין. (ובסנהדרין ז') אמרו חז"ל אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה וצריך האדם להבין חשיבות הזמן ויצייר לנגד עיניו אם הוא היה חולה מסוכן ונוטה למות אז היה מחשב בדעתו כמה יקר הזמן כי אין לקנותו בממון לחיות עוד זמן מה או להנצל מהמות ולא יועיל הון ביום עברה ואפילו בכל הונא דעלמא לא יוכל לפדות א"ע ממות לכן ייקר הזמן בעיניו לבלותו על תורה ועבודה (ובחולין פ"ט ע"א) איתא א"ר יצחק מאי דכתיב האמנם אלם מאי אומנותו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם יכול אף לד"ת כן ת"ל צדק תדברון יכול יגיס דעתו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם. ולכאורה צ"ל ראשית השאלה אף לדברי תורה כן איך הייתי סבור שאף לד"ת יעשה עצמו כאלם א"כ מה הועיל הקב"ה בתקנתו במה שנתן לנו את התורה אם לא שנלמוד אותה. שנית נבין למה צוו לנו חז"ל ללמוד אומנות אלם שלא לדבר. שלישית צ"ל כונתו מ"ש יכול יגיס דעתו ולריישב כ"ז נ"ל כן כי הנה אנו מוצאים ב' פסוקים במשלי המדברים בהחסרון והרושם אשר הדבורים שאינם נחוצים עושים על האדם כתוב אחד אומר שהע"ה חושך פיו חכם יחשב אוטם שפתיו נבון ר"ל אם אפילו הכסיל ישתוק יחשבוהו לחכם ואף החכם יחשב לכסיל

אם ידבר הרבה דברים ללא תועלת כי הנה אף שתחלת דבריו ידבר במועצות ודעת אבל מתוך שידבר הרבה קשה מאד. לשמור דבריו שלא לדבר איזה שטות וכתוב וכסיל יפרוש אולת וע"י דבור זה יכול ליפול ממדרגתו בעיני הבריות ויחשבוהו לשוטה וסוף הדבור יהיה במחשבתו תחלה. זאת ועוד אחרת אמר שלמה ברב דברים לא יחדל פשע ר"ל אם האדם מדבר הרבה מבלי לחשב את התועלת שיצא מדבריו אז הוא מן הנמנע שלא יחטא ברוב דבריו ונכשל בלה"ר חניפות לצנות נבול פה באחת מהן או בכולן ואז יצא שכר דיבוריו בהפסד שוויו בעיני הבריות והנה הרבה דברים יש אשר היה יכול למנעם אבל זהו כמאמר החכם הרגל נעשה טבע כי הנה בעבור שמורגל מנעוריו לדבר הרבה מבלי לחשב תחלה איך לדבר ומה שראוי לדבר. והנה כמו בטבע העולם אם הרופא בא אל החולה שעל הקיבה והחולה מתאונן אני חושש במעי ואני חושש בראשי אז הרופא מבקש מהחולה להראות לו הלשון ועי"ז מכיר הרופא את החולאת הנמצא בפנימיות החולה וכמו בחולה ורופא גשמי כן גם בחולה רוחני החוטא בנשמתו אמר הרופא הרוחני שהע"ה שע"י דבורי האדם מכירים את תכונתו וטבעו ומדותיו אם הוא צדיק או רשע אפיקורוס או מאמין חכם או טיפש וע"י שמוציא האדם את לשונו לדבר בזה מכירים את פנימיותו וכמו הרופא הגשמי נותן סם מרפא להחולה הגשמי לרפאות חליו כן נתן הרופא הרוחני שלמה סם מרפא לשתוק ולא לדבר הרבה ובזה יהיה רפואה לגופו ולנשמתו והדיבור צריך להיות יקר בעיניו ככסף ויחוס עליו מאד שלא להוציאו במקום שאינו נחוץ. ולפיכך יעץ לנו ר' יצחק לעשות עצמו כאלם ואז אף שלא יוכל לעלות במדרגתו. אבל הוא לא ירד ג"כ ממצבו וישאר על מדרגתו הראשונה ובזה לא יחטא להשי"ת כי לא ידבר דיבורים אסורים וכן לא יחטא נגד הבריות כי אם לא ידבר הרי לא יפגע בכבודם ואז יהיה ראוי לכבוד ועתה נבין שאלתם יכול אף לד"ת כן ר"ל אם האדם צריך ליפחד שמא ידבר דבורים אסורים אם כן אף בד"ת יירא ג"כ שמא יטעה בכונתם ולא ילמד את הפשט הנכון ויכשל בלימודו ומזה בא לגלות פנים בתורה שלא כהלכה ח"ו א"כ מחשש זה לא ילמדו ישראל תורה א"כ על מה יתקיים

העולם (וכו' אליעזר בנדרים ל"ב) גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ על זה אמר צדק תדברון שאם יבקש את האמת יסייעוהו מן השמים אם רק יעסוק בתורה לשמה (כשבת ק"ד) הבא לטהר מסייעין אותו וכו' ואם יהגה בה בכל כחו וכונתו אזוהוא ידבר צדק בתורה וא"צ לירא שמא לא ילמוד כדבעי כי מתוך שלא לשמה בא לשמה (כפסחים נ') ומה שאמר עוד יכול יגים דעתו ר"ל אם ירצה להתפאר במדת השתיקה ויתגאה בה על שאר בני אדם שאין בהם מדה זו לכך מסיים הפ' מישרים תשפטו בני אדם כונתו כי הגאוה היא מדה מגונה מאד לחשוב א"ע לדבר יש בפני אחרים ולהתגאות עליהם. אלא הוא צריך לחשוב א"ע שוה עם הבריות ומלת מישרים כונתו ל' ישר ושוה. ואם יזהר בדבורו אז יהיה גבוה ועליון על כל הברואים כי הנה צריך האדם להבין אם השי"ת בחר באדם מכל הברואים דומם. צומח חי מדבר ונתן לו את המתנה היקרה הוא כח הדבור משא"כ בשאר הברואים ה"ה רק בעבור שישתמש בדיבורו לתורה ותפלה ולא לדברים בטלים ח"ו וכן אמרו חז"ל (חגיגה ה') עה"פ ומגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לאדם בשעת הדין לכן יזהר האדם בדבורו כדכתיב שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ולכאורה קשה כפילות הלשון פיו ולשונו ה"ה ענין אחד אלא כונתו הוא עוד לדבר אחד והוא ג"כ ענין חמור מאד והוא איסור מאכלות אסורות וזהו כונתו לפי דעתי שומר פיו מלאכול מאכלים אסורים ולשונו מלדבר דבורים אסורים שומר מצרות נפשו ר"ל בזה הוא שומר את נשמתו מן הגיהנם ולאח"ז ראיתי ס' שמירת הלשון מה"הג מראדין ומפרש ג"כ הפסוק הנ"ל בענין זה ובזה אמרתי ברמז עד"מ הפ' אשמרה דרכי מחטוא ר"ת אדם אשמרה לפי מחסום ר"ת אלם כונתו אם האדם רוצה לשמור את עצמו מן החטא אז ישמור א"ע מלדבר שהוא מקור החטא ואם קלקל את לשונו בדבורים אסורים אז יתקנו בתורה ותפלה ובזה יתכפר עונו ויקובל תפלתו.

מאמר יב

שמירת השבת ומשוה דעות הבבלי והירושלמי בעניני שבת שלכאורה המה סותרים זה לזה

ועתה נבאר את המאמר (פסחים קי"ג) רע"א עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אשר העולם עושים מזה פשט ולכבוד עצמם הם דורשים ואומרים אשר בשביל פרנסה יתירו חז"ל לחלל את השבת ח"ו ומה שאמרו (ביבמות פ"ט ע"ב) שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה במה דברים אמורים הוא בשב ואל תעשה אבל בקום ועשה אינם יכולים החכמים ואין להם הכח לעקור דבר מן התורה כי הלא אמרו (בחגיגה י' ע"א) בהמשנה הלכות שבת הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות וכו' וזדון לב הרשעים הכופרים בעיקר ובהשגחה ובחידוש העולם ובעבור חמדת הממון השיאם לבם לומר דבר כזה ודבר כזה יכול כל אחד להבין שלא כיונו החכמים לומר אבל אמרו חז"ל ודע מה שתשיב לאפיקורוס ושלמה המלך אמר במשלי ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו לכך אבאר בזה כוונת חז"ל בהמאמר הנ"ל כדי להשיב להם על אולתם שלא יאמרו מצאתי און לי וסמך מדברי חז"ל לחלל את השבת כדי שלא אצטרך להיות מתפרנס מן הצדקה ומוטב לי להיות עשיר על ידי שאעשה משבת חול ואעשה בו מלאכה או משא ומתן מלהיות עני מדוכה ולסבול דלות בעבור שמירת שבת. ועניות וכדי להראות להם כי לא כיונו חז"ל מה שהם חושבים אבאר על זה האופן כי הנה אם הכונה הוא לפי סברתם למה אמרו חז"ל בלשון זה עשה שבתך חול וכו' ולמה לא אמרו בלשון עשה שבת, חול סתם או עשה משבת חול וכו' אלא על כרחך צריך לומר שכונה אחרת לוטה בדבריהם הקדושים כי הנה אמרו באבות הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם כי הנה נראה למשל אם ידורו שני שכנים זה אצל זה ואחד איש אמיד ועשיר גדול והב' איננו במצב אפילו כבעל הבית רק חי בדוחק ומתפרנס בצמצום וחיי צער

יחיה ועל פי דרך הטבע השכן העני נכנס לפעמים לשכנו העשיר ורואה בעיניו ובלבו מהרהר כעין (במדבר רבה פי' ב) את הטרקלין המפואר בנוי לתלפיות אשר הוא שייך לשכנו העשיר וגינת הביתן סביב לביתו ובתוכם נטועים פרחים יפים ושושנים נחמדים למראה וחכלילי עינים ועצים שונים הנושאים עליהם כל מיני פירות מתוקים מדבש וטובים למאכל ועליהם נמצאים כל מיני עופות המזמרים בקול ערב ומצפצפים להם ותוכיים המהגים ומדברים בלשון בני אדם וקופים מהלכין בין האלנות ומראיהן כמראה אדם בפניהם וידיהם. וערוגת הבשם שם ושם ענג גדול לרעות בגנים וללקוט שושנים וטוב לשוח שם להריח בריח טוב הנודף מן העשב והשושנים היפים וסביב לו גדר ברזל חזק מאד וכשנכנס השכן העני הזה לבית העשיר פנימה רואה כיורים יפים וציורים נחמדים משוח בששר על הכתלים ומקלעות פטורים וציצים ופרחים על הכתלים ותמונות יפות המראה מאד פה יראה המלך שלמה יושב על כסא מלכותו והסנהדרין סביב לו ושם יראה על התמונות מלכים מאו"ה בתמונות מוזהבות ומראות הצובאות אשר רואים בהם כל אחד את פניו גדולים מאד מארץ עד התיקרה נאים מאד וחדרים רבים וגדולים פה הוא חדר שמבשלין בו ואופין ומטגנין ומרקחין כל מיני אוכל ושם הוא חדר המטות וכרים וכסתות יקרים מאד ועל המטות בלוחותיה וצלעותיה קבועים גליונות ותמונות יפות ושם חדר שמשחקין בקוביא ועל החלונות תלוים מיני מפות מצויירות מיני ציפרים ופרחים נאים ועומדים על החלונות שושנים נהדרים עם ריח טוב הנודף מהן ופה הוא החדר הגדול שאוכלין בו עם כסאות רכות ונהדרים בצבע ובאמצע החדר שולחן גדול ועגול ועליו פרוסה מפה לבנה וכשבא עת ארוחת הצהרים מגישים כלי כסף וכלי זהב כפות וגביעים ובקבוקים עם יין טוב מפלשתינא וקאניאק ויי"ש חזק וכל מיני מאכל ומשקה ועושה לו סעודה כסעודת שלמה בשעתו (בתענית כ"ט) והשכן העני הנדכה הזה הושב בדעתו ומצייר במחשבתו חיי העשיר אשר פניו תמיד צהלה ושמחה ונכבד מכל ורבים יחלו פני נדיב ואשתו ובניו יחיו בענג ונחת וטוב לב משתה תמיד ואחר ארוחת הצהרים נוסעים לשוח במרכבה כבודה רתומה בארבעה סוסים דוהרים

והכל יכבדום ונושאים חן בעיני כל רואיהם ובסבר פנים יפות יצאו
לקראתם ויקבלום ריעיהם והם רואים עולמם בחייהם (כברכות י"ז)
והמה מתענגים בגן עדן בעולם הזה והעני הזה הוא רואה שכל ימיו
מכאובים וחיי צער יהיה עם אשתו ובניו וכל ימי עני רעים כי
אשתו מכעסת אותו תמרורים והיא עושה עמו תמיד מריבות
וקטטות בגידופים וקללות נמרצות על שאינו יכול לפרנסה וגם
נחשב זר לבני ביתו כי עולליו שואלים ללחם ופורש אין להם והוא
נמצא בדירה נמוכה בחדר אחד צר וקטן ושם נמצא חדר המטות
אשר היא שבורה ונוטה לנפול ועליה רפוד שק עם תבן בלוי וישן
ומכסה בסמרטוטים וגם פה הוא בית התבשיל אשר אין לו מה
לבשל רק תפוחי אדמה וירקות ואופה בו פת שחור ושלחן פשוט
וקטן ונכה ברגליו ונסמך להכותל ואינו מקובל כ"כ העני בעיני
הבריות כי חכמת המסכן בזויה וצריך להיות נודד ללחם והפרנסה
קשה לו כקריעת ים סוף (כפסחים קי"ח) ותמיד מביט בעיני קנאה
על השינוי הגדול בין חיי שכנו העשיר ובין חייו הדל ורוצה לחיות
כמו העשיר ומהו עושה לוה מעות על משכון תכשיטין של אשתו
אשר נשארו לה מימי נשואיה וכלולותיה והמנורה של שבת ואם
יש לו כלי המורה שעות הוא נותנו גם כן על ערבון ולוה מעות
ברבית לסחור בהם מעט ומתחיל לישא וליתן בדברים קטנים
ויקבץ מעות על ידו מעט מעט ויתחיל לנער מדלותו ואז מעט מעט
יפדה את המשכנות ואחר זה יעשה לו ולאשתו מלבושים נאים
ואחר כך יעשה כן לבניו ומדירה הנמוכה הזאת יחליף לדירה
אחרת נאה הימנה עם כלים נאים ומטות נאות ומצעות מצויירות
וכרים וכסתות ואחר שקנה כל אלו עושה לו מגדל ומלתחה לתלות
בו הבגדים ואחר זה עושה לו כלי בית נאים שלחן וכסאות וגם
הוא קונה לו שושנים להעמיד על החלונות ותולה ג"כ מפות
מצויירות עליהם וקונה לו מנורה של כסף ילשבת וגביע לקידוש
מכסף והדס להריח בו על הבדלה ומתחיל להניח על השלחן
מפה לבנה גם בחול כמו בשבת קודש והוא רוצה להתדמות בכל
דבר להעשיר וחפץ להיות בהרחבה ולנסוע במרכבה כבודה
ולחיות בעשירות ועושה אז הוצאות מרובות מההכנסות וגם לוה
ברבית ואינו מחזיר לבעליו ומקיים לוה רשע ולא ישלם וחי על

השבון אחרים ובאמצע החול מתנהג כמו בשבת באכילתו ושתיתו ובמלבושיו כדי שיאמרו לו שמלה לכה קצין תהיה לנו ויוכל לרמות ולגנוב דעת הבריות שיסברו ויחשבו שהוא איש אמיד ועשיר ויוכל בנקל ליקח מהם מעות בהלואה על מנת שלא להחזיר לעולם. ופעם אחד אמרתי ע״ד הלצה שמה שקרח היה עשיר גדול עבור שהיה לוה ממון הרבה מאחרים ולא החזיר מעולם למי שלקח ממנו כי הוא היה מתנהג כאחד הגבירים האדירים וראוהו בטבעות של זהב על אצבעותיו ומקל נאה אחז בידו עם יד זהב ומורה שעות זהב בכיסו אחוזה בשלשלת זהב ארוכה ובגדים נאים ומהודרים עליו וכשראוהו יצא לשוח בשוק מה היו הבריות אומרים הנה קרח הגביר האדיר יצא לשוח לרוח היום וחשבוהו הכל לעשיר גדול והוא היה מתפאר בפניהם בעשרו הרב הכל כדי לרמות ולגנוב דעת הבריות שיוכל לרמות מהם מעות הרבה בהלואה ומי יחשוב שקרח העשיר ילוה ולא יחזיר זה לא נפל בדעת ובמחשבה אפילו להיותר מחוכם לכך היו כלם לוים לקרח והוא אסף את ממונם וחי בהרחבה בנחת ובכבוד על חשבון אחרים וכשהיו תובעים אותו את ההלואה ענה להם בשחוק קל על שפתיו מה איכפת לכם שיהיו המעות אצלי וכל מה שיעבור על מעות ההלואה זמן יותר וישהו אצלי אחזור לכם ברבית יותר וכן היה מרמה אותם בכל פעם שבאו אצלו לתבעו ממון ואם תשאלו ממני איה הרמז שקרח הלך בדרך זה כי בכל פעם כשלקח מהם בהלואה לא היה מחזירם אשיב לכם כי נראה בעינינו ונתבונן בשכלנו איך כתוב בקרא הלא הוא בזה הלשון ויקח קרח זה אנו מוצאים שקרח לקח אבל אם החזיר מה שלקח זאת לא מצינו במקרא וכתיב (בירמיה י״ז) עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל. זה קאי על קרח לפע״ד שעשה עושר גדול ולקח את כל עשרו משל אחרים אשר לא עמל עליהם כלל ועם זה היה עזות פנים גדול ויצא לריב מהר עם משה וזה היה לרעתו ולהותו כי חשב שמשה בענותנותו הגדולה לא יעשה לו מאומה בעבור זה ויכבדו בעבור עשרו הרב כי רבי מכבד עשירים אמרו (עירובין פ״ה ע״ב) אבל קרח לא הבין זה שלכבד עשיר משרי שרי אבל לא לחנוף בחניפה וזה לא יעשה משה כי זה אסור ואם

יראה משה עולה עליו יגיד לו ויוכיחנו בפניו ויאמר לו בפירוש שזהו איסור גדול ולא יתבייש מפני קרח הקצין ומפני כרסו העבה וגם לא די לו במה שהוא בעצמו חטא אלא שהסית אחרים ג"כ להטוא ולריב עם משה ובירושלמי פ' חלק איתא א"ר קרח מין היה שאמר אין תורה מן השמים ולא משה נביא ולא אהרן כה"ג. וכן איתא בילקוט כי כל העדה כולם קדושים כולם שמעו בהר סיני רק עשרת הדברות ולא שאר התורה ומצות אלא בעצמך אתה אומר כדי לעשות שררה לעצמך ולעשות כבוד לאהרן אחיך ועושר במתנות אלו. ואמרו חז"ל (בסנהדרין צ"ט) אפילו האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד הוי כי דבר ה' בזה. ואמרו מאי רבותיה דמשה טפי במה שהיה במעמד הר סיני הלא כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' וכל ישראל במעמד הר סיני עמדו ומדוע יתנשא על קהל ה' והיה אז חילול השם גדול ונפל כבוד התורה בין ישראל ולא שמעו עוד אל משה ולא יראו עוד מפניו ולא נהגו בו כבוד כמקודם וכשראה משה שכל עמלו בעבור כבוד שמים יורד לטמיון ורוצים לעקור את התורה משורש ואם היתה המחלקת בעבור כבודו לא היה חושש להם ולא היה מקפיד על כבודו כלל והחריש להם אבל בעבור כבוד התורה לא היה יכול להתאפק להחריש על זה אבל אין עונשין אלא מזהירין לפיכך היה מנסם בזה הפעם והלך אצלם לדבר עמהם פן יחזירם למוטב וברוב ענותנותו הלך למקומם ובזה יצא הפעם מגדרו ומטבעו והניח כבודו מפני כבודם כי היה רוצה לעשות שלום עמהם ושנא את המחלקת ועם כל השתדלותו לא פעל אצלם לעשות שלום כדי שיוכל אחר כך להקריבם לתורה וכשראה רשעתם הגדולה כי כל מגמתם הוא קנאה ותאוה וכבוד ולהבעיר אש המחלקת אמר הפעם עת לעשות לה' הפרו תורתך ופרש עליהם את רשתו ללכדם והטיל חרם גדול וחמור עליהם כדי שיתקדש שם באותו מעמד מהם ומעונשם הקשה שם שמים ברבים ותיכף נתבקעה האדמה תחתיהם כי קללת חכם אפילו על תנאי היא באה (מכות י"א ע"א) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ותכס עליהם הארץ ומאז חדלה המחלקת וכבוד התורה חזרה למקומה והעטרה חזרה ליושנה והנה כתיב ובני קרח לא מתו ובכל דור נמצאים אנשים כאלו להרבות מחלוקת בישראל

על הרבנים ועל היראים והחרדים לדבר ה׳ זו הלכה וכן חולקים על התורה ואומרים שהיא מגדרת להם כל הדרכים שלא לעשות מלאכה בשבת ושלא לאכול בשר בחלב ושלא ללבוש שעטנז וכן מה שהתורה אסרה או התירה לא ישרה בעיניהם וזה בא מחמת עשירות וחמדת הממון לכך אמרו (חגיגה ט׳ ע״ב) יאות עניותא לישראל וכו׳ וכשיהיו עניים לא תהיה גאוה כל כך להם ולא ילכו לדרוש אחר גדולות ונפלאות וגם נלפע״ד מה שאמרו חז״ל (בסנהדרין צ״ז ע״א) אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס הטעם מזה דכתיב וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה׳ אלקיך כונת הכתוב שמהעשירות באים לגבהות הלב וגאוה. והדבר הזה מעכבם מתשובה. שהיא מביאה את הגאולה העתידה לכך סוברים חז״ל שאם לא יהיה להם עשירות יכניעו לבם וישפילו גאותם ועבור המלחמות והיסורים והצרות של חבלי משיח יעשו תשובה בעל כרחם והנה כתיב כימי מועד צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כי במצרים צעקו בכל לבם אל ה׳ ואז שלח להם משה עבדו ואהרן ונגאלו וכן יהיה בגלות זה כשיצעקו אל ה׳ בכל לבם בתשובה אז יצאו מהגלות בנסים ונפלאות כמאז ואמרתי רמז בתורה על מה שאמרו חז״ל אין ב״ד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. ויהיו עניים כי הנה המדרש וזוה״ק מפרשים הפרשה וכי ימכור איש את בתו על דרך זה איש זה הקב״ה דכתיב ה׳ איש מלחמה את בתו זו כנסת ישראל לאמה זה בגלות לא תצא כצאת העבדים נלפע״ד הכונה כי הנה כתיב אצל העבד העברי וכי תשלחנו לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה׳ אלקיך תתן לו וזה מרמז התורה לא תצא ר״ל מהגלות הזה כצאת העבדים ר״ל בעשירות ומה שאמר מלת העבדים בה״א הידיעה לפי דעתי זה מרמז על הזמן שהיו עבדים במצרים ונגאלו בעשירות כדכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואח״כ יצאו ברכוש גדול וזה היה גורם להם לעשות עגל מזהב כדכתיב וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל לכך מרמזים הכתוב וחז״ל כשיהיו ישראל עניים אז יצאו מהגלות ועוד כתוב שם אם רעה בעיני אדניה אשר לו יעדה ר״ל אם אפילו ישראל רעים בגלות בעיני ה׳ אשר לקחם לו לעם מכל מקום והפדה ר״ל יפדם מהגלות כשיבא

הזמן של בעתה (כסנהדרין צ"ח ע"א) אבל לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה ר"ל אף שבגד בם ומאסם ולכך הגלם מארצו אבל השי"ת לא מכרם בגלות שישארו שם ח"ו לעולם אלא יגאלם לפי זכותם אם בזמן מוקדם או בזמן מאוחר ומסיים ויצאה חנם אין כסף וקשה ליכפילות הלשון.(עיין רש"י) על זה דאם אמר חנם הוא ג"כ הכונה אין כסף והא תו למה לי אלא נ"ל כי אמרו חז"ל (יומא ט')בשביל שנאת חנם נחרב הבית השני.והמפרשים רמזו זה בפ' (ישעיה נ"א) חנם נמכרתם ר"ל בשביל שנאת חנם נמכרתם בהגלות לכך ולא בכסף תגאלו כחז"ל לעיל אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכים ולי נראה שזה מרומז ג"כ בתוה"ק בהפרשה דלעיל ויצאה ר"ל לפי דעתי ע"ד שאלה למה יצאה בגלות ומתרץ הכתוב ואמר מלת חנם ר"ל בשביל שנאת חנם נענשו להגלות מארצם לכך אין כסף ר"ל כשיצאו מהגלות לא יהיה להם כסף וממון בעבור זה א' כדי לכפר העון של שנאת חנם כי בדרך הטבע כשאחד עשיר והשני עני אז שונאים זה את זה כי העני יש לו קנאה עבור העושר והכבוד של העשיר והעשיר שונא להעני בעבור שמבקשו שיעזרהו ויתמכהו בימין צדקו אבל אז לעתיד כשתכלה פרוטה מן הכים אם כן יהיו כולם עניים לימות המשיח ואז לא יהיה להם קנאה כי לא ימצאו על מה לקנאות ומזה יבואו לתשובה הא'כמו שכתבנו לעיל שהעניות ישפיל גאותם ויכניע את לבם וזה יהיה הגרם האחד לתשובה והשנית כי אז יעשו בעולם שלום ביניהם העניים עם העשירים שזה גרם לחורבן בית שני ואז יתוקן הפגם הזה עם השלום והתשובה שיעשו אז כולם ויצאו מגלות לחירות כי הנה בהגלות הנ"ל יש שני מיני גליות האחד שאנו בגלות בין אומות העולם וזה הגלות אפשר שלא היה לנו קשה כל כך לסבלו כי מה אנו יכולים לעשות עם העכו"ם ומה לנו להתאונן עליהם ולהתרעם בזה כי הלא מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו והם שולטים בארצנו כאלו להם נתנה הארץ הקדושה ולא לנו חלק בה ח"ו ולא די לנו בזה אלא שיש עלינו עוד עול גלות שני בעוד שעלינו לסבול בעבור חטאינו בהגלות הראשון מאומות העולם הנה עוד אנו סובלים צרות ויסורים וגלות מאחינו ישראל גופא כי היהודי האחד הוא ביד

חבירו ישראל ואם בר ישראל עובד אצל ישראל חבירו אז ישפילו הבע"ה ויחשבו כעבד עכו"ם כי העבד הזה צריך לכבד את בעליו ולירא מפניו ואף שעובד אצלו באמונה אם רק לא נהג כבוד כל כך לבעליו אז תיכף אם יהיה לבעה"ב חשד על עבדו יעזבנו ולא ירצה להביט עליו עוד וכמו שהטבע נמצא אצל הפרט כן הוא גם אצל הכלל כי הנה כמו שהפועל צריך להחניף את בעליו ולכבדו כן רוצים גם הרבים בעיירות שהרבנים יכנעו תחתיהם וכן השוחטים והחזנים וכל מי שצריך להתפרנס בין מהיחיד שעובד אצלו צריך להחניפו ובין מי שצריך להתפרנס מהרבים רוצים העדה ג"כ שהעובד אצלם יחניפם ויירא מפניהם ויכבדם ואם ימצאו ח"ו חטא קל על הרב או על השו"ב וחזן אז ישלחום לנפשם ויעזבום בלא משען ומשענה ואפילו אם הם צריכים לפרנס אשה ובנים מכל מקום אין חוששים להם לרחם עליהם ותיכף בעוד שהמשרת בקודש אצלם ולא נסע משם יכתבו בעתונים שהם צריכים לרב או לשו"ב וחזן חדש וכל אחד יכול להבין שכאשר יקראו במכתבי העתים השו"ב והחזן או הרב הישן שהוא עוד נמצא במקמו שהעיר מבקשים רב חדש וכן אחד מאלו המשמשים בקודש כשיקראו בהעתונים שמבקשים אחר במקומם אז אזיל סומקא ויתקרר הדם בקרבם ואתי חיורא (ב"מ נ"ח) וילבינו פניהם עבור הביוש ואז הם נחשבים כמתים וכעניים וחפשים מעבודתם הנצרך לפרנסתם ואז קשה להם יותר מאלו עבדו עמהם עבודה קשה כי אז היו משתכרים עם מלאכתם עבור פרנסתם אבל לא כן עתה הם מתביישים להיות מתפרנס מן הצדקה ואפשר יוכל להיות אם העדה הב' יודע להם הסרחון והחטא לא יקבלום בנקל כל כך אלא מהמת אונס שאין להם ברירה אחרת ולא נמצא להם אחר היותר טוב מהם שאין יודעים עליו פגימות לכן מקבלים אותם העדה השנית בקרירות וגם לוקחים אותם בכתב תנאים על זמן קצוב ועל עת קצרה כדי שאם ימצאו בתוך הזמן הנ"ל איש אחר במקומן אז יוכלו להפטר מהם מהרה בנקל ולכן אינם יכולים אלו לימצא חן בעיני העדה השנית בעבור זה לכן נחשב זה גם כן לגלות וזהו הגלות השני בתוך הראשון וגם על זה צריכים ישראל לעשות תשובה כי בזה הם שופכים דמם כמים ואין מכסים כדמצינו אצל

קין כתיב ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו וכן הלא המה ג"כ עצמם ובשרם ואחיהם ומשולים כדגים הללו שהגדולים מהם בולעים בקרבם ואוכלים את הקטנים מהם ואף על פי שהם מינם והרי בכל טבע הבריאה לא נמצא שהמין האחד יבלע ויאכל את מינו רק הם אוכלים מן אחר כי הזאב לא יאכל זאב אחר רק מין אחר וכן בעונותינו הרבים אחינו בני ישראל נמצא אצלם הטבע הזאת שהגדול מהם הוא בולע ואוכל את הקטן והחלש ממנו כי מלבד הנ"ל עוד המה מעכבים שכרם מיום אל יום ומשבוע לשבוע ואינם נותנים להם שכרם בזמנם כדכתיב ביומו תתן שכרו ועבור זאת סובלים דחקות ועניות הם ונשיהם ובניהם וכל אשר להם כי לבנו הקטן נקרע נעלו וצריך תיקון או חדשים במקומן או שנקרע עליהם המכנסים והבגדים או שצריך גחלים לבשל או לחמם את הבית או שצריך לשלם שכר דירה והבעל הבית רוצה להשליכו מביתו בעבור שאינו נותן לו את השכר דירה וכן צריך לשלם להמלמד שכר לימוד בעבור בניו וכדומה מההצטרכות וההוצאות שמוטלים עליו והוא צריך למשוך עליו את עול ההוצאה הזאת עד שאין בו כח למשוך עוד ולפעמים יוכל למות בעבור שמעכבים את המגיע לו בעבור מלאכתו ועם כל עבודתו הקשה אין לו במה להתפרנס ושכרו המגיעו בעבור טרחתו ועבודתו מונח לאחר זמן עבדתו ג"כ ביד בעליו לכך אמרה התורה הטעם על המצוה הנ"ל שאסור להלין שכר פעולה כי ואליו הוא נושא את נפשו וכל מגמתו ותקותו הוא לקבל שכר פעולתו כדי להתפרנס ואין לו דרך אחרת ממה להתפרנס בלאו זה לכך צריך ליתן שכר פועל בזמן גמר מלאכתו ואז יחיה בזה את נפשו ואת נפשות בני ביתו וגם זה יהיה תיקון ותשובה לזה למהר לצאת מהגלות. ועתה נשוב לבאר את המאמר מה שהתחלנו עשה שבתך חול וכו' וציירנו חיי העשיר ולעומת זה חיי העני והעני שונא להעשיר ומקנא אותו. וכשהשי"ת יעזרהו להעני לנער את עצמו מעפר דלותו ומאשפות ירים אביון וכאשר יתחיל להשתכר רק מעט אז ירצה העני להשתוות עם העשיר ולקנות כלי כסף וכלי זהב ושמלות והוא קונה לו כלי מורה שעות מזהב ומתחיל להתקשטות ולצאת גם בחול בבגדים מגוהצים וכל כלי חפץ יקר שרואה אצל העשיר רוצה שיהיה גם אצלו ואם

אין לו במה לקנות אז מהו עושה לוה מעות ברבית על מנת שלא להחזיר וחי על חשבון אחרים ועושה כל ימיו כחגים ושבתות אבל כאשר יבא אצלו בעל חובו לתבוע ממנו את החוב אז ישיב את פניו ריקם ויצא ממנו נכלם ובבושת פנים כאלו לא לוה ממנו מעולם וכאלו הבעל חוב מבקש ממנו נדבה כעני המחזר על הפתחים וישיבנו אבל וחפוי ראש והנה התוספות כתב (ביצה ט"ו ע"ב) על המאמר ליוו בני ואני אפרע אמר התוס' מתי יכול ללוות על הוצאות שבת ויום טוב אם יודע בעצמו שאחר כך יכול לפרוע את החוב שלוה אבל אם לא יוכל לפרוע אחרי כן את החוב יקמץ מהוצאות שבת ויום טוב ויתנהג באכילתו ושתייתו כבחול ועושה דבר מועט בשביל כבוד השבת אבל לחלל שבת בעבודה ומלאכה מאן דכר שמייהו והנה הקשינו לעיל למה אמר בזה הלשון עשה שבתך חול ולמה לא אמר בלשון זה סתם עשה שבת חול לכך נראה לי כונתם שרוצים לומר עשה שבתך ר"ל השבתים שאתה בודה מלבך לעשותם באמצע החול ועבור שאתה מרבה בהוצאה על חגים ושבתים האלה שלא צוה עליהם השי"ת ואמרו חז"ל שם (ביצה ט"ז ע"א) כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד ראש השנה חוץ מהוצאות שבת ויום טוב וכו' אם כן שהשי"ת קצב להאדם כל הצטרכותו על שנה שלמה שלא יצטרך לגנוב ולגזול ויוכל לחיות ממה שהזמין לו השי"ת בצדק וביושר ולא מאונאה אבל השי"ת קצב לו המזונות על ההצטרכות ולא על המותרות וכיון שהמותרות אינם מהחשבון לכן אם האדם מרבה בהוצאותיו על אכילה ושתיה ובגדים ותענוגים ותכשיטין יותר מהצורך ואינו מוכרח לזה הרי אז ימצא האדם לאחר חשבון ההוצאות שחסר לו פרנסה על הצטרכותיו עד סוף השנה על שהוציא יותר ממה שנחתם לו לכך חסר לו עכשיו העיקר וההכרחיות שהיה יכול למנוע את עצמו מלדאוג עליהם. ואז יבוא לגנוב ולגזול ולהלל שבת עבור זה שמבקש מותרות ותענוגים ואינו מוצא יותר מהמוכן לו ועל זה יצטרך ליתן דין וחשבון ביחוד וזהו כונתם לפי דעתי עשה שבתך חול ר"ל קמץ את הוצאותיך מלהוציא על מותרות ותענוגים כדי לחיות בהרחבה אשר באמצע החול הנך עושה לך מאכלים ותענוגים כבשבת שלא צותה על זה

תוה"ק אבל אתה הנך צריך להיות מסתפק במועט ושמח בחלקך והוצאותיך יהיו לפי הכנסותיך ואם תחיה כל ימיך בחשבון אז תזכה למות על מטתך. בודוי ולא תשאר בעל חוב אפילו על פרוטה כי הדין מבואר במשנה (ב"ק ק"ג) הגוזל את חבירו אפילו שוה פרוטה שהיא מטבע היותר קטנה יחזור אחריו אפילו למדי ר"ל אם רוצה לחזור בתשובה שלמה ולצאת ידי שמים בשלימות כפי התורה הכתובה והמסורה אז ראשית דבר יראה להחזיר מקודם מה שגזל ואפילו הקטנה שבפרוטות והאיש אשר הוא גזלה ממנו הוא במדינה היותר עשירה אשר כסף לא יחשבו וגם פלוני בעל חובו הוא במדינה רחוקה אשר יצטרך לבלות זמן הרבה ולעבור בימים בסכנות גדולות וגם יצטרך עבור הפרוטה שרוצה להחזירה להוציא בעבורה הוצאות גדולות יותר ממה שהיא בעצמה שוה מכל מקום על פי דין אינו יכול לפטור את עצמו בטענות כאלה שלא להחזיר מה שגזל ואפילו אם קשה עליו כל כך הדבר הזה מכל מקום מחויב לעשות כן ולהחזיר מה שגזל אפילו אם משער בדעתו שהבעלים כבר נתייאשו מזה וזה שאמר ר' עקיבא (בפסחים קי"ג) עשה שבתך חול ותחיה בצמצום כדי שלא תבא לחלל שבת עבור־זה שאתה עושה כן באמצע החול כדי לחיות בתענוג והרחבה ומזה תבא שלא תצטרך לבריות ללות מהם ואחר כך לא תוכל להחזירם ותשאר רשע וכתיב לוה רשע ולא ישלם ויקראוך גזלן שגזלת מעות ולא החזרתם וגם תשאר רמאי כי אתה רמית את חברך ואמרת לו שאתה רק הנך לוה ממנו המעות על זמן אבל על מנת להחזיר והוא סמך דעתו על זה ולוה לך את המעות ואתה עושה לו רמאות ואינך מחזיר לו את חובו וגם אתה הנך כפוי טובה לו כי הוא חשבך לאיש נאמן וישר לכך לוה לך את הממון ואתה אינך מכיר לו טובה בעבור זה אלא אתה הנך משלם לו רעה תחת טובה ובזה אתה מראה לו שאתה אינך כמו שחשב עליך אלא שחסר אצלך הצדק והיושר ולכך לא תמוש רעה מתוך ביתך כי העולם אומרים שטורא בטורא לא פגע אבל אינש באינש פגע ויבא עוד עליך עת וזמן שתצטרך לטובתו ובאיזה פנים תבא אז אליו לבקש טובתו וקרבתו הלא אז תכלם ותתבייש ואז תבין רשעתך ואולתך ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך

עבור זה לכך עצת ר"ע הגדול מחכמי התלמוד עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והשתא ניחא כי הנה אנו רואים כאן שכונה גדולה כיון ר"ע במאמר הלז והוא שלא ישיא לב היהודי בקרבו שבשביל פרנסה מותר לחלל שבת ח"ו אלא כונתו להיפוך שהיהודי צריך להשתדל בכל מאמצי כחותיו לשמור את השבת כהלכתו ויתנהג בהוצאות ביתו כפי יכלתו ויראה שלא תהיה ההוצאה גדולה יותר מההכנסה או ללוות מאחרים ואח"כ לא יוכל לפרוע את חובו ויצטרך לבריות ח"ו. ועתה נבאר היטב את המאמר הנפלא אשר מובא בבבלי (שבת קי"ח) (ובירושלמי פ"א דתענית) כשישמרו ישראל את השבת מיד נגאלין. והבבלי סותר את הירושלמי כי בבבלי איתא אם ישמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין אבל הירושלמי אומר אפילו אם ישמרו ישראל שבת אחד כהלכתו מיד נגאלין ויתכן ליישב זאת באופן זה כי הנה הגר"א מתרץ על כפילות הלשון בשבת פרק במה מדליקין ספק חשכה ספק אינה חשכה וכו' כי הנה המהרש"א מבאר את הפסוק והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. כי הנה כשאדם רוצה לעשות מצוה בא לו השטן מלפניו ואינו מניחו לעשות מצוה וזהו שאנו מתפללין והסר שטן מלפנינו ר"ל אם נרצה לעשות מצוה לא ימניע השטן אותנו במניעות ועיכובים כדי שלא נוכל לעשותה ואם ירצה אדם לעשות עברה אז יבא לו השטן מאחריו וידחפנו שילך במהירות לעשות העברה לכך אנו מתפללים והסר שטן מאחרינו שאם נרצה לעבור עברה לא ידחפנו השטן שנרוץ מהרה לעשות עברה ובדרך זה מבאר הגר"א כי כשיבא ערב שבת עם חשכה והאדם טרוד בעסקיו יפתה היצר את האדם לעברה לחלל שבת חלילה. ואומר לו הנה עתה עוד היום גדול ומאיר היום עדיין וא'כ לא עת עכשיו. לקבל את השבת ועתה תוכל עוד להרויח הרבה בעסקך ומעשה שטן מצליח כי אז בערב שבת גופא עם חשיכה יקפצו אליו קונים הרבה ואפילו אם לא ראם כל השבוע ולא הרויח כלום ועכשיו כמו על להבעים יבאו כולם וירויח מהם עתה יותר ממה שהרויח כל השבוע כי הס"ם יש לו חיילות הרבה וכן הלילית יש לה ארבע מאות ושמונים מחנות ומהם יבאו אליו לקנות במעות מזומן בדמות אנשים והנה הוא עוד טרוד בעסקיו ומרויח מעות הרבה מהשדים

בדמות אנשים. ויפן כה וכה כאשר הלכו ונעלמו ממנו ועיניו יתחילו להאיר כבראשונה וירא כי אין איש והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו ורואה את הירח והכוכבים מאירים ברקיע ושעות אחדות כבר עברו עליו מהלילה ואז הוא מקיץ מחלומו הנעים ורואה שהוא מחלל שבת גמור. ולפי זה פי' הגר"א ספק אינה חשכה ר"ל כי השטן מפתה אותו שעדיין אינה חשכה וחול היום ומותר לפי זה להרויח עוד מעות ולכך אנו אומרים בתפלה והסר שטן מלפנינו שהוא קאי על ערב שבת ואנו מתפללין להשי"ת שיסיר מאתנו את השטן המסית אותנו לחלל שבת. מלפנינו ר"ל שלא יפתנו בערב שבת שהוא מלפני השבת לחלל את השבת וכן ביאר הגר"א המשנה של ספק חשכה דהיא קאי על מוצאי שבת ר"ל שאפילו כשיום השבת הוא עוד אור לאחר שקיעת החמה וקודם צאת הכוכבים מפתנו היצר הרע על הספק ואומר לו שעתה הוא חשכה ומותר עתה לצאת להרויח כי הוא חול גמור לכך מסיימת המשנה בין כה וכה ספק חשכה במוצאי שבת וספק אינה חשכה בערב שבת אין מעשרין את הדמאי וכו' הכל כדין שבת גמור ולכן אנו מתפללין והסר שטן מאחרינו ר"ל מאחר שקיעת החמה משבת וקודם צאת הכוכבים דמוצאי שב"ק לא יפתנו היצר הרע שחול גמור הוא ומותר להרויח מעות ובזה יחללו את השבת חלילה והשתא אתיא שפיר מה שהקשינו לעיל מהבבלי שאמר אם ישמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין ובירושלמי איתא אם ישמרו ישראל שבת אחד כהלכתו מיד נגאלין ונראה מזה שהם סותרים זה את זה אבל באמת שניהם לדבר אחד נתכוונו ואלו ואלו דברי אלקים חיים כי הנה יש שני עתים להשבת. האחד העת שלפני השבת וזהו ערב שבת עם חשכה שאז נקרא שבת והעת שלאחר השבת והוא במוצאי שבת ששקעה השמש אבל לא יצאו עדיין אז כוכבים וגם אז עדיין שבת גמור הוא והבבלי מכוין באמרו שתי שבתות על שתי עתות אלו על העת שלפני השבת ועל העת של אחר השבת שהמה נחשבים לשבת גמור והנה עצם יום השבת רוב ישראל שומרים אותו אבל המכשול בא להם עפ"ור להלל את השבת רק בשתי עתים הללו שהם לפני השבת ולאחר השבת וזהו כונת הבבלי אם שמרו ישראל שתי שבתות ר"ל

השתי העתים האלו מיד היו נגאלין וכן מכוין הירושלמי ג"כ עד"ז אם שמרו ישראל שבת אחד כהלכתו קאי על אופן זה כי אם יקבלו ישראל את השבת בזמנו הראוי לו דהיינו ידליקו נרות בערב שבת עשרה רגעים שהמה נקראים (מינוטין) קודם שקיעת החמה ועל ההכנה בתקנת המלבושים וליפות המנעלים ולרחוץ פניו ידיו ורגליו צריך להפסיק ממלאכה עבור זה לכל הפחות בשעה מקודם וכן לאחר השבת לאימהרו ללוות את השבת ולהתפלל ערבית עד שיראו שלשה כוכבים גדולים ברקיע ואז יכולים להתפלל הנוסח והוא רחום אבל קודם לזה הוא איסור גמור לומר והוא רחום בשבת ולעשות מלאכה קודם שנגמר זמנו הראוי לו ובזה שהיו ישראל שומרין השני זמנים האלו את הקודם השבת לקבל את השבת בזמנו הראו לו ולאחר השבת לחכות עד הזמן הראוי כדלעיל ובזה היו שומרין את השבת כהלכתו ובשלימות והוא שבת אחד ושלם אז מיד היו נגאלין ועכשיו אנו רואין כבראי מוצק שהבבלי והירושלמי לד"א נתכוונו. וכיון דאתא לידן לדבר בעניני שבת נימא בה מלתא מפני מה שינו אכנ"הג בנוסח התפלה של שבת ולא ביום טוב כי בליל שבת אומרים וינוחו בה ובשחרית לשבת אומרים וינוחו בו ובמנחה לשבת אומרים הנוסח וינוחו בם ואמרתי ליישב זאת באופן כזה כי הנה ראיתי שגם האבודרהם מדייק מפני מה בשבת משנים את הנוסח בכל אחת מהשלש תפלות וכן במוסף של שבת יש שינוי מהמוסף של יום טוב כי הנה בליל שבת אומרים את הנוסח אתה קדשת וכו' ובשחרית של שבת אומרים הנוסח ישמח משה וכו' ובמנחה בשבת אומרים אתה אחד וכו' ומתרץ בזה כי הנה יש ג' שבתים שישראל נזהרו בהם ושמרום היטב השבת הא' הוא שבת בראשית שבשבוע ההיא ברא הקב"ה את כל העולם ונשלמה מלאכת הבריאה בששת ימים עד ערב שבת בראשית הראשון. והנה אמרו חכמי המדרש על הפסוק ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וכו' כי הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו לכך צמצם את העת והרגע והשלים מלאכת בריאתו ברגע אחרונה של ערב שבת ותיכף קידש את השבת ברגע השניה ולא הוסיף על השבת כלום לקדש גם את התוספות שבת בקדושת שבת אבל האדם הגשמי אשר הוא בעל גבול ותכלית

והוא עומד תחת הזמן (כקהלת ט׳) כי גם לא ידע האדם את עתו וכו׳ ואינו יכול לצמצם את עתיו ורגעיו בדיוק לפיכך מחויב האדם להוסיף מחול על הקודש ולקבל את השבת בזמן מוקדם ולקדש את התוספות שבת גם כן בקדושת שבת בכניסתו ויציאתו (כר״ה ט׳) כי הוא מצות עשה דאורייתא לדעת רבותינו הרי״ף והרא״ש וכן נקבע הדין בש״ע ס׳ רס״א וכל דין שבת עליו וזמן התוספות שבת הוא מהתחלת שקיעת החמה והמג״א כתב שם בשם הפוסקים שצריך להוסיף שתי שעות קודם הלילה. והנה השבת הראשון של מעשה בראשית בודאי שמרו כל העולם ולא חללוהו במלאכת עבודה וקנין כי אדם הראשון ישב בגן עדן ובלעדו לא היה שום אדם אחר בעולם במציאות ואמרו הז״ל שאדם הראשון אמר בשבת מזמור שיר ליום השבת הרי בודאי שמרו מלחללו במלאכה ועל השבת הזה שהיה בהתחלת חידוש עולם הבריאה לפיכך תקנו כנגדו לומר אתה קדשת בתפלת ערבית לשבת ר״ל שאתה השי״ת היית המקדש הראשון להשבת. לשמך ר״ל שמהשבת יכירו שיש בורא עולם. תכלית מעשה שמים וארץ ר״ל שמזה שהזהרתנו מלחלל את השבת במלאכה נכיר שהעולם מחודש ולא קדמון כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת על כן צונו ג״כ ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת לה״א לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך כי הנה יש אנשים שונים בשמירת השבת יש שהם בעצמם שומרים את השבת אבל את בניהם ובנותיהם יניחו לפתוח את החנות בשבת או לעשות מלאכה אחרת ויש אנשים שבניהם ובנותיהם לא יניחו לחלל שבת בעבור שהם בני ביתם ונחשבים כגופם. אבל העבד והאמה ישלחו לעשות מלאכה ויש אנשים שאינם רוצים לעבור על שבות כזה לחלל שבת על ידי עבדו ואמתו על שהם אנשים והושב שרק באנשים אסור לעבוד בשבת אבל עם הבהמה מותר לעבוד בשבת ויש שנזהרים לעבוד בשבת באחד מאלו על שהם שלו וברשותו אבל לעבוד בגר ונכרי הושבין שאין בזה איסור לעבוד בהם כי המה אינם שלו וגם אינם ברשותו לפיכך תזהירנו התוה״ק על כל אלו שאסור לעבוד אפילו באחד מאלו בשבת כי זה נחשב כאלו הוא

בעצמו מחלל את השבת בעבודה ואפילו לחמר אחר בהמתו בשבת אסור או לומר לעכו"ם לעבוד אסור ג"כ כי אמירה לעכו"ם שבות וזה נחשב כאלו היה עובד בעצמו בשבת. והשבת השני שנזהרו בו ישראל מלעבוד בו היה השבת של מתן תורה כי בשבת נתנה תורה לישראל אמרו חז"ל (בשבת פ"ו) וכנגד השבת הזה של מתן תורה תקנו לומר בשחרית ישמח משה וכו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו כדי שנזכור שבשבת בעת התפלה קבלו את התורה מהר סיני בשנת ב' אלפים תמ'ח לבריאת עולם לכך קורין בשבת את התורה ועבור זה מאריכין בתפלה מטעם הנ"ל ולפיכך אמרו חז"ל (ירושלמי שבת פט"ו) לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בהן בתורה ומראים אנו בשמירת השבת ובלימוד התורה שאנו מקיימים את הנעשה ונשמע שבזה קבלנו על עצמנו ללמוד את התורה ולקיים את מצותיה. והשבת השלשי שיזהרו בו ישראל וישמרוהו יהיה לעתיד באלף השביעי בימות המשיח שאז ישו כל העולם שכם אחד ועצה אחת לעבוד את הבורא וכנגד זה תקנו לומר אתהאחד ושמך אחד וכו' לרמז על זה כי הנה עכשיו אף על פי שכל אומות העולם מאמינים בהבורא עולם אבל המה אינם מאמינים שהוא מנהיג את העולם ומשגיח עליה אלא אומרים שהשי"ת מסר הנהגת העולם לשבעים שרי אומות ולכוכבים ומזלות לכך הם עובדים להם ומבקשים למצא חן בעיניהם כדי שיצליחו בכל אשר יפנו ואומות הקדמונים היו מאמינים בעצים ובאבנים ואמרו לעצים אבותינו אתם ולאבן אתה ילידתנו ועשאום לאלהות והם לא האמינו שכמו שהשי"ת הוא נמצא בשמים כן הוא נמצא משגיח על הארץ ג"כ ועשו פירוד וחלקו אז בין הקב"ה כביכול ובין שמו המרמז על הנהגתו בעולם והשגחתו עליה אבל על העתיד כתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כי לימות המשיח יאמינו גם הם שהשי"ת בעצמו מנהיג את העולם ומשגיח עליה ולא מסר את הנהגתו אפילו לאחד משרי מעלה ולא יוסיפו עוד אומות העולם לקרא את שמו על עצים ואבנים רק גם הם יאמינו שהשי"ת והנהגתו הוא אחד ואינו נחלק לחלקים רבים לפיכך שייך הנוסח של אתה אחד בזה לרמז על העתיד. ובזה נ"ל ג"כ ליישב השינוי לשון בהשלש תפלות בתיבות בה. בו. בם. כי מלת

בה שאומרים בערבית ליל שבת הוא מרמז על מלאכת הבריאה של מעשה בראשית לפיכך אומרים אז וינוחו בה כל ישראל ר"ל בעבור שבבריאת העולם לאחר גמר מלאכתם בערב שבת עם חשכה שבת הקב"ה לכך צונו ג"כ לנוח בשבת ולגמור מלאכתנו בעת הזאת וזהו כוונת וינוחו בה קאי על המלאכה וכן מה שאנו אומרים בשחרית לשבת וינוחו בו כל ישראל קאי על השבת של זמן מתן תורה וכונת הנוסח „בו" מכוין שעבור שקבלנו את התורה בשבת וכן משה הוריד שני לוחות אבנים בשבת וכן אמרנו אז נעשה ונשמע לכך צריכים אנו לנוח ולשבות בשבת ממלאכה כדי שנוכל לעסוק בתורה במחשבה צלולה ובלב פנוי. וכשלא יהיה לנו בשבת שום מחשבה אחרת נוכל להבין את התורה על בוריה. ומה שאנו אומרים במנחה בשבת וינוחו „בם" קאי על העתיד כי הנה הנביא הבטיח לנו יחיינו מיומים ר"ל כי אצל הקב"ה נחשב אלף שנה ליום אחד כדכתיב (תהלים צ') כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול. והנה בשני הגליות שעברו בגלות מצרים וגלות בבל לא שהו שם רק מעט זמן אבל בגלות החל הזה שאנו שוהים בו עכשיו זמן ארוך קרוב לשני אלפים שנה ונחשבים הם אצל הקב"ה לשני ימים וזהו שמנחם אותנו הנביא שלא נתייאש בהגלות הארוך הזה מהגאולה כי יחיינו מיומים ר"ל ישמחנו מהגלות הארוך של שני אלפים שנה ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו ר"ל באלף השביעי יקימנו בתחית המתים ונחיה לפניו אז בארצנו הקדושה וזהו כוונת וינוחו בם לרמז על השני אלפים שנה שאנו בגלות ובזכות שמירת שבת נזכה לשבת העתיד וגם נגאל בשביל זה מהגלות. וכן נבין ג"כ מה שתקנו לומר במוסף תכנת שבת וכו' והנה בתיבותיו נמצא תשרק וכו' לרמז על הכתוב ונשא נס לגוים ושרק להם מקצה הארץ ומרמז על הגאולה שיקבצם מארבע כנפות הארץ לארץ ישראל וכן השבת בעצמו מרמז ג"כ על הגאולה ועל העולם הבא אבל הימים טובים אינם מרמזים על הגאולה לכך יבטלו לעתיד חוץ מפורים שהוא רמז על הגלות והגאולה שכמו שקם אז המן לאבד את ישראל והשי"ת הפך אבלם לששון כן בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם לכך לא יבטל הפורים (כמדרש אסתר) וגם הימים טובים

אינם מרמזים על השאר דברים שזכרנו לעיל לכך אנו מתפללים ביום טוב נוסח אחד. וכן נבין גם כן מפני מה אנו אומרים בברכת המזון בחול הנוסח מגדיל ובשבת אנו אומרים בבהמ"ז מגדול כי פסוק זה נמצא בב' מקומות בתנ"ך (בשמואל ב' כ"ג) אמר דהע"ה כשהיה מלך בישראל הלשון מגדול (ובתהלים י"ח) אמר הלשון מגדיל בזמן שלא היה מלך והיה נרדף משאול ומשונאיו כי אמצו ממנו ולהבין החילוק בין מגדיל למגדול הוא כן כי הנה בדקדוק לשון הקדש יש ג' מדרגות עבר הוה עתיד והנה לפי זה נבין בנקל את החילוק בהם כי מלת מגדיל מורה על העתיד ומגדול מורה על עבר. והנה יש מחלקת (בפסחים קי"ז) בין האמוראים ר"א ור"י וחכמים בשביל מי אמר דוד המלך את התהלים אם בעבור עצמו או בעבור הכלל ואומר אני כי בעת שהיה צר לו מאד ונרדף משאול אז היה מתפלל בו בעבור עצמו בלב נשבר ונדכה וניחם את עצמו בתקוה טובה על העתיד אבל אח"כ כשהיה מלך והיה טוב לו מאד אמרו אז בשביל כלל ישראל דהנה הבאתי לעיל בהקדמה מחז"ל אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן (בגיטין נ"ז) תהלים דוד המלך אמרו ברוח הקדש דכתיב על נהרות בבל וכו' וכתיב זכור ה' לבני אדום וכו' והנה בעת שאמר דוד המלך דבר זה לא היה אז עדיין הבית המקדש בנוי ולמה אמר זאת אלא הפסוקים האלו מראים לנו באצבע שדוד המלך ראה ברוה"ק הצלחת ישראל בארצם לפני המלכים שיקומו אחריו ואחר כך ראה את החורבן של בית ראשון על ידי גלות בבל וכן ראה ברוה"ק ג"כ מה שיהיה להם עם הצלחתם ע"י החשמונאים אשר מלכו עליהם עד החורבן של בית שני הנחרב על ידי גלות אדום עד הגאולה העתידה וכן ראה מה שיהי' עמהם אחר כך בביאת המשיח ובכה על גלותם המר בדמעות שליש וכשראה נחמת ישראל והשכר שיגיע להם לעתיד שמח מאד ושר בזמירותיו הנעימים שהם כתובים בתהלים לכך כשאמר את התהלים בעבור עצמו אמרו כשהיה נרדף משאול ומשאר אויביו שהתקוה לא נכבה אצלו ולא היה מייאש את עצמו מלקוות על הטוב שיהיה לו לעתיד לכך אמר אז בלשון עתיד מגדיל ר"ל אני מקוה שעוד יגדיל אותי ה' להיות מלך על ישראל אבל לאחר שהיה מלך על ישראל ונתקיים בו תקותו הטובה:

אז אמר בלשון עבר מגדול ר"ל אני שמח מאד שבעוזה"י נעשיתי מלך על ישראל ונתקיימו בזה תקותי הנעימים והשי"ת הגדיל אותי ע"י המלוכה וכן כשאמר זאת בשביל ישראל אמר גם כן על דרך זה כשראה ברוח הקודש את ישראל בגלות המר והנמהר אז אמר כדי שלא יתיאשו בגלות מן הגאולה ולא יאבדו את תקותם שזהו סיבת קיומם בכל משך הצרות והיסורים לכך אמר להם דוד המלך בלשון עתיד מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו וכו' לומר להם שממני תוכלו ליקח ראיה בגלותכם הארוך והמר כי הנה כמו כשהייתי נרדף משאול ומשאר שונאי אז הייתי מקוה להשי"ת ואמרתי מגדיל וכו' ר"ל אקוה שהשי"ת יגדילני להיות מלך על ישראל כן צדיכים גם אתם לקוות בגלות להשי"ת ולומר מגדיל ישועות מלכו וכו' שעוד יושיע השי"ת אתכם מהגלות ויגדיל כבודכם בא"י כבשנים קדמוניות. וכן נבאר על דרך זה את החצי השני מהפסוק בזה ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם כי המלך אשר הוא נעשה מלך על פי נביא אמיתי נקרא משיח ה' עבור שנמשח עלוידו ברצון השי"ת ולכן נקרא מלך המשיח גם כן מטעם זה כי חז"ל אמרו (בכריתות ה' ע"ב) שיאשיהו המלך גנז צלוחית של שמן המשחה שממנו משחו כהנים גדולים וכהן משוח מלחמה וכן המלכים נמשחו בשמן זה שנעשה ע"י משה והיה קדש ולאחר שנגנז שמן המשחה מן העת ההיא והלאה הכהן גדול לא נמשח עוד בשמן הקודש אלא כשלבש את השמנה בגדי כהונה וכיהן בהם אז נקרא בשם כהן מרובה בבגדים. וכן המלך לא משחוהו עוד אלא שעטרוהו ונקרא בפי כל קיסר לפי דעתי השם הזה הוא על שם הכתר שנתנו על ראשו לכך קראוהו קיסר יוצא מהשם כתר אלא שנשתבש המלה בפי העם אבל כשיבא מלך המשיח ב"ב אז יתגלה השמן המשחה והוא ימלוך ברצון השי"ת וימשחוהו בשמן הקודש לפיכך יקראוהו בשם זה מלך המשיח ועוד עיין (בסנהדרין צ"ז) ארבע שמות המרומזים בשמו הנ"ל והשם מלך הוא לשון הנהגה כמו מוליך לימין משה עבדו שהשי"ת היה מנהיגו ולא מעצמו היה מנהיג את ישראל. וכן מלת מלוכה מיוחסת להנהגת המדינה על ידי שרי המועצה וחכמתם והנה השמן מורה על הצלחה ועל חכמה לכך משחו את המלך כדי

שיצליח בחכמתו להחזיק שלות עמו ושלום המלכות לכך השם מלך חשוב יותר מהשם קיסר כי המלך שמו מורה עליו שהוא בעצמו מנהיג את המדינה בחכמתו הגדולה ועבור הצלחתו במלחמה אבל השם קיסר מורה שהוא אינו מנהיג את המדינה מעצמו רק על פי הסכמת שרי המדינה. והנה דוד אמר בתהלים י"ח שאף שלפי מעשי אינני כדאי להיות מלך על ישראל אבל אתה לא תתנהג עמי בדין כי עולם חסד יבנה והשי"ת ראה שאין העולם מתקיים בדין לבד כי אם יחטא האדם להשי"ת אז לפי הדין המורד במלכות חייב מיתה והיה האדם מת תיכף לאחר חטאו ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והיה העולם חרב לכך שיתף הקב"ה רחמים לדין ואינו מתנהג עם האדם לפי מעשיו רק עושה עמו חסד חנם ומקיימו בעולם ונותן לו כל הצטרכותיו לכך אמר דוד דלכן אקוה להשי"ת כי הוא עושה חסד למשיחו ר"ל כי גם דוד ראה השני קצים מהגלות הזה קץ בעתה וקץ אחישנה (כסנהדרין צ"ח ע"א) קץ אחישנה אם יזכו ישראל על ידי תשובה וקץ בעתה יהיה אם לא יעשו תשובה ולפי זה תהיה אז גאולה לישראל רק בחסדי השי"ת המרובים וזה שאמר דוד כמו שיעשה ה' חסד לישראל להוציאם מהגלות ולא יהיה מביט על מעשיהם אשר לא טובים המה וזהו שאמר ועושה חסד למשיחו ר"ל שהשי"ת ישלח להם את מלך המשיח להוציאם מהגלות לא בשביל מעשיהם הטובים כי אין להם המעשים הראוים רק בחסדו הגדול הדורש טוב לישראל וכן תעשה עמדי חסד חנם ולא להביט במעשי הרעים וזהו לדוד ולזרעו עד עולם אקוה כי תורישו את הכתר מלכות ולא תקח את הכתר ממנו כדי ליתנה לאחר שאינו מזרעו והנה השבת מרמז על עוה"ב ועל אלף השביעי בימות המשיח שיהיה כולו שבת והנה המליצה אומרת אם האדם אבד את תקותו לחכות ולצפות על זמן היותר טוב אבד בזה את הכל כי עי"ז מתייאש מחייו ואינו פועל מאומה לרוחתו ולישועתו. לכך מנחם דוד המלך את ישראל בגולה שלא יאבדו תקותם כי כמו שאירע לו כן יארע עמהם בתחלה היה נרדף משאול ומשאר השונאים שהיו לו ואחר כך זרחה לו שמש ההצלחה ונעשה מלך עליהם ושונאיו נאבדו וכל זה היה לו עבור מעשיו הטובים כמו כן יהיה

עם ישראל מתחלה יהיו מורדפים על צוארם על ידי שונאיהם ומנדיהם בני בלי שם בגולה ואחר כך יצאו מארץ גלותם בכבוד גדול אל ארצם הקדושה ויזרח להם שמש ההצלחה וזה יבא להם עבור הנהגתם הטובה בין אדם למקום ובין אדם לחבירו.

ואגב זה נבין גם כן מה שאנו אומרים בקידוש הלבנה למלאות פגימות הלבנה ולא יהיה בה שום מיעוט ויהי אור הלבנה כאור החמה. ועוד נבין למה אנו מזכירים בזה את התיבות דוד מלך ישראל חי וקים. איזה שייכות יש להם בכאן דהנה חז"ל אמרו (בחולין ס') ישראל נמשלו ללבנה. ולהבין כונתם אומר בזה כי הנה טבע הלבנה הוא שבהתחלת החודש היא מתחלת לזרוח אבל האור עדיין כהה ובכל לילה ולילה ניתוסף עליה אור עד כי באמצע החודש נתמלא אורה ואז אנו רואים אותה בשלימות ואחר כך עד סוף החודש נתמעט אורה ממנה עד שתחשך והיא נעלמת מעינינו לגמרי ואחר כך בכל חודש יהיה עמה כן. וכן הוא הטבע בישראל כי בעת שיצאו ממצרים התחילה אורם לזרוח ולהתוסף עליהם עד אמצע החודש בליל החמשה עשר שאז זרח עליהם אור הצלחתם בשלימות כי מהתחלת מלכות ישראל עד שלמה המלך שהיה המלך הט"ו אצלם כמ"ש האלשיך והנסים שהיו אז גלוים לעיני כל העמים והיתה אז תקופה והובה לישראל לכך כשראו העמים שהצלחת ישראל יצאה מגדר הטבע ובכל אשר פנו הצליחו והשי"ת הושיע להם מכל צריהם והוא רב ריבם מיד שונאיהם לכך יראו העמים מהם יראה גדולה וגם כבדום מאד ביראת הכבוד וביראת הרוממות אבל כיון שעבר מהם חצי החודש אז התחיל לאבול מהם החודש את חלקם והצלחתם התחילה להחשיך להם ולהכהות וזה התחיל אצלם לאחר מיתת שלמה אשר מלך על כלם כי אחר מותו נתחלקה מלכותו ובניו מלכו אחריו רק על יהודה ובנימין אבל על שאר ישראל מלך אחר במקומו אשר לא היה מבניו ולא אפילו משבטו. ונסתבב הדבר בזה הסיבה כי הנה כשבאו ישראל לרחבעם בנו להמליכו עליהם ואמרו לו הקל מעולנו הקשה והתייעץ על זה עם השרים הזקנים אשר גדלוהו ויעצו לו עצה טובה שבאשר יבאו ישראל אצלו עתה כדי להקל עולם

יבטיחם על זה לקיים בקשתם ווה רק לכסות עינים ומשידמה בעיניהם בתחלה כעבד ויעשה בקשתם אז ייטב לו באחריתו כי ישאר מלך על כלם וינהיגם כאשר יחפוץ אבל רחבעם לא הסתפק עם עצתם הטובה והנכונה לבד אלא שהלך לשאול גם בעצת הילדים המה השרים הצעירים והמה יעצו לו בהיפוך שיענה את ישראל קשות בתחלת בואם אליו אודות הקלת העול מהם ויאמר להם אני גדול הרבה יותר מאבי כי גם קטני עבה ממתני אבי ר"ל כי משמועתו לבדה לא יראתם כל כך אלא כאשר ראיתם את כרסו העבה אז היתה יראתו מוטלת עליכם אבל לא כן עמדי כי אף על פי שאין לי כרס עב מכל מקום אם רק אראה לכם את אצבעי הקטנה גם כן תפחדו ממני מאד כי אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים ר"ל כי לכך לא הייתם יראים ממנו כל כך הוא כי אף שלפעמים חטאתם נגד כבוד המלכות ומכל מקום ענש אתכם בעונש קל אבל אם תחטאו כנגד כבוד מלכותי אז אענישכם בעונש קשה מאד ולא אחמול עליכם למחול לכם חטאתכם או להענישכם עונש קל. והוא עזב את עצת הזקנים ולא עשאה כי אמר כמו שאומרים הצעירים ובני דור החדש בזמנינו כי הלא מה יודעים הזקנים מהנהגת העולם כי הלא המה אינם מבינים בזה כלל ואין צורך בהם להתיישב עמהם ולשאול מהם עצה כי הלא דעתם נבערה ואין בהם תבונה וכל מה שמזקינים דעתן מטורפת עליהם ובנין זקנים הוא סתירה בעולם הנוכחי ואין לשמוע לעצתם. ווהו ההיפוך ממה שאמרו (בנדרים מ') אם יאמרו לך ילדים בנה וזקנים סתור שמע לזקנים ואל תשמע לילדים שבנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין וסימן לדבר רחבעם בן שלמה. ולכך לא שמע רחבעם לעצת הזקנים ועשה את עצת הילדים המה השרים הצעירים. וכשבאו ישראל אצלו לשמוע ממנו חוות דעתו ענם שהוא לא יקל את עולם רק הוא יוסיף עוד להעבידם קשה ואז אמרו ישראל מה לנו ולצרה הזאת אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל ועבור זה גרם שנתחלקה מהיום ההוא והלאה מלכות ישראל לשתי חלקים. מלכי בית דוד מלכו רק על שני שבטים לבד והם יהודה ובנימין אבל כל ישראל מעשרה שבטים המליכו עליהם את ירבעם וכן

אחריו המליכו עליהם שאר מלכים והמלכים האלה החטיאום בע"ז וזה גרם להם חורבנם ואורם היה כהה ומתמעט והולך עד סוף תקופת חדשם ליום העשרים ותשעה וזה היה אצלם המלך האחרון הכ"ט והוא הנקרא צדקיהו ואורם חשך ונכבה ואור הירח לא האיר להם עוד כי כלה אז זמן תקופתו לכך כתיב ואת עיני צדקיהו עור ומת ביסורים קשים בחו"ל ובזה נשלמה מלכותם ונכבה אורם האחרון בבית ראשון על ידי גלות מלך בבל וכשיצאו מבבל והתחילו לבנות את הבית המקדש השני אז התחילה אצלם פעם שנית להאיר הלבנה בכל פעם יותר ואמצע החודש היה נחשב אצלם התקופה היותר טובה בימי אלכסנדרה בתשע שנים אשר מלכה על ישראל שקטו ממלחמות ושלום אמת היה אצלם רק בימיה ואז היה אורם שלם בתכלית ולאחר מותה התחיל אורם להכהות והיה אורם מעט מעט פוחת והולך עד שבימי אגריפס המלך השני החריבו הרומיים את הבית המקדש השני ונכבה אורם לגמרי כי בזה נשלמה מלכותם פעם שנית וזה היה נחשב אצלם לסוף חודש מתקופת מלכותם ולכך חשכה הלבנה עליהם ועתה בעו"ה אנו בגולה וארך עלינו הזמן עד שעבר אלף ושמנה מאות וחמשה וארבעים שנה שאנו מפוזר ומפורד בין העמים.

והנה אנו מזכירים בכל יום בתפלתנו עקדת יצחק כדי שיזכור לנו השי"ת זכותו וזכות אבותינו הקדושים אשר מסרו נפשם על קדושת השם וזה היה לנו כלקוי לבנה כי או"ה נמשלו לחמה אחז"ל ואורם כסה את אור ישראל שנמשלו ללבנה כדי שלא יוכלו להאיר בתו"מ וגזרו עלינו גזירות קשות שלא נשמור דת היהדות ולכך הבטיח לנו ישעיה הנביא לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ר"ל לעתיד לא יכסה עוד אורם את אור ישראל ואמר עוד ולנגה הירח לא יאיר לך ר"ל אז תהיה לנו תקופה חדשה וטובה מאד אשר לא נוכל בשום אופן לשער בשכלנו את טובה שתהיה לנו לא כהתקופה שעברה כי מקודם סבלנו יסורים בגלות מצרים ואח"כ נגאלנו והיה לנו יסורים במדבר עד שבאנו אל ארץ אבותינו וכבשנו אותה ע"י מלחמות ולאחר כל הכבוד שהיה לנו שם בביהמ"ק הרבה הארץ עם הביהמ"ק ונבוכדנצר הגלה אותנו

לבבל ואח"כ נגאלנו עוד הפעם ובאנו אל הארץ לבנות בית שני עד שנחרב לכך נמשלנו ללבנה כי גם היא בהתחלת החודש מתחלת להאיר וכן בכל לילה נתוסף אורה עד אמצע החודש נתמלא אורה בשלימות ואח"כ היא מתחלת להחסיר אורה ומתמעטת עד סוף החודש שמתכסית לגמרי וכן בכל חודש. כן היה לנו בעבר פעם האיר ההצלחה לישראל ופעם היה להם חושך. אבל לעתיד הבטיח לנו הנביא שנהיה למעלה מן הטבע. כי אמר והיה ה' לך לאור עולם וכו' ושלמו ימי אבלך ר"ל כי לענין הנצחיות נדמה אז כביכול להקב"ה ולא יבא עלינו עוד הפעם חורבן וגלות ח"ו אלא נשאר בארצנו לעולם וז"ש אומרים דוד מלך ישראל חי וקים ר"ל אנו מקוים למלך המשיח שבא מזרעו של דוד שיגאלנו גאולת עולם ואור הירח לא יאסף עוד. וכמ"ש דהע"ה ע"כ לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים. וישעיה אמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמיך ה'. והכל ניחא בעזה"י.

עוד טעם על קידוש לבנה מהמקובלים שהוא מורה שנעזוב את השנאת חנם מלבנו על חברנו דאיתא (בחולין ס') דהלבנה קטרגה על החמה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ענה לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך לכך נתמעט אורה עד שאין לה אור עצמי כלל אלא מוכרחת לקבל אורה מהשמש וגם נשארו בה פגימות שחורות אותות השנאת חנם ואף שהחמה לא עשתה לה כלום אבל לעתיד יתכפר עונה ויהיה לה אור עצמי ותאיר באור בהיר וחזק כאור החמה והפגימות השחורות לא יהיו לה עוד. וכן נאמר בעניני עצמנו הנה אמרו הז"ל (יומא ט') שבשביל שנאת חנם נחרב הבית שני ובידינו הרסנו את יסודותיה ע"י קנאת איש מרעהו וכ"א רצה שהכל יהיו כפופים תחתיו ובטלים אליו ויתנו לו כבוד ולכך יש אצל ישראל בכלל פגימות גדולות ושחורות מאד כמו בהלבנה וגם קבלנו ע"ז עונש כמו הלבנה ע"י הגלות והיסורים. ולעתיד שנעשה שלום בינינו לא יהיו בנו עוד פגימות ואז יאירו ישראל באור מבהיק. ולכן תקנו בקידוש לבנה לומר איש לרעהו שלום עליכם וחבירו משיבו עליכם שלום

לרמז שנקח מוסר מהלבנה ומעונשה הקשה שעבור הש"ה שהיה לה על החמה לכך יש עליה פגימות ונתמעטה לכן אנו מתפללים בעבורה שתמלא פגימות הלבנה וכו' לרמז שאנו צריכים להשליך את השנאת חנם מלבנו ונעזבנה לגמרי. ואז לא ישארו עלינו שום פגימות כשנהיה שלום בינינו ובזכות זה נזכה לצאת מהרה מהגלות ולבנות את הביה"מק שמביא שלום בעולם כדכתיב כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. ומש"כ שהמקדש את הלבנה מובטח לו שלא ימות במיתה משונה באותו חודש. נאמר דמלבד סגלת המצוה לשומרו מאסון רה"ל עוד בה רמז כי לפעמים יארע שיבא אחד לבקש מחבירו שיחוס עליו ויעשה לו איזה טובה אבל חבירו יעשה את עצמו כאלו לא שמע את דבריו ולבו לב אבן שלא להרגיש בצרת חבירו. וזה נקרא שמת לבו בקרבו לכן אין לו שום הרגשה אנושיית והיא הנקראת במליצה מיתה משונה שם המושאל לזה עבור שהוא משונה משאר הבריות שחסר לו ההרגשה. אבל אם יקדש את הלבנה ויבין בה כנ"ל אז תבא אליו ההרגשה והפגימות יחסרו וילכו ממנו והוא יאיר אז בעבור זה באור גדול וחזק מאד.

ונחזור לדבר בענין שבת כי הנה פעם אחד שאלו לי האפיקורסים כך הלא כל עיקר הטעם מה שכתבה התורה לשבות בשבת הוא עבור הטעם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש לכך צונו ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת לה' א' ל"ת כל מלאכה אם כן הלא צריך גם אצלנו להיות כן שמי שהוא עשה מלאכה כל ימות השבוע הוא צריך לנוח בשבת אבל מי שאינו עושה שום מלאכה כל ימות השבוע לא היה צ"ל מחויב לשבות בשבת ממלאכה. ולפיכך אנו שאיננו עושים שום מלאכה בכל ימות השבוע אנו מותרים בשבת לעשות מלאכה ולטלטל מוקצה או חוץ לעירוב ואין אנו צריכים להשבת כלל. כי הנה מה שצוה השי"ת לשבות בשבת הוא רק כדי שיהיה להאדם העונג ממנוחת השבת ולא יצטרך בשבת לעשות מלאכות כבידות כדי שלא תגזול ואת ממנו התענוג והמרגוע ותהיה מנוחה שלמה בעבור האדם אבל אצלנו הנאורים לא נחשבה המנוחה בזה

האופן למאומה שלא לעשות בשבת שום מלאכת עבודה וגם לא לתענוג. אבל להרויח מעות הרבה בשבת בשביל עבודה ומלאכה זה נחשב לנו לתענוג נפלא. וזה הוא מגמתנו כל הימים לקוות להמנוחה הזאת ולחלל שבת ע"י מלאכה הנעשה בידינו אסור אבל לעשן הטיטון משלהבת שהודלקה מערב שבת או ע"י נכרי בודאי צריך להיות מותר לנו לעשן כי הלא הוא מאש שלא הדלקנו בידינו ואין אנו עוברים בזה חלילה על דברי תוה"ק. כי הלא זה שאסרה התורה להבעיר אש בשבת כל עיקר הטעם הוא משום מלאכה כי אז בימי משה כשהיו צריכים להבעיר אש היה נחשב אצלם זאת למלאכה גדולה וכבודה כי הם היו צריכים להוציא את האש מאבנים שהכום בקורנס ופטיש ולכך נאסר להם להדליק אש בשבת אבל בזמן הנוכחי שיש אצלנו אש החשמלי (עלעקטרי) שמדליקין אותו בקל ואין בזה מלאכה כבודה להכות באבנים כדי להוציא מהם אש רק כאשר דוחקין בכפתור או כשמותחין בחוט העשוי לצורך זה מיד נדלק על ידו האש החשמלי לכך היה צריך להיות מותר לעשות זאת בשבת כי זאת אינו נחשב למלאכה כלל ולכך אומרים הנאורים הנבערים שאם היה משה בזמן הזה אפשר שגם הוא היה מתיר לעשות זאת באופן כזה וזה קרוב לודאי אצלינו. ועניתם תשובה נצחת על שני אופנים. האופן האחד הוא כי הנה כתיב בפ' ויקהל גבי שבת כל העושה בו מלאכה יומת ואחר פסוק זה כתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. והנה לכאורה קשה אם אמר הכתוב כל העושה בו מלאכה יומת. הלא לפי דברי המשכילים נראה שבזמנם היה הבערת האש נחשב למלאכה ובכבידות היה יוצא האש אצלם על ידי הכאת הקורנס באבן אם כן הבערת האש בכלל אזהרת כל המלאכות הכתובים מקודם היתה ולמה יצאה מן הכלל להפרט בפני עצמה בפ' מיוחד לאיסור זה של מלאכה, אלא על כרחך צריך לומר שלא מחמת מלאכה נגעו בה והדין של הבערה נאמר לאיסור על כל האופנים אפילו אם תהיה ההבערה באופן קל מאד מכל מקום יהיה זה אסור ואפילו אם תהיה ההבערה בלא מלאכה על ידי משיכת החוט תבער אש החשמלי או מאש אשר הודלק ע"י נכרי ג"כ אסור לכך חשבה התורה מלאכת הבערה למלאכה בפני עצמה וכתבה איסור

ההבערה בפרט אחר שכתבה התורה איסור כל המלאכות בדרך כללי כדי שלא נטעה בזה לומר שדוקא אם נעשה על ידי מלאכה אסור בשבת אבל עישון הטיטון והדלקת האש אשר אין בזה שום מלאכה לדבריהם משרי שרי לכך כתוב לאו דהבערה אחר לאו מלאכה ללמדנו שהבערה נאסרה בפני עצמה ובפרטיות אפילו שלא מחמת מלאכה כי השתא. אפילו הכי נמי אסור, אבל אודות מלאכה דבר בכתוב אחר שלפני זה ואפשר שזהו כוונת רש״י מחז״ל (שבת ע׳ ע״א). הלא הבערה בכלל היה ר״ל הלא הבערה היתה נחשבת לאיסור בפ׳ הקודם בכלל כל המלאכות האסורות ולמה יצאה ר״ל למה נחשבת כ״כ להכתב בפני עצמה הלכך לדברי ר׳ יוסי הבערה ללאו יצאה ר״ל לכך פרטה הכתוב לעצמה לרמז על הלאו של הבערה שאפילו אם תהיה ההבערה שלא על ידי מלאכה כנ״ל גם כן אסורה לעשותה כי ההבערה להוד נחשבת למלאכה בפני עצמה ואינה שייכות למלאכות אחרות ור׳ נתן אומר הבערה לחלק יצאת ר״ל כי אם לא היתה כתובה ההבערה בקרא בפני עצמה היו סוברים שדוקא אם הוא עשה כל הל״ט מלאכות בבת אחת אז אסור אבל אם עשה רק אחת מהן שרי לכך נאמרה הבערה בפרטיות בפ״ע לרמז שאפילו אם לא עשה רק אחת מהן נמי אסירי ולפי דעתי לוטה בדבריהם הקדושים גם מלבד ההלכה אף מוסר יקר בעבור הפוקרים כי אנו אומרים דלפי האמת והדין מתוה״ק הכתובה והמסורה למשה מסיני שהבערה אף שהיא אינה מלאכה ומכל מקום אסורה וזהו לפי דעת האומרים שהבערה ללאו יצאה ומה שאמרו חז״ל הבערה לחלק יצאת זהו נגד דעת האפיקורסים הנבערה כי הם חולקים עלינו תמיד ואומרים שהבערה חלוקה משאר מלאכות ומותר להדליק אש בשבת עבור שזה לא נחשב מלאכה עבור שיכולין להבעירו מאש אחר גמור הנדלק בע״ש או ע״י נכרי וזהו שאמרו חז״ל באבות פ״ג המגלה פנים בתורה שלא כהלכה אעפ״י שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה״ב כי הנה הם מפרשים את הכתוב לפי דעתם הנבערה להתיר הבערה בשבת נגד כוונת וגזירת הכתוב בתורה. ומלבד זאת אני אומר כי הנה אם נתבונן בתנ״ך נמצא שינוי בהפסוקים המדברים בבריאת העולם כי הנה בתורה כתיב ויאמר אלקים יהי

רקיע בתוך המים וכן אצל כל בריאה ובריאה מצאנו שהיתה אמירה מקודם ואח"כ כתיב ויהי כן נמצא שבאמירה לבדה נבראו שמים וארץ וכל צבאם. ונגד זה מצאנו (בישעיה מ') כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואמרו חז"ל במדרש נטה ימינו ברא רקיע נטה שמאלו וברא ארץ הרי מזה משמע שבאמירה לבדה לא ברא השי"ת את עולמו אלא בעשיה בידים ממש. והמקובלים כתבו על זה בזה הלשון כשעלה ברצונו הפשוטי כביכול לברא את העולם אז במחשבה אחת וברצון אחד נבראו כל העולמות כולם הרי מדברי המקובלים משמע שרק במחשבה וברצון לבד נבראו כל העולמות אבל לא בעשייה בידים או באמירה. ונראה כאלו דברי התורה ודברי הנביא אינם מכוונים זה כנגד זה. ודברי המקובלים סותרים לדברי שניהם ובכדי להשוות דעות כולם ולהראות שכולם לדבר אחד ודעה אחת נתכוונו נבאר בדרך זה כי הנה אם נתבונן בדרך הטבע הרי ביד אחד מהאדם נמצא חמש אצבעות ובשתי ידיו ביחד נמצאו עשרה אצבעות. והנה כל אצבע אשר נמצא ביד האדם מרמז על מאמר אחד מהקב"ה ועשרה אצבעות משתי ידים מרמזים על העשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה את כל העולמות כי הנה אם האדם רוצה להוציא את רצונו הפנימי מההעלם אל הגילוי צריך האדם לשמש בזה שלש מדרגות. דהיינו מתחלה מחשבה. שמחשב לעשות איזה דבר ועל איזה אופן יכול להשלימו על צד היותר טוב. וקודם שבא לידי גמר הם אותיות המחשבה וקודם שיוצאים מכח אל הפועל הם שם נמצאים בכח ובהעלם. והנה המחשבה הזאת שהיא מצד השכל והיא באה מהנשמה שבמח וכח זה נחשב רוחני לגבי מדרגה השפלה ממנה ויד אלקי בזה שיוכל לצייר בשכלו דברים נפלאים הן בתורה ובחכמה הן בד"א ובמילי דעלמא וליישב בשכלו דברים עמוקים ואפילו אותן ענינים היותר קשים וזהו ע"י שמשתמש בחוש ומחפש בטבע עד שבא אל תוכן הדברים. והכח השני שהוא כח הדבור מצ"א נחשב לכח גשמי וזהו אצל המחשבה אבל לגבי מעשה הנהו נחשב לכח רוחני כמו שתרגם האונקלס עה"פ ויהי האדם לנפש חיה. והוות באדם לרוח מתמללא ואף שאמרו (ב"מ צ') עקימת פיו הוי מעשה אף על פי כן

אינו נחשב הדבור הזה לכח גשמי רק לכח רוחני לגבי מעשה
שהיא שפלה ממנה ואחר הדבור והמחשבה אשר חשב תחלה איך
לעשות איזה דבר והתיישב אודות זה בשכלו או אם לא היה שכלו
חריף כל כך והתייעץ על הדבר עם חבריו והם אמרו לו איך ומה
לעשות בענין זה וסוף מעשה במחשבה תחלה או אחרי כבלות כל
אלו בא לידי גמר הדבר ועושה כל מה שמוטל עליו לעשות כפי
הסכמת דעתו והנה קודם שעשה את הדבר אשר חשב הרי לא
יכולנו לידע כלל מחשבתו וגם בשכלנו לא היינו מבינים את
המחשבה הזאת כי מי יוכל לידע מה שחבירו חושב בלבו. כי הלא
אפילו המלאכים אינם יודעים כלום מה שיש בלבות בני אדם אבל
אחר שאנו רואים סוף המעשה או ע״י זאת המעשה הגשמיות נתגלה
לנו מחשבתו ורצונו הרוחניית. והנה אם אדם פשוט. יחשוב על
איזה דבר שתעשה אבל הוא בעצמו לא יעשנו או אפילו אם יהיה
לו שכל ישר אעפ״כ לא יוכל להתהוות הדבר ממחשבה לבדה
אלא שצריך לזה גם מעשה אבל אם האדם הזה אינו יודע מה
לעשות ואיך לעשות או אם אינו יכול לעשות בעצמו מחזר אחר
אחרים העושים ושוכר פועלים שיעשו את מלאכתו הנצרכה או
לבנות לו בנין בשבילו אבל אם לא ישכור פועלים למלאכתו ולא
יתן להם מעות ע״ז כלל והוא רוצה שיבנה לו הבנין כך רק
מהרצון שלו לבד הרי לא יוכל לפעול ע״ז כלל כי הרצון הבא
במחשבה אם לא יגלה רצונו ע״י דבור הרי אז נשאר רצונו בהעלם
ובהסתר במחשבתו לבדה ולא יוכל לבא לידי גילוי וישאר רק
בכח ולא יוכל הרצון לצאת ולהתגלות מן הכח אל הפועל בלא
דבור ומעשה גשמיית. וכל זה הוא בטבע האדם הגשמי שצריך
להשלים כל דבר ע״י השלש מדרגות ובלעדם לא יוכל להשלים
שום דבר. אבל הקב״ה אינו צריך להשלש מדרגות ואפילו ברצונו
לבד הוא יוכל לברא עולמות בלא מספר כמו שברא שו״א וכל
צבאם. אבל כדי לשבר את האוזן שיוכל האדם להבין את דברי
התורה בסוד מעשה בראשית אשר הם דברים העומדים ברומו
של עולם. והאדם הגשמי לא היה יכול להבין ולהשיג דברים הרוחניים
כמות שהם לכך הוכרחו התורה והנביא לצייר לפני האדם הגשמי
שברא את העולם והיתה ע״י דבור ועשיה. ואמיתית הדבר הוא שהעולם

נברא רק ע"י רצון ומחשבה מהקב"ה ועם כל זה כ"א מהדעות יבאו על מקומם בשלום כי הנה כל דבר הנעשה אצל האדם הוא צ"ל עם כל הג' מדרגות ביחד דוקא אבל אצל הקב"ה נעשה כל דבר ברצון לבד ואינו צריך לכל השלש מדרגות ומכל מקום נחשבה הבריאה בפני האדם לעשייה ממש כמ"ש מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית כי האדם אינו יכול להבין מהו הרוח עבור שאינו יכול למששו בידיו ולראותו בעיניו אבל דבר גשמי כמו מהו אבנים או עפר וכדומה זאת מבין היטב עבור שיכול לראותן ולמששן בידיו הלכך כשרצתה התורה להבין את האדם סוד בריאת העולם כתבה הכל עד"מ וציור. לכן כתבה התורה מקודם ויאמר אלקים יהי רקיע וכו' ואח"כ כתיב ויעש אלקים את הרקיע וכו' ויהי כן. וכן הנביא אמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים והציבו את הבריאה לפני האדם במצב גשמי כדי שיבין זאת היטב בשכלו ע"י המשל מעולם המעשה כי כמו האדם הגשמי מתגלה מחשבת רצונו ע"י מעשה שתי ידיו ועשר אצבעותיו ואז תבא מחשבתו ורצונו לתכליתו האמיתי כ"כ היה הענין מבריאת העולם אצל הקב"ה כי מתחילה היה הרצון מהקב"ה בהעלם ובהסתר וזהו מה שאנו קוראים אותם בשם אותיות המחשבה ואח"כ התחיל הרצון של השי"ת שהוא לברא את העולם לצאת ולהתגלות מההעלם אל הגילוי ומן הכח אל הפועל וצמצם הקב"ה את רצונו הרוחני כביכול בעשיית עולם הגשמי מתחילה ע"י דבור בעשרה מאמרות שבהם נברא העולם ואח"כ ירד הרצון שהיה מגלה בדבורו מכח המחשבה שלו וירד הרצון ממדרגה למדרגה ממחשבה לדבור ומדבור ירד הרצון למעשה בראשית ואז נתגלה רצונו בשלימות ועי"ז נברא העולם. והשתא אתיא שפיר כל מה שהקשינו לעיל. כי אצל הקב"ה נחשב הרצון מהמחשבה והדבור שלו עם המעשה לענין אחד ובדבור אחד נכללו כל אלו אצלו כי נראה בטבע העולם כשהמלך רוצה לעשות איזה דבר או לבנות לו פלטין ויהיה כלול בהדרו משוש כל הארץ הרי אם לא יגלה את רצונו הנה ישאר הרצון אצלו במחשבה לבד ולא יבא לידי מעשה לעולם עד שיוציא מפיו בפירוש על ידי דבורו מה שהוא רוצה ויצוה לאחרים הבונים שיבנו היכלו כפי רצונו ואז יבא אל תכלית הרצון אשר כל מגמתו

היה על זה אם כן כשיש לו כח כזה בדבורו לצוות לאחרים לעשות מלאכתו נוכל לכנות את דבורו המביא לידי מעשה והגורם לזה כמעשה עצמי כי הנה מה שאחרים צריכים לעשות את המעשה בידי עצמם ואז יבאו לתכליתם המקווה אבל בדבור בעלמא וכל שכן ברצונם ובמחשבתם לבד לא יעשה הדבר הנה המלך פועל בדבורו את כל חפצו ע"י אחרים העושים את רצונו ומקיימים את מחשבתו ומסייעין לו להוציא את רצונו מן הכח אל הפועל ואז באים לידי גמר מלאכה. אבל בא וראה שלא כמדת מלך בשר ודם מדתו של הקב"ה כביכול לעשות רצונו על ידי אחרים אלא הוא בעצמו עושה את רצונו. וכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו (מגילה ל"א) והוא בעצמו ברא את עולמו ברצונו הטוב ולא בעבור כבוד עצמו עשה את עולמו אלא כדי להיטיב את ברואיו ולההנותם בעולמו על ידי הדר גאון הטבע והוא כביכול דורש לכבוד וטובת כל העולם עם ברואיו ולכך ברא הקב"ה את עולמו להם ברצונו הטוב. והנה מה שכתוב בתור' אמירה אצל הבריאה דעתו ית' לברא את העול' הוא כי כמו כשרוצה אדם לעשות איזה עסק מגלה דעתו על ידי הדבור. אבל היכן היה נמצא המחשבה אצל השי"ת היא רק בבחינת אתכסיא בהעלם והסתר ואחר כך ירדה ממדרגה למדרגה מהעלם לגילוי לבחינת הדיבור ומעקימת שפתיו כביכול הוי מעשה שמים וארץ כי אותיות המחשבה היותר רוחניים ירדו לדבור בחינת עשרה מאמרות שבאו מרצונו ומחשבתו של הקב"ה ואחר כך באו לגילוי היותר גדול והוא כח המעשה הבאים מהעשרה מאמרות ובהמעשה שהוא הגילוי רצון מדבורו של השי"ת נברא העולם נמצאנו למדין מזה כי כל אלו השלש מדרגות הם נחשבים לאחת כי התכלית היוצא מזה אחת הוא להיות העולם בנוי. וזהו כוונתנו בזה כי מתחלה היה אצל הקב"ה רצון ומחשבה ונתגלה רצונו ממחשבתו על ידי הדבור ועשרה מאמרות והן והן המעשה בראשית של השי"ת לברא על ידן את עולמו שיצא מן כח הרצון והדבור שלו אל כח הפועל והמעשה. וזהו כונת הנביא (ישעיה מ') אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וחז"ל אמרו על זה נטה ימינו וברא רקיע ונטה שמאלו וברא ארץ כי בכל יד יש חמש

אצבעות והוא נגד המאמרות וכל אצבע מרמז על מאמר אחד שבו נברא העולם ורמזו שבחמשה מאמרות ברא העליונים ובימינו עשה זאת ובשמאלו ברא ארץ לרמז ג"כ שכמו שהעליונים בראן בחמשה מאמרות כמו כן התחתונים והעולם השפל הזה בראן גם כן בחמשה מאמרות לרמז שאין צריכים לבטל את הטבע לגמרי רק שיעשה הכל לשם שמים. ועוד טרם אכלה לדבר אמטיר על רשעים גפרית ואומר כדי לבטל דבורם בדלעיל כי הנה איתא (באבות פרק ה') וי"א אף המזיקין נבראו בערב שבת בין השמשות ובמדרש אמרו שצמצם הקב"ה את העת והרגע בדיוק וחשב לעשות אז בריאה שלמה אלא שהשבת הפסיק ועלה ביניהם ופירד בין הדבקים לכך המזיקין עשאן הקב"ה ולא עשאן בשלימות אלא הניחן באמצע במלאכת הבריאה ולא גמרן בשלימות. וזהו שאנו אומרים בקידוש אשר ברא אלקים לעשות. וצריך להבין מהו כונת הלשון לעשות דלכאורה נראה כמיותר לגמרי אבל לפי המדרש דלעיל ניחא דנוכל לדייק אם השי"ת ברא את עולמו במחשבה וברצון לבד ולא היה צריך למעשה כדעת המקובלים אם כן למה ברא הקב"ה את המזיקין בע"ש הראשון מבריאת העולם בין השמשות והניחן באמצע מלאכת הבריאה ולא השלים את בריאתן אז הלא אם השי"ת היה רוצה לבראם בשלימות ולא להניחן באמצע היה יכול כי הוא בעל היכולת ומי יאמר לו מה תעשה. וגם לא היה צריך לזה שום מעשה ומלאכה בידים אלא או רצון ומחשבה או דבור לבד. כמו שהיה בבריאת העולם. אלא אנו מוכרחים לומר שהשי"ת עשה כן לכתחילה בכונה לברא את המזיקין בע"ש בבין השמשות הראשון של מעשה בראשית ולהניחן באמצע מלאכת הבריאה בכדי ללמד מוסר השכל לאדם הגשמי האיך שצריך להפסיק באמצע מלאכתו בערב שבת בין השמשות וכדי שהאדם ילמוד לעצמו קל וחומר מהקב"ה ויאמר כן אם הקב"ה אשר ברא את כל העולם בזמן קצר כזה שהוא בששת ימי המעשה ולא היה צריך כביכול לשום מלאכה בידים אלא ברצונו הטוב אשר היה מקודם במחשבתו לבדה ואח"כ נתגלה מחשבתו ורצונו ע"י הדבור מעשרה מאמרות שבהם נברא העולם ואף שלא עשה השי"ת בידים כלום אם כן לא היה צריך השי"ת

כביכול למנוחה ושביתה ממלאכה ומכל מקום כשבא ע"ש בראשית בין השמשות הניח את בריאת המזיקין אז באמצע מלאכת הבריאה ואף שהיה יכול לבראם בנשימה אחת ובאמירה לבדה ולא בעשייה גשמיות ממש. ומכל שכן אנו בני אדם הגשמיים וכן כל איש ישראלי בודאי צריכים אנו להפסיק ממלאכה ערב שבת בין השמשות ומפני שאין בכח אנושי לצמצם את העת והרגע אימתי חול ואימתי שבת לכך צריכים אנו להוסיף מחול על הקודש ולהוסיף בקדושת שבת ולהניח אז את מלאכתנו באמצע ומרעיון זה נבא לשמור את השבת גם מדבורי חול (ישעיה נ"ח) ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול שאסור בשבת בין מלאכה בין דבור (שבת קי"ג). וגם נבין את ההלכה שאסור לשכור פועלים בשבת או מ"ש (שבת ק"נ) אמירה לעכו"ם שבות ושואלים הנאורים לנו הא תינח מה שהיהודי בעצמו אסור לחלל שבת ע"י מלאכה בידיו ממש. אבל איזה טעם יש בזה מה שאסור היהודי לשכור פועלים בשבת או אמירה לעכו"ם שבות ונחשב כאלו עשה את המלאכה בידיו וחילל שבת בזה אף שבאמת לא עשה כלום ואין שכלנו סובל זאת ולמה החמירו בדבר כ"כ עד שפסקו הלכה למעשה אמירה לעכו"ם שבות אפילו אם הוא בעצמו אינו עושה כלום. וכן למה אסור בשבת לדבר דברי חול והלא הדבור הוא רוח ואין בו ממש לכך אראה להם בעה"י ההיפוך שיש כח נורא בדבורי האדם ואפילו אם הדבור היה בלי מעשה מכל מקום הוא נחשב כאלו עשה מעשה בידיו והוא ראיה שבי' מאמרות נברא העולם ועוד איתא (שבת קי"ט) דאמר רב המנונא כל האומר ויכלו. ר"ל בליל שבת ומבין בו. ר"ל שמאמין באמונה שלמה שכן היה שהשי"ת שבת ממלאכת הבריאה בשבת הנה בזה נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכן הדין נפסק (באו"ח רס"ח). והנה מה שאומרים החפשים והמפשטים שאין בדבורי האדם ממש טול מקל והך על קדקדם והבינם שהדבור הוא אצל האדם לעיקר גדול יען לקיים בו את התורה כי בדבורו הוא לומד תורה ומקיים מ"ע ודברת בם וגו' או ושננתם לבניך או ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו', וכן והגית בה יומם ולילה (יהושע א') ובדבורו הוא מקדש את האשה כשאומר אליה

בלשון זה הרי את מקודשת לי וכו׳ כדת משה וישראל ובעבור שעשה בה מאמר זה לכך אם הוא רוצה אח״כ להפטר ממנה צריכה ממנו גט וגם יאמר לה בפה מלא הרי את מגורשת בגט זו והרי את מותרת לכל אדם. וכן תלוי בדבורו אם נדר או נשבע באיזה ענין צריך לקיים את הנדר או את השבועה ובדבורו תלוי אם יודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו כתיב אם לוא יגיד ונשא עונו. וכן עדים זוממים נהרגים בעון דבורם אם רצו לחייב מיתה לאיזה אדם ואח״כ הוזמה עדותם ובדבורו יכול האדם רח״ל לכפור בהקב״ה ולהיפוך בדבורו יכול האדם לקבל עליו עול מלכות שמים באמירת שמע ישראל או אני מאמין בהבוי״ת ועבור דבורו נקרא האדם בעל המדבר וחשוב בזה מכל הבעלי חיים ובדבורו יכול האדם לעורר עליו חרון אף מחבירו או להשיבו דכתיב מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף וכתיב מות וחיים ביד לשון ולכך אמרו כל האומר ויכולו בליל שבת נעשה שותף בעדות זו להקב״ה במעשה בראשית כי באמירה זו מראה בעצמו שמאמין בהשי״ת והוא מוכן ומזומן לקיים את כל התורה ומצותיה במסירת נפש ועבור זאת מתקיים כל העולם וזהו תכליתו האמיתי. והנה אלו המשכילים הכסילים אשר אומרים שכמו שהקב״ה שבת מעשיית העולם בבריאתה וביום השביעי שבת כן צריכים לשבות גם אלו האנשים העושים מלאכה כל ימי השבוע ולהם נתן השבת למנוחה ואסורים לחלל שבת אבל אנו אשר איננו עושים שום מלאכה כל ימות החול לפיכך איננו מחוייבים לשבות ולהפסיק ממלאכה בשבת לפיכך הקהה את שיניהם והראה להם ברוח מבינתך שהקב״ה כביכול לא עשה בידים שום דבר בבריאת העולם אלא באמירה לבדה ברא את עולמו ומהדבור לבד שבת אשר בהמאמר ברא את עולמו וזה גופא היה המעשה לכך צריך האדם לשבות בשבת לבד ממעשה אלא אפי׳ מדבורי חול ואפילו לומר לעכו״ם לעשות לו מלאכה בשבת ג״כ אסור או לשכור פועלים בשבת למלאכתו ה״ז אסור ודומה כאלו עשה בעצמו מלאכה בשבת ולפיכך אנו רואים את היראים והחרדים לדבר ה׳ זו הלכה שאינם מדברים בשבת שום דבורי חול אלא דוקא בלשון הקודש. נמצא שעל דבור האדם יתמכו עמודי התורה רובם

כבולם. והשתא נטפח את פני החפשים בשתים. האחת הוא מה שהוכחנו שיש ממש בדבור האדם ובכמה מצות בתורה נחשב כמעשה. והשנית מה שהשבנו בטוב טעם ודעת להחפשים אודות איסור מלאכה או איסור עישון הטיטון בשבת שקורין בל"א (סיגאר) ומה שאמרו החטאים בנפשותם ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה. שכמו שהשי"ת ברא את עולמו בששה ימים ושבת ביום השביעי כ"כ האנשים העושים מלאכה בחול צריכים לשבות אבל לא אלו שאינם עושים שום מלאכה כל ימות החול הם אינם צריכים כלל לשבות בשבת לכך הבאתי ראיה ממה שהפסיק הקב"ה ע"ש בראשית בין השמשות והניח מלאכת בריאת המזיקין באמצע ואף שלא עשה זאת בידיו. וכן צריך האדם לשבות אפילו מדבור וכש"כ ממלאכה. ואם איש הישראלי ישמור את השבת כהלכתו נותנים לו נחלה בלי מצרים (כשבת קי"ט) ויצליח בחול בכל עסקיו. וכל יום השבת יעסוק בתפלה ובתורה העיקר בהלכות שבת. ולהבין מ"ש כל האומר ויכולו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית מה שייך ענין שותפות לכאן ונראה לי כוונתם בהלשון שותף באופן זה. למשל אם שני אנשים עושים שותפות ביניהם באיזה עסק או שפתחו להם חנות למסחר. והנה נבין היטב את מי לוקחים לשותף הנה עפ"י השכל הוא כן אם לאיש אחד נמצא מעות והוא רוצה לעשות איזה מסחר בממונו אבל אינו יודע בטיב משא ומתן. והוא מתייעץ בשכלו באיזה אופן יכול לנהל את מסחרו. והנה בעבור שאינו בקי במסחר לכך מבקש לו איש כזה אשר מבין היטב בטיב משא ומתן אבל אין לו מעות שיהיה לו במה לסחור ואז חבירו אשר חסר לו העיקר והוא עני מרוכה ואין לו אף פרוטה אחת לפורטה א"כ הרי אין לו ברירה אחרת רק לסחור עם סוחר כזה שיש לו מעות לסחור אף שאין לו שום ידיעה בטיב המסחר ומוכרח להביט הפעם רק על המעות אשר הם נחשבים אצלו חומר לבנין ורק עפ"י הכרח נעשה שותף לבעל הכסף אף שאינו בקי בעסקים ואינו יכול בעצמו לנהל מסחרים ומוכרח להסכים הפעם גם על זה שאם ירויח בעסק השותפות בין ריוח קטן ובין ריוח גדול מכל מקום יצטרך לחלק עמו שוה בשוה וזה בא לו בעבור שאין לו מעות לסחור אשר הם האופנים

ועליהם יסובב מכונת המסחר. ולהיפוך בעל המעות חסר לו עיקר אחד באופני המסחר והוא הרגילות ובקיאות והבחנה במכחר וקנין. לכן מוכרח בעבור זה להשתתף עם הסוחר העני אשר הוא בקי במסחר וע"י החסרונות שיש באופנים שונים בכ"א מהם עם המעלות כי אצל זה חסר המעות אבל בקי במסחר ואצל האחר שיש לו מעות אבל אינו יודע האיך לסחור ולפיכך הם נזקקים זה לזה בקשר אמיץ וחזק כי רוח החיה באופני המסחר יסובב על שני דברים על המעות ועל הבקיאות במסחר ואל איזה תכלית אשר יהיה שמה רוח המסחר ללכת ילכו. לא יסבו אופני המסחר בלבתן בלתי שני העיקרים האלו והוא בעבור שכל אחד מהשני שותפים מביט על תכליתו הנרצה אצלו וע"ז מתקיים המסחר אצל שניהם והכלל בזה הוא אצל הריוח שיחלקו ביניהם. ולהיפוך חלילה אם יפסדו במסחרם מעות הרבה צריך להיות הקולר תלוי בצואר שניהם ויחלקו ביניהם ההפסד כמו הריוח ובעבור זה אינם צריכים לריב מהר ביניהם ומכל שכן שלא יפרדו את עצמם זה מזה בעבור אסון ההפסד הבא עליהם לפרקים. כי אם יהיה להם תמיד חשש שמא יפסדו מעות במסחרם הרי החשש הזה יעכבם מעשות חיל ולהצליח במסחר. וכמו הרואה בעננים אם ירד גשם מחשש זה לא יזרע ולא יקצור לעולם ולא ישתכר כלום על הצטרכות חייו וחיי ב"ב. כי המסחר נמשל לזריעה אצל השותפים. כי הנה כמו בעל השדה הזורע טומן את הגרעינים בעת הזריעה בקרקע השדה וחורש עליהם ואפשר שירקבו שם אם לא יהיה גשם ללחלחם. והנה מה עושה הקב"ה הזן ומפרנס את העולם בטובו ובחסדו הגדול לא בעבור מעשיהם ונותן להם אפילו לבשר בעלמא שאינו מרויח אצל הקב"ה בעבור הלהם. ומעלה נשיאים ועננים מקצה הארץ. ובקיץ אנו רואים מקודם שבאמצע הרקיע זורח השמש בתקפה וכעצם השמים לטוהר ופתאום התקדרו השמים בעבים וערפל חתולתו והמאור הגדול הוא השמש נסתרת ומתכסית בהם ונטמנת בעבים ובאמצע היום יתראה החושך כבלילה ועמודי השמים יתפלצון ומתמוטטים לנפול ופתאום יבאו רעמים חזקים ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו ומקול הרעם החזק יאירו ברקיו תבל ומפיל חרדה ופחד ובהלה על

הבריות וידמה בעיניהם שעוד מעט תחרב העולם אבל מה תגדל השמחה כשרואים שמהנשיאים האלו ינשב רוח דרומית שמביא עמו גשם ברכה לרוות הארץ ולרככה עד עומק הזריעה וכמעט שהם נרקבים שם והנה תשוב תתפלא על השגחת הבורא השם בטבע שיצמחו או הגרעינים הרקובים באדמה ומגרעין אחד יצאו גרעינים הרבה והוא נגד שכלנו והם יפים למראה וטובים למאכל. והנה בעל השדה צריך לעמל רב עד שיראה ברכה במעשה ידיו ולכך הוא מייגע בה הרבה ואז ימצא כדי מדתו בתבואות הארץ אבל אם יהיה עצל ולא יזרע מהחשש שמא לא יהיה גשם וירקב בארץ הנה יוכל כ"א להבין שלא יצמיח לו מאומה וכמו שהוא בטבע הזריעה כן הוא גם אצל המסחר כי הרי מתחילה אינו יודע את מסחרו היטב ואינו מבין מה שיהיה בסופו כי פעם ירויח ופעם יפסיד עד שמעמיד את מסחרו על כן ובפסים חזק כי האי תנא הוצאה הכנסה קרי ליה ומההפסד יבא גם לריוח ובתנאי שלא להתרשל בדבר או ובכל אשר יפנו השותפים יצליחו ועסקיהם יעלה ויצמח כגן רטוב ובזה יגדל מסחרם ויופיע עליהם שמש ההצלחה ויבאו לתכלית העושר. והעיקר הוא שבעבור מניעת הריוח ונוסף לזה אם מפסידים מעות במסחרם ומכל מקום לא יתרשלו בזה ולא יתרפו ידיהם ממסחרם. ולכן נקראו בשם סוחרים כי מלת סוחר שרשו משפת ארמית כי על מלת סביב מפרש התרגום סחור והטעם בזה כי המסחר יסוב כגלגל הסובב ואינו עומד על מקום אחד בהצלחתו כי זה עולה וזה יורד והוזר חלילה העליונים למטה ותחתונים למעלה (כפסחים נ') כי פעם יצליח במסחרו וירויח הרבה ופעם אינו מצליח ולא די לו הצער מה שאינו מצליח ומרויח אלא עוד זאת שהוא מפסיד את מעותיו במסחרו ותמיד הוא דואג ועצב ומצטער בעבור המעות הבאות בדמעות ואוהב כסף לא ישבע כסף ובעבור חמדת ודאגת הממון אינו אוכל ואינו שותה ומחסר את לבו מכל טוב ועונג וגם בלילה אינו יכול לישון בעבור זה. והנה אם היה לו מח בקדקדו היה לו להבין שבעבור שהוא להוט אחר הממון הגשמיים ורודף אחריהם יומם ולילה ומוסר את נפשו בעבורם הרי לא יקבל שכרו בעוה"ב ואם כן מה נשאר לו מכל עמלו ביגי הבלו רק חולי ומכאוב ורעות רוח ולא ע"ז חלם וקוה

כ"א להטוב ולהעתיד הנצחיי אשר ע"ז מחכים ומצפים כל העולם ויותר טוב לפניו שיתנהג בדרך הממוצע לא להיות קמצן ביותר וכן לא יהיה פזרן ביותר ויתמוך בידי ת"ח ועניים מהוגנים וישים בטחונו בהשי"ת ואז ישלח לו השי"ת עזרו מקודש. והנה העצה היעוצה בעבור השותף הוא כן אם יש בדעתו שאף שהוא אינו מרויח הרבה בהשותפות והרבה פעמים אפשר שגם הוא מפסיד מעות אם רק הוא מורגל בשותפו ויודעו ומכירו היטב ואין לו שום חשד על שותפו על ספק נאמנות אז לא יעזוב את העסק מידו בעבור שאינו מרויח וכן לא יפרד משותפו אלא הוא צריך לשמור מאד את השותפות לעבוד בהעסק בחריצות יתירה וביניהם ישכון שלום ואהבה וידידות ואיש לאחיו יאמר חזק. והנה ע"כ בארנו את השותפות במשל ועתה נפרש את הנמשל דהנה איתא בתוס' (חגיגה ג' ע"ב) עה"פ ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ בזה הלשון אמרינן במדרש שלשה מעידין זה על זה ישראל ושבת והקב"ה. ישראל והקב"ה מעידים על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידים על הקב"ה שהוא אחד. הקב"ה ושבת מעידים על ישראל שהם יחידים באומות ועל זה סמכינן לומר אתה אחד במנחה בשבת אף על פי שאינו מדבר מענינא דיומא דשבת כולי האי כמו תפלת ערבית ושחרית עכ"ל. והנה בזה נבין היטב את מאמרם (בשבת קי"ט) כל האומר ויכולו ומכוין בו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית דחז"ל המשילו במס' אבות את העולם לחנות והשי"ת כביכול לחנוני ותורה ומצות להסחורה הנמצא בחנות וכ"כ המעשים טובים המה נחשבים ג"כ לסחורה יקרה מאד כי טוב סחרם מכל סחורה מפז ומפנינים יקרים. והנה בנוהג שבעולם הוא שהסוחר מבקש לו קונים על סחורתו כדי שיוכל להרויח בהם כ"א לא היתה כונתו להרויח בהם למה לו לקנות סחורה הרבה הלא בעבור עצמו לבד אינו צריך אלא כונתו הוא למכור את הסחורה ולהרויח בהם מעות הרבה. וכן נמי בנידון זה הנה הקב"ה כביכול קנה לו סחורה הרבה ויקרה מאד הם התורה ומצות ומע"ט ואח"כ הכין להם חנות הוא העוה"ז כדאיתא (בזוה"ק פ' תרומה) כד ברא קוב"ה עלמא אקדימת אורייתא לעלמא תרין אלפין שנין. והנה כל דבר שאדם עושה הלא הוא רק בשביל

התכלית ואם לא היה צופה אל תכלית הדבר הרי לא היה רוצה האדם לעשות ולא עשה את הדבר במסירת נפשו כמו למשל המתלמד איזה אומנות כדי שיוכל להתפרנס ממלאכתו הרי הוא עושה זאת רק בשביל התכלית. וכ"כ נתבונן בשכלנו ונחקור לאיזה מטרה ותכלית ברא הקב"ה את עולמו. הנה א"ר אליעזר (בנדרים ל"ב) גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ. והנה הסוחר הגדול בעולם אשר שמעו הולך בכל המדינות ה"ה הקב"ה קנה לו סחורה היא התורה היקרה. והנה בעבור עצמו אינו צריך לה כי אם האדם לומד תורה הרי הוא כדי שיוכל להגיע לתכלית השלימות אבל אם לא ילמוד לא יוכל להפיק זממו ולבא לשלימות הנפש והטעם בזה הוא כי האדם עם החכמה הם שני דברים נפרדים לגמרי דכתיב (איוב י"א) ועיר פרא אדם יולד וכשלומד תורה או חכמה אז נתוסף בו השכל ודעת הלא הנך רואה בעיני השכל שהאדם נחשב לדבר בפני עצמו והחכמה נחשבה לדבר החוץ ממנו אבל הקב"ה כביכול הנהו החכמה בעצם כי הוא היודע והוא המדע וכו' כמ"ש הרמב"ם וכן השי"ת כביכול הוא מקור המדות ועצמותן כי הוא מקור הרחמים והחסדים והם באים ממנו גופא ואינו צריך להשתלם בהם. וא"כ כשהוכחנו שהשי"ת א"צ לתו"מ בעבור עצמו ולא להשלמתן אם כן מוכרחים אנו לומר שסחורתו הטובה אשר היא התוה"ק הכינה רק בשביל ישראל כדאמרו באבות חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה והמה צריכים לקנות סחורה אצלו דוקא כי הלא הוא מנהל את מסחרו באמונה ואינו מאנה להלקוחות חלילה כשאר הסוחרים המזייפים רק הוא נותן להם סחורה טובה ויפה מאד כי עוז והדר לבושה של תורה אבל אם תלך לקנות בחנות אחרת אז תדע שהחנונים המה רובם ככולם נוכלים ורמאים ויראו לך רק לכסות עינים סחורה יפה מאד ואח"כ תמצא שבין לילה היתה סחורה טובה או בגד חדש ואח"כ ובין לילה אבד כי הסוחר מחפש ובודק היטב בסחורותיו ואם ימצא איזה סחורה ישנה אז יצבענה כדי שתתראה חדשה ונאה ונחמדה למראה אבל באמת היתה הסחורה ישנה וכמעט בלויה מרוב ימים וכן הוא בכל דבר אשר הוא חוץ מעבודת הבורא ה"ה הב"ה הבלים וכן כל הדברים שהם חוץ

מתוה"ק הרי המה עמל ורעות רוח. אולם התוה"ק היא בכל זמן ובכל עת טובה ויפה מאד וחדשה כאלו היום נתנה מהר סיני והיא שוה בכל זמן ועדן. וכל החכמות החיצוניות אשר הם חוץ מתוה"ק שמתחדשים בעולם וגדולי חוקרי הטבע ממציאים אותם בשכלם החריף והשנון הנה המה מרומזים בתוה"ק אשר היא החכמה האלקית הנפלאה מאד והמיוחדת במינה והיא למעלה מגדר הטבע וזהו בעבור שהיא חכמת השי"ת לכך היא נצחיית ואינה בטלה לעולם. והנה כמו שציירנו את המשל מהשני שותפים שהם נזקקים וצריכים זה לזה אם בעבור הסרון המעות או בעבור הסרון ידיעה בטיב המסחר. וכן הוא גם בענינינו דהנה כשראה הקב"ה כביכול שחזר עם התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה (כע"ז ב') וראה שבזה שאינם רוצים לקבל את התורה על עצמם לכך יהיה מוכרח להחריב את העולם ולהחזירה עוד הפעם לתהו ובהו ואם לא יקבלו את התורה יתבטל תכליתו כי הלא בעבור שיקבלו ישראל את התורה לכך ברא הקב"ה את עולמו ולא תהו בראה אלא לשבת יצרה. והנה זהו מן הנמנע שהשי"ת בעצמו כביכול ינהל את מסחרו ולא יוכל בעצמו כביכול למכור את סחורתו היא התוה"ק וגם אינו לפי כבודו לקרא את הסוחרים שיבאו אצלו והם לא יאבו ללכת דהלא פעם אחת נסה לילך אצלם להשתדל שיקנו אצלו סחורה טובה דהיינו לקבל את התורה מהשי"ת אבל עם כל השתדלותו לא פעל אצלם מאומה שיקנו אצלו סחורה ואין זה מסחר נאה בעבורו לבד אלא צריך כביכול לשותף נכבד הנקרא בתואר נעלה ונשגב ישראל אשר בך אתפאר כי הרי המה היו הראשונים וגם המה היו גופא האחרונים לקנות סחורה אצלו היא התוה"ק והם נתנו לו מקח טוב בעבורה וראה והתבונן והכיר בהם שהם סוחרים טובים המבינים בטיב המסחר אשר על סחורה טובה יביטו וישגיחו בשתי עיניהם ולא יניחוה מידיהם אלא ישלמו במיטב כספם בעדה ולכן בחר הקב"ה בעמו ישראל שיהיו שותפים עמו בעסקו הטוב ובמסחרו הגדול. והמה מצדם ישתדלו ללכת אל הסוחרים ולדבר עמהם ולהראותם את הסחורה הטובה ולהבינם בטיב מסחרה ובהוד יפיה וכי הם רחוקים מהפסד וקרובים לשכר עד שיבינו המה מעצמם את טיב הסחורה מה היא

ולדבר עליהם בדברים המתיישבים על הלב עד שיפעלו אצלם לקנות מהם מעט סחורה ורע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל כי הלא סוף כל סוף יראו הקונים ויבינו מעצמם שלא התאנו במקחם אלא שנתנו להם סחורה טובה מאד ואז יבאו תמיד לקנות סחורה אצל השותף הסרסר הנקרא ישראל ואצל הסוחר הגדול הקב"ה אשר שם לו בתבל ולא ילכו לקנות סחורה בחנות אחרת והנה כשראה הקב"ה שאחר שהיה אצל האומות והפציר בהם מאד שיקבלו את המתנה היקרה היא התוה"ק ולא היה יכול לפעול אצלם אף שהסביר להם שזה יהיה להם לטובתם ולהנאתם וירויחו ממנה הרבה מאד אז נתן השי"ת את התורה לישראל והם קבלוה בהמקח הטוב אשר נתנו בעבורה והוא מה שהקדימו נעשה לנשמע בקבלת התורה והנה כדי שלא יהא פתחון פה לאו"ה לומר שבעבור שבא הקב"ה עם התורה אצל ישראל לכך קבלוה ואם היה הקב"ה בא כ"כ עם התורה אצל האומות תחלה היו גם הם מקבלים אותה לכך חזר הקב"ה עם התורה מקודם אצל האומות וכשלא קבלוה אז בא אצל ישראל וקבלו את התורה בספ"י כדאיתא (ויקרא רבה פ"ג) א"ר שמעון בן יוחאי מאי דכתיב עמד וימודד ארץ מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיא ראויה לקבל את התורה אלא ישראל. והנה מזה שהניחו או"ה את התורה שהיא הטובה שבסחורות מידיהם הרי מהם גופא ראיה שבעבור שאינם מבינים את שוויה וערכה הטוב לכן אינם רוצים לקבלה עליהם ועוד שהם אומרים שמחיר שוויה של תוה"ק גדול יותר מערכם וכחם ממה שהם יכולים ליתן בעבורה לכך אינם רוצים ליתן מקח יקר מאד בעבורה לפיכך בחר הקב"ה בעמו ישראל ליתן להם המתנה היקרה היא התוה"ק כי הנה בעת ששאלם הקב"ה אם ירצו לקבל עליהם את עול התורה ומצות אז ענו לו כולם קול אחד ובדעה אחת תיכף ומיד נעשה ונשמע והקדימו את העשיה קודם השמיעה (כתובות פ"ח) וגילו דעתם בזה שהם מוכנים למסור את נפשם על קידוש השם והראו ישראל בזה את מבינתם שהם יודעים להעריך את שוויה של תורה לכך נתנו להקב"ה מיד את המקח הראשון אשר בקש מהם הסוחר הגדול הקב"ה וכשראה השי"ת מהם את הבינותם ומסירת נפשם על התורה

כמלאכי מרום לכך בחר בהם מכל העמים להיות לו לעם נחלה כיום הזה ולקחם אצלו להיות לו שותפים במסחר התורה ומצות וישראל יאירו באור תורתם על כל אומות העולם ולהורותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ועל ידי שיורום בדרך הטוב והישר יכירו האומות שיש אלקים שופטים בארץ אשר ברא את כל העולם יש מאין ומשגיח עליהם בעינא פקיחא ובעבור זה צריך הקב"ה כביכול לישראל. ואם נתבונן בצד השני נראה שגם ישראל צריכים להקב"ה ובלעדו אין להם שום קיום בעולם ואינם יכולים להתקיים אפילו רגע אחד בין או"ה זולתו ולכן צריכים הם לשמור מאד את השותפות שיהיה בצדק וביושר וצריכים לירא מהקב"ה לעשות עולה בהשותפות פן יענשו ממרומים בעבור זה וישתדלו לקיים את התורה ומצות בשלימות ולשם שמים ואז יהיו נעשים שותפים נאמנים להקב"ה כי הנה מה שהשי"ת ברא את התורה והעולם הרי הוא כדי להרויח מהם על ידי זה שישתדלו ישראל ללמד להאומות דרכי הצדק והיושר מתוה"ק והשי"ת אינו מצפה כביכול להרויח הרבה מהם אלא כדכתיב ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וכו' ואם יראה השי"ת את בנו בכורו ישראל וכן כל האומות מתנהגים כשורה אז יתענג השי"ת ממה שהם מתנהגים בנחת ובשלום ובאחוה ובריעות זה עם זה וזהו כל הריוח שלו ועל זה הוא מצפה כל הימים. וטרם נסיים את המאמר נדבר עוד מעט בהמשל כי הנה יש בטבע בני אדם שאינם מהוגנים שבעת שצר להם מאד ואין להם שום מעות כדי שיוכלו לנהל מסחר בפני עצמם אז ירצו לעשות שותפות במסחר עם איש כזה שיש לו מעות לסחור אבל כאשר יצליחו במסחרם זה אז אינם רוצים להיות עוד שותפים בעסק זה אלא הם רוצים להפרד זה מזה לבנות כל אחד במה לעצמו ולנהל כל אחד מסחרו בפני עצמו בלי עזר חבירו ולהסיר מעליהם את עול השותפות וכ"כ הטבע אצל ישראל עם קדוש כמו שאמרתי פעם אחת טעם לשבח ע"ד מליצה על הקושיא המפורסמת שהבאתי לעיל (מברכות ז' ע"א) מפני מה צדיק ורע לו עפי"ר וכן רשע וטוב לו נ"ל דהנה אם אחד רואה בעצמו שאינו מצליח בעולם ועם כל השתדלותו וחריצותו איננו פועל מאומה

להיטיב מצבו אז מוכרח להיות צדיק ולקוות על זמן היותר טוב והוא מאמין אז בכל לבו בהשי"ת ובתורתו ובכל העיקרים ומתי הוא צדיק רק אם רע לו ואין לו אפילו על חיי שעה כדי להחיות את נפשו ונפשות ב"ב המוטלים ברעב ואז הוא חושב בלבו אם אין לי טוב עכשיו יהיה לי טוב בזמן מאוחר ואם לא בעוה"ז יהיה לי הטוב המקווה לעוה"ב. אבל אם השי"ת יעזרנו בהצלחה עד שיהיה לו עושר גדול הנה אז שוכח את כל מה שמוטל עליו לקיים מהתו"מ ויעזוב את הדרך הטוב עד שנעשה רשע כי הוא חושב בדעתו הנבערה אם טוב לי עכשיו למה לי לחכות על להבא וגם אינני מאמין בעוה"ב וזהו רשע וטוב ר"ל אם טוב לו אז הוא נעשה רשע לכן בחר השי"ת להיות רע לו כדי שיהיה צדיק ובוטח בה' שיעזרנו. וכמו בהשותפות אינו ראוי לעזוב האחד את חבירו אלא יתעסקו ביחד אף שיש להם הפסד בלי ריוח ומכל שכן כשיש להם ריוח בהעסק אז בודאי אינו נכון שיעזוב השותף האחד את חבירו כמו כן צריך להיות גם טבע היהודי כן כי הלא בין שמצליח בחייו וטוב לו בעוה"ז או אפילו אם אינו מצליח ורע לו כל ימי חייו מכל מקום יקבל את הכל באהבה ויהיה צדיק ולא יעזוב את השותפות מהקב"ה. והנה אם יקבלו ישראל עליהם לשמור את השבת בכל פרטיו אשר בזה המה מראים על עצמם שהמה מאמינים בחידוש העולם מבורא יחיד ולא כהכופרים האומרים שהעולם קדמון וגם יראו להאומות בשכל שהעולם הוא מחודש מהקב"ה ולא קדמון והוא משגיח עליה ואז עם השתדלותם זה והוכחתם לאו"ה באותות השכל ובמופתי העיון בענינים אלו הרי בזה יקרבו את כל העולם לתכלית הנרצה אשר בעבורו נברא העולם. ובזה נייִשב את המאמר דלעיל (משבת קי"ט) כל האומר ויכולו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ולכאורה יש לדייק מהו שייכות ענין השותפות בכאן. ונראה כן כי הנה כמו שהשותפים מנהלים את מסחרם ביחד והאחד לא ירים את ידו ורגלו במסחר בלי חבירו והמה צריכים זה לזה וכל אחד מהם בפני עצמו אינו יכול לנהל את מסחרו כמו כן הוא בענין השותפות מהקב"ה עם ישראל כי הקב"ה צריך להשתתף עם ישראל ולעשות להם נסים ונפלאות ולהושיעם

לצאת מהר מהגלות ולבנות ביהמ"ק. וישראל צריכים להשתתף עם הקב"ה לפרסם לאו"ה השגחת הבורא עליהם בכלל ועל ישראל עמו בפרט ע"י הנסים שעשה עמהם ולעבדו בלב שלם אז נחשבים שותפים נאמנים לה' במעשה בראשית כשינהלו מסחרם בעסק המצות עם השי"ת באמונה ואז יצליחו בשותפתם עם הקב"ה. ועתה נבאר הכתובים ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם וכו' ונבין מהו השמירה ועשייה שזכרנו כאן ומהו כונת ברית עולם ולמה כתב שתי פעמים מלת השבת. וליישב הענין נאמר דאנו רואים לדאבון לבנו החלול שבת בפרהסיא כשפותחים החנויות בשבת או בתי החרושת אשר עובדים שם הרבה יהודים בשבת והמה אומרים שאם לא יעבדו בשבת לא יקבלום עוד למלאכה בחול ולא יוכלו לפרנס ב"ב. וכן הבע"ב אומרים שמוכרחים לפתוח בתי החרושת ולעבוד בהם בשבת דההוצאות גדולות מאד להחזיק מכונות נוראות כאלה ולשלם להעובדים עליהם שכרם וטענתם שאם יסגרו החנויות או בתי החרושת בשבת יש להם היזק כי המתחרים (קאנקורענטין) בל"א ירויחו בעבור זה והקונים ילכו מהם להאחרים ולא ישובו אצלם עוד. ובעבור טענתם זו לכן הבטיחה לנו תוה"ק דבאם „ושמרו בנ"י את השבת" ר"ל אם ישמרו ישראל השבת מלעבוד ולסחור אז יזכו „לעשות את השבת לדורותם" ר"ל בעבור שישמרו שבת לא תחסר להם פרנסה לעולם „ברית עולם" ר"ל דזה מורה על הברית שעשה ה' עם העולם כשבראו לעמוד שית אלפי שנין. בני ובין בנ"י אות היא לעולם וכו' ר"ל דשמירת השבת מרמז שאנו מאמינים בחידוש העולם ומסיים וביום השביעי שבת וינפש וחז"ל אמרו וי אבדה נפש ר"ל דבשמירת שבת המרמז לעוה"ב האדם מאבד נפשו אם אינו עושה לפי התורה. והמדרש אמר עה"פ ויברך א' את יום השביעי שברכו במן פירוש ששמירת השבת הוא נגד הטבע בשביל שני דברים האחד איסור מלאכה ומסחר שהוא מקור הפרנסה ובאמצע החול לא עמד בפני הטבע בחסרון פרנסה. והשנית הוא מה שצריך להתענג בשבת במאכלים טובים ובמלבושי כבוד ובחול אם אינו מרויח אוכל מאכלים פשוטים וכן הבגדים אבל ל"כ בשבת לכן רמזו במדרש שברכו במן כ"א אבותינו שמרו שבת לא חסר להם פרנסה וכן יהיה עמנו אמן.

שמות הפרענומעראנטין

האדמו"ר נכד בעש"ט נתן מ"ק 50 ס.
הגבאי נתן מ"ק 25 סענט
ר' אשר בן ציון נתן מ"ק 3 שילינג וחצי
ר' משה דוב מייקעלסאן נתן 1 דאלער
ר' שלמה מאיק נתן 2 דאלער
הרב ר' מאיר לאנדאן נתן 1 דאלער
חברה תהלים נתנו 1 דאלער
ר' יהודא ליב בארקין נתן 1 דאלער
ר' יעקב לעמיל נתן 1 דאלער
הרב ר' יצחק דוד פאפיש נתן 1 דאלער
ר' דוד ב"ר משה זייעניר נתן 1 דאלער
וס"ט משניות וט"ק
ר' צבי דזשאזעפס נתן 1 דאלער
ר' מאיר קונטצמאן נתן 50 סענט
ר' אברהם ווישקאנסקי נתן 50 סענט
ר' חיים מאיר קאהען נתן 50 סענט
ר' שלמה אידעל נתן 50 סענט
ר' אברהם באורדיענסקי נתן 50 סט.
ר' אליהו בן ביילא איטא נתן 50 סט.
ר' לייבוש אייזיק רייס נתן 50 סט.
ר' זאב קאהען נתן 50 סט.
רעוו. שמעון זארעצקי מוהל ומס"ק נתן
50 סט.
מר. יורדיצקי נתן 50 סט.
ר' ישעיה הכהן בירענבוים נתן 50 סט.
ר' מנחם פרידמאן נתן 50 סט.
ר' ישעיהו רפאל הלוי הורוויץ נתן 50 ס
ר' יהודא בראף נתן 50 סט.
ר' יוסף אלטמאן נתן 50 סט.
ר' מאיר אלעווסקי נתן 50 סט.

ר' אהרן לאזינסקי נתן 25 סט.
ר' מרדכי זאב אבראמאוויץ נתן 25 סט.
ר' יוסף ראדעצקי נתן 25 סט'
ר' מרדכי ליפמאן נתן 25 סט.
הרב ר' מאיר גאלדשטיין נתן 25 סט.
חברה בית יצחק נתנו 25 סט.
ר' פנחס הערשקאוויץ נתן 25 סט.
ר' ישראל יצחק בכאך נתן 25 סט.
ר' נחמיה קאהען נתן 25 סט.
ר' בנימין ערקעס נתן 25 סט.
ר' געציל ניידערמאן נתן 25 סט.
ר' אליהו ב"ר ענזעל נתן 25 סט.
ר' זאב הכהן נתן 25 סט.
ר' יצחק אייזיק הלוי נתן 25 סט.
ר' חיים אשר זעליג שוויפטס נתן 33 ס.
ר' אברהם קיסלאק שו"ב נתן 25 סט.
ר' ברוך צבי אייזענבערג נתן 25 סט.
מר בראווערמאן נתן 25 סט.
ר' אהרן ליבוש הירשמאן שו"ב נתן 25
חברת אהבת יהונתן קראקעווער, מר.
שעכטער נתן 25 סט.
ר' יצחק מאיר גראנאט נתן 25 סט.
ר' סיימאן באססינער
ר' משה מירער כופר נתן 25 סט.
ר' אליעזר ראבינאוויין
חברה זכרו תורת משה
ר' משה לאזארעס
ר' אברהם ניסן אלטשולער
ר' חיים גראנדאווסקי ביה"כ שטוצין

ר׳ יהודא וואלפע
ר׳ אברהם יוסף שיכער נתן 15 סט.
מר פיינשטיין בארנאווסקי
מר ראבינאוויטש
ר׳ אהרן לייבוש הירשמאן
ר׳ משה בארמאק
ר׳ שלמה ווערסמאן
ר׳ זלמן ב״ר עקיבא
ר׳ חיים וואלף פרידמאן
ביאליגראדער חברה אגודת חברים
ר׳ יוסף קרעמער
ר׳ יעקב שמואל האלצמאן
בית הכנסת עטרת זקנים
ש״ב יעקב דוב טיקטינסקי
ר׳ חנן יהודא בארשטיין
ר׳ לייב בערמאן
ר׳ אברהם זלמן ב״ר עוזר יצחק
ר׳ בצלאל אייבראמסאן
ר׳ מרדכי פוקס
ר׳ צבי מאקאביער
חברה איכינאוואר
חברה שארית ישראל

ר׳ משה מרדכי גאלדפעדער
ר׳ סיני לייב ב״ר ארי׳ נתן 25 סט.
ר׳ יודיל גוטניג
ר׳ חיים משה פריידענבערג
ר׳ צבי דארעקטער
ר׳ גרשון שערמאן
הבחור משה ב״ר דוד גונין
ר׳ מרדכי ליעווקאוו
חברה בני חיים מחנה ראובן
ר׳ דוד רייוויץ
ר׳ רפאל קליין
ר׳ אברהם גאלדבערג
ר׳ יצחק באלזאם
מר סעגאל
ר׳ מרדכי פסאטע מס״ק
מר נירענבערג
מר קאטקין
ר׳ אברהם מרדכי מאירסאן
ר׳ שלמה קעסלער
ר׳ מאיר העמער
ר׳ אפרים גאלשטיין
ר׳ שמואל וואלץ

אזהרה מהרב הג׳ מחבר שליט״א